

NÁSILÍ NA ŽENÁCH V SOUVISLOSTI S COVID-19

Výzkumná zpráva

*Blanka Nyklová
Dana Moree*

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

NÁSILÍ NA ŽENÁCH V SOUVISLOSTI S COVID-19

Výzkumná zpráva

předkladatel:

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

Blanka Nyklová

Dana Moree

únor 2021

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

FAKULTA
HUMANITNÍCH STUDIÍ
Univerzita Karlova

Vzhledem k napjaté společenské i pracovní atmosféře, kterou s sebou pandemie covid-19 přinesla, by výzkum ani zpráva, kterou právě držíte v ruce, nemohly vzniknout bez vytrvalé podpory přátel, rodiny a širších sítí, na něž spoléháme.

Blanka Nyklová by zde ráda poděkovala své rodině a dále Alžbětě Mudrové a kolektivu jeslí *Prostor pro rodinu*, bez jejichž pomoci s péčí o dítě by ani výzkum, ani zpráva nikdy nemohly vzniknout ve finální podobě. Zároveň děkuje za možnost věnovat se tomuto tématu v rámci její pracovní činnosti na SOÚ AV ČR.

Dana Moree přidává poděkování kolegům z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, kteří práci na výzkumu vytrvale podporovali, a rodině a přátelům, jež se stali po dobu sběru dat i finalizace zprávy tichými svědky příběhů těch, kteří se s tématem – ať už v jakékoli podobě – potkávají.

Chtěly bychom také poděkovat organizacím, které výzkum podpořily finančně, konkrétně se jedná o Velvyslanectví Kanady v ČR, Nadaci České spořitelny a Program Progres na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Zvláštní poděkování patří všem těm, kteří byli ochotní se na výzkumu podílet a podělit se o své – často pohnuté – příběhy. Vám všem patří náš dík.

Obsah

ÚVOD	6
METODOLOGIE	7
Disciplinární východiska	7
Násilí jako součást genderové struktury společenské reality	7
Násilí jako antropologický fenomén	8
Metody	10
Průběh výzkumu v čase a výzkumný vzorek	11
Etika výzkumu a práce s daty	12
DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ	14
Výskyt a podoba domácího násilí v době pandemie	14
Rozsah výskytu domácího násilí: pseudozklidnění	15
Intenzita násilných situací	20
Násilný partner opodál	25
Dopady pandemie na klientelu	28
Psychické dopady	28
Ekonomické dopady	31
Bydlení	33
Děti jako ohrožená skupina	37
Pomáhající organizace a státní správa během covid-19	39
Pomáhající organizace	39
Policie České republiky	42
OSPOD	53
Soudy a jejich fungování během pandemie	57
PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ANEB OKA V SÍTI	60
(Ne)fungování systému ve sledovaných lokalitách	62
Model „v zásadě to funguje“	62
Model „člověk od člověka“	66
Model „spíš to nefunguje“	72
Tři planety a dva světy	75

Definice, znaky a vyhodnocení – co násilí je a co není	77
Definice.....	78
Čtyři základní znaky a vykázání.....	79
Běžná rozvodová kauza nebo domácí násilí: Cochemský model.....	91
Postavení oběti v rámci systému	100
U soudu: trestní řízení a opatrovnický soud.....	121
Přestupkové řízení.....	133
TABU UVNITŘ I VNĚ SYSTÉMU	136
Citlivost na násilí	137
Nikomu neublížit.....	139
Systém jako celek.....	140
Motivace osoby chovající se násilně.....	142
Strach o děti nebo o vztah s nimi u ohrožené osoby jako brzda změn.....	144
Postavení dětí v rámci systému.....	144
Postavení pracovníků a pracovníků v rámci systému.....	146
Genderově podmíněné násilí	148
Sexuální násilí.....	150
Rodičovské kompetence a násilí.....	151
Když se vše podaří.....	153
DOPORUČENÍ OD ÚČASTNÍKŮ A ÚČASTNIC VÝZKUMU.....	155
Způsob vedení soudního řízení.....	155
Vztah mezi opatrovnickým a trestním řízením.....	158
Postavení ohrožené osoby a zvýšení dostupnosti pomoci v rámci systému..	161
Postavení dětí v rámci systému pomoci	164
Multidisciplinární spolupráce a vyhodnocování	165
Přestupkové řízení.....	168
Vzdělávání	168
ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	171
Vliv pandemie na násilí na ženách	172
Zdroje latence.....	174
Doporučení.....	179
Literatura.....	183
Seznam zkratk.....	188

ÚVOD

Výzkum na téma *Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19* vznikl jako reakce na nastalou pandemickou situaci v roce 2020. Díky tomu, že obě výzkumnice byly díky své předchozí činnosti v pravidelném kontaktu s nestátními neziskovými organizacemi, které se v oblasti domácího násilí pohybují – konkrétně Acorus, ROSA a proFem – se k nim záhy po začátku pandemie v roce 2020 dostaly informace o tom, jak nesourodé jsou informace o situaci uvnitř systému pomoci obětem domácího násilí.

Výzkum vznikl jako reakce na potřebu lepší orientace v nastalé situaci. Nevznikl tedy klasickým způsobem, který standardně postupuje od výzkumného projektu k žádosti o grant až po jeho realizaci. Vznikl jako odpověď na akutní potřebu a byl plánován na relativně krátkou dobu prvních dvou měsíců pandemie. Toto období v tuto chvíli nazýváme první fází výzkumu. V rámci této první fáze se však ukázalo, že data naznačují hlubší nekonzistence uvnitř tohoto systému, a pokud se z výzkumnického hlediska chceme zachovat zodpovědně, je potřeba výzkum dokončit. Sběr dat jsme tedy rozšířily i o organizace tzv. pilířů pomoci – tedy PČR, OSPOD a IC. V poslední fázi jsme přidaly také soudkyně a soudce a advokáty a advokátky.

Z důvodů transparentnosti celého výzkumného kontextu je potřeba zmínit se i o finančních prostředcích. Výzkumný projekt totiž nebyl finančně krytý. Vznikl jako pro bono aktivita obou výzkumnic. Postupem času a tím, jak výzkum rostl, se však dostavily i určité omezené finanční prostředky. Program Progres na FHS UK podpořil technické zázemí projektu – dostaly jsme finance na sběr dat a přepisy rozhovorů. Nadace České spořitelny a Velvyslanectví Kanady v ČR následně prostřednictvím organizací ROSA a proFem podpořily i část výzkumné práce. Tímto bychom rády všem výše zmíněným organizacím poděkovaly.

Naše domovské organizace – Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy a Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., projekt podpořily tím, že nám umožnily aktivity s ním související vykonávat v rámci našich institucionálních úvazků. Za tuto pružnost patří i jim dík.

V neposlední řadě bychom chtěly poděkovat všem účastníkům a účastnicím výzkumu – v první řadě třem organizacím, které ho de facto iniciovaly – tedy Acorus, proFem a ROSA. A dále všem těm, kteří investovali svůj čas a energii do hledání trhlin v systému.

METODOLOGIE

Disciplinární východiska

Výzkum násilí na ženách v souvislosti s COVID-19 disciplinárně spadá do několika oblastí. Dr. Dana Moree je sociální antropoložka, která se dlouhodobě zabývá výzkumem různých forem útlaku, a to mimo jiné prostřednictvím formátu divadla utlačovaných (Boal, 1985). Její přístup ke zkoumanému tématu se tak nese v duchu antropologické tradice a výzkumu role násilí v mezilidské interakci. Blanka Nyklová, PhD. je socioložka, která se zabývá studiem vědy, včetně vědy aplikované či společenské. Soustředí se na roli, kterou ve vědě hraje gender jako jedna z os znevýhodnění, která ovlivňuje rovinu osobního prožívání, institucí i mezilidské interakce. Teoretické rámce využívané v této zprávě ke kontextualizaci našich interpretací tak vycházejí z těchto tradic, přičemž se v jejich rámci pohybujeme v oblasti kritické reflexe společenské či kulturní skutečnosti, což s sebou nese potenciál pro akční, tedy aplikovaný výzkum.

Násilí jako součást genderové struktury společenské reality

Sociologie se studiu společenských problémů, včetně násilí, věnuje od samého počátku své existence (Marx & Engels, 2015; Weber, 1978). V současnosti lze hovořit o nové vlně zájmu o tento společenský jev, který je sociologicky zkoumán zejména jako proces a součást společenských struktur a institucí (Walby, 2013). Zvláštní pozornost je věnována genderově podmíněnému násilí. Jedná se o zastřešující pojem označující násilí vycházející z genderových nerovností ve společnosti. O genderově podmíněném násilí (GPN) hovoříme, pokud je násilí páčáno na osobách alespoň částečně kvůli jejich genderu (EIGE, n.d.). Vzhledem k tomu, že genderové nerovnosti častěji poškozují ženy než muže, bývá někdy genderově podmíněné násilí používáno jako synonymum pro násilí na ženách a dívkách. Genderově podmíněnému násilí (GPN) nicméně čelí i muži a velmi často ti, kteří se vzpírají značně zjednodušující celospolečenské polarizaci jen na heterosexuální muže a ženy. Významnou roli pak hrají i další kategorizace, a to především ty spojované se sexualitou, ale rovněž s etnicitou, zdravotním i tělesným stavem či třídou. GPN nemá všude na světě stejný rejstřík podob, je ovlivněno historickým vývojem, kulturou (lokální včetně místních projevů globálních trendů), ale například i takovými okolnostmi, jako je přítomnost válečného konfliktu, omezený přístup ke zdrojům apod. Jeho podstata, tedy uzurpování moci nad druhými na základě jejich genderu, ale zůstává stejná, liší se nicméně i míra toho, jak moc jsou různé konkrétní projevy tohoto násilí místně legitimizované, tedy do jaké míry je možné se takového násilí dopouštět, aniž by byl člověk, který jedná nějakým způsobem agresivně

postižitelný, ať už jde o morální odsudek či trestní stíhání. V řadě případů je součástí GPN normalizované, společensky přijímané svalování viny a důsledků na oběť¹ takového chování. Vzhledem ke globálně přetrvávajícím nerovnostem, jež jsou nejčastěji měřené mezi muži a ženami a jež i nadále ukazují na znevýhodnění žen (World Economic Forum, 2019), je na místě připomenout, že GPN představuje nejen celospolečenský problém ohromných zdravotních i ekonomických rozměrů, ale také problém, v jehož důsledku umírají především ženy po celém světě, tedy i v České republice.²

Násilí i v podobě partnerského násilí prostupuje společenskými procesy, interakcemi a strukturami a vychází z nerovností, které dále posiluje. Kromě trvalejších společenských struktur je ovlivňováno aktuálními okolnostmi, jakými jsou různé krize – GPN je často zkoumáno v souvislosti s válečnými konflikty a jejich následky (S. Anderson et al., 2014; Blanchard, 2003; Carpenter, 2006; Friedman, 2001). Výjimku tu netvoří ani krize zdravotní a humanitární (John, Casey, Carino, & McGovern, 2020), jakou je i stávající pandemie COVID-19. Poznatky z dřívějších krizí, například potřeba specificky se zaměřit na genderově podmíněné jevy pro prevenci pokračování násilí v jiné podobě na určité skupině obyvatelstva – např. ve formě partnerského násilí primárně zaměřeného na ženy, vedly i k zájmu o to, jak stávající pandemická situace a její místní uchopení prostřednictvím nejrůznějších opatření dopadají na podobu GPN ve formě primárně partnerského násilí a násilí na ženách včetně sexuálního.

Násilí jako antropologický fenomén

Stejně jako sociologie i antropologie zkoumá násilí jako celospolečenský jev s mnoha jeho facetami. Z hlediska antropologie jde o kombinaci určité mentální představy, jak prosadit svoji vůli, co ještě je a co už není legitimní, a následná akce, která tyto představy přenáší do konkrétních interakcí (Krohn-Hansen, 1994). Násilí je situací, kdy dochází k nějakému typu fyzické či symbolické interakce mezi jedinci, ve které chce každý něco jiného. Akce jednoho tedy umenšuje životní prostor a možnosti druhého. Tuto akci je pak třeba legitimizovat. Jedním z důležitých antropologických aspektů násilných situací je tedy aspekt legitimizace takového aktu (Krohn-Hansen, 1994).

Pokud se zaměříme na legitimizaci, nabízí antropologie další aspekt analýzy, a to je relativita vnímání násilí. Jinými slovy – existují kulturní rozdíly v tom, jaký typ

---

¹ Slovo oběť v celém textu používáme pro snazší orientaci, jedná se nicméně o problematiku označení, které dotýčnou osobu zbavuje vlastní akceschopnosti a vůle, což může např. pro muže, jejichž maskulinita se s takovou pozicí neslučuje, znamenat vážnou překážku na cestě k pomoci (Nyklová, 2017).

² V každém kontextu může takto dramatické vyústění situace domácího násilí samozřejmě vypadat jinak. V českém kontextu na tento fenomén poukazuje např. organizace ROSA na svých webových stránkách www.rosacentrum.cz/za-dvacet-let-bylo-v-cr-zavrazeno-nejmene-195-zen-svym-partnerem/.

akce nebo interakce je v té které společnosti nebo skupině vnímán jako násilný a jaký nikoliv. Do hry tedy vstupují určité individuální a zároveň kolektivně tvořené nebo sdílené kulturní vzorce, které do určité míry předurčují vnímání toho, co je dobré nebo špatné, legitimní nebo nelegitimní, co už je a co ještě není násilné (Samovar a kol., 2013).

Z hlediska antropologie se pak násilí může projevovat na nejrůznějších úrovních – od fyzického, které se samozřejmě nabízí jako jedna z prvních variant, až po velmi subtilní formy násilí, které může mít psychické, ekonomické nebo sociální aspekty. Bourdieu pak hovoří i o násilí symbolickém (Bourdieu, 1977).

Násilí je tedy určitá forma mentálního vzorce, který je často přeložený do konkrétní akce a který vytváří velmi specifický vztah mezi aktéry takovéto situace. Riches (1986) připomíná, že v takto nastaveném vztahu jde o oslabení oběti. Proti sobě stojí dvě vůle, dvojí chtění. Právě na dynamice mezi různými typy chtění pak dochází k celé řadě variant. Boal (1979) uvádí, že důležitým aspektem této dynamiky je snaha oběti prosadit také svoji vůli. Oběť se skutečnou obětí stává v okamžiku, kdy přestane bojovat, kdy svůj boj vzdává. Z hlediska domácího násilí se právě zde pohybujeme na velmi tenké hraně. Oběť, která se často po dlouhé roky přizpůsobuje situaci, se vzchopí k pokusu se z dané situace vymanit, prosadit alespoň částečně také svoji vůli, a vstupuje do systému pomoci. Zde pak přichází do kontaktu s celou řadou aktérů, kteří mají nějaké předporozumění o tom, co vlastně násilí je, a také o tom, co systém v dané situaci umožňuje.

Právě v tomto bodě nabízí antropologie celou řadu nástrojů, jak tuto velmi citlivou situaci popisovat a vyhodnocovat. Z komplexního charakteru situací vyplývá, že je potřeba dát ve výzkumu hlas všem zúčastněným, a to právě z toho důvodu, že se jedná o velmi komplikovanou spleť sdílených významů a interakcí na mnoha úrovních (Krohn-Hansen, 1994).

Násilí jako fenomén nestojí ve světě izolovaně, je velmi úzce propojeno také s tématem agresivity a moci. Z hlediska předmětu našeho výzkumu je v tomto kontextu potřeba připomenout především vztah mezi agresivitou a násilím právě v interakci, které zkoumal Fromm (2019). Fromm dochází k závěru, že z hlediska interakce a destruktivity lidského chování je důležitým rozměrem agresivity její maligní podoba. V ní jde o to, že jedinec potřebuje mít pocit nadřazenosti nad druhým, aby uspokojil své vlastní potřeby. Podle Fromma mohou být dva stejné násilné akty (např. facka) v jednom případě výrazem benigní a v jiném případě maligní agrese. Její maligní forma je pak pro oběť mnohem závažnější, má větší a dlouhodobější účinky a zároveň – a zde se vracíme k podstatě našeho výzkumu, je často jen velmi obtížně popsitelná a uchopitelná.

Antropologie tedy nabízí velmi subtilní nástroje pro analýzu symbolických aspektů násilí i jejich manifestací v konkrétní situaci. A podtrhuje nutnost kombinovat pohledy různých aktérů, jejichž hlasy často danou situaci popisují velmi rozmanitě.

Metody

Fenomén násilí má řadu rovin, působí napříč společenskými strukturami, ovlivňuje interakce i osobní prožívání a psychický stav a samo je ovlivňováno různou mírou legitimizace napříč různými společenskými institucemi a skupinami. Spolu s interdisciplinárním rámováním výzkumného projektu to s sebou přineslo potřebu metodologického přístupu dostatečně pružného pro kombinaci obou hlavních rámců – antropologického a sociologického – a zohlednění co nejvíce oblastí, v nichž se násilí a jeho regulace projevují. S ohledem na novost, kterou s sebou přinesla právě pandemická situace, jsme zvolily explorativní kvalitativní multimetodický výzkumný design (Flick, 2018). I konzervativní kriminologický přístup k fenoménu násilí a zejména jeho alespoň potenciálně genderovaných forem naznává, že se jedná o jev s vysokou mírou latence, což v praxi znamená, že podstatná část případů není řešena prostřednictvím systémových nástrojů k tomu určených – případy se nedaří zachytit (Roubalová, Holas, Kostelníková, & Pešková, 2019). To znamená, že je kvantitativními metodami zaměřenými na zachycení prevalence, tedy výskyt násilí v populaci, obtížně uchopitelný. Naopak většina přístupů kvalitativního výzkumu vyvozuje poznatky o zkoumaném aspektu sociální reality na základě zevrubné znalosti konkrétní společenské situace (často na základě výstupů kvantitativního výzkumu) v její plasticitě ve spojení s obeznámeností zkoumané problematiky.

Výzkum se snaží najít odpovědi na následující hlavní výzkumnou otázku:

Jaký je vliv pandemie a s ní souvisejících opatření včetně karantény na násilí na ženách, a to především v kontextu domácího násilí?

Pro zodpovězení této otázky jsme pro každou skupinu (PČR, neziskové organizace, intervenční centra, OSPOD, terapeutické služby, advokacie, soudci/kyně) připravily set zaměřených otázek v kombinaci s obecnějším dotazováním zejména po případných změnách v předmětu jejich práce, který připisují pandemii, po dopadu pandemie na ně a jejich pracoviště, a po doporučeních a opatřeních, která by podle nich měla být přijata tak, aby bylo řešení celé problematiky účinnější.

Z hlediska analytického přístupu k datům (popis vzorku a fází výzkumu níže) jsme po celou dobu výzkumu prováděly induktivní kódování jednotlivých datových souborů. V první fázi výzkumu jsme data kódovaly nezávisle na sobě, a to částečně za použití softwaru MaxQDA. Získané kódy a prvotní analytické výstupy jsme následně porovnali s tím, že dr. Nyklová se soustředila specificky na vliv karanténních opatření a dr. Moree na analýzu celku. Výsledkem porovnání bylo zjištění shody ve všech klíčových oblastech. Cílem tohoto postupu bylo jednak neomezit možný přínos rozdílných rámců interpretace obou autorek výzkumu, jednak zvýšit reliabilitu celého výzkumu a validitu jeho výstupů. Spolu s průběžným kódováním je to zároveň způsob, jak spolehlivě určit dosažení saturace daného vzorku.

V druhé a třetí fázi jsme postupovaly obdobně: přepisy polostrukturovaných a jednoho expertního rozhovoru jsme analyzovaly nezávisle na sobě a průběžně kontrolovaly saturaci vzorku, respektive vzorků pro jednotlivé skupiny komunikačních partnerek/partnerů. V závěru výzkumu byla data ze všech tří fází výzkumu triangulována, byť s ohledem na změny, ke kterým došlo v souvislosti s koncem prvního a vyhlášením druhého nouzového stavu v ČR.

Průběh výzkumu v čase a výzkumný vzorek

Výzkumný design odpovídá situaci celospolečenské krize způsobené pandemií nemoci covid-2019 a mapuje její důsledky pro oběti domácího násilí, které se z důvodu karantény staly jednou z rizikových skupin nastalé situace.

Výzkum byl původně koncipován jako explorativní výzkum vedený snahou o zachycení změn v oblasti násilí na ženách, zejména ve formě partnerského domácího násilí na ženách a sexuálního násilí v době nouzového stavu na vzorku případů v řešení třemi neziskovými organizacemi, jež se na domácí násilí a násilí na ženách specializují a nabízejí různé služby. Jednalo se o organizace ROSA – Centrum pro ženy, z. s., Acorus, z. ú., a proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o.p.s. Výsledky tohoto výzkumu ale ukázaly na potřebu ve sběru dat a analýze pokračovat při změně zaměření na další místa, kde dochází k řešení dané problematiky, neboť závěry z první fáze výzkumu ukazovaly na nesrovnalosti a nekonzistentnost standardního systémového řešení. Výzkum měl proto nakonec tři fáze.

První fáze výzkumu probíhala od 18. dubna do 5. června 2020. Vzorek byl založen na práci uvedených neziskových organizací, jež poskytly data z aktuálně řešených případů (celkem bylo analyzováno 71 případů), dále na polostrukturovaných rozhovorech s jejich dlouhodobými či již bývalými klientkami a s pracovníci a pracovníky dalších neziskových organizací, které přicházejí do styku s oběťmi domácího násilí a násilí na ženách. Data od neziskových organizací zachycují období od začátku nouzového stavu vyhlášeného na území České republiky 12. března 2020 do jeho konce.

Druhá fáze výzkumu proběhla od 7. června do 10. září 2020. Zaměřila se na pracovnice a pracovníky OSPOD, Policie České republiky (zejména pak na metodiky/metodičky domácího násilí) a dále na terapeutky/terapeuty a pracovnice Intervenčních center. Již v průběhu druhé fáze došlo ke dvěma rozhovorům s právníčkami. První z nich byl expertní, druhý výzkumný.

Poslední třetí fáze výzkumu probíhala od 11. září do 3. prosince 2020 a zaměřila se na soudce, soudkyně a advokáty a advokátky, a to jak z oblasti trestního práva, tak z oblasti civilního práva.

Vzorek a časování jednotlivých fází výzkumů ukazuje následující tabulka:

<p>Fáze 1: 18. 4. – 5. 6. Případy – Praha, Středočeský kraj Rozhovory – ČR</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 71 případů nízkoprahových nevládních neziskových organizací (přepisy telefonátů a chatů, terénní deníky pracovníků) • 11 polostrukturovaných rozhovorů s dlouhodobými klientkami NNO • 9 rozhovorů s pracovníci a pracovníkem těchto neziskových organizací: Acorus, z. ú., Magdalenium, z. s., Persefona, z. s., Pro Dialog, z. s., proFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o.p.s., Pro Sapia, z. ú., ROSA – Centrum pro ženy, z. s. Women for Women (W4W), o. p. s.
<p>Fáze 2: 7. 6. – 10. 9. Praha, Středočeský, Jihomoravský, Ústecký kraj</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 9 pracovníků/pracovníků PČR • 9 pracovníků/pracovníků OSPOD • 8 pracovníků/pracovníků dalších NNO • 3 pracovnice IC • 1 terapeut/ 1 terapeutka • 2 právničky: 1 expertní a 1 pilotní výzkumný rozhovor
<p>Fáze 3: 11. 9. – 3. 12. Praha, Středočeský, Ústecký, Liberecký kraj</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 5 soudců/soudkyň • 5 advokátů/advokátek

Etika výzkumu a práce s daty

Vzhledem k citlivosti analyzovaných dat jsme přijaly následující opatření pro zajištění etiky akademické práce:

Data o aktivních případech z neziskových organizací byla striktně anonymizována již pracovníci těchto organizací. Pro zamezení ztráty kontextu byla tato data doplněna o terénní deníky pracovníků vedenými podle vzoru, který jsme jim dodaly. Analýza 71 případů byla vystavěna tak, že jednotlivé organizace pomocí terénních deníků a chatů zaznamenávaly ty případy, které byly relevantní ve vztahu k výzkumným otázkám. Vzhledem k akutnosti řešených případů nedocházelo k dalšímu doptávání, což znamená, že jsou zachyceny ty faceti případy, které klientky samy během krize potřebovaly akutně řešit. Znamená to tedy, že výskyt jednotlivých situací není absolutní – pracovaly jsme se situacemi, které přímo souvisely s potřebou akutního řešení během pandemie.

Rozhovory s dlouhodobými a bývalými klientkami prováděly pracovnice jednotlivých organizací na základě připraveného scénáře a krátkého proškolení. Cílem bylo minimalizovat riziko retraumatizace. Pro tyto rozhovory sociální pracovnice jednotlivých neziskových organizací vybraly klientky, které mají kritickou fázi řešení situace již za sebou, a bylo tedy možné se jich bezpečně doptávat. Zároveň byly vybrány klientky, které jsme ve výzkumném týmu označili jako „expertky“ – tedy ženy, které se díky řešení vlastní situace orientují v systému pomoci a jsou schopny ho reflektovat. Rozhovory s těmito ženami byly vedeny sociálními pracovníci nebo terapeutkami jednotlivých organizací, aby ženy o své situaci nemusely mluvit s nikým cizím. Pracovnice organizací provádějící rozhovory obdržely od výzkumného týmu podrobné instrukce, jak rozhovory provádět. Byl vyžádán souhlas komunikačních partnerek s vedením rozhovoru. Jména klientek byla změněna, výzkum je kompletně anonymizován z důvodu ochrany komunikačních partnerek. Rozhovory směřovaly k zodpovězení operacionalizovaných výše uvedených výzkumných otázek a jejich hlavním tématem byl dopad pandemie na problematiku domácího násilí a násilí na ženách obecně.

Rozhovory s pracovníci a pracovníky jednotlivých organizací/institucí byly anonymizovány. Anonymizace se týká jména osoby, jména organizační jednotky/organizace a místa (orientačně uvádíme kraje v tabulce Výzkumné fáze a vzorek). V případě neziskových organizací a intervenčních center byly tyto osloveny s tím, aby v případě zájmu vybraly pracovnice/pracovníky, kteří mají k situaci nejvíce co říci, došlo tedy k samovýběru. V případě Policie České republiky a OSPOD jsme postupovaly nejprve oslovováním na základě zjištění z provedené analýzy dat z první fáze výzkumu, dále na doporučení osob z organizací oslovených v první fázi výzkumu. Přibližně polovinu všech dotazovaných v druhé fázi výzkumu tvoří ti, které nám doporučili ostatní komunikační partneři a partnerky z druhé fáze, postupovali jsme tedy metodou tzv. sněhové koule v kombinaci s účelovým vzorkováním. Ve třetí fázi výzkumu sehrál velkou roli prvotní expertní rozhovor, který nás seznámil s obecným fungováním celého systému a rovněž z něj vzešly tipy na konkrétní soudce/soudkyně a advokáty/ky k oslovení. Dále jsme postupovaly přes kontakty získané na relevantních fórech a opět metodou nabalování. V budoucnu je na místě rozšířit tuto sondu např. o probační a mediační službu.

Všechna data byla pro potřeby zpracování výzkumné zprávy anonymizována. Pokud se jedná přímo o výpovědi zasažených žen, uvádíme pseudonym. Pokud se jedná o úryvek z terénního deníku, je v citaci uvedeno, že se takto vyjadřovala sociální pracovnice o dané klientce. Citace pracovníků a pracovníků jednotlivých institucí jsou uváděny pod pseudonymem spolu s označením typu instituce.

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

Pandemie přinesla zcela novou celospolečenskou situaci a samozřejmě měla vliv i na řešení domácího násilí, zejména násilí na ženách, včetně sexuálního. Změny jsou patrné na mnoha úrovních. Oběti těchto forem násilí řeší podobné problémy jako před pandemií, změna v podobě izolace a karantény však v řadě případů vytváří živnou půdu pro zvýšení intenzity a četnosti násilí.

Jednotlivé typy organizací také musí reagovat na změněnou společenskou situaci a z dat vyplývá, že každý typ organizace, ale i jednotlivé organizace ze stejné instituce volily během pandemie různé strategie. V následujícím textu se nejvíce věnujeme domácímu násilí, a to především ve formě partnerského násilí, jež se napříč celým datovým souborem výrazně více týkalo žen. Nejprve představíme situaci obětí domácího násilí. Následně budeme sledovat, jakými změnami procházel systém pomoci obětem, a jak se tedy měnily nebo neměnily možnosti pomoci.

Při analýze budeme průběžně vycházet ze tří typů dat:

- Výpovědi klientek pomáhajících organizací
- Výpovědi pracovníků a pracovnic těchto organizací
- Výpovědi pracovníků a pracovnic organizací vytvářejících tzv. pilíře pomoci (Prokúpková, n.d.), tj. Policie České republiky, OSPOD a Intervenční centra, a dále soudy – kam zařazujeme výpovědi soudců, soudkyň, advokátek a advokátů, kteří přicházejí do styku s případy domácího násilí. Jedná se o trestní i civilní právo, neboť domácí násilí vstupuje do interakce se soudy nejen při přímém řešení samotného násilí, ale i při sporech o opatrovnictví nezletilých dětí.

Z povahy explorativního kvalitativního výzkumu vyplývá, že lidé z různých institucí se k jednotlivým aspektům zkoumané problematiky nevyjadřují stejnou měrou a zaměřují se na různé její aspekty. Přecházení některých témat ale rovněž dotváří celkový obrázek. Pro lepší orientaci budeme vždy uvádět typ organizace, ze které daný člověk pochází, aby bylo zřejmé, které oblasti definují jeho náhled na celkový obrázek.

Výskyt a podoba domácího násilí v době pandemie

Co se situace klientek z oslovených nízkoprahových pomáhajících neziskových organizací týče, je potřeba rozlišovat dvě varianty situace, ve které se v době pandemie nacházely: 1) klientky, které setrvávají ve společné domácnosti s partnerem, a to v drtivé většině případů s dětmi, a 2) klientky, které od partnera odešly, ale potýkají se s násilnými situacemi po rozchodu a navíc rovněž ve většině případů řeší péči a případně opatrovnické spory o nezletilé děti. Vzhledem k tomu,

že ze 71 sledovaných případů se druhé jmenované situace týkaly 27 sledovaných klientek, jedná se o natolik signifikantní skupinu s natolik specifickými problémy, že se jí budeme věnovat zvlášť.³

Analýzu začneme popisem situace klientek, které v době vyhlášení prvního nouzového stavu na jaře v roce 2020 žily ve vztahu s násilným partnerem a splňovaly jednu z důležitých podmínek pro vyhodnocení jejich situace tak, že řešení umožňuje i vykázaní tohoto partnera ze společného obydlí.

Rozsah výskytu domácího násilí: pseudozklidnění

Jedním z prvotních impulzů pro sběr dat byla disproporce mezi četností výskytu domácího násilí sledovanou na straně oslovených pomáhajících organizací a na straně institucí státní správy – konkrétně IC, PČR a OSPOD. Tento nepoměr potvrdila i analýza, když do sebe výpovědi představitelů jednotlivých institucí nečekaně zapadají.

Jednotlivé pomáhající organizace napříč Českou republikou vyhodnocovaly nárůst poptávky po službách o 30 – 40 %, a to už v průběhu jarní vlny pandemie. Během podzimu se poptávka oproti roku 2019 zvýšila v některých případech až o 50 %⁴. To vyplynulo jednak z rozhovorů s představiteli jednotlivých organizací, kteří tuto poptávku po službách napříč celou Českou republikou potvrzovali. V některých organizacích byly pak na konci výzkumu k dispozici už i konkrétní údaje z let 2019 a 2020. V organizaci ROSA tak např. v roce 2020 pracovnice Informačního a poradenského centra odpověděly celkem 1990 příchozích telefonních hovorů a internetových dotazů prostřednictvím e-mailu, chatu a messengeru. V roce 2019 se jednalo o 1282 příchozích telefonních a e-mailových dotazů. Nárůst v roce 2020 je tedy o 708 kontaktů, což je v porovnání s rokem 2019 nárůst o polovinu všech kontaktů.

Organizace proFem uvádí ve svých interních materiálech podobný poměr. Nárůst kontaktů především po telefonu vzrostl ze 75 jednorázových kontaktů v roce 2019 na 113 kontaktů v roce 2020, přičemž nepoklesla čísla péče o dlouhodobé klientky.

Naopak intervenční centra, PČR ani OSPODy nezaznamenaly během pandemie nárůst případů (*Počty vykázaní a výjezdů k incidentům se znaky domácího násilí za roky 2019 a 2020*;; Vojtíšková, Paprsteinová, & Ohřálová, 2020). Povaha domácího násilí páchaného v rámci partnerských vztahů a výrazně častěji na ženách s sebou nese závažné problémy při návrhu sofistikovaných výzkumných nástrojů snažících se podchytit prevalenci, neboť se jedná o tabuizovaný jev s vysokou latencí

---

³ V původní baterii sběru dat jsme se chtěly zaměřit na všechny klienty a klientky, kteří se v době pandemie obrátili na sledované neziskové organizace. Během prvních třech týdnů pandemie se však jednalo o tak obrovskou disproporci mezi klientkami a klienty (69 : 2), že jsme se pro vypracování závěrečné zprávy rozhodly zaměřit jen na klientky. V případě jiného postupu bychom výsledky výzkumu de facto dezinterpretovaly.

⁴ Údaj organizace ROSA.

(*Preventing intimate partner violence and sexual violence against women. Taking action and generating evidence*, 2010), což platí i pro období mimo pandemii – například policejní statistiky proto není možné vnímat jako údaje vypovídající o výskytu domácího násilí v populaci. Sofistikované zahraniční studie z oblastí, jež byly zasaženy epidemiemi v relativně nedávné době (John et al., 2020), ukazují, že způsob, jímž epidemie ovlivňuje fungování společnosti, s sebou nese nárůst výskytu a/nebo intenzity domácího násilí během epidemie a po jejím ukončení. V situaci, kdy přes tyto poznatky nebyla zaváděna prakticky žádná preventivní opatření směřovaná k prevenci jinde opakovaně doloženého procesu, není odůvodněné vyvozovat ze stále stejně sbíraných statistik, že nedochází ke změně v oblasti domácího násilí. Srovnání statistik s výpověďmi zaměstnanců a zaměstnankyň jednotlivých institucí nám umožňuje pochopit alespoň některé z důvodů podstatné diskrepance ve vnímání situace na poli domácího násilí.

Rozhovory s policisty a policistkami ukazují, že jako hlavní kritérium, podle kterého hodnotí množství případů domácího násilí, používají institut vykazání, a tento údaj dávají často do souvislosti se statistikami za stejné období v loňském roce. Jednotliví policisté a policistky shodně tvrdí, že vykazání nejen že nepřibýlo, ale během epidemie spíše ubylo – stejně jako ostatní trestné činnosti:

„Neoznamovali, nechodili. Kleslo i oznamování trestné činnosti jako takové – nejen násilné nebo rodinné, ale i majetkové. Myslím si, že hlavní důvod je ten, že covid byla, řekněme, novinka – věc, která lidi velmi vyděsila, a proto k ní přistupovali zodpovědně. Úřady proto lidé nevyhledávali, nenavštěvovali, odkládali to. Myslím si, že i ti, kteří s domácím násilím chtěli něco dělat, to také nějakým způsobem odložili.“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

„Domácí násilí – je klid. Najednou... Tedy i v loňském roce jsme vykazovali dvakrát, třikrát, čtyřikrát (dalo by se to dohledat)... Během covidu to tak nebylo.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Obzvláště metodicky domácího násilí z řad PČR upozorňují na to, že statistiky je třeba interpretovat tak, že se spíše zvýšil práh pro vyhledání pomoci, a ne tedy jako ukazatel toho, že domácího násilí ubylo.

„Počet trestných činů souvisejících s domácím násilím se snížil v podstatě na nulu. Jestli jsme za tu dobu řešili jeden případ... Neprobíhala žádná oznámení. Řešilo se, pokud vím, jedno jediné vykazání. Jinak jsme trestní oznámení související s domácím násilím nezaznamenali. Žádné týrání, nic podobného. Žádná ublížení na zdraví, která by souvisela s domácím násilím. Ne. Nic nebylo.“

To dotazovaná vysvětluje takto: „Během covidu, kdy probíhala jarní karanténa, to bylo tak, že oběti žily s pachatelí (násilnými osobami) [24 hodin denně] ve společné domácnosti. A kontrola násilných osob vůči obětem byla daleko vyšší než za běžného stavu. Myslím si tedy, že kontaktovat někoho byl pro oběti hodně velký problém.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

Analýza rozhovorů rovněž ukázala, že snížení počtu vykázaní nutně neznamená úbytek násilných situací. Přibylo totiž případů, které policisté na místě vyhodnocují jako tzv. incident, což opět potvrzuje neveřejná statistika PČR (*Počty vykázaní a výjezdů k incidentům se znaky domácího násilí za roky 2019 a 2020, 2020*).

„Máme hodně výjezdů. Přibyly i výjezdy k událostem (já jsem si o nich poctivě četla záznamy), kdy se doma pohádali, až lítaly skleničky, protože už si za tu dobu, co byli doma, lezli na nervy. Nikdy předtím jsme tam nebyli a možná tam už ani nepojedeme. Těchto situací bylo opravdu rapidně víc. Schválně jsem se na to dívala.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

Martinů se v této souvislosti odkazuje i na interní regionální statistiky PČR, z kterých dle jejích slov vyplývá, že právě incidentů v době pandemie a jarního nouzového stavu přibylo. Policisté si situaci vysvětlují tím, že lidé byli zavření doma, rostl stres, situace byla celkově náročná na psychiku, a to pro všechny zúčastněné.

Oslovení policisté se shodli na tom, že pokud vliv pandemie na domácí násilí hodnotíme v delší časové perspektivě – tedy od začátku pandemie přes vyhlášení nouzového stavu na jaře 2020 po uvolnění během léta – pak právě v létě začalo případů ohlášeného domácího násilí přibývat:

„Pocitově rozhodně. Přes známé, kteří pracují u policie, vím, že se ženy začaly ozývat.. Mám spoustu kamarádů, kteří s těmi ženami mluvili a dávali jim přímý kontakt na mě. Ony mě pak kontaktovaly. Během jednoho týdne jsem třeba řešila dva další nové případy ošklivého domácího násilí. Takže k nárůstu skutečně docházelo. Ženy to začaly více oznamovat, měly větší potřebu to řešit.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Podobnou křivku z hlediska četnosti výskytu domácího násilí zaznamenali i další instituce z tzv. pilířů pomoci. Například některé pracovnice/pracovníci intervenčních center registrovali shodně s PČR nejprve úbytek počtu případů a následný nárůst po uvolnění nouzového stavu. V době nouzového stavu zaznamenali oslovené pracovnice a pracovníci intervenčních center nejprve spíše telefonáty směřující k vyhledání psychické podpory, později ale začal stoupat počet klientů, kteří chtěli situaci řešit:

„Teď už se ti lidé začínají zase hodně ozývat, zkrátka vnímám, že těch lidí je víc a víc. Předtím, když vypukla pandemie, bylo období, třeba 14 dní, kdy se neozval téměř nikdo. Asi měli velký strach, pak už se ozývali, ale byly to hodně krizové případy... Řekl bych, že se ozvali, když už opravdu museli.“

Druhá fáze výzkumu, Ryba, IC

Pokud zde hovoříme o četnosti případů, je zapotřebí z hlediska interpretace dat odlišit pocitovaný nárůst nebo úbytek, který vnímají pracovníci a pracovnice jednotlivých institucí, a oficiální statistiky.

Obdobně na některých OSPODech došlo k útlumu počtu případů vyhodnocených jako domácí násilí, jímž je ohroženo dítě, a nárůst tzv. incidentů, tedy údajně jednorázových konfliktů, jež jsou vyhodnocovány jako oboustranné. Pracovnice OSPODů u incidentů vyvolávaly jednání s rodiči a situaci se snažily řešit nebo monitorovat. Po skončení nouzového stavu nicméně i některé z pracovnic zaznamenaly nárůst počtu „klasických“ případů domácího násilí.

„Velký nárůst nastal po skončení karantény v první vlně, kdy se asi lidé přestali bát chodit ven. Oběti už měly šanci dostat se nějak ven. Pak tedy nárůst přišel, to rozhodně... Myslím si, že v květnu to bylo určitě o 20 – 30 procent. Což není vůbec nadsazené číslo. Nevím, jestli to bylo tím, že byly děti i mámy – celé rodiny – pohromadě. To situaci určitě nepomohlo. K tomu připočítejme velkou nejistotu: ‚Budu mít práci, nebudu? Dostaneme peníze, nedostaneme?‘ Myslím si, že tím, jak byli všichni doma, si různých případů začali všimnout také sousedé a lidé z okolí. Když jste totiž celý den doma, musí se to někde ukázat – hned jsem si myslela, že přijde nějaký nárůst. Ale je opravdu hodně velký.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Situaci z období prvního nouzového stavu tak jedna z pracovnic velmi proaktivního OSPODu označila jako „pseudozklidnění“ – navenek v řeči čísel ubylo případů zjevného domácího násilí, neznámá to však, že by ubylo násilí jako takového.

„Bylo to spíš pseudozklidnění – všichni řešili v danou chvíli něco jiného. Když jsme byli dotazováni, jestli zaznamenáváme nové případy, tak ano, ale se zpožděním, nabíhá to – já osobně si to myslím a začínáme to i zjišťovat – až ex post.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B, OSPOD

Situace, které by se daly zahrnout pod termín „pseudozklidnění“, předkládá i jedna pracovnice intervenčního centra. Vysvětluje ho podobně, jen k němu dodává další facetu – díky nouzovému stavu má partner to, co chtěl – permanentní kontrolu. A proto je klidnější:

„Velmi často je totiž násilí vázáno na žárlivost – v okamžiku, kdy žena není doma nebo je v zaměstnání, partner začíná žárlit. To najednou opadlo, protože doma byla a v zaměstnání nebyla. Nebyl důvod ji hlídat. Takže ta tenze z druhé strany dokonce i klesala.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

V oblasti soudního řešení problematiky domácího násilí ve formě, na kterou se především zaměřujeme, došlo podle advokátů, advokátek, soudců i soudkyň k často velmi dlouhým průtahům i v řešení závažných případů. Na doporučení Ministerstva spravedlnosti ČR byla pozastavena činnost naprosté většiny soudů, které fungovaly jen omezeně. V některých případech zjevně předpokládaly stejné ochromení i např. u organizací zprostředkovávajících styk s dítětem.

„Soud se dozvěděl, že máme zavřeno – neověřoval si, co to znamená, pracoviště ale nikdy nebylo uzavřeno – okamžitě nařídil předání dítěte, jako by pominuly důvody pro řízené kontakty. Otec si například zažádal o předání dítěte z důvodu uzavření našeho

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

pracoviště, soud to rovnou schválil, ačkoli šlo o dítě, které nemělo být předáno bez asistence. Nebyl to jeden případ, soud si nevěděl rady a vycházel z toho, že dítě potřebuje oba rodiče, nařídil tedy předání dětí a nepřemýšlel o tom, jak by mělo probíhat, pouze se chytil toho, že máme karanténu.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

Právě oblast péče o ohrožené děti je něco, co někteří soudci vnímali kriticky, a to včetně fungování dalších organizací během nouzového stavu i po jeho ukončení.

„...zrovna včera, když jsem studoval jeden spis k jednání, zjistil jsem, že tam je dohledové dítě a v průběhu celého roku 2020 v té domácnosti – byť je tam stanoven soudní dohled – s odkazem na mimořádnou situaci nikdo nebyl. V tomhle je to tedy velice nepříjemné. Vypadá to, jako by sociálně-právní ochrana dětí nefungovala. – Nebo ne „jako by“: minimálně v tomhle konkrétním případě prostě nefungovala. Pod záminkou covidu jsme to dítě nechali napospas.“

Třetí fáze výzkumu, Okružní, soudce

Vnímání vlivu pandemické situace na straně advokátů a advokátek, kteří se specializují na domácí násilí i situaci dětí jím ohrožené a další případy týkající se sexuálního násilí, se zdá být ještě kritičtější. Na jedné straně podtrhují, že došlo k řadě odkladů a průtahů, které negativně ovlivnily situaci a psychiku jejich klientely, na straně druhé poukazují i na případy, kdy byla pandemická situace podle jejich názoru přímo zneužita ke zrychlenému a pro poškozené nepříznivě probíhajícímu řízení:

„My jsme se k té kauze dostali týden před nařízeným hlavním líčením. Do té doby to dítě nemělo žádného advokáta, protože policii, státnímu zastupitelství ani soudu nepřipadalo důležité, aby dítě, které je zavřené v léčebně, je mu mentálně 8, fyzicky 12 a má matku, která byla shledána výchovně neschopnou, mělo advokáta. A v tu chvíli se to celé projevilo. My jsme se k tomu případu dostali vlastně až u soudu. Soudce kvůli pandemii nepředvolal žádné svědky a nepředvolal ani znalce. My jsme to dítě nezastupovali v přípravném řízení. Ten posudek [dopadu 30 znásilnění u dítěte] byl napsán velmi vágně. Na základě toho posudku a na základě toho, že kvůli pandemii nebyli předvoláni žádní svědci, soudce v rozsudku konstatoval, že dítě nemá žádné následky, tudíž mu za ta znásilnění nepřísluší žádná náhrada nemajetkové újmy. Odvolací soud probíhal v létě, soud předvolal jediného svědka. Ten konstatoval, že dítě újmu utrpělo, a vysoudili jsme 75 000 korun. Znalci ale předvolání nebyli...“

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

Vzhledem k tomu, že cesta od trestního oznámení ve věci domácího násilí i sexuálních deliktů je pro poškozené zatěžující a dlouhá i mimo krizovou společenskou situaci, je nasnadě, že její vliv na řešení případů, které dospějí až do soudní fáze řešení, je negativní.

Co se vlivu pandemie na výskyt domácího násilí týče, tak do sebe data z jednotlivých institucí do značné míry zapadají. Zdá se, že výskyt násilných situací

ve společnosti spíše v důsledku nouzového stavu narostl, zároveň se ale minimálně pocitově zvýšil práh možností situaci řešit. To zaznamenaly předně organizace, které jsou ze své podstaty z perspektivy obětí složitěji dostupné, a to především kvůli psychické bariéře, kterou tvoří strach, nedůvěra k institucím a stud. K tomu, aby oběť policii zavolala, je potřeba i dle slov policistů velkou odvalu. To následně přímo ovlivňuje počet případů zaznamenaných dalšími instancemi. I ty ale do určité míry již zaznamenávají a očekávají další nárůst po skončení nejtvrdějších opatření.

Naopak téměř okamžitý nárůst zaznamenaly již během prvního nouzového stavu pomáhající organizace, které mají služby nastavené nízkoprahově⁵. U nich nárůst poptávky trval i po skončení prvního nouzového stavu, kdy se okamžitě ocitly na 100 % své kapacity, zároveň v průběhu druhého nouzového stavu nedošlo k propadu po poptávce jako v případě prvních několika týdnů na jaře.

Intenzita násilných situací

Krise, kterou pandemie po celém světě způsobila, se v případě zavádění nouzových stavů a jiných zásadních omezení volného pohybu osob, uzavírání hranic apod., v přinejmenším na metaforické rovině podobala kontrole, jíž jsou osoby ohrožené domácím násilím vystaveny průběžně.⁶ Ani u mnoha klientek pomáhajících organizací nedošlo v důsledku zavedení vládních opatření k zásadní změně jejich každodenního života, protože jsou kontrole vystaveny permanentně. Co se ale v řadě případů změnilo, **byla intenzita a dopady násilných situací, a to především tam, kde oběť a osoba chovající se agresivně sdílí domácnost či jsou v častém styku.**

„Ne, že by se objevovaly nové podoby, ale konflikty byly častější, někdy dennodenní. Prožívání obětí bylo dekompenzované tím, že se dělo denně. Takže šlo spíše o nárůst intenzity násilí než typu.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

Krise urychlila již tak probíhající konflikty v rodině, což se projevilo např. i v tom, že se neziskovým organizacím začaly častěji o pomoc hlásit ženy, které v problematickém vztahu žily velmi dlouhou dobu; začaly se rovněž ozývat Češky žijící v zahraničí i cizinky žijící v Česku. Nová situace pak měla důsledky jak pro oběti, tak i pro násilné osoby:

„My pracujeme i s agresory, od těch máme také zpětnou vazbu, informovala jsem se u kolegyně a ta říkala, že se ozvalo několik nových původců domácího násilí na základě situací, které se vyhrotily v průběhu karantény.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

---

⁵ Pokud se soustředíme na většinovou společnost schopnou vyhledat např. informace o jejich fungování a samotné existenci.

⁶ Pozoruhodné je v tomto kontextu i to, kolik žen na mateřské a rodičovské „dovolené“ nouzový stav hodnotilo jako téměř nijak neměnící jejich všední situaci společenské izolace.

Nepřetržitý či téměř nepřetržitý pobyt doma s násilným partnerem má celou řadu facet. Celodenní péče o děti a nejistota ohledně celkové situace v zemi vyvíjí zvýšený tlak na celou populaci. U osob ohrožených domácím násilím je ale doprovázen **nevzpytatelným chováním partnera**, který je často zároveň nově celý den doma na tzv. home office, což způsobuje situace jako:

„Klientka je častěji vystavena urážkám a ponižování ze strany manžela, na péči o postiženého syna je nyní zcela sama. Dříve jí totiž pomáhala asistentka, která teď ale do rodiny nemůže docházet.“

První fáze výzkumu, terénní deník proFem

Nevzpytatelné chování pak často přerůstá do **otevřeného fyzického násilí**, v němž žena i děti setrvávají, protože kvůli karanténě nemůžou ven. Co se podob násilí týče, je potřeba zmínit jeho různé varianty, které ovlivňují další postup příslušných institucí.

Jen malá část klientek, jejichž situaci řešily neziskové organizace, zažila takový typ fyzického útoku, který zanechává **viditelné stopy**, a je ho tedy možno detekovat např. při ošetření u lékaře, ať už se bavíme o rozbitém obličejí („*Posledně mě zbil tak moc, že mi roztrhl vrchní i spodní ret, asi mám i něco s nosem, protože mě děsně bolí.*“ – záznam z messengeru ROSA), nebo jde o škracení, zlomenou ruku či pálení cigaretami („*Klientka je slepá, manžel je bývalý voják, pracovnice – která klientku doprovázela k lékaři – říkala, že klientka má po celém těle spoustu šrámů, ale hlavně viditelné popálení od cigaret.*“ – první fáze výzkumu, terénní deník ProFem).

Takto viditelné známky fyzického napadení jsme však zachytily jen u pěti žen ze zkoumaného vzorku, což koreluje s tím, že fyzické násilí tohoto typu nepředstavuje většinu případů domácího násilí nejen ve formě partnerského násilí.

Častější je **varianta fyzického útoku bez viditelných důsledků**, kam patří facky, kopání, mazání zbytků jídla po obličejí, vyražený dech, různé formy postrkování („*Shazuje mě z invalidního vozíku nebo něco podobného. Děje se to často, já ale vlastně nevím, kam utéct.*“ – messenger ROSA).

Zdaleka nejčastější je ale **široká škála psychického násilí, které má v případech dlouhodobého působení srovnatelné až vážnější důsledky než nejsnáze zachytitelná fyzická forma násilí** (James & MacKinnon, 2010). Podoby agresivního chování v psychologické rovině jsou různé – od zesměšňování, opakovaných nadávek, křiku, rozbíjení věcí („*Volala paní kvůli násilnému chování ze strany manžela – vojáka, jako je strkání, řev, ponižování, rozbíjení věcí, které ženu pak nechává zaplatit, protože ho vyprovokovala. Říká jí, že má chuť ji zmlátit, obhajuje známého, který bil svou ženu...*“ – První fáze výzkumu, terénní deník Acorus), snahu odříznout klientku od přátel a rodiny až po kontrolu pohybu („*Nesmím ani sama ven, po práci mne hned vyzvedává.*“ – První fáze výzkumu, terénní deník ROSA, Marie Macešková). Často jde o to dostat klientku do absolutní závislosti a izolace, což řadě osob chovajících se agresivně značně usnadnil nouzový stav, ale i mimo něj fungující epidemiologická opatření.

Velmi časté je vyhrožování – „Bojím se s ním být sama, už několikrát mě napadl a mířil na mě prázdnou vzduchovkou.“ (První fáze výzkumu, e-maily ROSA, paní Renata).

Násilí se často projevuje výhrůžkami, které jsou doprovázeny náznaky fyzického napadnutí, čímž se zvyšuje subjektivně zažívaný pocit ohrožení:

„Dcera nikam nesmí chodit, je zavřená doma, přítel jí vyhrožuje, že ji zahrabe v lese, že jí vezme dítě, že na ni pošle holý hlavy. Rozstříhal jí kabelku, má napíchnutý telefon.“

První fáze výzkumu, chat proFem

„Každý den matce vyhrožuje smrtí, říká jí, že ji zabije a že jí nikdo nepřijde na pohřeb. Když matka chtěla vytočit číslo na policii, řekl jí, že pokud tam zavolá, zabije ji.“

První fáze výzkumu, e-mail proFem

Ženy čelí v těchto situacích i rostoucímu **sexuálnímu násilí** – „Jednou, když chtěla zavolat policii, ji obvinil, že mu ukradla peníze, začal ji svlékat, pak jí roztrhl kalhotky a hledal peníze v jejím přirození.“ (první fáze výzkumu, terénní deník ROSA, Marie Macešková).

Je třeba zdůraznit, že sexuální násilí je velmi často formou fyzického násilí s obzvláště závažnými psychickými důsledky pro jeho oběť.

Samostatnou formu násilí představuje **napadání dětí** v přítomnosti matky, vyhrožování jejich únosem i tím, že o děti přijde, pokud začne situaci řešit.

„Muž vyhrožuje únosem dětí a někdy je skutečně odváží, aniž by klientce řekl, kam a na jak dlouho jedou, případně např. řekl, že přijedou za týden. Jejich dcera se při odjezdu klepala, vrátili se asi za tři hodiny.“

První fáze výzkumu, terénní deník proFem

Tyto formy násilí jsou často doplněny o **ekonomické násilí**, které zahrnuje kontrolu nad financemi včetně odpírání jakékoli finanční participace na péči o děti a zabraňování výkonu zaměstnání. To mimo jiné ovlivňuje reálnou dostupnost pomoci, když ohrožené osoby nemají např. finance na provoz komunikačních prostředků – „S klientkou byl domluven další podpurný telefonát na úterý dopoledne – musím telefonovat ale já, protože klientka nemívá kredit.“ (první fáze výzkumu, Majka, terénní deník proFem)

Zásadní formu ekonomického násilí pak představuje zneužívání faktické nedostupnosti bydlení (Samec, 2018), jež je násilnými osobami využívána mimo jiné i v manipulaci. Jestliže obývanou domácnost vlastní násilný partner, velmi často vyhrožuje své partnerce, že ji připraví o dítě.

Vidíme tedy, že existuje celá řada forem násilí, které se vyskytují jednak na nějaké časové ose a jednak v kombinaci. Pro ilustraci můžeme uvést přehled jednotlivých forem násilí organizace ROSA u klientek, které dochází na osobní konzultace. Tabulka je důležitá především kvůli tomu, že ukazuje relativní stálost výskytu jednotlivých forem násilí. Naopak nemá větší výpovědní hodnotu z hlediska počtů

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

případů, protože zahrnuje pouze klientky, které dochází do organizace pravidelně a osobně bez ohledu na aktuální pandemickou situaci. Přes výrazné omezení osobních kontaktů (i kvůli strachu či nedůvěře vůči možnosti provádění terapie s rouškou) je počet případů řešených dlouhodobě a fyzicky v prostorách organizace vysoký i za pandemické situace.

	2019	2020
Celkový počet konzultujících klientek:	347	266
Psychické násilí	333	258
...ponižování	324	253
...vydírání, zastrašování	301	238
...výhrůžky zabitím	110	83
...nadávky, vulgarismy	286	234
...kontrola, zákazy, příkazy	293	231
...křik	299	233
...omezování a izolace	204	169
...partner žárlí	226	180
...muž vyžaduje poslušnost	277	233
...výhrůžky sebevraždou	128	91
...výhrůžky zbraní	48	34
...pronásledování	119	97
Ekonomické násilí	237	182
...partner nedává žádné peníze	98	79
...partner dává málo peněz	182	136
...žena si musí říkat o peníze	175	134
...žena má zakázáno pracovat	43	37
...žena musí odevzdávat peníze	23	15
Fyzické násilí	243	180
...opakované facky	138	107
...bití, rány pěstí	126	85
...bití do hlavy	116	91
...bití v těhotenství	69	55
...škracení	99	87

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

...kopání	62	47
...srážení, pád, prohození	141	107
...ohrožování střelnou zbraní	8	7
...ohrožování nožem	44	18
...trhání vlasů	29	30
...kroucení rukou	52	49
Sexuální násilí	140	112
...vynucený sex	120	95
...znásilněna	34	23
...nepříjemné praktiky	68	59

Zdroj: ROSA, interní materiály

Vidíme, že převládají jen velmi obtížně prokazatelné formy násilí, a to většinou v nějaké kombinaci. Největší počty nacházíme u psychického a ekonomického násilí. Fyzické násilí se pak převážně projevuje tak, že je obtížně viditelné. Sexuální násilí je přítomno v necelé polovině případů.

Události, kvůli kterým se klientky obracely na jednotlivé organizace s žádostí o pomoc, je třeba chápat jako vyústění všech těchto situací. Případy, s nimiž se ženy (a v některých případech i muži) obracely na neziskové organizace v průběhu prvního nouzového stavu a po jeho rozvolnění, vesměs představovaly vyústění kombinace různých variant násilných situací. Drtivá většina osob ohrožených domácím násilím zažívá kombinaci psychického násilí v kombinaci s fyzickými útoky bez viditelných důsledků a v případě přítomnosti nezletilých dětí pak rovněž v kombinaci s manipulací dětmi, která představuje zvláštní případ velmi účinného psychického násilí. Velmi často se vyskytuje i sexuální násilí, které je postižitelné hůře (kontakt zprostředkovaný např. přes chat či e-mail komplikuje zaznamenávání zažitého obzvláště zraňujícího násilí, byť i touto formou několik případů zaznamenáno bylo).

Pokud se podíváme na to tak, jak důsledky domácího násilí během pandemie vnímají organizace tzv. pilířů pomoci, v mnoha případech se jejich vyhodnocení situace shoduje s tím, co popisují klientky pomáhajících organizací i pracovníci a pracovníci dalších neziskových organizací, mezi jejichž klientelou se vyskytují i oběti domácího násilí.

Větší brutalitu i složitost případů po ukončení prvního nouzového stavu reflektovaly především osoby poskytující terapeutické služby, ať už v jejich rámci nebo mimo ně: „*Vnímám, že ty případy jsou závažnější... Ve všech směrech. Hlavně asi fyzické násilí. Brutalita je větší.*“ (druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC)

Je také třeba zdůraznit, že neziskové organizace, jejichž data jsme především v první fázi výzkumu analyzovaly, se zaměřují na pomoc dospělým obětem

partnerského domácího násilí. Dětem poskytují služby především ve formě poskytování azylového bydlení. Již během první fáze výzkumu nás především pracovnice organizací zaměřujících se na ohrožené děti (ale nikoli OSPODY) upozorňovaly na vážnost situací, jimž čelí děti v důsledku karanténních opatření a distanční školní výuky. Jedná se o situace, kdy jsou děti ohrožené domácím násilím, ať už se obrací přímo proti nim, nebo se jej dopouští jeden rodič na druhém – výrazně častěji otec na matce.

Násilný partner opodál

Pandemie zdůraznila téma, které je latentně přítomno v souvislosti s tzv. post-separačním násilím, tedy domácím násilím, které pokračuje po ukončení vztahu, v němž k násilí docházelo. Rozchod či rozvod a rozestěhování se tam, kde spolu partneři bydleli, v žádném případě nelze zaměňovat s ukončením domácího násilí (Arias & Pape, 1999). Jednou z jeho podob je násilí související s předáváním dětí, týká se partnerů, kteří již nežijí ve společné domácnosti.

Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že v prvních týdnech nouzového stavu nebylo jasné, zda má předávání dětí vůbec probíhat, jak má probíhat, jak se rozhodnout, co dělat, pokud bylo např. soudní nařízení v rozporu s aktuálními možnostmi předání dítěte.

„Jak nastavit předávání, zmatek byl v tom, že se nebylo o co opřít a nebylo to jednoznačně dané, klientky to musely samy vyřešit – můžou, nemůžou, předat, nepředat, nikde se to oficiálně neřeklo, jak to má být.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Taková situace je nepříjemná i v běžně nastaveném režimu střídavé péče či předávání dětí na vymezenou dobu v rodinách, kde se domácí násilí nevyskytuje. V rámci pandemické situace ovlivňující oběti domácího násilí pak ale nejasnost vymezení této problematiky, respektive absence proaktivního předání jasných informací dotčeným osobám a institucím, zvyšovala paniku i konfliktní potenciál nastalých situací. Někteří rodiče nechtěli děti vracet – někdy proto, že se skutečně obávali zvýšeného rizika, a někdy situaci chtěli jen využít jako zbraň proti partnerovi, na kterého mají vztek nebo ho chtějí „porazit“.

„Ze začátku byl největší problém předávání dětí. Bylo velké téma, zda vůbec dítě předávat, a pokud ano, jak postupovat, když ho otec nebude chtít vrátit zpátky. Panovala obava o zdraví a o zneužití situace ze strany agresivního rodiče; z hlediska témat to není nic nového, ale zdůraznily se věci, které obecně nefungují.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

Někdy existovala zdravotní indikace k úpravě styku, a to především v situaci, kdy je např. dítě postižené nebo se situace pandemie a z ní vyplývajících zdravotního ohrožení propojila ještě s jiným typem chronického onemocnění. To se týká

i případů, kdy do ohrožené skupiny spadala matka dítěte/děti, které měly být předávány.

„Partner změnil názor, nedalo se s ním domluvit, chtěl dceru. Dcera je postižená, matka se o ni ze zdravotních důvodů bála. Otec stál před domem, protože zrovna tento den ji měl mít, a tlačil na to, že ji chce. Matka se sesypala, přijela PČR, nakonec dítě vydat nemusela.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W

Pandemická situace jednoznačně znásobila možnosti páchání psychologického násilí prostřednictvím manipulace s dětmi a jejich předáváním, jak vyplývá i z těchto případů:

„Některé klientky konstatovaly, že partneri, pokud měli styk s dětmi, agresí směřovali vůči nim. Pokud jsou partneri v práci, pak ty styčné časy vlivu jsou omezeny, to se v krizi nedělo. Spousta partnerů a agresorů byli na home office a kontrolovali věci, které je dřív nezajímaly. Jiné případy byly třeba takové, že klientka žila samostatně nebo v azylu a kontakt s agresorem probíhal přes nezletilé děti, různě se o ně dohadovali – stalo se například, že partner děti zadržel a nezajímalo ho, co říká soud nebo OSPOD, opevnil se doma. Matky měly strach děti vydat, protože partner je nezodpovědný – dítě informovalo o tom, že absolvovalo o víkendu výlet se spoustou dětí a lidí bez ohledu na pandemii a následovala další manipulace s klientkami: „tak jestli to dítě nechceš převzít, tak já si ho nechám.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Magdalenium

Specifická situace nastala, pokud byla žena s dětmi již v azylovém zařízení s utajenou adresou, a otec se přesto domáhal styku s dítětem:

„Zkoušeli jsme podávat i předběžné opatření, aby klientka, která je v azylu, nemusela předávat děti otci. Podařilo se to, ale nebylo to dost rychlé, takže se partner dva týdny domáhal předávání, což bylo nejhorší. Předávání dětí naráželo na hygienická pravidla, protože klientka nemohla opustit zařízení, ale podle práva musela předat děti. Musela jet MHD, protože na taxi neměla finance, dítě předávala do dalšího prostředí, kde se stýkalo s dalšími lidmi.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Nedostatečně jasně nastavená a nedostatečně komunikovaná situace posílená nejistotou ohledně pandemie tedy zvyšuje riziko dalšího násilí:

„Nejasně formulované rozsudky odhalily v karanténě praktické problémy – dítě se má podle soudního nařízení předávat venku u metra, ale je karanténa. Vystává tedy spousta prostorů pro manipulaci ze strany násilné osoby. Nejasnost v rozsudcích způsobí problém vždy, třeba na Vánoce – každou středu má dítě otec, na Štědrý den matka – co když je ale Štědrý den ve středu?“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

Specifickým problémem pak bylo předávání dětí přes hranice nebo situace, kdy pobýval jeden z rodičů v zahraničí – velké téma to bylo např. na česko-slovenské hranici, kde je předávání dětí relativně časté. Dopady snahy o uzavření hranic pak v kombinaci s nedodržováním doporučených epidemiologických postupů mohly mít vážné následky:

„Jedna klientka žila s Italem, který si přijel po patnáctihodinové cestě převzít dítě. Matka chtěla vidět negativní test, muž jí ale odvětil, že jí ho neukáže kvůli GDPR, a dítě si vzal a odjel. Po návratu musela matka zůstat 14 dní s dcerou v karanténě; těch případů bylo pár, ale covid v nich hrál důležitou roli, protože tam bylo ohrožení – návrat z rizikové země, otec nedodržel nařízení – tento typ otců se zajímá pouze o svá práva, ale nepřebírá žádnou odpovědnost.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

V některých případech první fáze výzkumu, pak byla **pandemie využita jako bojový prostředek**, násilní partneři se znovu pokoušeli přenastavit situaci, která už nějakým způsobem fungovala. Bylo tedy např. zaznamenáno několik případů, kdy otec v karanténě tlačil na častější styk s dětmi nebo podával žádosti o vydání předběžných opatření. V některých případech otec nedodržel bezpečnostní pravidla, v momentě, kdy situace ještě nebyla ošetřena rozsudkem, se tak situace stala de facto neřešitelnou:

„Otec se chová agresivně k matce i dětem ve věku 5 a 7 let, syna držel pod krkem. Muž se léčí v Sananimu se závislostí na drogách a alkoholu. Klientka se mu bojí děti předávat, případ není soudně upraven. OSPOD doporučil, ať se klientka s otcem dětí dohodne. Situace je kvůli pandemii horší, protože otec nedodrhuje bezpečnostní pravidla.“

První fáze výzkumu, terénní deník Acorus

Ve dvou případech jsme zaznamenaly i zlepšení situace – jednou se podařilo dohodnout úpravu styku tak, aby více odpovídal dané situaci (využití video hovorů, posun termínu apod.). V jednom případě se rodiče dohodli, že matka s dětmi odjede mimo Prahu na chatu, dcera k otci nechtěla, tlak na styk byl během karantény menší.

Situaci nejistoty ohledně předávání dětí potvrzují i zaměstnankyně OSPOD napříč všemi kraji. Opakovaně odpovídaly na podobné dotazy. Z jejich perspektivy však byla vcelku rychle přijata doporučení a pokyny z krajského úřadu, jak postupovat. Z hlediska OSPOD bylo doporučováno držet se rozsudků. Ze své zkušenosti konstatovaly, že pokud rodiče dostali jasnou instrukci, situace se zpravidla uklidnila. Analyzovaná data z konkrétních případů i rozhovorů naznačují, že otázky předávání dětí ale nebyly řešeny ve všech místech stejně. Navíc případy týkající se post-separačního násilí před soudní úpravou styku či při úpravě, která dostatečně nezohledňuje domácí násilí, byly pandemickou situací jednoznačně negativně ovlivněny.

Shrnutí dopadů pandemie na případy řešené NNO

- **Výskyt** – pomáhající organizace zachytily okamžitý nárůst poptávky po službách o 30 – 40 % již v prvním nouzovém stavu. Organizace tzv. pilířů pomoci zaznamenaly naopak v první fázi pandemie stagnaci nebo pokles počtu případů a místy postupný nárůst po uvolnění opatření v létě 2020. Nárůst případů a intenzity násilí tam, kde k nim došlo, si pracovníce a pracovníci PČR, OSPOD a IC vysvětlují zvýšením počtu incidentů během pandemie – tedy situací, které nebyly vyhodnoceny jako domácí násilí zralé na vykázání, zároveň ale byly vyhodnoceny jako přešůpek proti občanskému soužití.
- **Intenzita násilí** během pandemie v důsledku zavedených opatření i nejistotě stran budoucnosti v řadě případů vzrostla, na čemž se shodnou všechny organizace pracující v systému.
- **Předávání dětí** se během pandemie objevilo u téměř 1/3 sledovaných případů jako závažný problém.

Dopady pandemie na klientelu

Pandemie měla na život klientek a klientů celou řadu dopadů. Rovněž různé typy organizací zachytily tyto dopady na různých úrovních jejich života, z dat navíc vyplývá, že různé typy dopadů se objevovaly v různých fázích pandemické situace. Na dopady je proto nutné nahlížet v čase – od začátku pandemické krize až po současnost (tedy prosinec 2020). V této kapitole se stručně věnujeme dopadům, celé situace na osoby ohrožené sledovanými typy násilí.

Psychické dopady

Všechny organizace – od nejrůznějších pomáhajících nízkoprahových neziskových organizací přes intervenční centra až po OSPOD se shodnou na tom, že krize nejdříve dolehla na jejich klientelu v podobě zvýšené zátěže na psychiku, což ostatně platilo i pro většinu populace. Psychika byla zatížena jednak nejistou situací – obecně vzrostla míra stresu, jeho pozorovaných krátkodobých i předpokládaných dlouhodobých důsledků – v situaci domácího násilí se však přidal i pobyt s agresorem v uzavřeném prostoru, nevyzpytatelnost jeho chování i dopad na průběh vztahů zasažených domácím násilím po jejich ukončení.

Ženy, které byly ve fázi odchodu od násilného partnera, nebo hledání řešení situace ve vztahu, velmi těžce nesly **přerušování kontaktu s terapeutkou**, jež je často jedním z mála lidí, kteří poskytují reálnou podporu v dané situaci:

„Paní, se kterou jsme dříve intenzivně pracovaly, chtěla od partnera odejít, rozhodnutí si dokázala vnitřně zachovat, zároveň ale věděla, že minimálně 2 měsíce s ním musí ještě fungovat a udržet jejich vztah tak, aby on nepojal podezření. Tak uzavřela se sebou

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

vnitřní smlouvu, aby tam ještě mohla setrvávat. Zažívala silné pocity odporu, nechuti vůči sobě samé, připadalo jí, že selhává. Ušla kus cesty, za normálních okolností už by se chystala k odchodu, ale musela tam dál zůstat. Prožívala pocity křivdy vůči sobě a zároveň nemohla odejít. Denně si tu smlouvu obnovovala, připomínala si, že je to dočasný stav, že to není cesta zpátky. To bylo zajímavé, že tam byl vnitřní proces, chtěla být pořád v kontaktu s tím, co jsme si řekly – vždy si představila, co by jí řekla terapeutka. Snažila se udržet rozhodnutí, které udělala, a bylo to hrozně náročné.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Přestože nějaký typ kontaktu možný byl minimálně v podobě telefonických rozhovorů, rozhovorů zprostředkovaných online (Skype, Zoom apod.), nebylo tímto způsobem možné nahradit osobní kontakt s terapeutkami. Ten byl sice v řadě případů možný, ale pouze za dodržení epidemiologických opatření, tedy v roušce, což bylo pro řadu klientek nepřijatelné. Podle terapeutek ze sledovaných organizací právě kombinace vnějších těžkostí a nemožnosti osobní podpory v těžké situaci „vrátila klientky o pár kroků zpátky, ne-li na začátek“. (první fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W).

Pobyt v uzavřeném prostoru s násilným partnerem v kombinaci s nemožností situaci prakticky řešit způsobily podle terapeutek **drtivější traumatizaci obětí**:

„Kromě dekompenzace psychického stavu oběti a obrovského vyčerpání musely každodenně čelit intenzivnějším útokům, některé klientky přišly o práci, příjmy rodiny poklesly – což byla záminka pro další eskalaci násilí. I díky nedostupnosti pobytové nebo osobní formy pomoci – důsledky traumatizace oběti jsou drtivější.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

Kromě žen, které zažívaly dlouhodobé domácí násilí, se pak na některé organizace obracely i ženy, které doma čelily zcela nové situaci, nebo si ji nově uvědomovaly. To potvrzuje např. jedna z pracovníček intervenčního centra:

„Spíš v těch rodinách panovala hodně napjatá atmosféra. Obraceli se na nás totiž i lidé, kteří nespádali do naší spádové oblasti, ale cítili nějakou nepohodu. Našli naše telefonní číslo, tak se ozvali. Dopady jsem vnímala spíše v psychické rovině.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Druhotný dopad na psychiku klientek pak měly některé důsledky pandemické situace. Jedna z organizací poukazuje na to, že dlouhodobě řešily případ s rodinou, situace se chýlila k rozuzlení a kvůli tomu, že přišel nouzový stav, se situace uměle protáhla (Fokusová skupina A). Z podobného soudku je i čekání na rozhodnutí soudu v případech jak trestního stíhání, tak u opatrovnických nebo majetkových soudů.

K celkové nepohodě přispíval i nedostatek orientace ve vztahu k institucím, a to zvláště tam, kde měly ženy něco dokládat nebo vyřizovat:

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

„Já si myslím, že celou dobu řešili vlastně jenom to, že něco nemohou dojít doložit na pracovní úřad, nevěděli, jak to mají udělat... V tomhle byli hodně zmatení, protože jsou na finanční podpoře závislí.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Situace pandemie a z ní vyplývající paralýza minimálně části celého systému pomoci způsobila i další komplikace a průtahy. Běžné úkony najednou vyžadovaly neuvěřitelné množství vynaložené energie.

Klientka Jana Nováková např. potřebovala „stáhnout nahrávky z mobilu jako důkazní materiál pro soud na CD, neměla ale CD mechaniku ani nosič a neměla to ani kde koupit, protože obchody byly zavřené.“ To způsobilo v řešení její kauzy dvoutýdenní skluz.

Takový druh technických potíží se týkal i sepsání dalších typů žádostí jako např. žádosti o mimořádnou pomoc, vyřízení rodného listu dítěte apod.

Kombinace různých drobných nejistot – od těch administrativních a organizačních přes vážné vztahové až po průběžné eskalace domácí situace – vedly k **dlouhodobější vyčerpanosti klientek**. Zároveň je patrné, že díky paralýze soudů a dalších institucí se možnost řešení neuspokojivé situace oddalovala, a to pocíťovanou nejistotu a bezmoc často prohlubovalo. Podstatnou roli zejména v případech žen čelících domácímu násilí a zároveň pečujících o děti, sehrála pandemie v tom, že právě péče o děti a domácí výuka se ukázaly jako další břemeno specificky pro ženy (Dudová, Hašková, & Heřmanová, 2020), což je v souladu s dřívějšími poznatky (Hochschild, 1979).

Velmi negativní dopady na psychiku mají pochopitelně i průtahy v už tak traumatizujícím soudním řešení případů, ke kterému v rámci pandemické situace dochází.

„Každopádně jsou tam dvě oběti: jedna hodně brutálního domácího násilí, další oběť pachatel znásilnil. Ten pachatel je policista. Vystupuje dosti sebevědomě, jeho obhajoba je poměrně sugestivní. Zajímavé ale je, že už někdy v březnu mělo proběhnout hlavní líčení. Snad dvakrát bylo odročeno kvůli covidu a potom mělo být, myslím, v srpnu nebo v září. To se on (nebo jeho advokát) z nějakých důvodů omluvil. Potom mělo proběhnout v listopadu – a zase nic. Tohle už mi připadá jako poměrně dlouhá doba. Myslím si, že – obzvláště v takto závažných typech případů – by to zejména u hlavního líčení trestního řízení takhle dlouho trvat nemělo. Protože kdo ví, kdy to soud zase nařídí. Ano, je karanténa, ale přijde mi to jako dlouhá doba. Já zastupuji obě klientky. Jedna z nich mě vyhledala přes intervenční centrum.“

Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát

Tento typ traumatu pak nezpůsobuje nutně přímo původce násilí, ale systémové řešení problému, což je eufemisticky řečeno problematické, obzvláště s ohledem na dobu, která v tomto případě od prvního nouzového stavu uplynula.

Ekonomické dopady

„Bohatých se to nedotkne nijak zvlášť, ale kdo neměl rezervy, tam je to katastrofa hotová.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

Tak by se dal nejuvýstižněji shrnout ekonomický stav v rámci pandemie. Peněz i jistoty týkající se možnosti jejich získání ubylo, což má velký krizový potenciál. Situace se projevuje na několika úrovních.

Stejně jako většina obyvatel České republiky čelí i oběti domácího násilí několika variantám této situace. Pokud o práci přišel partner, kterému nebyly svěřeny děti do péče, **přestává platit alimenty** – *„Sám má málo, tak teď posílat nebude.“* (první fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA). Tato situace se už stala nebo ji žena vnímá jako potenciální hrozbu.

Samoživitelka pak také často přichází o své příjmy nebo je odkázaná na nízké ošetřovné, a to jen v případě, že byla zaměstnaná na regulární smlouvu, a nikoli v prekérní formě práce. Výzkumy ekonomického chování sólo rodičů – z téměř 90 % matek, z nichž část představují oběti domácího násilí – ukazují častou ekonomickou závislost na přístupnosti brigád, vedlejších úvazků, zkrátka prekérních forem práce (Hašková, Křížková, & Dudová, 2015; Paloncyová, Barvíková, Höhne, & Kuchařová, 2019), u nichž došlo se spuštěním nouzového stavu k okamžitému výpadku příjmů, a to bez nároku na ošetřovné či výpomoc.

Analýza dat s těmito poznatky rezonuje a již výstupy z první fáze výzkumu ukazovaly na dlouhodobější dopady pandemie, která zvýšila často již předchozí velkou finanční nejistotu. V důsledku pandemie některé klientky přišly o vedlejší příjem nutný pro uživení jich a dětí (Bětko Kopretinová), případně je ohrožen jejich hlavní příjem – klientka organizace ROSA Alena Růžičková se sice vrátila do práce do restaurace, ale ta zatím nevydělává, a tak zaměstnanci nedostávají výplatu. Zaměstnankyně intervenčního centra paní Zvonková k tomu dodává, že špatně na tom byla právě ta skupina klientek, které *„pracovaly na DPČ, DPP. Přivydělávaly si někde při mateřské a najednou konec příběhu...“*

Výzkum dále ukázal, že např. na jižní Moravě nikomu – ani klientkám, ani zaměstnankyním NNO na OČR – nebyly v době provádění první fáze výzkumu vyplaceny ještě v červnu ani dávky za březen:

„Oni nemají vyplacené ošetřovné ani za březen a duben, takže neměli peníze, žádali proto o odložení nájemného... Já taky nemám ošetřovné ani za březen.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W

Situaci potvrzuje i zaměstnankyně OSPOD:

„Opatření byla a jsou prezentována vládou tak, že bez problémů fungují, ale my víme (a nejsme určitě jediní) o případech, že to tak vůbec není – dochází ke zpoždění vyřizování“

žádostí úřadu práce a podobně. Pokud na tom ty rodiny byly sociálně špatně, jsou na tom hůř.“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

Obzvláště kritická a pandemickou situací dále zhoršená je situace samoživitelů (sólo rodičů), které jsou výrazně více než rodiny se dvěma rodiči ohrožené chudobou i za normální situace:

„Bylo to těžké, peněz je málo. Hodně mi pomohl azylový dům ROSA, obzvláště potravinová banka. Stávalo se, že jsme doma neměli najednou nic.“

První fáze výzkumu, rozhovor s klientkou ROSA Alenou Růžičkovou

Za katastrofickou lze pak označit situaci, která nastala v rodinách řešících již před pandemií krizovou situaci, např. insolvenční řízení.

„Insolvenční řízení - exekuce skončí a nastoupí insolvence a neuvěřitelně se to táhne, matka nedostává výživné, otec je také v insolvenční, něco by jí mohl poslat, ale ona má zablokované účty – mají přitom dům, kdyby se prodal, dalo by se to řešit, ale nelze ho prodat kvůli insolvenčnímu řízení, ten se prodá až po jeho konci.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

Zajímavé je, že v oblasti ekonomických dopadů platí stejný vzorec jako u ostatních aspektů pandemie. Zatímco pomáhající organizace zaznamenaly potíže klientek téměř okamžitě, instituce z tzv. pilířů pomoci shodně signalizují, že zaznamenávají ekonomické dopady až se zpožděním – tedy na konci letních měsíců 2020. To není vždy nutně způsobené tím, že by zaměstnankyně těchto institucí nebyly s klienty v kontaktu během pandemie, někdy se jedná spíše o to, že celý systém funguje v jakémsi modu setrvačnosti. Propouštění ze zaměstnání je tedy patrné až v letních měsících, kdy firmy začaly řešit návrat zaměstnanců, respektive především zaměstnankyň po ukončení jejich OČR.

Ekonomická nejistota akutně pocítovaná jako finanční tíseň měla za pandemie, respektive prvního nouzového stavu, zásadní dopad na řešení některých případů, když mnohé ženy začaly **přehodnocovat, jestli by od násilného partnera měly odejít:**

„Některé ženy jako by zase nasedly do starého systému. – „On vlastně není tak špatný, vlastně se staral.“ – Udělaly možná ne krok, ale dva zpátky.“

První fáze výzkumu, Rozhovor s pracovnící proFem

Tlak na revizi rozhodnutí řešit domácí násilí z důvodů finanční nouze se v některých případech stupňoval skrze děti:

„Napadá mě klientka, která opouštěla partnera, děti měla na VŠ. Obě děti ale ztratily zaměstnání, vrátily se zpátky domů a tlačily na ni, že kdyby byli s tátou, tak by měli víc peněz. A ona se musí znovu starat, znovu má vyživovací povinnosti vůči dětem.“

První fáze výzkumu, Rozhovor s pracovnící proFem

Bydlení

Mezi výše analyzované ekonomické dopady pandemie na domácí násilí je třeba zahrnout i již zmíněnou ne/dostupnost bydlení. Jedná se o téma natolik závažné a zjevně prodlužující setrvávání v partnerstvích ale i jiných uspořádáních dlouho po té, co obětem dojde, že je třeba situaci začít řešit. Bydlení je jedním ze závažných faktorů, které ovlivňují jak reálnou, tak subjektivně pocíťovanou možnost obětí odejít od násilného partnera.

Jak již zmiňujeme výše, otázka bydlení úzce souvisí s otázkou finančního zabezpečení, respektive využívání ekonomického násilí. Její řešení je opět do značné míry závislé na tom, v jaké fázi řešení daná situace je. V každém případě ale pandemie zasáhla významně i tuto oblast, přičemž i zde vidíme několik vzorců situací.

Řada žen se v posledních fázích vztahu snaží nějakým způsobem reagovat na násilnou situaci a zároveň řeší rozvod, soudy a zajištění bezpečí pro sebe a případně děti. V této situaci dojde např. k tomu, že si klientka pronajme jiný byt, pokouší se nějak rozdělit sdílený prostor nebo čas pobytu ve sdílené domácnosti. Všechny tyto varianty karanténa výrazně zkomplikovala.

„2. 4. jsem pod výhrůžkami musela poslat bývalému partnerovi 200 000 Kč, prý na to, aby si vybavil svou domácnost, jinak by neodešel z bytu, kde bydlím v podnájmu.“

První fáze výzkumu, chat ROSA, paní Věra

Situaci nemusí zdaleka vyřešit ani to, že klientka nemovitost vlastní, jak ukazuje případ dlouhodobé klientky Acorusu Jany Novákové, které patří dům, v němž momentálně bydlí násilný partner, a proto řeší situaci následovně:

„Většinu času jsem v pronajatém bytě, který jsem si pronajala proto, že bývalý partner se odmítá vystěhovat z mého domu. (pozn. pracovnice - byt si klientka pronajala před karanténou). Jsem v tomto bytě proto, aby nedocházelo k hádkám, abych se mohla v klidu vyspat a pracovat.“

První fáze výzkumu, rozhovor Acorus, Jana Nováková

V několika případech se po takovém pokusu o oddělení násilný partner znovu vrátil do společného prostoru, případně začal porušovat dříve dohodnutá pravidla.

„Muž, s nímž se rozvádím, se na začátku karanténních opatření svévolně rozhodl, že bude setrávat ve společné domácnosti. Doposud jsme rok provozovali střídavou péči ob týden tak, že děti bydlely stále v domě a my rodiče jsme se vždy na týden odstěhovali. Nyní mne manžel vystavuje velikému psychickému tlaku.“

První fáze výzkumu, e-mail ROSA, paní Radana

Některé klientky měly **rozjednané bydlení** – ať už jsou to azylové domy nebo následné bydlení u některé z pomáhajících organizací, možnost řešení se ale pozastavila. Pandemická situace také zastavila možnost přestěhovat se do bytu, který si klientka sama v souvislosti se situací domácího násilí sehnala.

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

„Měla jsem domluvený pronájem od června. V domě je hospoda a majitel pronajímá čtyři garsonky nad ní. Jeden z těch nájemníků se měl přestěhovat a já jsem měla jít do bytu po něm. Jenže kvůli koronaviru přišel o práci a dluží na nájmu. Majitel ho tam nechal dál bydlet.“

První fáze výzkumu, rozhovor Acorus, paní Klára

Situace nasedá na celkově obtížně dostupné sociální bydlení, a tento problém dále podtrhuje:

„Neseženete byt, nikdo vám s bydlením nepomůže, nikdo... musím s dětma opustit byt, azyl mi přijde podřadný, nechtěla bych být mezi lidmi v azylu a sociální byty nejsou volné.“

První fáze výzkumu, rozhovor proFem, Markéta Modřínová

V některých případech pak klientky **nemají na uhrazení nájmu**, jak už jsme zmiňovaly výše. Finanční tíseň v kombinaci s nevyřešenou bytovou situací může vést k rozhodnutí setrvat v násilném vztahu právě kvůli těmto praktickým záležitostem:

„Bydlení – obrovský problém, řada partnerů setrvává mnohem déle ve vztahu kvůli bydlení, je pro ně nepřijatelné jít na azyl, mělo by se o nich vědět víc.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

Konkrétně se to projevuje např. v tomto případě:

„Dle slov klientky je pro ni střídavá péče nepředstavitelná, a raději by proto zůstala s manželem a vydržela ještě 2 roky, a to z důvodu, že děti budou moci vyjádřit svůj názor.“

První fáze výzkumu, proFem terénní deník Hedvika Smrková

Zásadním tématem v oblasti bydlení je pak zvýšená potřeba řešit krizové situace a **využít možnost krizového pobytu**. Tyto možnosti jsou velmi omezené obecně, a to i v případě potřeb nesouvisejících s násilím (například v oblasti psychiatrické péče), během krize se kvůli epidemiologickým opatřením situace dále zhoršila. Azylové domy totiž většinou nemohly právě z důvodu epidemiologických opatření přijímat nové klienty. I v případě, že azylové domy klientky přijímaly, objevily se kvůli pandemii další překážky v podobě testování:

„V době koronakrizy bylo poměrně nešťastné uzavřít azylových domů, respektive možnost využít azylový dům pouze v okamžiku, kdy se matka i s dětmi prokázala negativním testem na covid, což pro ty klientky bylo nemožné. Pouze dojít si k lékaři byl v době koronaviru problém, protože lékaři ošetřovali jen akutní případy. Populace obvodních lékařů je poměrně stará. Někteří tedy odkazovali na pohotovosti. Ty zase nechtěly odkazovat na testování. Takže to skutečně byla hranice překročitelná velmi těžko.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Zároveň se ukázalo, že z hlediska testování byly organizace poskytující azylové bydlení samy v pasti. Kromě nedostatku hygienických pomůcek, jejichž dodání mělo často přinejmenším v počátcích prvního nouzového stavu svépomocný charakter, byl problém, že nebylo jasné, jak nastavit bezpečnostní pravidla pro stávající klientky a jak umožnit přijetí novým klientkám, které se ocitly v akutní situaci. Nebylo totiž možné oddělit část ubytovacích kapacit pro karanténu nově příchozích klientek.

Z hlediska umístování klientek do azylových domů však byla častější zkušenost, že místa nebyla k dispozici. Organizace Acorus má např. k dispozici jeden krizový pokoj se čtyřmi lůžky – jedná se tedy o ubytování dimenzované pro jednu rodinu. Od poloviny května 2020 zde bylo ubytováno osm klientek a dvanáct dětí, pět žen a pět dětí bylo ve stejné době odmítnuto z kapacitních důvodů.

V této souvislosti jsme i v jiných organizacích zaznamenaly celou řadu případů, které de facto prodloužily setrvání oběti ve společné domácnosti s násilnou osobou.

„Chtěli jsme do azylového domu umístit maminku, kterou, jak jsme upozorňovaly, partner bodnul atp. Ale během covidu to bylo složité. Protože azylové domy nepřijímaly. Tato máma byla typickým případem, který by azylový dům za normálních okolností přijal. Už byla rozhodnutá. Ale nemohli jsme ji umístit. Nikde ji nechtěli vzít. Každý se totiž bál nákazy a domov pro seniory – tím, jak je to velmi uzavřená komunita – chtěl mít v případě, kdy by tam byla vyhlášena karanténa, tyto byty uvolněné pro své zaměstnance, aby mohli seniorům poskytnout péči. Takže ten azylový dům nepřijímal. Ani jiné nepřijímaly. To byla nevýhoda. Tyto mámy nebylo kam dát. Přitom když mají slabou chvíli, je dobré je vzít, využít toho, někam je umístit, izolovat je od agresivního partnera a začít s nimi pracovat. To se nepovedlo. Tato maminka byla nejdříve rozhodnutá od partnera odejít, ale protože v té chvíli nebylo kam ji umístit, zůstala s ním a naučila se ho omlouvat. Že to tak vlastně nemyslel.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

Jiný případ ukazuje propojení ekonomické situace a otázky bydlení, které v kombinaci udržují oběť i s dětmi ve společné domácnosti s násilnou osobou:

„Řešila jsem případy matek, které přišly o práci a měly komerční pronájem: volaly mi, že neví co dělat, že se zatím nespojily s majitelem bytu a neví, jestli jim ten nájem odpustí nebo jestli jim počká nebo jak to bude. Takže jsem se snažila obvolávat azylové domy a ty samozřejmě v době krizového stavu z hygienických důvodů odmítaly přijímat nové klientky. Kdyby azylové domy měly možnost provádět rychlotesty a takovéto klientky, které jsou ohroženy teoreticky i životem na ulici s dítětem, přijímaly, bylo by to pro ně v tu chvíli nejdůležitější. Mohly začít znovu.“

Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD

Klasická krizová lůžka jsou pak v době pandemie dostupná jen na velmi omezený čas – např. na deset dní. V momentě, kdy ale neexistuje možnost nějakého následného sociálního bydlení, nemá se po uplynutí doby žena kam vrátit. Někde jsou ale krizová lůžka i na takto krátkou dobu de facto nedostupná.

„Minulý týden přišla klientka a já jsem uvažovala o přivolání 112, nabídli jsme jí doprovod na krizové centrum a zjistili jsme, že kvůli reformě psychiatrie jsou nyní zrušena všechna krizová lůžka v kraji, takže jsme to řešili jiným způsobem. Tohle je systémové opatření, které je podhodnocené. Klientky, které potřebují pomoci tady a teď, ji nemají. Azylové domy nepřibíraly v té době nové klientky, což byl opravdu velký problém... I když jsme měli v minulosti klientku s psychiatrickou diagnózou, tak jsme měli dojem, že pokud ji na krizové centrum nedoprovodíme, tak ji nepřijmou.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

Nedostatek krizových lůžek je dlouhodobým problémem, který ale v rámci pandemie vyvstal s větší naléhavostí. Jedním z aspektů jejich nedostatku je podle zaměstnankyň NNO jednak reforma psychiatrické péče, jednak velká nákladnost jejich provozování. Jedna z oslovených organizací se o provoz krizového lůžka pokusila, ale z finančních důvodů tuto činnost musela ukončit.

Těžkosti hraničící se sociálním propadem v oblasti bydlení a financí včetně ohrožení bezdomovectvím nemají drtivý dopad jen z hlediska přítomnosti, ale již v tuto chvíli se **odráží v reálných výhledech do budoucnosti** – některé programy jsou pozastaveny, u jiných bude problém dodržet jejich nastavení, celkové možnosti komplexní pomoci se redukuje:

„V individuálních plánech přispíváme klientkám na nájemné, a tu část, kterou ušetří, si měly schovávat, aby pak měly finance na vlastní bydlení, až od nás odejdou. Teď přišly o práci, pokrátily jim mzdy, a co ony teď budou dělat, až jim ukončíme program? Nebudou mít našetřeno. Měly třeba v individuálních plánech najít lepší zaměstnání. Když pracuje jako uklízečka nebo prodavačka, mohla jít studovat, tohle všechno padlo. Lepšího zaměstnání se nedočká. My jsme jim měli platit rekvalifikační kurzy, ty jsou zastavené.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W

Dostupnost alternativy v oblasti bydlení pro oběti je tedy vnímaná napříč systémem jako závažný problém, který často udržuje oběti u násilného partnera prostě proto, že nemají kam jít. A napříč systémem je vnímán i akutní nedostatek míst v azylových domech a nedostatek krizových lůžek.

Zatímco pro oběti místa nejsou, podařilo se během pandemie dle slov příslušníků PČR zajistit relativně rychle objekty, kam by byli umístovány vykázané osoby. Zdá se nicméně, že i v tomto bodě jsou regionální rozdíly. Zatímco někde byl takový objekt označen rychle a věděli o něm např. jak příslušníci PČR, tak i OSPOD, jinde ještě v letních měsících 2020 pracovníci intervenčního centra neměli žádnou informaci o tom, zda se vůbec v jejich regionu podobné místo nachází a zda by ho bylo možné využít.

Paradoxem této situace ale je, že během pandemie tak byla místa pro vykázané osoby, která navíc rozhodně nebyla nějak masově využívána, ale nebyla místa pro osoby násilím přímo ohrožené. Objevily se i případy, kdy k vykázaní přes závažnost situace nedošlo a právě probíhající pandemie byla zřejmě rozhodujícím faktorem.

Zatímco pomáhající organizace a OSPODY tedy zaznamenaly případy obětí, které potřebovaly odejít od násilného partnera a nemohly, protože neměly kam, ukazuje se, že tito partneři nebyli vždy vykazováni, přestože bylo kam je umístit.

Děti jako ohrožená skupina

Všechny výše uvedené skutečnosti vytvářely nové pozadí, na němž se odehrávaly samotné vztahy. I jejich prožívání mělo celou řadu facet ovlivněných probíhající mimořádnou situací.

Rodiče především dětí školního věku s nimi trávili podstatně více času, přičemž kvalita tohoto času a míra spokojenosti závisela na tom, v jaké fázi řešení situace domácího násilí byla. O eskalaci a zvyšování intenzity partnerských konfliktů jsme již referovali. V řadě případů sledovaných v rámci výzkumu jsou přítomny nezletilé děti, které se podle výzkumu ukazují jako jedna z cílových skupin, která propadá sítím pomoci.

V některých případech se **dětem i rodičům ulevilo** – pokud byla situace nastavená tak, že se nezvýšil stres ohledně předávání dětí a byl nastaven kontakt s druhým rodičem, a toto nastavení bylo respektováno, mohla pandemie znamenat i určitou úlevu – doma na sebe měli víc času, který si dokázali užít:

„Mně vlastně současná situace tolik nevadila. Strávila jsem spoustu času s dětmi, jinak na sebe tolik času nemáme. Povídali jsme si, hráli si, chodili na procházky. Já si ten společný čas moc užila. Děti trápilo, že delší dobu neviděly kamarády, ale jinak nás to jako rodinu stmelilo.“

První fáze výzkumu, rozhovor ROSA, Alena Růžičková

Takto explicitně pozitivně se o situaci vyjadřovaly dvě klientky, další dvě zmiňovaly, že partner je sám od sebe méně kontaktuje, a je tedy větší klid.

Ve většině případů klientky zmiňovaly kromě těžkostí ve vztazích menší možnost kontaktu s dalšími příbuznými a celkově méně svobody a ve většině případů rovněž platilo, že se **situace zhoršila**, a to hlavně kvůli zvýšenému stresu, který často odnášely právě děti:

„Všichni byli vystresovaní ze situace a lidé si to na sebe vylívali přes ty děti. Je i velký nátlak na krizové linky pro děti, které zaznamenaly velký nápor dětí, které zůstaly doma s rodiči. K násilí dochází i na dětech, nejen mezi partnery. Jestliže jsme se necítili dobře, odnášeli to ti nejbližší.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W

Čím větší drama panovalo na straně rodičů, tím horší byla i situace dětí. Zúčastněné organizace to např. sledovaly díky chatům pro mládež, kde „výrazně přibylo hovorů, někteří rodiče pijí, dochází tam často k násilí, na děti se nemyslelo“ (první fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Acorus).

Pracovnice OSPODů pak zaznamenaly i častější výskyt týrání u nezletilých:

„Také nám totiž přibývají konflikty a „týrání dětí“ – mladších dětí i starších středoškoláků. Máme za to, že je to v důsledku té dlouhé doby, kdy rodiny byly spolu samy. A teď to všechno začíná gradovat.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B, OSPOD

Z jejich perspektivy přibylo i oznamovatelů z řad dětí – někdy děti samy volají o pomoc na OSPOD nebo na PČR.

„Ty děti volaly na policii. Takže podle nás byly informované o tom, že když se u nich doma něco děje a oni nechodí do školy, mají volat na Linku bezpečí nebo na policii. V jednom případě se nám stalo, že dítě konzultovalo situaci u nich doma s kamarády na internetu a pak se teprve obrátilo na policii. Až se ujistilo, že ten postup je správný, že to má udělat.“

Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD

Shrnutí dopadů pandemie na ohrožené osoby

- **Psychické dopady** se objevily během pandemie nejdříve – situace má na oběti drtivější dopad, složitá je redukce kontaktů s rodinou, terapeutů a dalšími pomáhajícími organizacemi. Drtivě působí uzavření oběti v karanténě s násilnou osobou.
- **Ekonomické dopady** se objevují ve větší míře až během letních měsíců, pracovníci napříč systémem očekávají jejich zvyšování.
- **Bydlení** je v rámci systému ošetřeno zcela nedostatečně i za nekrizové situace, na čemž se opět shodnou všechny složky systému pomoci. Ještě akutnější nedostatek míst v azylových domech, krizových lůžek i dostupného sociálního bydlení v důsledku nesystémové reakce na pandemickou situaci v několika sledovaných případech odsunul a potenciálně zmařil odchod ze společné domácnosti s násilnou osobou, což nutně dopadá i na přítomné děti.
- **Děti** se během pandemie ukázaly jako obzvláště ohrožená skupina, na níž byl vyvíjen velký tlak, narůstající intenzita násilí na ně citelně dopadala. Systémem pomoci tyto děti propadají de facto zcela. Přibývá týraných dětí i oznamovatelů z řad dětí, zřejmě právě v souvislosti s vyhocením domácí situace.

Pomáhající organizace a státní správa během covid-19

Z výzkumu vyplývá, že pandemická situace ohroženým osobám přitížila, a to na všech myslitelných úrovních – zvýšením intenzity četnosti násilí a dalšími dopady od psychických až po ekonomické a sociální. Zhoršená situace i přes s ní související ztížený přístup k pomoci způsobovala to, že se oběti častěji obracely na pomáhající organizace – odtud zvýšená poptávka po službách. K dalšímu institucionalizovanému řešení sahaly až po ukončení nejtvrdějších opatření na konci jara 2020, přičemž advokáti/advokátky odhadují, že první případy z prvního nouzového stavu začnou řešit okolo Vánoc.

Po ukončení první fáze výzkumu bylo z průběžné analýzy zjevné, že různé instituce na pandemickou situaci reagovaly různě, s různě velkým zpožděním ale i celkovým přístupem a zdaleka ne jednotně napříč kraji. V této kapitole kombinujeme data ze všech zdrojů, tedy: výpovědi klientek pomáhajících organizací, výpovědi pracovníků a pracovník těchto organizací a představitelů a představitelk organizací z tzv. pilířů pomoci, a soustředíme se především na to, jak jednotlivé typy organizací zareagovaly na vzniklou situaci.

Pomáhající organizace

Pomáhající organizace v první fázi pandemie řešily především to, zda **zachovat, či nezachovat kontaktní poskytování služeb**, případně do jaké míry a jakým způsobem jej omezit. Příkladně v návaznosti na rozdíly poskytovaných služeb se přístupy organizací do jisté míry lišily. **Dvě organizace osobní kontakt zachovaly** – jednak umožňovaly osobní konzultace nebo tam, kde to bylo možné a z hlediska situace klientek bezpečné, je i obvolávaly, aby zjistily, jak situaci zvládají:

„Klientky ze začátku moc nechodily na osobní konzultace. Míváme objednáno na měsíc dopředu, takže jsme měli zaplněné termíny do půlky dubna a u těch klientek, u kterých jsme věděli, že je bezpečné jim volat, tak tam jsme je proaktivně kontaktovali. Potvrdili jsme, že možnost konzultace dál nabízíme a chceme se zeptat, jestli přijdou. Drtivá většina řekla, že ne, a konzultace proběhla telefonicky, po telefonu, což je nové.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

Ostatní organizace přešly spíše na **distanční formu pomoci, tu ale zintenzivnily**. Navýšily počty hodin na svých telefonických linkách, zaváděly nové linky, nebo dokonce nové služby, jako chatovou poradnu. Konzultace velmi rychle obnovily alespoň v on-line formě.

„Distanční forma začala ihned – nabídli jsme rodičům, že lze konzultovat po telefonu, Skypu a e-mailu. Kdo měl zájem, mohl mít okamžitě skypová setkání.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

„Chtěli jsme se víc otevřít, snížit práh klientům, kteří se na nás obracejí nově – věnovali jsme více péče o webové stránky – zřídili jsme chatové poradenství, zpracovali jsme

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

metodiky a rozšířili jsme čas, kdy se na nás bylo možné obracet. Celý den jsme byli na chatu. To bylo fajn, zodpovídali jsme i dílčí dotazy ohledně předávání dětí, takže chat jsme zachovali, i když jsme snížili hodiny.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

Některé organizace deklarují, že by tyto služby chtěly i nadále zachovat, protože se osvědčily. I když z dlouhodobého hlediska preferují osobní formu pomoci, zdá se, že v době pandemie rozšíření on-line služeb funguje z hlediska sledovaného cíle. Otázkou je, zda toto udržení bude možné, protože je zde samozřejmě aspekt finanční náročnosti, který není vzhledem k nepravdělnému způsobu financování služeb poskytovaných NNO snadno řešitelný.

Některé organizace otázku online péče zvažují, přičemž se vyskytly obavy například z možného vystopování či napadení v azylovém domě s tzv. utajenou adresou.

Některé organizace upozorňují na to, že ne všichni klienti mají dostatečné vybavení na využívání online služeb. Jedna organizace vyjádřila rozhodnutí neposkytovat klientům služby pomocí chatu z obavy ze zneužití takto poskytnutých informací, které pracovníci této organizace v dřívější době zažili. Celkově tedy panuje shoda na tom, že v době krizové společenské situace mají online služby rozhodně svoji funkci, obecně ale organizace preferují přímý kontakt s klienty.

Vzhledem k tomu, že domácí násilí často zahrnuje násilí ekonomické a sociální, tedy včetně omezování v přístupu k finančním prostředkům a omezování a kontrolu toho, s kým se oběť může stýkat, a to i online, není možné považovat tento formát za plnohodnotnou náhradu možnosti konzultovat situaci osobně. Byť se v řadě případů ukázalo, že možnost chatovat může být bezpečnější formou kontaktu v přímo ohrožující situaci, nejedná se o všelék. Distanční forma je obzvláště problematická v případě potřeby psychologické péče, která je do online či telefonního formátu převoditelná jen obtížně, obzvláště pokud se klient/ka s terapeutem či terapeutkou nezná. Distanční formy rovněž nutně znamenají překážku ve formě znalosti a dovedností – schopnosti služby dohledat a používat, porozumění toho, co s sebou takové používání nese.

Pro nízkoprahové neziskové organizace z prvních dvou fází výzkumu tak provoz během pandemie znamenal zavádění nových služeb a potřebu vymyslet a zrealizovat způsoby, jak umožnit styk stávající a potenciální klientele. Pracovnice a pracovníci těchto organizací proto mnohde čelily zásadnímu **přetížení**. Jedná se o silně feminizovanou oblast, což v kombinaci s přetrvávajícím nevyrovnaným rozdělením objemu péče o domácnost a její členy a především děti přináší nevyhnutelné následky. Část zaměstnankyň byla doma s vlastními dětmi na OČR. Některé pracovnice navzdory tomu práci vykonávaly ve svém volném čase. Jinde to znamenalo snížení personálního zajištění služeb, jejichž potřeba se ale paralelně navyšovala: „*Sociální pracovnice už nevládaly, sotva položí telefon, už zvoní další*“ (první fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Magdalenium).

Kromě toho přicházela celá řada dalších povinností – organizace byly oslovovány s nejrůznějšími **dotazníky, pokyny z ministerstev** se často měnily a bylo potřeba na vše v podstatě okamžitě reagovat.

„A pak hrozně moc dotazníků na to, jak co řešíme. Neumím spočítat, kolik jich přišlo, posílali to nekoordinovaně, z různých odborů, třeba Středočeského kraje. Byl to zájem, ale dost nás to zatížilo, protože toho bylo tolik.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Téma domácího násilí bylo také **mediálně zajímavé**, zvýšil se tedy i mediální tlak, zároveň chyběly strukturované informace, na které by se bylo možné odvolávat. To do určité míry rovněž souvisí s přetrvávajícím přečeňováním deskriptivních statistik u tohoto typu společenských jevů.

Velkým praktickým problémem byla dostupnost **hygienických pomůcek** – organizace se shodly na tom, že v prvních týdnech na jaře 2020 nedostaly od státu/místních samospráv v podstatě nic, pak se situace zlepšila a pomůcky začaly chodit. Na jižní Moravě byly organizace v první vlně pandemie dokonce osloveny krajem s tím, aby poskytly informaci o tom, kolik je pořízení ochranných pomůcek stálo s tím, že kraj zpětně tyto náklady uhradí.

Nízkoprahové neziskové organizace v našem vzorku zajišťují pro společnost řadu velmi kvalitních a specializovaných sociálních služeb. Jako poskytovatelé sociálních služeb a zároveň organizace snažící se zlepšit situaci svých cílových skupin jsou alespoň do určité míry závislé na projektovém financování (například když zjistí, že jediným způsobem, jak se dostat k potřebným datům, je provést nebo si zadat výzkum). Přestože se ve většině případů jedná o peníze pocházející ze zdrojů mimo Českou republiku, které česká ministerstva přerozdělují, nebylo možné vysledovat ze strany např. právě ministerstev žádný jednotný přístup k potřebě zohlednit probíhající pandemii ve vyhodnocování běžících projektů.⁷ Některé instituce včetně ministerstev vycházely vstříc, co se např. projektů týče – bylo možné vyjednat nové termíny realizace, posuny termínů pro psaní průběžných zpráv apod. Zároveň ale některé organizace čelily absurdním situacím:

„Když k nám do azylu přišla kontrola, tak nám vyškrtnala náklady na telefony pro sociální pracovnice, my nemáme 24hodinovou službu v azylu a je to pohotovostní telefon, klientky vědí, že mohou zavolat, to je ale prý neodůvodnitelný náklad.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

---

⁷ Vzhledem k tomu, že obě autorky výzkumu i této zprávy fungují ve veřejné vědě, můžeme naprostou nekonzistentnost ze strany jednotlivých poskytovatelů prostředků potvrdit i ze zcela jiné oblasti.

Policie České republiky

PČR stejně jako další instituce musela reagovat na vzniklou situaci a upravovala provoz. Policisté pracovali zpravidla rozdělení do několika týmů, upravovaly se směny, lidé, kteří ve směnném provozu zpravidla nefungují, na něj byli přeřazeni. To vše se odehrávalo v kombinaci s tím, že část zaměstnanců, především žen, nastupovala na OČR.

„Ale důležitý zájem služby se prostě musel zajistit. Jeli jsme pochopitelně na skupiny A a B, jeli jsme ponížené stavy, ale byly to ponížené stavy lidí v kancelářích – nemohlo se to dotknout pocitu bezpečí na ulicích. To znamená, že ti lidé v kancelářích (zpracovatelé trestných činů a podobně) se, pokud tam někdo chyběl, posouvali ven na ulici.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

V budově nosili policisté roušky, museli používat dezinfekci, pro přímou komunikaci s klienty byla zřízena zástěna. A policisté samozřejmě řešili i to, že nikdy nemohli vědět, kdy se setkají s někým nakaženým.

Bez ohledu na přijatá opatření se však policisté shodnou na tom, že z hlediska výjezdů fungovali stejně jako kdykoli jindy – jakmile přišlo oznámení, vyjeli.

Z hlediska domácího násilí vstupuje PČR do hry zpravidla proto, že je přivolaná k nějaké situaci, kterou na místě řeší a vyhodnocuje. Jednotlivé instituce napříč systémem se shodují na tom, že hlavním nástrojem policie pro řešení domácího násilí je **institut vykázaní**. Logika třípilířového systému přitom napovídá, že tento institut je často vnímán jako jakési potvrzení nebo vyvrácení toho, zda se v daném případě o domácí násilí jedná, či nikoli. Toto vnímání se propisuje do celého systémového řešení daného jevu a často koexistuje s přijímáním myšlenky, že o domácí násilí se jedná výrazně dříve, než k vykázaní dojde, pokud k němu vůbec někdy dojde.

Podle informací NNO podpořilo Policejní prezidium vykazování během pandemie prohlášením, to ale podle všeho nefungovalo nebo fungovalo jen nahodile:

„Policejní prezidium podpořilo prohlášením, aby se řešily vykázaní, ale to, co víme z praxe, tak v podstatě od PČR byla zpětná vazba, že nemají kam vykazovat násilníky. Takže jediná Příbram řekla, že byla stanovena budova, kam se budou vykazovat násilní partneři. Ale jinde nevěděli kam s nimi. A taky se nevykazovalo.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Navzdory reálnému vyhrocení a postupnému navyšování případů domácího násilí, které jednotlivé NNO zaznamenaly, se zároveň jednotlivé instituce napříč systémem shodují na tom, že vykazování bylo v době pandemie méně, a to navzdory paralelním deklaracím, že vykazování funguje. Nejvyšší státní zástupce vydal na začátku dubna sdělení, v němž upozornil na to, že vyhlášení nouzového stavu při posuzování páchání tohoto typu násilí představuje přitěžující okolnost, zároveň ale apeloval na slušnost a vzájemné porozumění, což se v daném kontextu neukazuje jako právě šťastné (Zeman, 2020). Policejní statistiky vykazování nezaznamenaly

zásadní nárůst očekávaný na základě zpráv ze zahraničí. I příslušníci a příslušnice PČR v rozhovorech poukazovali na to, že se během pandemie nijak výrazněji nevykazovalo. Pokud vnímáme vykázání jako důkaz přítomnosti domácího násilí, pak v tomto bodě tedy existuje zřetelný rozpor mezi obrazem reality, který poskytují data od pomáhajících organizací, a tím, který ukazují data PČR.

Pokud se na situaci podíváme z hlediska 71 analyzovaných případů – klientek pomáhajících organizací, proběhlo vykázání pouze 4 x. Jednou proběhlo vykázání, po němž se situace vrátila k původnímu stavu – jednalo se o situaci se synem a doporučenou přestavbou bytu, o kterém referovala Petra Mandlovníková:

Paní Mandlovníková volá na naši linku, potřebuje radu, chce se objednat. Její syn (27 let) byl na 2 měsíce vykázán za fyzické a psychické násilí na její osobě. Nyní je zpátky ve společné domácnosti, kde má trvalé bydliště, ale paní je majitelka nemovitosti. Paní objekt pronajímá dalším lidem, kteří se však syna bojí, také na ně útočí, píše jim nepříjemné sms. Paní již spolupracovala a spolupracuje s intervenčním centrem, ale ti nevědí, jak dále klientce pomoci. Soud již neprodloužil vykázání na základě toho, že si paní za 2 měsíce, co byl syn vykázán, mohla objekt rozdělit tak, aby měla od syna soukromí. Paní nepochodila ani na obci, kde chtěla syna odhlásit z trvalého bydliště, bylo jí to zamítnuto.

První fáze výzkumu, terénní deník proFem

V jednom případě proběhlo vykázání na jeden den. Jednou byla při zásahu vykázána klientka.

Kromě případů vykázání PČR zasahovala jednou, podařilo se jí situaci uklidnit na místě, aniž by došlo k vykázání. 3 klientky podaly trestní oznámení.

Naopak v 8 případech **klientky policii volaly, tísnivou situaci se ale nepodařilo vyřešit**. Podrobnější přehled těchto případů přináší následující tabulka:

<p>Nestane se nic, klientka není schopná agresora usvědčit</p>	<p><i>„Nikdy nejsem schopna to usvědčit na policii, vyhrožuje mi, že skončím na psychiatrii, a dokonce i hůře, v hrobě atd... Když jsem chtěla po policii, ať ho prohledají, měl batoh plný marihuany, řekli mi, že to je jeho věc, není to trestné. Což řekli před ním, takže si myslí a je přesvědčen, že může vše.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, ROSA, e-mail Marie Macešková</i></p> <p><i>Stejná klientka volala policii opakovaně. Jedna hlídka klientce řekla, že je už „sere“. Hlídka jí oznámila, že z důvodu koronaviru mu nebudou prohledávat věci, jak je klientka žádala. Druhá hlídka ale řekla, že je to nesmysl, že policie musí nadále jednat profesionálně.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA</i></p>
--	---

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

<p>Doporučení, ať se odstěhuje klientka</p>	<p><i>Klientka je Ukrajinka, on je z Kyrgyzstánu, mají syna ve věku dvou let. Žijí spolu 2 roky, jsou manželé, paní má pobyt v ČR na sloučení člena rodiny – končí jí za měsíc. Manžel je k ní násilný, zavírá jí s dítětem doma bez telefonu i na 2 dny, vyhrožuje jí zabitím, objevuje se počínající fyzické násilí - strkání, držení. Když jí před čtyřmi dny vyhrožoval zabitím, volala policii – řekli jí, že pokud se to bude opakovat, má jim znovu volat, volala a opět jí nepomohli a nevykázali ho.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, Acorus, terénní deník 23. 4.</i></p>
<p>PČR podpůrná, ale nepomohla</p>	<p><i>Když měla dcera Anežka 4 – 5 let, byla sexuálně zneužívána od 14letého nevlastního syna Františka. Veškeré sexuální praktiky – orální, vaginální, anální... dcera se jednou prořekla, že hladí Františkovi pindíka, po doptání jeli s hrůzou na PČR. Zde byli milí, ale zároveň se klientka hodně rozplakala a uvedla: „Nechali nás v tom“ i na OSPODu.“ Poté jim přišel papír, že se žádný trestný čin nestal, to bylo vše.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, sociální pracovnice proFem o klientce Janě Javorové</i></p>
<p>Nedoporučení další pomoci</p>	<p><i>Situace po znásilnění společným kamarádem. Klientka má 5letou dceru, žije s přítelem, ten je násilný (uhodil ji do obličeje), aktuálně je ale spíše podpůrný. Znásilnění řešila s PČR, ta je také podpůrná. Ale nedoporučili jí další psychickou pomoc, bylo hrozné povídat to na PČR mužům.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, proFem, terénní deník Jitka Lípová</i></p>
<p>PČR bude informovat OSPOD</p>	<p><i>Po posledním incidentu na sebe vzájemně volali s manželem policii – manžel s odůvodněním, že ho klientka napadla, kl. s odůvodněním, že manžel chce unést děti. Policie sdělila, že bude informovat OSPOD.</i></p> <p><i>(Vyhrožování únosy dětí pokračuje – otec vezme děti s tím, že odjíždí na týden a vrátí se za 3 hodiny apod.)</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, sociální pracovnice proFem o situaci Petr_Zuzana</i></p>
<p>Odložení případu</p>	<p><i>Paní Renata je v rozvodovém řízení, bydlí i s dětmi po dohodě v jeho domě, on vyhrožuje, natáčí si ji, vyhrožoval prázdnou vzduchovkou. Odnese věci. Policie vše odložila.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, ROSA, e-mail paní Renata</i></p>

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

<p>Do rozhodnutí musela intervenovat sociální pracovnice</p>	<p><i>Klientka je slepá, 8 let v násilném vztahu. Fyzické i psychické týrání (pálení cigaretou). Podáno TO (policie to nejdřív chtěla vyhodnotit jako přestupek). „Pracovnice okamžitě vzala klientku k lékaři na vyšetření a ošetření ran, poté jeli na PČR v XXX, kde klientka bydlí. Ze začátku policie chtěla celý případ vyhodnotit jako přestupek. Vůči tomu se pracovnice ohradila a nakonec policie přehodnotila situaci a případ je vyhodnocen jako trestný čin.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, Jolana Tisová</i></p>
<p>Přestupek</p>	<p><i>Děti ve výlučné péči otce, nyní kvůli jeho agresivitě odebrány do Klokánku. Otec vyhrožuje matce klientky i klientce, PČR vyhodnotila situaci jako přestupek, násilí se stupňuje.</i></p> <p style="text-align: right;"><i>První fáze výzkumu, Acorus, sociální pracovnice o paní Červené</i></p>

Ve výše uvedených případech policie zasahuje, učiněné kroky ale naznačují, že řeší jednotlivosti bez ohledu na širší kontext probíhajícího a řešeného domácího násilí. Tomu pak odpovídá i řešení. Výhled do budoucnosti v těchto situacích neřeší vůbec. Byť se jedná o primárně represivní složku, má ve své gesci i prevenci, která v těchto případech příliš nefungovala. Situace se tedy nevyřeší nebo se vyřeší jen její jeden dílčí aspekt a klientka zůstává s agresorem bez pomoci, často v přítomnosti dětí, případně jsou ohrožené děti i klientka.

Z hlediska kontaktu mezi obětí domácího násilí a PČR pouze jedna klientka uvedla celkově pozitivní zkušenost. Jednalo se o případ, kdy policistka byla s ženou během nouzového stavu opakovaně v kontaktu a pomáhala jí s plánováním dalšího postupu.

„Policie mě podpořila, zavolali mi, řeší náš případ už dlouho. Poradili mi, jak postupovat, policistka, co nás vyšetřuje, mi vysvětlila, jak postupovat v době karantény.“

První fáze výzkumu, Acorus, rozhovor Anna Druhá

Z hlediska PČR vstupuje v momentě, kdy oběť zavolá na linku 158, do hry celá řada faktorů, které nakonec vedou k tomu, zda je situace vyhodnocena jako domácí násilí, nebo nikoli. Na lince 158 zachytí telefonát operátor, který vyplní záznam do operačního systému Maják 158 (nebo také JITKA). Operátor tedy případ zachytí, předává tzv. operačnímu a ten na místo vysílá hlídku (Zlatý, PČR).

Před výjezdem by si policisté měli zjistit, jestli na místo jedou poprvé nebo jestli se jedná o opakovaný incident. Na místě by také měli zjistit všechny dostupné informace – zkusit se doptat u sousedů a dalších případných svědků (Bílková, PČR).

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

„Osoba, která zavolá na linku 158, nám řekne, že se něco děje. Pokud je to akutní, vyráží na místo hlídka. Vyšle ji tam operační důstojník. Kolegové by měli na místě zjistit, co se stalo, co tomu předcházelo, aby byli schopni zmapovat, jestli to skutečně domácí násilí je, tzn. jestli to není jednorázový incident, ale jestli to opakuje, má dlouhodobý charakter, jestli se to stupňuje (i když to už není jedna z podmínek, aby to bylo domácí násilí.). Situaci tedy na místě vyhodnotí. Pokud vyhodnotí, že splňuje nějaké znaky domácího násilí, ale ne úplně všechny (třeba podle SARA DN), napíší úřední záznam o incidentu. Ten se založí, pokud jsou v rodině děti, posílá se to na OSPOD. Pokud policie vyhodnotí, že situace je dostatečně závažná na vykázání násilné osoby, tak ji vykážou.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

Na místě policisté vyhodnocují situaci podle tzv. dotazníku SARA DN, kde jsou uvedeny pomocí jednoduchých otázek základní znaky domácího násilí. Úkolem policisty je tedy situaci vyhodnotit. Z hlediska SARA DN existují 4 základní znaky charakterizující situaci domácího násilí: jasně rozdělené role oběť – útočnick, dlouhodobost, opakovanost, odehrává se ve společné domácnosti. Pokud policista vyhodnotí, že jsou tato kritéria splněna, může přistoupit k vykázání. Jak říkají sami policisté, vykázání je ale oprávnění, a nikoli povinnost.

V tomto bodě zároveň vstupuje do hry celá řada dílčích okolností, které policisté popisují – zkusme postup policie představit v jednotlivých krocích tak, jak je policisté popisují:

Akce	Popis akce	Další informace na základě dat z rozhovorů
Volání 158	Operátor vyplní záznam do systému Maják, předává operačnímu. Ten vysílá hlídku.	<i>Policie řeší podstav, na výjezdy jezdí často mladí policisté krátce po ukončení vzdělání Důvodem je dlouhodobý nedostatek policistů. „Na výjezdy jezdí ti nejmladší a nejméně zkušený z celé hierarchie policie, z těch všech 40 000 lidí. Neprotlačíte, aby na obvodech zůstávali zkušený příslušníci. Na to by musely být úplně jiné peníze.“ Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR</i>
Šetření na místě	Policisté by měli předně oddělit obě strany a vyslechnout je zvláště, což se často neděje.	<i>„Když hlídka přijede, má v podstatě kvantum informací, kvantum zákona a má samozřejmě pomůcku SARA DN, kterou vyplňuje. Ale absolutní základ je oddělit ty dvě strany. Což se neděje. Když mladí policisté, kteří jsou půl roku, rok po škole, přijedou do rodiny, kde najednou vidí, jak se hádají, tak se sami cítí diskomfortně. Musí mezi dvěma dospělými lidmi nějakým způsobem rozhodovat. Takže se vesměs zeptají, co se děje: „No, my jsme se</i>

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

		<p><i>pohádali.“ – „Je to pravda, paní?“ – „Ano, my jsme se pohádali.“ Pokud se opravdu nejedná o viditelné fyzické násilí, kde je žena seřezaná nebo kde má podlitinu nebo cokoli, ty hlídky se stáhnou a odejdou. A ty ženy to pak řeší někde jinde...“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR</i></p>
	<p>Zajištění výpovědi svědků</p>	<p><i>„Problém je, že lidé často žijí sami a svědci nejsou. Proto se často případy řeší ve stavu důkazní nouze...“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Záznam z terénního deníku autorky na základě výpovědi soudkyně Intenzivní</i></p>
	<p>Vidí jasné fyzické násilí – křik, podlitiny, krev, plačící děti – policista volá služebně staršího kolegu, zvažuje vykazání</p>	<p><i>„Důvody vykazání jsou velice subjektivní. Policista na místě podle svého nejlepšího vědomí a svědomí vyhodnotí situaci a na základě toho potom dojde, nebo nedojde k vykazání. V rámci interních aktů řízení, které máme, máme nastaveno, že pouze policista v jiné tarifní třídě může vykazovat. A aby byl v té vyšší tarifní třídě, musí už mít nějaké zkušenosti, mít něco odslouženo. Nesmí to být policista, který čerstvě vyšel ze školy, tzn., nemá profesní zkušenosti. Ten vykazat nemůže. Ten to místo zpacifikuje a zavolá si toho, který vykazání podle našich interních aktů řízení může provádět. Ten přijede a o vykazání rozhodne. Nevykazuje tedy samotný kluk akorát po škole. Ten nevykazuje, nemá na to kompetence.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR (zde je nutné upozornit na rozpor s výpověďmi příslušníka Zlatý, výše, které se obsahově shodovaly i s reflexí dalších policistek)</i></p>
	<p>Nevidí jasné stopy fyzického útoku, řeší situaci, která je obtížnější a více závislá na individuálním posouzení. Zpravidla je</p>	<p><i>„Pokud tam nejsou opravdu jasné fyzické znaky, je šetření domácího násilí obecně běh na dlouhou trať, protože se vyslýchá a zjišťují se informace nejen od nejbližšího okolí, ale rovněž od toho širšího. A právě jak to trvá déle, stává se, že oběť nechce moc určovat další osoby, které něco mohly vidět, takže policejní orgán rozplétá ty klíčky okolo sám. Ohledně sexuálního násilí je velký problém s případným dokazováním.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR</i></p>

DOMÁCÍ NÁSILÍ V DOBĚ COVIDOVÉ

	vyhodnocena jako incident	
Druhý den	Není si jistý a na místě nerozhodne. Rozhoduje vedoucí pracovník druhý den, měl by to kontrolovat vždy, ne vždy se tak děje	<p><i>„Ale máme výhodu, že pokud si není policista jistý a na místě bezprostředně nehrozí násilí nebo další prohlubování násilí, může to počkat do rána. Těch 24 hodin je perfektních právě v tom, že nám dává možnost, neřekla bych úplně, kontrolní, ale metodické činnosti – případně ty kolegy navést. Nikdo nejsme všeználek, nikdo nezná úplně všechno a ten policista na místě činu k tomu musí přistoupit, aby se sám cítil trochu komfortně.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR</i></p>
	V případě vyhodnocení situace jako incidentu postupuje případ k přestupkovému řízení.	

Z hlediska PČR v rámci tohoto standardního postupu přichází do hry ještě celá řada dalších faktorů, které mají zásadní vliv na konečné vyhodnocení situace:

- Vykázání je administrativně složité:

„Vykázání je zbytečně složité. – Je to dlouhý proces toho, co policista musí udělat, aby se splnily náležitosti, aby bylo vykázání oprávněné a aby si byl policista jistý, že ho za to nebude nikdo tapat.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

„Z toho pramení to popotahování. Kluci pak mají strach: „Já nevím, co se vyplňuje. Hlavně, abychom to vyplnili správně. A kam se to vůbec posílá? A co tam mám posílat? Ty jo, to je papírů, to je práce! Abych něco nezkazil...“

Druhá fáze výzkumu, Mladý, PČR

- Individuální posouzení:

„Já si myslím, že ta latence zkrátka tkví v tom, jak to pojme policista přímo na místě. Jak k tomu ti lidé přistupují a jak je schopen – nejenom podle nějaké metodiky – posoudit situaci a vyvodit si z toho na místě vlastní závěry...“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

- Incident jako alibi – 3krát:

„Monitorovala bych to třeba nějakou dobu dál. Ale pokud bych byla policista a musela vyřešit tisíc věcí za den, půl dne stát u vyloupeného bytu a pak ještě v deset večer vyjíždět na domácí násilí, tak bych třeba taky nevykázala. Ten pak přijede na služebnu, napíše úřední záznam o incidentu se znaky domácího násilí a tím to pro něj končí. Pokud tam třeba nejede za měsíc znovu a nevzpomene si na to.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

- Nedostatek důkazů na místě šetření:

„Vždy, když máme sezení na proFemu, tak jim pak vysvětluji, aby se na věc někdy podívali z naší perspektivy. Pokaždé poslouchám: „Proč jste nevykázali? Ta paní tady byla a říkala nám tohle všechno. A vy jste tam nic nedělali!“ Já říkám: „Ale tohle my vůbec nevíme. Ta paní komunikuje s vámi. Ti policisté na místě nějakým způsobem konali, jednali a ta situace tam nějaká byla. K vám ta paní přišla za týden, vy jste si s ní povídaly a bylo to zase jiné. U nás nebyla, nepřišla.“ Kolikrát třeba i doporučuji, aby přišly, a nepřijdou.“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

Když policisté uvažují o latenci, opakovaně se vrací k tomu, jak složité je správné vyhodnocení situace na místě, a to zvláště pokud se jedná o komplikovanou souhrnu různých forem násilí včetně dlouhodobého psychického a např. sexuálního. Sami pak navrhují některé postupy, které v systému už existují, jejich důsledným dodržováním by pak mohlo dojít ke snížení latence:

- Vracet se k případům označeným jako incidenty

„Samozřejmě pokud se o to ten policista nějak zajímá, nechce úplně pracovat způsobem „vyřešil jsem případ, jedu domů nebo jedu dělat něco jiného“. Možná té oběti za dva, za tři dny zavolá. Já mám třeba úžasné vztahy v XXX, tam to funguje – tam pracuje na kriminálce vyšetřovatelka, která komunikuje s policisty v uniformě. Takže oni řeknou: „Hele, úplně se nám to nezdálo, koukni na to.“ Ona je zkušenější. Nakonec teď také i díky tomu jednoho pána odstíhala. Sice policisté na místě byli a nevykázali. Co tam zjistili, na vykázání nebylo. Ale druhý den jí zavolali a říkali: „Hele, ono to bylo dost divné, ta paní... Nám se to nelíbilo, koukni na to.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

- Citlivost na opakovaná hlášení a snaha zůstat s obětí v kontaktu:
„Spousta věcí běží v rovině přestupku – a má nějakou stoupající tendenci. Policie například vyjíždí na opakované oznámení, na počátku to vypadalo na jednu hádku, jednu facku a nikdo s tím nechtěl nic dělat (ve vztahu k té rodině; na místě se věc uklidnila, nikdo vlastně nic nechtěl řešit, vše je v pořádku), ale najednou se ta oznámení ve stejné rodině opakují, máme třeba dvě, tři za tři týdny nebo za měsíc, i my sami z vlastní iniciativy, respektive vedoucí toho oddělení, oddělujeme zrno od plev a jdeme do toho trošku hlouběji.“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

- Poslat oběť do pomáhající organizace:
„My jim (ohroženým osobám, poznámka autorek) to vysvětlíme: „Nemůžeme teď vykázat. I vy někdy napadnete manžela a nejsou tam jasné indikátory. Ale něco se může dít a něco se může zlomit. U vás je třeba důležité to, že máte chuť to řešit. – Než se dostanete do ambivalentního postoje. Takže běžte vedle. Oni vám pomohou, i s bydlením, se sociálními problémy.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Vidíme, že policisté a policistky sami popisují celou řadu faktorů, které vedou k tomu, že situaci na místě vyhodnocují jinak než pracovníci pomáhajících organizací. Body zlomu nebo rozhodování o dalším postupu, které uvádějí policisté, naznačují i výpovědi dalších organizací, které o vyhodnocení na místě hovoří.

Z hlediska pomáhajících organizací jsou však některé případy až do očí bijící a pracovníci těchto organizací je pak popisují jako **excesy**.

PČR např. odmítla vykázat agresivního syna (kopání do dveří matky i sousedů, permanentní zvonění na zvonek během noci apod.) s odůvodněním, že když vykázání jednou proběhlo, měla matka dost času na to, aby si dům přestavěla (rozhovor s pracovnící proFem).

Podobně zde:

„Dědeček napadal celou rodinu, lékařka řekla, že ho bude ošetřovat jen v poutech, odvezli ho a v noci v 1:30 jim ho přivezli zpátky. Policie tvrdila, že je podnapilý, záchytky jsou zavřené a že by ho na služebně zadrželi na 24 hodin., tak k tomu se nevyjádřili vůbec, monitoring také nefungoval vůbec.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

Na podobné typy situací pak upozorňují přímo z období pandemie i advokáti, kteří oběti zastupují:

„Maminka s dětmi bydlí pořád ve společném domě. Tatínek – agresivní (kvůli čemuž dochází k rozvodu) – se odstěhoval do bytu, který si pronajal. Má na to: je to ajťák, bere 120 000 Kč měsíčně, takže 8 000 Kč za byt je pro něj nic. Ale hned 11. března přišel do domu; že tam může chodit, kdy chce, a dělat si, co chce. Manželku pak slovně obtěžoval. Ten večer si tam dělal, co chtěl, a hučel do ní: „Dokud nepřistoupíš na střídavou péči...“

[...] Takže první večer před dětmi probíhal jako nátlak, vydírání, manipulace. Druhý den znovu. Třikrát za sebou to takhle pokračovalo. Až to vyústilo v to, že paní utekla s dětmi někam na hřiště. A volala policisty. Policisté přijeli, otec odjel – prostě zmizel (protože věděl, že přijedou). Matka podala trestní oznámení, ale bylo jí řečeno: „Ted' nemůžete přijít. Je nouzový stav.“ No, a najednou se to ocitlo u přestupkového řízení. Přitom jsme udělali podrobný soupis, jak to probíhalo v minulosti a že tohle je v podstatě jenom pokračování domácího násilí. Že už sice nesdílejí společné obydlí, ale pořád jsou v jejich společné nemovitosti. A že on si tam chodí, kdy chce, jak chce, což má samozřejmě právo dělat, ale ne tímto způsobem (vytvářet nátlak atp.). Ocitlo se to tedy u přestupkového řízení. Ten přestupkář se k tomu dostal v létě a říkal: „To já si vás vyslechnu. Je to tvrzení proti tvrzení.“ Nicméně v létě tatínek začal ataky znovu... – Vlastně ještě, když byla škola, takže v červnu. Bral si děti, odvážel je do školy a chtěl aktovku. (Vymyslel si nějakou záminku. Učební pomůcky měly – aktovku nepotřeboval.) Když se mu jí nedostalo, rozrazil dveře, které maminka držela, a utíkal si pro ni někam do patra. Maminka za ním tedy šla a říká: „Tady ale nemůžeš takhle chodit a brát to. Neber to. Jestli potřebuješ psací potřeby, tak si je kup.“ A on sebral ještě nějaký penál, aktovku a srazil ji směrem ke schodům. Ona spadla a udělala si něco s loktem. Byla asi 6 týdnů v pracovní neschopnosti. – Nebo nevím: čtyři určitě, protože to bylo na trestný čin. A tohle tam ona potom dodala jako pokračování. Tohle oznámila a dodala lékařskou zprávu. Neměla to zlomené, ale silně naražené. Pak chodila ještě minimálně další tři týdny na rehabilitace. A nemohla pracovat. Nicméně policie řekla: „My to postupujeme k přestupkovému řízení.“ Vůbec se tím nezabývali. Ačkoli měli zprávy. I kdyby to nebylo na domácí násilí, pořád je to ublížení na zdraví.“

Druhá fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Podobnou situaci popisuje i jedna pracovnice OSPOD:

„Paní volala policii – ne tedy městskou, státní – a oni tam přijeli. S tím, že ‚on mě napadá, vyhrožuje mi, že mě zabije a podobně‘. Domluvili mu tedy a odjeli – aniž by udělali zápis. Já říkám: ‚Nabídlí vám lékařské ošetření, nabídlí vám vykázání?‘ – ‚Ne, to si mám zařídit sama.‘ Tak to už jsem byla opravdu naštvaná. Jenomže ona volala policisty ještě dvakrát, ve stejný den. A oni odvezli násilnou osobu až napotřetí, kdy už vyhrožoval i jim a likvidoval jim auto. Tak ho odvezli na záchytku.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

V jednom ze sledovaných regionů se během pandemie stalo, že PČR přestala oběti upozorňovat na možnost obrátit se na NNO. Kontakt nastal opět až po skončení karantény, kdy množství případů hlášených z policie na NNO radikálně vzrostl. To si NNO vysvětlují tak, že:

„Během posledních dvou týdnů přišlo hodně podnětů od policie, protože oni před tím nezasahovali, nechodili – měli nařizené, že nemají chodit.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Kromě akutních situací byly pozastaveny i úkony, které jsou z dlouhodobé perspektivy nutné k řešení komplexní situace domácího násilí, jako jsou **výsledky**.

V rámci rozhovorů s PČR tedy jednotliví policisté popisují způsob, kterým rozhodují, jako jakýsi bodový systém, kde na důležitých uzlových bodech daný případ posuzují buďto jako domácí násilí, nebo jako incident. Podle výpovědí samotných policistů i představitelů dalších institucí však do tohoto relativně jasného systému vstupuje celá řada proměnných, které mají tendenci případy posunout od vyhodnocení ve směru vykázaní k incidentům. I mimo nouzový stav se zřetelně ukazují místa, kde lze očekávat zadrhnutí, a to zejména pro nedostatečnou zkušenost s tímto typem násilného chování. Byť existuje postup s cílem zamezit vlivu skutečnosti, že k případům často vyjíždějí nezkušení policisté/policistky, rozhovory s lidmi na služebnách ukazují, že ve skutečnosti často záleží na přístupu vedoucích k předchozím hlášením. Zároveň zde podstatnou roli sehrává i opakovaně zmiňovaná finanční podhodnocenost tohoto povolání, jež je obzvláště palčivá v konkurenci např. s městskou policií.

Za prvního nouzového stavu došlo k dalšímu obdobnému problému (aniž by ten právě popsany někam zmizel). Oficiálně vydaná prohlášení nebyla vždy a všude naplněna, na některých místech vyvstalo naopak ještě podezření, že kromě oficiálního stanoviska podporujícího vykazování (byť i zde by bylo možné předpokládat spíše apel na to, aby se vzhledem k situaci spíše vykazovalo častěji) alespoň v některých místech existoval i neoficiální pokyn k vykazování spíše nepřistupovat.

To, že během prvního nouzového stavu nedošlo k očekávanému nárůstu vykázaní, tak ve světle všeho uvedeného není možné interpretovat jako důkaz poklesu výskytu domácího násilí: *„Během covidu, kdy byla karanténa, to bylo tak, že oběti byly s pachateli (násilnými osobami) 24 hodin denně ve společné domácnosti. A kontrola násilných osob vůči obětem byla daleko vyšší, než za běžného stavu. Myslím si tedy, že kontaktovat někoho, byl pro oběti hodně velký problém.“* (Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR). Rozpor mezi údaji ze statistiky PČR a NNO lze vysvětlit tím, že NNO vzhledem ke své nízkoprahovosti často řeší případy, které ohrožené osoby buď s policií řešit nechtějí, nebo situaci nevyhodnotí jako něco, co by policie vůbec řešit dokázala. Zároveň data z NNO, jež se týkají případů, v nichž tato nějakým způsobem figurovala, podhalují překážky, jimž ohrožené osoby čelí v rámci tohoto „pilíře“ – tedy situace, kdy nedochází k řešení násilí v jeho komplexnosti, a v některých případech vůbec.

Shrnutí přístupů PČR k domácímu násilí během prvního nouzového stavu

- PČR během pandemie upravila svůj provoz, co se fungování dovnitř organizace týkalo, ve vztahu k vnějšímu světu zajišťovala služby standardně.
- Ve vztahu k domácímu násilí PČR konstatuje, že ho během pandemie ubylo, což je v rozporu s nárůstem poptávky po službách pomáhajících organizací.
- Vykázání je vnímáno jako hlavní nástroj PČR pro řešení případů domácího násilí. Často bývá termín vykázání vnímán jako synonymum pro domácí násilí.
- Poměr 67:4 je poměr případů analyzovaných ve 3 pomáhajících organizacích během pandemie, v nichž pouze u 4 došlo k vykázání.
- PČR předkládá sadu důvodů, které vedou k této disproporci a nástrojů, které by potenciální latenci mohly snížit.

OSPOD

V situaci řešení domácího násilí se OSPOD do hry dostává několikerým způsobem. Buďto je informován po výjezdu PČR k danému případu, a to v podstatě automaticky, pokud je v domácnosti přítomné dítě. Nebo klientka sama OSPOD kontaktuje a žádá o pomoc s řešením nastalé situace, v některých případech během pandemické krize se na OSPOD obracely i samy děti.

Pracovnice OSPOD se v jednotlivých sledovaných místech shodnou na tom, že během pandemie byl jejich provoz upraven, ale nikoli přerušen jako v případech soudů. První měsíc byli de facto všichni zaměstnanci na home office, později kombinovali zaměstnanci OSPOD home office s provozem v kanceláři ve dvou týmech, které se střídaly.

„Byli jsme doma měsíc a potom jsme se rozdělili do dvou skupin a chodili jsme na úřad dva dny jedna skupina a dva dny druhá skupina a ti ostatní pracovali z domova. A pak už jsme začali chodit od konce května všichni.“

Druhá fáze, Omáčková, OSPOD

Na home office měli zpravidla přístup k pracovním e-mailům, ale už ne ke spisům klientů. Do rodin vyjížděly pracovnice OSPOD v případě, že „přišlo oznámení na prošetření“ – nicméně jak ukazuje již výše citovaná výpověď soudce krajského soudu, nejednalo se o praxi, která by fungovala vždy. Běžné ambulantní služby byly de facto zastaveny. Pracovníci o opatřeních mluví s porozuměním, zároveň připouští, že opatření zvyšovala práh dostupnosti hlavně u prvních kontaktů s novými rodinami.

„Limitující spíš bylo to, že jsme nemohli standardně prošetřit podněty k situacím, které neznáme, kde jsme s rodinami nebyli v kontaktu před covidovými omezeními. Tzn. i osobním kontaktem s rodiči, pohovorem s dětmi, pokud je potřeba, a návštěvou prostředí, kde rodina bydlí. To bylo limitující – že prošetřování probíhalo prostřednictvím telefonického kontaktu, pokud jsme ho měli k dispozici (což jsme většinou od policie v těchto případech měli, protože jsme se domlouvali na tom, že to je důležité). Nebo první kontakt, mailová komunikace a pak telefon. To samozřejmě bylo limitující.“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

Z perspektivy dalších pomáhajících organizací, např. v tomto případě pracovnice intervenčního centra, byla tato praxe ale složitá, protože docházelo k obtížnějšímu předávání informací ohledně jednoho případu:

„Jak na home office přešli vlastně úplně všichni, tak byl zázrak chytit tu, která znala danou klientku, respektive znala ten případ. Vlastně se to přerozdělovalo tak, že jsem se někomu dovolala, ten nechal vzkaz, někdo další zavolal... Čímž se ten systém tak trochu rozpadal. Ale nemyslím si, že by se rozpadal ohledně závažných případů, protože sociální pracovnice, která tam byla, byla ochotná vyjet na místo.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Z výpovědí pracovnic OSPOD vyplývá, že se k těmto podmínkám stavěly různě. Byly zaměstnankyně, které velmi popisným jazykem sdělují, jak situace prvních kontaktů v době pandemie vypadala.

„Telefonicky jsem si promluvila s dítětem, s těmi rodiči nebo ústavem a udělala jsem si z toho záznam. – To jsem mohla. Anebo když mi – ať už stávající, nebo noví – klienti volali na služební telefon, že je nějaký problém, ten hovor jsem vyřídila. Sdělila jsem jim, jak jsme omezeni a jak to funguje/nefunguje, případně jsem je nasměrovala na nějakou jinou odbornou službu (když byl zapotřebí například dětský psycholog nebo psychiatr nebo nějaká léčebna) – ale bohužel opět jenom telefonicky.“

Druhá fáze výzkumu, Větrná, OSPOD

Existuje ale i skupina pracovnic OSPOD, které otevřeně přiznávaly, že se snažily nejen vyřizovat situace, kdy se klienti na OSPOD obrátili, ale proaktivně kontaktovaly rodiny, kde předpokládaly možné zhoršení už tak složité situace v souvislosti s covid.

„Takové ty rodiny, které jsou hodně rizikové, u kterých jsem věděla, že to bylo dost špatné už před covidem, jsem kontaktovala pravidelně s tím, že samozřejmě kdyby kdykoli cokoli, aby daly vědět.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

V některých obcích se pracovnice OSPOD zapojovaly i do dalších aktivit, které s pandemií souvisely – v jednom případě se OSPOD podílel na krizovém řízení života v obci, zajišťoval osvětu v rámci pandemie a na několika místech se sociální pracovnice zapojily do šití a distribuce roušek na jaře 2020.

„Dost jsme se zapojovali i do krizového řízení – v rámci nouzového stavu, nejenom ve vztahu ke klientům a možnosti práce s klienty. Protože u těch, kteří nemají domov, je potřeba zajistit, aby měli kde dodržovat karanténu, případně léčbu. S krizovou ředitelkou jsme tedy také zajišťovali objekty pro tuto cílovou skupinu lidí tak, aby skutečně měli rozdělené muže a ženy a měli zázemí, pokud by se stalo, že by byl diagnostikován někdo bez domova nebo by byl někdo bez domova uvržen do karantény... Současně s tím jsme řešili repatriace, tedy návrat ze zahraničí (případně do karantény), ale i možnost vykázaní člověka v ohrožení karanténou nebo nakaženého covidem. Takže jsme také zajistili prostory pro příležitost, kdy by v době nouzového stavu k vykázaní došlo. Jednalo se o hotelové zařízení s vyčleněnými prostory.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B, OSPOD

Když se na stejnou instituci podíváme perspektivou pracovníků pomáhajících organizací a zkušeností jejich klientek, vidíme především velkou rozmanitost napříč systémem. Zde předkládáme typy situací, které opakovaně zmiňovaly klientky pomáhajících organizací:

- Funkční a podpůrný kontakt s OSPOD:

„Moje soc. pracovnice na OSPODu mě vždycky podporovala, radila mi, jak se mám v různých situacích zachovat, jak komunikovat s bývalým partnerem, že nemám povinnost souhlasit s rodinnou terapií.“

První fáze výzkumu, ROSA rozhovor Alena Růžičková

- OSPOD nedostupný, ale nakonec funkční:

„Je pravda, že jsem volala kvůli styku i manžela, jestli vláda omezila styk rodič x dítě, volala jsem tam, nedovolala jsem se až na páte číslo na vedoucí, tam mi bylo sděleno, že informace jsou někde na úřední desce dle EU. Ptala jsem se na konkrétní dotaz, nechci styku bránit, ale mám strach posunout termíny schůzky otce s dětmi. Prý kontakt nemusí být fyzický, ale splněný formou videokonference, telefonátu...“

První fáze výzkumu, proFem rozhovor paní Alena

- „Domluvte se s otcem“:

„On agresivní na ni i děti (syna držel pod krkem), děti ve věku 5 a 7 let, otec – léčí se v Sananimu kvůli drogové a alkoholové závislosti. Klientka se bojí děti předávat ke styku, nic ale není soudně upraveno. OSPOD doporučil, ať se matka s otcem dohodne. Situace v rámci C19 horší, otec nedodržuje bezpečnostní pravidla.“

První fáze výzkumu, Sociální pracovnice Acorus o paní Šípkové

- Nekomunikuje s dětmi:

„Pracovnice odmítla se synem mluvit se slovy: že to přece není nutné, ať ho nezatěžujeme a ať se s otcem domluvíme. Syn nechce k otci chodit, má tam trávit vždy 6 dní, nesmí od něj klientce volat, dělá to tajně. Před odchodem nechce jíst, spát, pláče.“

První fáze výzkumu, Terénní deník proFem, Karolína Morušová

- Nefunkční:

Syn má autismus, otec nedodrží dohody ohledně předávání, syn potřebuje vzhledem k nemoci režim. OSPOD si vyžádal zprávu od psychologa – měla by být stanovená pravidla pro kontakt s otcem. OSPOD doporučil mediaci, ta je ale opakovaně nefunkční. Znovu ji nařídil i soud.

První fáze výzkumu, sociální pracovnice ProFem o Miladě Kaštanové

Dvě klientky uvedly, že se buď OSPOD kontaktovat bály, nebo ze strachu „před ním hrály divadlo“. Zajímavé je, že ty klientky, které zmiňovaly pozitivní zkušenost, oceňovaly ani ne tak to, jestli „bylo po jejich“, ale spíše konstruktivní styl komunikace a fakt, že jim pracovnice poradily.

U těch, které zmiňovaly nespokojenost, pak byl přítomen prvek určité nesrozumitelnosti situace. Pracovnice nízkoprahových pomáhajících neziskových organizací shrnují tyto zkušenosti do několika postřehů.

„Co se OSPODů týče, tam je to vždycky o lidech, nejde říct plošně, že fungují – nefungují.“

Rozhovor s pracovnící proFem

Tak by šlo asi nejlépe charakterizovat zkušenosti NNO s OSPODem během pandemie. NNO zažily OSPODy v různých variantách. Všechny se ale shodnou na tom, že v porovnání s běžným režimem fungovaly méně, přičemž žádoucí proaktivní přístup, že by pracovníci a pracovnice sami kontaktovali rizikové rodiny, nebyl zaznamenán ze strany pomáhajících organizací téměř vůbec. To samozřejmě neznamená, že by k němu nedocházelo, nicméně klientela vyhledávající nízkoprahové služby v akutní fázi řešení situace se s takovým jednáním nesetkávala.

Z analýzy ale také vyplývá, že se strategie OSPOD měnila v průběhu času. Na začátku krize nefungoval téměř vůbec, postupně se ale jeho fungování obnovovalo:

„Vím, že kolegyně z OSPODu byly také doma s dětma. Pak postupně začaly chodit do práce, střídaly se tam, takže nějakou dobu se nic neřešilo. V dubnu se určitě nic, v květnu se pomalu začalo.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící W4W

„Do budovy ženy nepustili, telefony nebrali, žádný proaktivní přístup...“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ROSA

Byly zrušeny případové konference i návštěvy a osobní konzultace. Tento přístup způsobil další průtahy v situacích, kdy byly domácímu násilí přítomny nezletilé děti. Došlo tak k průtahům a jejich setrvávání v nevhodném prostředí i k odkládání řešení samotného násilí, které se bez úpravy vztahů k dítěti neobejde.

V jednom případě OSPOD fungoval bez problémů alespoň po telefonu a toto fungování nezpůsobovalo žádnou prodlevu (rozhovor s pracovnící Pro Dialog).

Shrnutí fungování OSPODů za prvního nouzového stavu

- OSPODY během pandemie **upravily provoz**, a to tak, že nejprve byli zaměstnanci na home office, postupně přecházely na provoz na pracovištích ve dvou skupinách v kombinaci s home office.
- OSPODY **reagovaly na akutní situace** a byly dostupné na telefonu. Ambulantní péče, případové konference i běžné návštěvy v rodinách byly přerušeny.
- Pracovnice a pracovníci OSPOD reagovali **na různých místech různě**, což potvrzují klientky i další složky celého systému včetně neziskových organizací a soudů – uvnitř systému byla velká variabilita individuálního, respektive organizačního výkladu centrálně nastavených pravidel.
- **Převládá reaktivní přístup**, na některých místech bylo ale patrné i proaktivní kontaktování klientů, kde pracovníci předpokládali zhoršení situace v souvislosti s pandemií. V jednom případě byl zaznamenán i proaktivní přístup směrem k potenciálně problematickým lokalitám.

Soudy a jejich fungování během pandemie

Činnost soudů během první vlny pandemie byla z větší části pozastavena, soudní jednání zpravidla odročena, a to podle zaměstnankyň NNO většinou na neurčito. Stejně hodnotí situaci i představitelé justice. V první fázi pandemie na jaře 2020 byla soudní jednání de facto pozastavena. Během podzimu 2020 naopak soudní jednání pokračovala. I zde je patrná velká variabilita v rámci systému. Někteří soudci měli jednání tendenci spíše pozastavovat, jiní soudili.

„Vždy je to tak, že když ten pokyn přijde, všichni hned všechno odročí. Postupně, jak zjišťují, že se v podstatě nic moc neděje, zase začnou pomaličku soudit. Samozřejmě se ale dodržují věci, které by se teoreticky dodržovat nemusely. V jednacích síních vlastně nemusíte mít roušku, a soudíme s rouškami. Je tam velký distanc...“

Třetí fáze výzkumu, Okružní, soudce

Pro osoby ohrožené, které se snaží vymanit z násilného vztahu, to znamená prodloužení této situace a s ní související další nejistoty. Vzhledem k tomu, že je psychická zátěž už tak velká, tento samotný fakt situaci oběti značně komplikuje.

„Rozvody, svěřování, výživné, všechno se automaticky zastavovalo. Teď se to rozbíhá, ale rozbíhá se to pomalu, nemají místnosti, personál. Už jsme byli i u soudu, kde se náš případ měl řešit, ale další jednání bude v srpnu, protože nemají místnosti. Ale místnost je hrozně marginální věc na to, aby klientka žila dál v nejistotě.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Tato strategie se týká i velmi citlivých případů, jako je např. sexuální zneužívání mladistvého:

„Opatrovnické i trestní kauzy se nesmírně táhnou – sexuální zneužívání už soud řeší ¾ roku, a to je neslýchané – pro toho chlapce je to neuvěřitelná tortura a soudy nejsou schopné s tím něco dělat – koronavirus v tom udělal dost – odložily se věci jako znalecké posudky, nikdo nám to neoznamoval.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

Některé soudy činnost nepozastavily, vzhledem k tématu násilných situací jejich rozhodnutí ale zaměstnanci NNO reflektují s jistou dávkou nepochopení – celou situaci totiž nevyřešilo, ale spíše zakonzervovalo v nevyhovujícím stavu. Zde jsou příklady:

- Předběžná opatření vracející situaci o krok zpět:

„Soudy nějak neadekvátně reagovaly na tu situaci – dá se to najít v e-mailech – soud se dozvěděl, že Pro Dialog je zavřený – neověřoval si, co to znamená, nikdy jsme nebyli zavřeni; okamžitě nařídil předávání, jako by pominuly důvody pro to, jak situace byla ošetřena, otec si zažádal – důvod, že jsme zavřeni, a soud rovnou vypálil předání dítěte, ačkoli šlo o dítě, které nemělo být vůbec předáno bez asistence – mělo jen řízené kontakty, nebyl to jeden případ, soud si nevěděl rady a vycházel z toho, že dítě potřebuje oba rodiče a šup nařídil předání dětí a nepřemýšlel o tom, jak by to být mělo být, jen se chytil toho, že máme karanténu“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Pro Dialog

„Tatínkové rychle dávali PO [předběžná opatření] na asistovaný styk a soudy překvapivě vyhovovaly, klientka velmi nemocná, holčička autist. spektra v pas skupině, AS v Pro Dialogu bylo hodinu a půl, byl to rituál, tak najednou mu soud odsouhlasil, že s ní má nárok být šest hodin sám“ (poznámka autorky - holčička měla ritualizovaný asistovaný styk s otcem kvůli autismu).

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Acorus

„Soudy v civilním řízení PO fungovaly – to podle zákona musí. Ne vždy ve prospěch klientky, ale předběžka vydávaly ve lhůtách, trestní soudy taky, ale v neprospěch našich klientek. Za období karantény byli dva pachatelé propuštěni z vazby, jednou se kvůli tomu klientka ocitla v krizovém stavu, návrat pachatele z vazby ji úplně dekompenzoval.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

- Postoj k násilí:

„Soudci a soudkyně nejsou seznámeni s problematikou násilí a nedochází jim tyto věci, spoléhají na znalecké posudky, ale ty také řešíme, jejich kvalita není dobrá, znalci často ignorují faktor násilí, které se tam děje, což vlastně nebylo nové. Když slyšíte v médiích, co máte dělat, z logiky věci byste si mysleli, že opatření musejí být konsekventní s tím, co je vyhlášeno ve státě, ale ono ne.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící ProDialog

„Proběhlo i podání předběžného opatření, aby se manžel nemohl ke klientce přibližovat – soudce celou situaci nazval divadlem a předběžné opatření zamítl.“ (Policie v tomto případě opakovaně zasahovala při situacích fyzického a psychického násilí na klientce – poznámka autorek).

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

Podle výše uvedených příkladů se zdá, že soudy během krize reagovaly jinak než v běžném režimu a platí něco podobného jako u policie – řešily jednotlivé kauzy odděleně od jejich kontextu a vývoje. V některých případech navíc rozhodnutí soudu krizi vyvolalo – jako např. návrat násilného partnera po jeho propuštění z vazby v době karantény.

Podle vyjádření jedné z NNO je problém často v tom, jak má soudce rozlišit roli agresora a oběti s tím, že v situacích domácího násilí už se to občas děje, i když je opakující se problém s kvalitou znaleckých posudků, v oblasti sexuálního násilí je ale celá situace ještě podstatně složitější:

„Domácí násilí už mají (soudci – poznámka autorek) víc osahané, jak např. rozlišit role agresora a oběti. Když usoudí, že to je vzájemné násilí, tak pošlou rodinu, aby pracovala s tématem. U sexuálního násilí je ale předsudků celá řada. Nevzpomínám si, že by to někdy dopadlo tak, že by byl pachatel fakt odsouzený. Zkrátka to nějak neprochází. Ještě tam vidím velký problém ve kvalitě znaleckých posudků, tam je problém v trestně-právní praxi, znalečák je jediný důkaz. Znalci jsou zahlceni, jsou neodvolatelní. Není to v pořádku, mám pocit, že s tím se za ta léta nehnulo.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící Persefona

Někteří soudci se ale naopak v rámci krize zachovali citlivě vzhledem k tématu – jako v příkladu, kdy ve velmi citlivé kauze soudce pracoval s tím, jak zacházet s tématem roušky v soudní síni:

„Ale i ten soudce poznává mimiku svědka. Při jednom řízení soudce řekl, že potřebuje vidět mimiku, poprosil o sundání roušky, klientka i plakala, ta byla nadšená, té to pomohlo. Soudce si také sundal roušku, aby to bylo osobnější. Takže to byla taková dobrá spolupráce, dobrá reakce, dobrý soudce.“

První fáze výzkumu, rozhovor s pracovnící proFem

- Soudy během první vlny pandemie na jaře 2020 téměř svoji činnost pozastavily, řešily jen neodkladné případy a předběžná opatření.
- V některých případech soudy rozhodovaly naopak ve **zrychleném procesu** a v některých případech bez znalosti kontextu situace.
- Během podzimní vlny pandemie 2020 soudy svoji činnost podle informací z terénu již nepřerušily.

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ANEB OKA V SÍTI

Podle studie FRA se 21 % žen v ČR po 15. roce života setkalo s fyzickým nebo sexuálním násilím a podle reprezentativního výzkumu z roku 2016 zažilo téměř 28 % žen domácí násilí v rámci partnerského vztahu (Hokr Miholová, Ondrušková, & Dohnal, 2016).

Situace pandemie odhalila řadu disproporcí:

1) Na jedné straně celorepublikově pocítený nárůst poptávky po službách pomáhajících organizací, na straně druhé vyjádření ze strany PČR i statistiky Asociace pracovníků intervenčních center ukazují v číslech nezměněný stav, respektive dokonce úbytek počtu vykázaní v porovnání se stejným obdobím loňského roku (Vojtíšková et al., 2020).

2) Popis fungování jednotlivých typů institucí za pandemie a analýza situací konkrétních klientek pomáhajících organizací ukazuje velkou nekonzistenci systému, respektive velmi rozdílné fungování jednotlivých „pilířů“, a to nejen typově (rozdíly ve fungování např. OSPOD a PČR do určité míry plynoucí z rozdílných zřizovatelů), ale i místně (různá reakce ze strany stejné instituce v závislosti na tom, v jakém je kraji/městě). Pokud si systém pomoci představíme jako záchrannou síť pro ty, kdo už přímo jsou násilím ohroženi a svou situaci se snaží řešit, na analyzovaných datech se ukazuje, že jí propadá velké množství klientek. Pokud se zaměříme pouze na první fázi výzkumu, uvidíme, že ze 71 řešených případů, u nichž diagnostické nástroje standardně používané jednotlivými organizacemi ukazují na přítomnost domácího násilí, došlo k vykázaní pouze ve 4 případech. Tento údaj je potřeba číst s vědomím toho, že právě vykázaní, tedy velmi specifická intervence ze strany PČR, je považováno za jakési posvěcení toho, že se jedná o domácí násilí ze strany ostatních institucí v systému pomoci s výjimkou tzv. nízkoprahových.

3) Neustále se opakující paradox pak představuje ne/vztahování se k domácímu násilí jako k násilí genderově podmíněnému. Primárně oslovené neziskové organizace s domácím násilím jako s genderově podmíněným pracují a specializují se často na služby skupině i v globálním měřítku zdaleka nejvíce ohrožené tímto jevem, a to především v jeho nejdrastičtějších podobách, tedy ženy. Služby poskytují ale i mužům, kteří se na ně obrátí, a to právě proto, že pracují s konceptem genderové podmíněnosti. V souladu s tím, že závažné fyzické a sexuální násilí výrazně častěji dopadá v genderově nerovné společnosti na ženy, se oslovení soudci a soudkyně setkávají v roli poškozených v drtivé většině právě se ženami, což ale nutně neznamená vzhled do genderové podmíněnosti daného jevu, zejména v partnerských vztazích. U dalších profesí včetně jinak specializovaných neziskových organizací se často setkáváme s určitým vytčením – zpravidla na

začátku rozhovoru – upozorňujícím na to, že domácí násilí se může týkat žen i mužů. Narážíme tu na celospolečensky rozšířené zmatení slov gender a ženy, kdy je genderově podmíněné násilí buď mylně, nebo ze strategických důvodů zaměřováno za násilí, jehož terčem jsou výlučně ženy. Strategickými důvody může být například nárokování si odbornosti odvozované ze zdánlivé neutrální pozice, jež ale v praxi stojí na popírání podstaty řady násilných situací a s odborností je tedy v rozporu.

Přestože se náš výzkum primárně věnuje pandemické situaci, již z dat z první fáze výzkumu bylo zjevné, že v síti pomoci existuje řada „ok“, a to bez ohledu na pandemii. Na základě těchto zjevných diskrepancí jsme proto analyzovaly celou řadu průřezových témat, která spoluvytvářejí tato velká oka v síti pomoci, kterými ohrožené osoby v tuto chvíli propadávají. Z povahy dat a zaměření výzkumu plyne, že výčet není úplný, výskyt dalších míst dáváme k dispozici k dalšímu výzkumu i diskuzi.

Dva níže uvedené výroky charakterizují pole, ve kterém se v následující části textu budeme pohybovat. Na jedné straně se setkáváme s interpretací celého systému jako funkčního a dobře nastaveného, na straně druhé narážíme na interpretaci, podle níž je sice systém nastavený, ale funguje špatně nebo de facto nefunguje.

„V naší zemi máme tendenci ze všeho jednoduchého dělat složité věci. Zákon na ochranu před domácím násilím zavedl tři pilíře systému srozumitelné veřejnosti: když je zle, je tu policie; když ještě tak zle není, jsou tu např. intervenční centra (ta navazují ze zákona na preventivní opatření, kterým je vykázaní); a když nechci volat policii nebo policie nekoná, mohu se obrátit rovnou na soud (a to mi zase v intervenčním centru pomohou sepsat, aby podání po formální stránce bylo správně). A systém je „obalený“ velkým počtem dalších služeb a míst pomoci. Takhle by ten systém mohl a měl fungovat.“

Druhá fáze výzkumu, Švejdová, NNO

„My za asociaci [pracovníků intervenčních center – poznámka autorek] taky docela hodně spolupracujeme, koordinujeme setkávání jak s policejními metodiky, tak s OSPODy a připadá mi, že problém státních institucí je určitá nepružnost, kterou zažíváme třeba i na tom výboru [Výbor pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách – poznámka autorek]. Chtělo by to, aby když už něco vyjde z výzkumu nebo se objeví nějaké doporučení, tak aby se s tím... Já jsem byla 3 roky na rodičovské dovolené a myslela jsem si asi bláhově, že se to všechno za tu dobu někam posune, ale teď mám pocit, že je to návrat o 5 kroků zpátky. Takže co se např. týká nějakého nařizování nebo programů pro násilné osoby, je toho málo. Kromě nepružnosti musím zmínit i absurditu přestupkového řízení. Ze strany policie bych uvítala lidštější jednání, ostatně i ze strany úřadů. Měli by nahlížet na ty lidi, že opravdu mají nějaký problém, a obrátit se na odborníky. My to můžeme třeba rozklíčovat a vydat nějaké stanovisko, ale potom to někdy vyznívá tak, že sice nabízíme nějakou pomoc, ale nejsme bráni za odborníky.“

Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, Intervenční centrum

Naším cílem není rozsoudit funkčnost, nebo nefunkčnost systému. Z kritické povahy výzkumu ale vyplývá, že poukáže na slabá místa systému. Zároveň se během výzkumu ukázalo, že řada aktérek a aktérů má představu o možných změnách, jež by systém mohly vylepšit, také z naší interpretace analyzovaných dat vyplynulo několik návrhů řešení, která by pomohla identifikované slabiny odstranit.

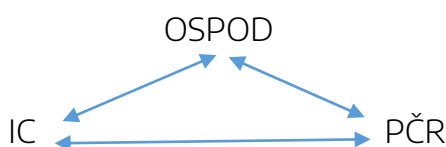
V první fázi se zaměříme na triádu PČR – OSPOD – intervenční centrum právě proto, že tyto tři organizace jsou vnímány jako hlavní záchytná síť nebo také tzv. pilíře pomoci pro oběti domácího násilí a zároveň proto, že všechny tři části výzkumu shodně ukázaly na jejich nekonzistentní fungování.

(Ne)fungování systému ve sledovaných lokalitách

Během výzkumu jsme vysledovaly v různých lokalitách různé typy spolupráce mezi jednotlivými složkami systému. Zajímavé na tom je především to, že tyto typy se týkaly podobných aspektů vzájemné spolupráce – jako např. předávání informací, iniciování vyšetřování, podávání trestních oznámení apod. Zatímco na jednom místě byly tyto konkrétní typy řešení vnímány jako bezproblémové, jinde zaměstnanci stejných institucí tvrdili, že jim systém tento typ spolupráce neumožňuje nebo spolupráce prostě nefunguje. Právě na základě takto konkrétních příkladů jsme vytvořily modely, které přehledně ukazují oka v síti, ale zároveň naznačují i možné způsoby, jak je zmenšit.

Model „v zásadě to funguje“

V tomto modelu jednotlivé typy organizací a jejich zaměstnanci, respektive zaměstnankyně deklarují dobrou výměnu informací a dobrou spolupráci – vzájemně se kontaktují, informují, vyjedou na pomoc. I v tomto ideálním typu spolupráce (z reálně zachycených typů spolupráce) dochází k tomu, že jednotlivé typy institucí vyhodnocují jednotlivé případy rozdílně – to můžeme např. vidět u vyjádření pracovníků intervenčního centra, jedná se ale často o vyskytující se problém (viz například výroky policisty s pseudonymem Sadař níže). V případě, že konkrétní případ vyhodnocují rozdílně, dokážou o tom mezi sebou ale komunikovat a hledají nějaké návazné řešení. Např. intervenční centrum pošle oběť na předjednanou schůzku na PČR, kde proběhne výslech a situace se začne řešit, apod.

Následující tabulka obsahuje výroky dobře ilustrující tento model spolupráce mezi OSPOD a PČR:

OSPOD	PČR
<p>„Mám velmi dobrou zkušenost – tam je teď policistka Pavlová [pseudonym – pozn. autorem]. Dříve pracovala na obvodě, teď na kriminální policii. To je prostě báječný člověk a také do toho jde srdcem. Jim se dokonce – a ve spolupráci s někým – [povedlo, že] tam přišla máma. My jsme o ní dlouho věděli (drogy, těžké domácí násilí – a neustálé návraty kvůli těm drogám). Pavlová tam šla s úplně jinou věcí, ve které si ji potřebovali dovyslechnout. A všimli si, že paní má modřiny atp. – rozjeli to vlastně na svůj popud ‚Nepotřebujete pomoc? Můžeme udělat tohle?‘ A ona: ‚Nó, mně už to Světlá říkala tisíckrát.‘ A oni říkají: ‚Tak já vám to říkám po tisíci první.‘ A rozjeli to. Ono to tedy ve finále stejně nemělo žádný efekt, protože ta máma se nám zase vrátila. Ale už že reagovali, je super.“</p> <p style="text-align: right;">Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD</p>	<p>„Super... Přijedou. Nikdy se nestane, že by řekli: ‚Já nemůžu.‘ Oni mají ty dosahy a počítají s tím, že se něco takového může stát.“</p> <p style="text-align: right;">Druhá fáze výzkumu, Mladý, PČR</p> <p>„...ten OSPOD. Když jsou tam děti, tak automaticky i když nevykážeme, zasíláme datovou [zprávu]. Prostě to posíláme. Ono to nikde není [uvedeno jako povinnost]. Ale pro náš klid to tam posíláme. A nemůže se stát, že se pak něco stane a černý Petr [bude] na policii. U nás ne. Ale neříkám, že to je normální... My jim pošleme úřední záznam. – Kompletní, rozepsaný, protože OSPOD nemá informační systémy, takže jsou tam telefony, jsou tam e-maily, případně popis případu nebo (pokud už bylo něco řešeno v minulosti) historie z našeho ETŘ. – A to jim posíláme. Pracují tam s tím, ale neposílají to dál – založí si to, je to jenom pro ně. Proto se jim nebojíme dávat některé interní informace, které máme. Ale zpětně to už z jejich strany není, díky, pracujeme na tom a na tom‘. To ani nejde.“</p> <p style="text-align: right;">Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR</p>

Spolupráce mezi OSPOD a PČR v rámci tohoto modelu spočívá hlavně ve výměně informací a komunikaci o daném případě. V rámci tohoto vztahu tak existují dvě varianty kontaktu. Pokud PČR vykáže, automaticky posílá hlášení na OSPOD i na intervenční centrum. Pokud ale označí situaci jen jako incident, existují rozdíly v tom, že některá místa jsou zvyklá i tak posílat informaci na OSPOD, jiná ale nikoli. V případě incidentu tedy nedochází k automatické komunikaci.

Z hlediska OSPOD je pak důležité, zda PČR podporuje oběť v tom, aby situaci nahlásila, vyslechla ji a pomohla jí podat trestní oznámení.

Fungující spolupráci mezi OSPOD a IC navázanou právě na činnost PČR ilustrují následující výroky:

OSPOD	IC
<p>„Jezdí sem na pobočku do naší sociální poradny. Jakmile jim přijde [záznam o] vykázání – jim přijde rychleji, protože musí jednat do 24 hodin - volají klientce a pak hned kontaktují nás. Volají nám: ‚Přišlo nám vykázání. Která to máte na stole?‘ – ‚Jo, jo, už to mám.‘ – ‚Tak vám chci říct, že se nám klientku podařilo nakontaktovat, je spolupracující, máme domluvenou schůzku, chce pomoci s prodloužením [vykázání]‘. Anebo řekne: ‚Klientku se nám nepodařilo kontaktovat, nebere telefon – možná, že ho má zrušený.‘ – Anebo nemá telefon. A požádají nás, abychom [to] tady zjistili. Takže jim třeba rovnou řeknu: ‚O té rodině víme. Už tam něco probíhá atd. My to ošetříme a dáme vám ji k dispozici.‘ Anebo když je to opravdu akutní, řeknou: ‚Tam je to ale opravdu [špatné].‘ Tak se sebereme a jdeme [to] zjistit... Takhle tedy spolupracujeme.“</p> <p>Druhá fáze výzkumu, Větrná, OSPOD</p>	<p>„My třeba máme zkušenost, že pokud dojde k vykázání a jsou tam děti, tak jsou vždycky označeny jako ohrožené osoby.“</p> <p>Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC</p>

OSPOD a IC jsou vždy informovány, pokud dojde k vykázání. V tomto bodě pak dochází i ke komunikaci. Jako dobrý příklad jsou uváděny situace, kdy jsou obě strany informovány o vykázání a IC s ohroženou osobou dále spolupracuje a pomáhá jí naplánovat další kroky.

IC	PČR
<p>„A ještě chci říct k tomu, co jste říkala, pokud se tady objeví člověk, který má zkušenost, že policie nevykáže, tak pokud s tím souhlasí, my na ta místní oddělení voláme, že tady máme klientku nebo klienta a že situaci vyhodnocujeme jako</p>	<p>„My tu máme proFem. S tím problémy prakticky nemáme. Scházíme se pravidelně na schůzkách a myslím si, že když něco aktuálně vyjistí nebo mají problém, ozvou</p>

<p><i>závažnou a potom se třeba domluví schůzka rovnou pro toho klienta, už o něm vědí a pak to funguje. Pokud se vždycky odkážeme na vedoucího a tam to funguje.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba</i></p>	<p><i>se a dokážeme klidně spolupracovat nebo jim jít na ruku...“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR</i></p> <p><i>„Protože my na Kladně máme intervenční centrum. Bomba! Já tedy ani pořádně nepotřebuji dál s někým komunikovat, protože i tady ti lidé [to] vědí a jdou tam.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR</i></p>
---	---

Pokud PČR na místě dojde k závěru, že situaci označí jako incident, měla by PČR oběti doporučit kontaktovat nějaké pomáhající organizace nebo intervenční centrum. A právě v tomto bodě někdy dochází k tomu, že PČR situaci vyhodnocuje jinak než např. IC. Pracovníci IC pak označují za dobrou spolupráci situace, kdy je např. někdo z PČR ochoten se k situaci vrátit a řešit ji s ohroženou osobou komplexněji, znovu ji vyslechnout, znovu situaci vyhodnotit nebo naplánovat další kroky.

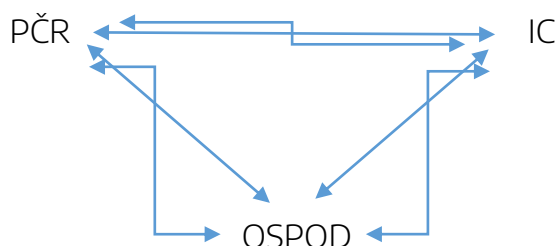
V rámci výzkumu jsme zachytily i jeden případ, kdy tyto tři organizace spolupracovaly na něčem společně – v tomto případě je to brožura o domácím násilí pro děti:

„Myslím si, že by pro vás mohlo být zajímavé, že v současné době společně s intervenčním centrem a hlavně s Locikou spolupracujeme na materiálu pro děti při vykázání. V rámci praxe, kterou mám s domácím násilím, jsem totiž postrádala tu brožuru, ten papír, který bychom dali do ruky dětem. [Materiál] s kontakty, s adresami atd. dáváme ohroženým osobám a dáváme agresorům. Ale dětem nikdo nic nedá a co si budeme povídat: Když na místo činu přijede dvoučlenná hlídka, nemá úplně čas ani vzdělání těm dětem vysvětlovat, o co se tam jedná nebo nejedná. Proto jsem iniciovala sestavení materiálu, brožury (říkejme tomu jakkoli) právě pro děti. Velmi úzce na něm spolupracujeme právě s paní psycholožkou z Lociky a s intervenčním centrem.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

Model „člověk od člověka“

V případě tohoto modelu spolu jednotlivé organizace komunikují, existuje ale celá řada oblastí, kde se nejen, že neshodnou, ale kde vážne i komunikace jako taková. Navíc jednotlivé instituce fungují tak, že co na jedné její pobočce možné je, jinde možné není. Jednotlivé instituce tak vykazují velkou míru nahodilosti zacházení s konkrétními případy, a na to navzájem upozorňují. Z hlediska celého systému je tento model nejčastější.

Následující citace ukazují reflexi nefunkční spolupráce, která vede k neadekvátnímu řešení domácího násilí v daném místě, respektive k jeho neřešení:

PČR	IC
<p>„Co si budeme povídat (to je zase trošičku šití do neziskových organizací), i intervenční centrum vám do očí řekne, že nám nikoho nepošle, protože ten náš koloběh (to, co jsme jako policie povinni dělat) lidem nepomůže. Což je hrozné; to vždy úplně skřípu zuby. Zvlášť u intervenčního centra. Ale policie jako taková už před několika lety přistoupila k jasnému, konkrétnímu, odůvodněnému a dokázanému názoru odborné veřejnosti, že dítě, pokud je součástí té domácnosti, by mělo vždy být ohroženou osobou. A to je jedna z věcí, která se promítne v novele zákona o Policii České republiky, kde je to přímo napsané. A my to tak bereme. Jde o to, že dítě jako ohrožená osoba je součástí násilí.“</p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR</i></p>	<p>„Je tam spousta faktorů, samozřejmě ani SARA není samospasná, nebo není to jediný nástroj. Navíc z mého pohledu je SARA dost přežitá. Ne vždy je to tak, jak si představujeme, často přijdou lidi, že v jejich případě policie nechce vykázat, že nemá např. dostatek lékařských zpráv a že potřebují více podkladů. Takže otázka je, kdo pracuje na těch případech a jak na tom jsou policisté zkušenostně, odborně. Samozřejmě když řeší x dalších agend, tak je to pro ně složitě.</p> <p>My jsme vlastně úzkoprofilově zaměřeni, a když máme nějaké jednání, tak říkájí: „Vy s těmi lidmi pracujete víc, vy s nimi můžete mluvit víc.“</p> <p>Já odpovídám: „Ale vy jste policie, která musí říct stop.“</p>

	<p><i>My lidem samozřejmě řekneme, ať jdou na policii, ale my nemůžeme nikoho vykázat. Ani tam jet a pomoc té policii.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC</i></p>
<p><i>„Já mám často problém i s intervenčním centrem. My jim musíme poskytnout všechno, co máme (informace o incidentu, vykázání, kontakty atd.) Oni nám ale nemohou říci, jestli ta osoba, kterou my teď řešíme, už u nich byla a jestli tím pádem víme, že je to opakované. Všechno se zdůvodňuje kvůli GDPR, na vše reagují: „Tak si o to požádejte soudně.“ Ale soudně si o to nemůžete požádat, když není zahájeno trestní řízení. Než to soud sepíše, také to nějakou chvíli trvá. Než mu to podložíte, také to nějakou chvíli trvá. Pokud jde o vraždu, smrt, zabití, tam to je rychlé. Tam to funguje. Protože můžeme využít největší škálu prolomení tajemství (pokud nedostaneme souhlas). Ale pokud jde o ověření informací nebo předání si informací, tam dost vážne komunikace.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR</i></p>	<p><i>„V obci „K“ je [policie], kde to úplně nefunguje. Ale u jednoho [oddělení] se právě mění vedoucí, tak doufáme, že přijde pozitivní změna. Ovšem zase: Já mohu usilovat o změnu systému, ale chvíli mi trvá, než prosadím, aby se tam něco personálně změnilo. Na druhou stranu, když sem přijde klientka a řekne: že tam byla už třikrát a že jí vždycky řekli: ‚Podívejte, nás to nezajímá,‘ mohu říci: ‚Víte co? Pojdme to udělat tak, že domluvíme schůzku tady za rohem. Zajdete tam a oni se vám budou opravdu věnovat. Půjdou tam, naberou, vykážou (!) – i když to není jejich spádovost – a pak to třeba přepošlou na kriminálku.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC</i></p>

Pokud chce daný případ řešit PČR a má pocit, že ji v tom brzdí IC, pak je to většinou o otázce důvěry – „ani nám klientky nepošlou“, nebo o otázce předávání informací, které dle PČR IC má a nechce je předat. I to může souviset s důvěrou napříč systémem, ne nutně jen s nastavenými omezeními.

V případě, kdy je situace obrácená – IC chce případ řešit a dle jeho soudu PČR nekoná, jedná se opět o vyhodnocení potenciálního vykázání. V těchto případech se ukazuje nekonzistentnost systému, který v tomto modelu jako systém přestává fungovat. V IC vědí, že jedni policisté nepřijedou, nešetří a jiní ano. Mají tedy tendenci posílat oběť tam, kde předpokládají, že se jí bude někdo profesionálně věnovat. Zaměstnanci IC si také opakovaně stěžují na to, že PČR např. klientce ani nedá protokol – přijde k nim tedy bez jediného písemného dokumentu, a to přesto, že PČR kontaktovali.

Nekonzistentnost se ve výzkumu objevila i na konkrétních příkladech nedostatečně funkční spolupráce PČR a OSPOD, jak ukazují následující citace. Je zde

třeba zdůraznit, že se jedná často o velmi závažné formy násilí, jejichž řešení tento typ nespolupráce ohrožuje.

PČR	OSPOD
<p><i>„Také se stává, že v noci hlídáme děti. Protože OSPOD nepřijede a my tady čekáme hodinu a půl. Než někoho seženeme, tak hlídáme děti. Když OSPOD vyrozumíme, stále nevíme, jak to dopadne. Opakuji, když hlídáme děti a potřebujeme je na místě, tak se nedovoláte. Ač mají výjezdy.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Polka, PČR</i></p>	<p><i>„My těm lidem věříme. Vy jim taky věřte. Policie jim nevěří. Ti policisté a priori potřebují nějaké důkazy, hmatatelné věci. Mají svůj dotazník, a aby se jednalo o vykázaní/domácí násilí, musí se nasčítat body. Policisté to vnímají tak, že paní chce zůstat v bytě, pán taky, oba se o něj ale hádají, a ten, koho vykážou, ho nedostane. Takže oni se do těch věcí nechtějí plést. Pocitům obětí nechtějí rozumět. Jsou to muži. Opravdu těm ženám nebudou rozumět. Čím jsem starší, tím víc mi to tak připadá. Ti policisté jsou také většinou mladší než ty týrané ženy a prostě jim nerozumí. Řeknou si: ‚No tak si to měla paní udělat jinak.‘“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD</i></p>
<p><i>„Záleží, jaký OSPOD. Třeba s B problémy nemáme, ale s jinými občas ano. Spíš ve vztahu k tomu, že něco aktuálně potřebujeme anebo to vidíme tak, a oni jinak (problémy v těch rodinách, pak šetření). Protože oni se na jednu stranu odkazují na jejich paragraf 6 (dítě v ohrožení), ale my po nich chceme i souhrnné zprávy, protože jedna z věcí, o něž se opíráme, je [právě] souhrnná zpráva z OSPODu. Pokud tu rodinu mají v evidenci a dlouhodobě se jí zabývají, potřebujeme od nich nějaký náhled a potřebujeme od nich šetření. Kolikrát se i sami, když řešíme takovéto problémy v občanském soužití, informujeme, jestli je ta rodina v hledáčku OSPODu nebo jestli na ni vedou spis. Pokud to tak není, sami</i></p>	<p><i>„Co jsem řešila nedávno a byla jsem z toho velmi zklamaná, byla rodina, kde naštěstí už nežili spolu. Byli velmi sociálně slabí, otec zůstal na ulici, matka s dětmi v azylovém domě. Ale on ji i přesto dost brutálním způsobem fyzicky napadal v tom azylovém domě, před azylovým domem, před dětmi. Ona na něj trestní oznámení párkrát podat chtěla, ale pak přišla na policii a tam jí řekli: ‚Jé, vy máte s sebou děti, to bude na dlouho! Tak přijďte, prosím vás, příští týden v pátek.‘ Ona si to do té doby samozřejmě rozmyslela. A tohle se stalo několikrát. Pak jsem tedy to trestní oznámení už podala já za děti a policie to řešila tak, že si předvolala matku. Ta tam samozřejmě přišla s otcem, řekla, že nedává souhlas k trestnímu stíhání,</i></p>

<p><i>píšeme ve vztahu k nim určitý poznatek, aby v těch rodinách provedli šetření, a tam máme trochu problém, protože ne vždy šetření proběhne a ne vždy je ta zpráva opravdu zprávou.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR</i></p>	<p><i>a tím se to uzavřelo. Takže i když my z důvodu ochrany dětí podáme trestní oznámení, policie k tomu potřebuje souhlas matky. Protože on netýral děti, že by je mlátil, ale naprosto brutálním způsobem před nimi napadal matku. Ale strašně! A policie jednoduše řekne, že bez souhlasu matky to nejde. Situace pokračovala, matka chtěla po 14 dnech souhlas dát, ale to už PČR řekla, že zpětně to nejde, že se musí počkat na další incident.</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD</i></p>
<p><i>„Já to vnímám v tuto chvíli u OSPODu. Spousta obětí si mi stěžuje na nepružnost a neochotu OSPODu. Mám to zprostředkovaně, ale vím, o čem mluví a že jsou z toho zoufalé. Ovšem zase je to o lidech.</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR</i></p>	<p><i>„Takové to odrazování. – já tady tu klientku (jsou týraní i otcové, i když ve větší míře se toho násilí dopouštějí muži) po xtém sezení namotivuji k tomu, aby trestní oznámení podala, a ona jde na policii nebo se jde ještě někam poradit (třeba se svým právníkem) a mám zkušenost, že v 95 procentech [případů] jí řeknou: ‚No, ale uvědomujete si, co tím teď rozjedete? Ještě si to rozmyslete. – Jestli fakt tohle chcete.‘ A opravdu ji vyděsí, což mi přijde škoda, protože vždy, když mi to klientka vypráví, já říkám: ‚No, co rozjedete? Rozjedete spravedlnost! On musí dostat jasnou zprávu o tom, že tohle chování je nepřípustné. A vy jste nic neprovedla.‘ A ona: ‚Ale já z toho prý taky budu mít nepříjemnosti a budu o tom muset mluvit a děti, děti to kvůli mně poškodí.‘ Hodně je od toho odrazují. – Nejčastěji tedy bohužel policisté.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD</i></p>
	<p><i>„Myslím si, že ti, co to potom převezmou a co dělají výslech, už jsou v pohodě. Spíš jde o ty policisty u okénka. Nevím, jestli jsou všichni proškolení, nebo nejsou. Rozhodně</i></p>

	<p><i>by vůbec nebylo na škodu, kdyby jak lékaři, tak policisté opravdu proškolení byli a setkali se s tím, že se ty maminky vracejí, stahují to oznámení, popírají, zlehčují atd. – Měli by se lépe orientovat v psychologii domácího násilí. – Ten policista to neudělá schválně. Jemu asi nejde primárně o to: „Jé, už tady mám zase Novákovou, je tady počtvrté, tak se zase poškorpili, aby to bylo zajímavé; nechce se mi to psát“. Takhle to asi není. Ale oni asi úplně nevědí, jak s tím pracovat, a nedovedou si to představit.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD</i></p>
--	--

Pokud hovoří příslušníci PČR o spolupráci s OSPOD, hovoří nejčastěji o **potížích s předáváním informací**. Otázkou je, kde je z hlediska PČR hranice pro to, aby o situaci, kterou vyhodnotí jako incident, informovala OSPOD. Někteří policisté se domnívají, že by se taková situace měla hlásit hned, jiní ale váhají a mají pocit, že by se hlásit měl až opakovaný výjezd na nějaké místo.

Z hlediska předávání informací může být problém i v tom, že pro **PČR není zřetelné, kam mají informaci poslat**, když se jedná např. o potíže s předáváním dětí v porozvodové fázi a dítě má trvalé bydliště jinde než otec i než matka. Část informací o případu se tak ztrácí po cestě. Výzkum ukazuje, že se vyskytují i případy, kdy **OSPOD nekoná, nepřijede, nešetří, případně nešetří dostatečně**, nebo pracuje pouze formalistně – šetření na místě na popud PČR sice udělá, ale zpráva je nedostatečná, nelze se o ni opřít. Dalším faktorem nefunkční spolupráce je pak časová prodleva – pokud PČR dá podnět, aby OSPOD provedl šetření v rodině, stává se, že k tomu dojde až za několik týdnů až měsíců, i když PČR má vůli řešit případ hned.

V rámci systému se vyskytují policisté a policistky, kteří se stávají lídry tématu – vezmou si případ na starost, provádí oběť celým řízením. Právě oni si stěžují na to, že OSPODy často nefungují nebo jsou neochotní.

Pokud hovoří o spolupráci pracovnice OSPOD, které chtějí případ řešit a nenachází pochopení u PČR, pak zmiňují nejčastěji následující situace: Jedná se do značné míry o to, jak PČR na ohroženou osobu nahlíží. Pracovnice OSPOD zažívají, že policisté klientce (tj. nejčastěji matce dítěte) nevěří, nevyslechnou ji hned, odkážou ji až na další den, týden a ona mezitím ztrácí odvahu. Nebo klientku dokonce odrazují od toho, aby situaci řešila. Rozdíl je pak znatelný mezi policisty v první linii, ať už na výjezdu nebo na služebně, a těmi, kteří ohroženou osobu skutečně vyslychají. Tam se pracovnice OSPOD setkávají zpravidla

s profesionálnějším přístupem. Dostat se až do této fáze ale přes první linii bývá někdy obtížné.

OSPOD	IC
<p><i>„My bychom potřebovali, aby, když se něco stane, tak aby přijeli hned v noci ke klientce nebo ke klientovi, který zůstal doma v bytě s dětma, probrali to s nimi, všechno si řekli. Pokud v noci nemůžou, aby přijeli druhý den ráno. Protože když jim dáme telefonní kontakt na IC, tak je to klient, kdo se s nimi domlouvá, že za nimi má přijet – to prostě nejde. Pro toho člověka je to velká událost, když je někdo od něj vykázan, něco se stalo, vedlo to k tomuhle, tak musí jednat s námi, s těmi policisty, všem to vysvětlit a teď ještě to intervenční centrum. Kdyby přijeli, je to fakt jako dobré.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD</i></p>	<p><i>„Já vlastně nemohu říci, že bych měla pocit, že oni a priori nejsou nastaveni na spolupráci. Vyjma některých OSPODů... Myslím si ale, že to vlastně je o určité důvěře. Dokážu si představit, že je pro ně náročné – třeba – někam zavolat a zeptat se a přiznat, že něco nevědí. Nebo otevřít, že něco neudělali dobře. – Nebo že si jenom nejsou jisti tím, že to udělali dobře... Mám pocit, že na těchto pozicích, které jsou opravdu úřednické, s touto nejistotou bojují hodně. A s nejistotou lidé bojují tak, že jdou – alespoň navenek – do obrovského pocitu jistoty. Takže i když vím, že jsem ten spis opravdu od hlavy k patě pokazila, budu tvrdit, že ne, že já vlastně nic jiného nemohu dělat. Protože jedu na výjezd...“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC</i></p>

Ve vztahu OSPOD – IC jsou případné disonance způsobeny voláním po větší důvěře a aktivitě z druhé strany. Vzhledem k tomu, že ani jedna z těchto institucí nemá možnost využít vykázaní, fungují v případě spíše podpůrně, ale i v tom potřebují součinnost z druhé strany. Pokud instituce ohroženým osobám nevěří nebo nemá pocit, že může něco dělat, následuje pocit bezmoci – jak u oběti, tak i u těch, kteří se jí snaží pomoci.

V modelu „člověk od člověka“ narážíme opakovaně na situaci, kdy problém netkví v pravomocích jednotlivých typů institucí, ale spíše v tom, kým je instituce reprezentována. Jeden zaměstnanec na stejné pozici v řešené kauze pomůže, jiný nikoli. Nezáleží na tom, z které instituce daný člověk je, ale spíše na tom, jak se staví k tématu domácího násilí, jak vnímá ohroženou osobu i svoji roli v rámci systému. Velmi důležitá je i organizační kultura. Pokud v instituci převažuje nedůvěra k obětem a jejich výpovědím, problematika domácího násilí je zlehčována či relativizována, chybí účinná supervize či funguje jen tím, že neprofesionálně postupujícím zaměstnancům/zaměstnankyním případy odebírá, ale nedochází k nápravě, či dokonce panuje povědomí o tom, že se někdo ze zaměstnanců/zaměstnankyň domácího násilí sám dopouští, pak systém nemůže

fungovat. Kombinací všech těchto faktorů pak dochází na jednom místě k řešení a na druhém místě k jeho bagatelizaci, a to v jednom a stejném případě.

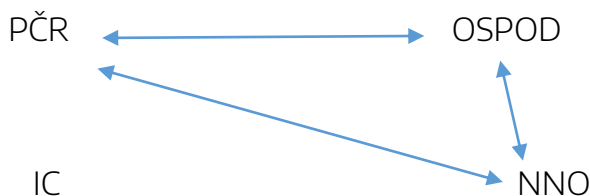
V tomto modelu existuje vždy jeden „lídr“, který není spjatý s určitým typem instituce, jeho pozice spíše vychází z postoje k tématu domácího násilí. Ten má zmapované, co ze systému v jeho regionu funguje, a snaží se obět systémem provést přes místa, která považuje za funkční.

Model „spíš to nefunguje“

Níže předkládáme tři typy situací, které charakterizují varianty řešení domácího násilí, když dojde k tak hluboké nedůvěře mezi jednotlivými institucemi, že se snaží v rámci systému najít jakoukoli skulinu pro ohroženou osobu a systému jako takovému nevěří. V tomto modelu pilíře nefungují jako pilíře. Jednotliví aktéři je vnímají jako natolik vratké, že se pokoušejí najít jiné cesty, které by jejich klientky nevedly přes mosty, které považují za nebezpečné. Model má několik variant, které představíme postupně.

Varianta „radši ji tam nepošlu“

V této variantě je na základě nedůvěry pramenící z opakovaných špatných zkušeností ve spolupráci jedna instituce obcházena, cesty se hledají „okolo“ tak, aby byly pro ohroženou osobu co nejschůdnější.

Následující úryvek ukazuje, jak zásadně může nedůvěra v rámci systému ovlivnit řešení konkrétních případů:

„Určitě. Intervenční centrum M, to je neštěstí. Já jsem tu měla i maminku, která [zažívala] opravdu brutální dlouhodobé domácí násilí. Konečně se dostala do fáze ‚budeme [to] řešit‘. Složitě jsme vyzvedávali děti ve škole, složitě jsme vyzvedávali kluka ve školce – samozřejmě rychle, aby se partner vůbec nedovtípil, že ona někde je. Vezla jsem ji do nemocnice, kde jsem s ní byla vlastně celou dobu. Jejich přístup byl katastrofální, kdybych tam nebyla s ní, oběť by utekla a vrátila se domů. Tam jsme to tedy nějakým způsobem přečkaly. Pak jsme ji převáželi do intervenčního centra, s nimiž jsme byli domluveni – pořád jsem jednala z pozice úředníka – že ji k nim doprovodíme. Přijali nás tam. Řekli nám ale, že už jim skončila pracovní doba. Takže jsme čekali – protože tam je to spojené ještě s krizovou telefonickou pomocí –, až vyřídí nějaký hovor. Čekali jsme tam mezi lidmi, kteří tam přišli na terapii. Samozřejmě děti už byly po celém dni unavené, máma úplně vyštávená, pořád ještě uplakaná, od řasenky – nebylo kde a jak [se umýt]. Konečně ji převzali a odvedli do jejího pokoje s tím, že ji nechají odpočinout, ať se ubytují. To jsme

i cháпали. Druhý den ale volala, že nemá hřeben, nemá zubní pastu, nemá peníze, neví, kam má jít, protože je v cizím městě. Oni jí řekli, ať si jde na třináctku nebo na nějaký autobus a jede si do města něco koupit. Já říkám: „Ale ona si nemá co koupit, protože nemá za co. Vždyť máte poskytovat potravinovou a materiální pomoc.“ No, tak jí půjčili hřeben, ale za hodinu ho musela vrátit. Pak jí řekli: „Tady máte vařič, uvařte si.“ A ona se jim snažila vysvětlit, že nemá co uvařit, protože nemá jídlo. Vydržela tam přesně dva a půl dne a ani za tu dobu se jí nikdo nepřišel zeptat, jestli si nepotřebuje popovídat. Katastrofa. Pracovnice mamince sdělila, že byť se uvádí nárok na 7 dní krizového lůžka, aby nepočítala s tím, že tam těch 7 dní bude, protože ho potřebují i jiní. A přesně to vám vrátí tu oběť zpět do toho násilí a už ji nepřesvědčíte o tom, že se má na vás obrátit. – Protože vy ji ve finále nemáte kam poslat... Dnes už je ta žena jinde, v programu Women for Women. Dostala na dva roky bydlení, dostala právní pomoc. Po dvou letech – hurá. V září je jednání, pachatel je obviněn asi ze 6 vážných trestných činů a hrozí mu 12 let. Ale to je jedna, jedna...”

„Navíc vykázaní je na 10 dní. Můžete ho prodlužovat, může se ukončit – cokoli. Intervenční centrum mě celkem pravidelně informuje o tom, že tam nějaké vykázaní je, ale třeba až devátý den vykázaní. – Což je „super“, protože druhý den končí a co potom s tou informací?! Policie mi to ale naštěstí posílá celkem brzo, takže se o tom, že k vykázaní došlo, dozvím druhý, třetí den. Já se snažím do intervenčního centra už nikoho neposílat, protože mi to ty mámy hodí akorát zpátky. Neumím si to jinak vysvětlit. Jestliže existují intervenční centra a jsou zařízena právě krizovými lůžky a chlubí se, jak umějí pracovat s domácím násilím – ještě to tedy nepředvedli... A je to jenom o lidech, jenom o lidech...”

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

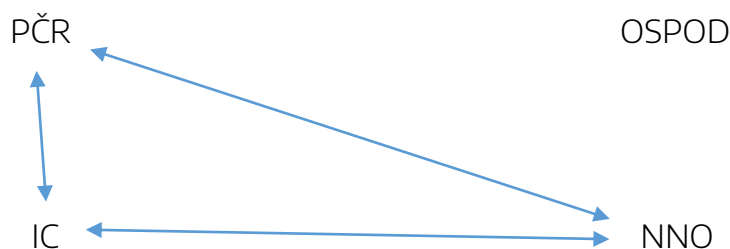
Varianta „nebaví se se mnou“

Pracovnice jedné organizace se o kontakt s jinou organizací v rámci pilířů pomoci opakovaně snaží, ale kontakt je jí odpírán, nebo naráží na opakovanou neochotu hledat společné řešení.

„Budu k vám celkem upřímná, [když] to bude anonymizované: my máme spádové oblasti X, Y a Z. – Do Z ani nemá cenu volat. Tam se se mnou prostě nikdo o ničem bavit nebude. Výzkumnice: A co to znamená nebo jak to vypadá? Co se stane, když tady máte paní s podezřením na domácí násilí a zavoláte tam?

Komunikační partnerka: „Podezření jako takové mi nestačí. Paní se musí obrátit na policii. Já pro ni opravdu nemohu nic udělat. A navíc mi voláte teď a vlastně jsem si vzpomněla, že mám výjezd. Takže mi musíte zavolat někdy jindy.“ – „Můžu zavolat příští týden?“ – „Příští týden ne. To jsem na dovolené.“ – „Můžu zavolat v pátek?“ – „V pátek mám výjezdní den.“ – „Můžu zavolat ve čtvrtek?“ – „Ve čtvrtek jsem shodou okolností také na výjezdu.“ Říkám: „A v kolik vyjždíte?“ – „V osm.“ – „Tak vám zavolám za deset [minut] osm?“ – „No, tak když s vámi není jiná domluva...”

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Varianta „navrch huj, uvnitř fuj“

Pracovníci jedné organizace narazí na urážlivé chování u představitelů jiného pilíře pomoci, který téma domácího násilí bagatelizuje a otevřeně ho jako takové zpochybňuje, jak ukazuje například následující citace.

„Nechci říkat, že nejsou dobří policisté – to určitě jsou... Před pár lety, to jsem čerstvě nastoupila sem na OSPOD, byla nějaká focus group od intervenčního centra. Byli jsme tam za OSPODy, byl tam Acorus, DKC – prostě zástupci organizací, které řeší domácí násilí – a byli tam i policisté. Byl tam krajský metodik pro Středočeský kraj, který mluvil naprosto přšerně. Bagatelizoval to opravdu hrozným způsobem (a to je metodik!) a vykládal, že domácí násilí je přešůpek proti občanskému soužití a že si máme představit situaci, že mu na policejní stanici volá nějaká žena, že je mlácená, a do toho nějaký vejšupci za rohem zapálí popelnici. Tak co on má řešit dřív?! – Že po nich také nemůžeme chtít zázraky. Že vykázání poškozujš toho pachatele, že pak ten chlap má ostudu a nemůžš se po týdnu vrátit domů. Já jsem tedy psala stížnost policejnímu prezidentovi, že se to nahrávalo, je z toho audio záznam a že je naprosto nepřšpustné, aby policista takto bagatelizoval domácí násilí. Bohužel, policejní prezident mi tenkrát po dvou měsících odepsal, že nahrávka je už smazaná a že ti policisté tvrdí, že nic takového nikdo neřikal, a poděkoval mi za zájem o tuto problematiku.“

Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD

- Jedním z důvodů latence je **nekonzistentní spolupráce napříč institucemi**, které vytváří tzv. pilíře pomoci – tedy PČR, OSPOD, IC.
- V rámci analýzy byly popsány **tři modely (ne)spolupráce** – „v zásadě to funguje“, „člověk od člověka“ a „spíš to nefunguje“.
- **Nejčastější variantou je model „člověk od člověka“**, kdy je v rámci systému možné narazit na pracovníci/pracovníka z určitého typu organizace, který vnímá pomoc ohroženým osobám jako důležitou, ale narazí na nedostatečnou spolupráci nebo neochotu u jiných pracovníků a pracovníc ostatních pilířů pomoci.

Tři planety a dva světy

Marianne Hester (2011) analyzuje akcentované a preferované způsoby řešení situací obětí domácího násilí ve Velké Británii s ohledem na jejich bezpečnost a dochází k závěru, že v rámci systému pomoci je tendence vnímat a vyhodnocovat situaci žen a dětí v různých typech organizací – na různých planetách – rozdílně. Jako zásadní se ukazuje to, zda jednotlivé organizace v rámci systému pomoci akcentují spíše perspektivu člověka, který násilí zakouší – tedy ohrožené osoby, nebo zda primárně řeší rodinu jako celek. Řešení rodiny, a především tzv. dysfunkční rodiny jako celku s sebou velmi často nese zastírání genderové dynamiky násilí, které velmi často vede k obviňování matek ze špatného rodičovství, a to paradoxně v situaci, kdy se agresivně chová otec – partner. Podle Hester (2011) je zásadní zmenšovat vzdálenost mezi jednotlivými planetami (konkrétně reprezentovanými organizacemi pomáhajícími obětem domácího násilí, britským ekvivalentem OSPODu a dále službami umožňujícími bezpečný styk dětí s rodiči, s nimiž nežijí), protože nepojmenované násilí i popírání jeho velmi často přítomného genderového rozměru, a to zejména u partnerského násilí, může vést k tomu, že se situace zatemňuje a násilí legitimizuje.

Institucionalizovaný způsob řešení problematiky domácího násilí skrze tzv. pilíře pomoci a nízkoprahové neziskové organizace zaměřující se na komplexní specializovanou pomoc obětem domácího násilí s přihlédnutím k jeho sociálně-ekonomické podmíněnosti vykazuje řadu styčných bodů s analytickým modelem navrženým Hester. I v české variantě systému pomoci narážíme na odlišné kultury v rámci jednotlivých institucí, které ovlivňují a jsou ovlivňovány i samotnou definicí toho, co vlastně domácí násilí je a z jakých důvodů se ve společnosti a v konkrétních situacích objevuje s jakými následky pro jednotlivé osoby jím zasažené. Uvnitř systému se tedy pracuje s různými definicemi, které přikládají různě velký důraz jednotlivým typům domácího násilí. Náš výzkum naneštěstí potvrzuje, že i v českém případě dochází k do určité míry slepému upřednostnění jedné skupiny či jednoho aspektu násilí, na který se daná instituce či organizace zejména zaměřuje, a to na úkor dalších rozměrů páchaného násilí. Stejně jako v britském příkladu i zde dochází často k tomu, že primární terče partnerského domácího násilí i velmi hrubých forem, tedy ženy, se místo pomoci či alespoň důstojného přístupu, setkávají s dalšími požadavky, jež na ně systém klade, a případně se na ně snáší kritika z těch stran systému, který se na ně primárně nezaměřuje.

Konkrétně to znamená, že existují organizace, které pracují jen nebo převážně s oběťmi domácího násilí, snaží se je provést celým systémem a pomoci jim odejít z násilného vztahu. Tyto organizace většinou využívají širokou definici domácího násilí a zároveň většinou dokážou pracovat i s genderovou podmíněností tohoto násilí. Hlavním argumentem těchto organizací je to, že ve vztahu k násilí znamená tzv. neutrální pozice de facto legitimizaci násilného chování.

Dále se setkáváme s organizacemi, které pracují s celým rodinným systémem, tedy explicitně včetně agresorů, případně dětí. Některé z nich pro svou práci využívají velmi úzkou definici domácího násilí, jiné zase naopak velmi širokou – ani zde není shoda. U těchto organizací je hlavním argumentem to, že situace jsou velmi komplexní, násilí je potřeba neustupovat, ale diagnostika situace trvá velmi dlouhou dobu a v té je potřeba vytrvat a nedělat unáhlené kroky, které by situaci mohly ještě zhoršit. Samotné pojmenování násilí, respektive jeho původců, je pak asociováno právě s možným zhoršením situace a uzavřením možností k hledání nějakého řešení. V tomto případě se jedná především o organizace nabízející celou škálu potřebných služeb – od různých variant zprostředkovaného vyjednávání v rámci rodiny, programy pro agresory, programy namířené na podporu rodičovských kompetencí apod.

Navzdory velkým rozdílům v pojetí násilí jako takového jsou i pomáhající organizace tzv. „v zákrytu“ (Letní), když se jedná o zjevné fyzické násilí – to znamená, že v těchto případech již není potřeba s pojmenováváním násilí čekat, toto pojmenování přichází často zvnějšku (např. od PČR). V okamžiku, kdy jsou ale ve hře jiné subtilnější formy násilí, dochází i zde k neshodám. Neshody v definicích i zaměření na konkrétní cílovou skupinu v kombinaci s tím, že řadu sociálních služeb zajišťují v ČR neziskové organizace občanské společnosti, jež jsou systémem financování mnohdy tlačeny do konkurenčních vztahů, vedou k napětí, jež mezi nimi vzniká, ale v žádném případě se na ně neomezuje, jak vyplývá i z citací reflektujících nastavení spolupráce napříč systémem uvedených výše:

„Mezi těmi organizacemi dochází k tomu, že se mezi sebou „tlučou“... Některé organizace, třeba OSPOD nebo lidé, kteří víc pracují s dětmi, mají alergii na aktivistický přístup, který nezohledňuje zájem dětí, jenž tam hraje důležitou roli. Na druhou stranu si myslím, že část pracovníků, kteří pracují v těchto službách, neprošla reflexí svého vztahu k násilí, k normě. Mně se to stalo i s lidmi z ministerstva, mluví o tom, že děti za určitých okolností bijí, takže nějaká míra násilí ve vztazích je v pořádku. A pak jsou lidé, kteří jsou úplně vychýlení na druhou stranu. Ochrana oběti je tam někdy v extrémní podobě, takže to z mého pohledu může skutečně dětem škodit. A tím vzniká ta polarita. Opravdu v naší organizaci známe případy, kdy děti neviděly 2 roky svého tátu, nebyl k tomu jediný důvod. Prvky ochrany oběti byly aktivovány neúměrně. Většinou se to neděje v těch případech, kdy by to bylo potřeba. Ale na druhé straně instituce určitou míru tolerance k násilí vykazují. Ono by bylo dobré, kdyby se to spojilo. A potom to, co by bylo podle mého názoru nosné, je hledat společné průniky, ne věci, které nás rozdělují a kvůli kterým se můžeme napadat.“

Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovníce

Vzhledem k tomu, že pomáhající organizace nemají v rámci systému pravomoci, ale vytváří spíše podporu pro ohrožené osoby a jejich rodiny, vidíme na jedné straně velké množství výroků, které se zabývají právě definičními spory, na druhou stranu zde panuje i určitá smířlivost. Přímý a dlouhodobý kontakt s rodinami vede ke snaze

násilí redukovat, jen se často liší cesty, jak by k tomu mělo podle jednotlivých organizací docházet. Zde si ale alespoň v některých případech oběti mohou vybírat, kde si o pomoc řeknou, a tím pádem je v této oblasti menší tlak.

„Směřovat ke společnému cíli. Ne dokázat, jestli má pravdu ten, nebo onen. Důležité je pochopit důvod, proč se tak a tak chová jeden i druhý, jestli násilí má v jejich rodině nějaké kořeny a že jde o to pomoci jim tak, aby se to změnilo, aby se násilí zastavilo. Samozřejmě že máme zákony, podle kterých je potřeba agresora zavřít, ale to nemá být náš primární cíl. To už se ví, že trest je neefektivní způsob řešení konfliktů. Ta hranice tam musí být, ale měla by tam být spíš nabízená cesta ke změně.“

Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovnice

Na tomto místě je třeba reflektovat i velmi omezené kapacity, s nimiž především úzce profilované organizace působí, a to aniž by toto bylo nutně v rámci rozhovorů problematizováno. Při rozhovorech napříč Českou republikou jsme narážely na zmínky o několika málo organizacích, jimž se tak dostává možnost alespoň do určité míry vyjednávat o definici toho, co násilí je, koho je především nutné chránit a jak postupovat při jeho řešení. Nezdá se ale, že by současně docházelo k reflexi toho, že kvůli šířce dopadů, které domácí násilí má na osobní i společenské úrovni, se jedná o přístupy, které jsou většinou dílčí. Zdá se, že to může pramenit z toho, že jsou stále výrazně širší než v českém kontextu často neúměrně zúžené definiční znaky uváděné v manuálu PČR SARA. Definicím se proto věnujeme v následující kapitole.

Definice, znaky a vyhodnocení – co násilí je a co není

Z analýzy spolupráce mezi jednotlivými organizacemi vidíme, že v oblasti řešení domácího násilí se na některých parametrech instituce shodnou napříč celým spektrem znaků, mohou se ale lišit postupy, které v jednotlivých případech volí. Právě tak vzniká řada neuralgických bodů, kolem kterých se jakoby točí vše ostatní. Hlavním z nich je rozhodnutí o tom, co domácí násilí je a co není, respektive závaznost takového rozhodnutí.

Toto rozhodnutí je důležité proto, že na jedné straně stojí člověk, který upozorňuje systém na to, že se mu děje násilí, a na druhé straně stojí některá ze složek systému pomoci, která rozhoduje o tom, zda se o násilí z hlediska systému skutečně jedná, nebo nikoli, aby mohla vyhodnotit oprávněnost nároku na pomoc. Důsledky takového rozhodnutí, které většinou provádí hned několik institucí, jsou dalekosáhlé. Ohrožená osoba řeší různé formy násilí ve vztahu a víme, že se typy násilných situací vyskytují průběžně či nárazově v čase a kombinují se. Ohrožené osoby zároveň často řeší péči o děti, zdraví, příjem, bydlení, majetek. Jde jim tedy o hodně a rozhodování systému je proto zásadní. Pojďme se tedy podívat na to, jakým způsobem se rozhodování děje.

Definice

Z analyzovaných rozhovorů i literatury vyplývá dominance kriminologického přístupu k domácímu násilí. Proto se nejprve podíváme na ukotvení tématu v českém právním řádu. Domácí násilí nikde v zákoně není přímo definováno, z hlediska legislativy se tedy řeší pomocí řady dílčích právních úprav, a to především:

- Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím; Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník;
- Přestupkový zákon č.200/1990 Sb.;
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.;
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí;
- ustanovení o vykázaní ze společně obývaného obydlí dle Zákona o policii č. 273/2008 Sb.;
- předběžná opatření o zákazu vstupu do společného obydlí dle Občanského soudního řádu.

Kromě těchto zákonných úprav pak napříč systémem existují různě využívané definice, které oblast domácího násilí charakterizují. Pro potřeby výzkumu jsme analyzovaly definice organizací, které je mají na webových stránkách dostupné a oblast domácího násilí nějakým způsobem ukotvují, a potom mezinárodní nebo tuzemské definice, na které se tyto organizace odvolávají. Pokud se např. podíváme na webové stránky jednotlivých institucí, vidíme značné množství shod a rozdílů ve způsobu vyhodnocování domácího násilí:

Zdroj	Opakovanost / dlouhodobost	Rozdělené role	Escalace	Společná domácnost / neveřejnost	V rámci rodiny bez ohledu na společnou domácnost	Bývalý nebo současný partner	Podkopává svobodu a integritu	Poškozuje rozvoj osobnosti
Rada Evropy					X		X	X
Istanbulská úmluva				X	X	X		
WHO					X	X		
ČSU	X	X	X		X	X		
Vláda ČR	X	X	X	X	X	X		
Acorus	X	X	X	X	X	X	X	X
APIC	X		X		X			
Bílý kruh bezpečí	X	X	X	X				
Magdalenium		X			X			
proFem	X	X	X	X	X	X		
ROSA	X	X			X	X		
PČR	X	X	X	X				

Z hlediska definičních znaků domácího násilí vidíme, že české instituce mají tendenci vztahovat se nějakým způsobem ke čtyřem znakům, jež jej provází – opakovanost nebo dlouhodobost, rozdělené role, eskalace a soužití ve společné domácnosti. Úplná shoda panuje v nerovnovážném vztahu, jehož příčinou jsou rozdělené role. Shoda je také v tom, že tento druh násilí má dlouhodobý charakter a postupně dochází k eskalaci. I když to některé organizace neakcentují, z kontextu shoda v těchto otázkách vyplývá. Rozdíly jsou evidentně ve dvou bodech – zda musí dotyční žít ve společné domácnosti a v otázce tzv. post-separačního násilí. Většina organizací kromě jedné zahrnuje do oblasti domácího násilí i situaci, kdy osoby nežijí v jedné domácnosti, ale jedná se o osoby blízké, z výpovědí především policejních metodiček vyplývá, že i ony podporují tento typ interpretace. U post-separačního násilí se jedná o rozdílné názory na to, zda je na místě považovat za domácí násilí i násilí, jež pokračuje po ukončení partnerského vztahu. Zatímco Vláda ČR reprezentovaná Výborem pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách a Český statistický úřad, který je jedním z důležitých zdrojů definic, vnímá domácí násilí společně s většinou nízkoprahových pomáhajících organizací relativně široce, Bílý kruh bezpečí, který je zároveň historicky významný pro místní nastavení systému pomoci, je zastáncem kombinace čtyř základních znaků, které jsou zároveň znaky, jejichž kombinace opravňuje PČR k vykázaní. Jedná se tedy o onu kriminologickou definici domácího násilí zmiňovanou výše.

Je evidentní, že napříč systémem existuje celá řada parametrů, jež různé instituce považují za znaky domácího násilí. Tuto situaci dále komplikuje výše popsané ne vždy konzistentní fungování celého systému, kdy je oprávněné očekávat, že různé složky jedné instituce mohou některý z parametrů posoudit různě.

V okamžiku, kdy do analýzy zahrneme výpovědi jednotlivých představitelů systému, získáme ještě o něco plastičtější obrázek.

V průběhu rozhovorů se ukazuje, že v okamžiku, kdy se začínáme ptát na to, jak daný člověk rozhoduje, zda se jedná, nebo nejedná o domácí násilí, je během prvních několika minut rozhovoru zmíněno vykázaní jako jeden z hlavních „důkazů“, že se o domácí násilí jedná. Pokud k vykázaní dojde, systém se na situaci dívá jako na situaci, která se velmi pravděpodobně dá nazvat domácím násilím. Pokud k vykázaní nedojde, následuje celá řada opatření, ale z hlediska komunikačních partnerů a partnerek také váhání a přemýšlení o tom, zda se o domácí násilí vůbec jedná. Pojdme se tedy na toto argumentační pole podívat blíže.

Čtyři základní znaky a vykázaní

Příslušníci PČR, ale i soudci, soudkyně a advokáti a advokátky se shodně a téměř stejnými slovy na otázku o domácím násilí rozhodnou vyjmenovat čtyři základní znaky domácího násilí, kterými je definováno vykázaní a podle kterých se zároveň rozhodují: společná domácnost, opakovanost, rozdělené role a eskalace. Místo definice domácího násilí, tedy popisu toho, k čemu v jeho rámci dochází, tak vidíme redukci problematiky na znaky, při jejichž přítomnosti je možné vykázat osobu

dopouštějící se násilí z obydlí. Jistou roli zde zcela jistě hraje to, že v případě otázek, jak násilí rozpoznat, se již existující nástroj, se kterým jsou obeznámeni, sám nabízí. Zde je potřeba podtrhnout, že se jedná o lidi, kteří dopady domácího násilí dlouhodobě řeší, proto je tato redukce problematická. To se ukazuje i v okamžiku, kdy jednotlivé pracovnice a pracovníci hovoří o znacích zvlášť, protože okamžitě narážejí na dilemata, kterým v konkrétních situacích při vyhodnocování situací čelí. K jednotlivým znakům se vyjadřovali všichni oslovení v druhé a třetí fázi výzkumu, tj., kromě PČR, OSPOD, IC a NNO i pracovnice a pracovníci soudů a advokátních kanceláří. Níže se podrobněji věnujeme jednotlivým parametrům a právě dilematům, ke kterým v praxi vedou.

Rozdělené role: Zde je základní otázkou, jestli ve vztahu existuje skutečný nepoměr sil, přičemž podle slov paní Zvonkové z IC nemusí být tato nerovnost sociální ani finanční, ale vztahová. Když o stejném kritériu ale hovoří policisté, kteří u jednotlivých situací zasahují, je zde základní otázka, jestli se jedná o rozdělené role i tehdy, když se oběť brání. Níže jsou dva výroky, které rozdílně interpretují podobný typ situace:

„Rozdělené role, to je hodně velká záludnost. Žena se začne bránit, začne ječet (a to jsem zažila několikrát), protože už jí prostě dojde trpělivost z dlouhodobých konfliktů, pán tam stojí a je úplně klidný. ‚Děti, slyšíte hysterku, ne? Jak tady na mě ječí. Celý den tady na mě ječí.‘ Má to natočené v mobilu. Já bych na něj ječela taky, kdyby mi dělal to co jí. V tom případě ty kolegy zase musíte upozorňovat na pohled z druhé strany – i když máme nějaká pravidla, toto žádné naše kolonky neobsahují. To jim někdo musí vtouct do hlavy.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

„No jestliže ona na něj ‚spustí‘ a on jí potom..., tak to podle mého názoru není domácí násilí. Tam jsou jasně dané role, oběť a násilník. Pokud ho ona poňouká a k tomu mu začne něco vyčítat, např. že leží doma a nechodí do práce, a on jde a jednu jí ubalí, tak si myslím, že to domácí násilí není, že to je pouze přestupek proti občanskému soužití, který putuje na obecní úřad k vyřízení.“

Druhá fáze výzkumu, Polka, PČR

U znaku „jednoznačné rozdělení rolí“ tak narážíme na to, že v případě byť jen slovní sebeobrany již podle některých policistů a policistek nedochází k domácímu násilí. Jiní naopak vnímají i ten rozměr, že se oběť může bránit ze zoufalství. A že je potřeba rozlišit, zda „nadává, protože se brání, nebo nadává, protože je sama agresivní.“ (druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR). Tyto zdánlivě drobné nuance uváděly zejména policejní metodičky pro oblast domácího násilí. Za zásadní faktor při rozhodování o tomto parametru je třeba brát v potaz čas. Vyjíždějící hlídka zkoumá právě ten incident, ke kterému vyjela, a to zejména v případech, kdy k možnému domácímu násilí vyjíždí poprvé. K posouzení skutečného rozložení sil v rámci vztahu ale samotný výjezd z incidentu nemůže logicky postačovat, neboť to se odvíjí dlouhodobě a je třeba jej metodicky uchopit. Dlouhodobější práce s rodinou je sice

určitým prostředkem, jak tuto věc rozhodnout, nicméně je zde nutné podotknout, že kamenem úrazu může být extrémní důraz na „jednoznačnost“ i v těchto případech.

Společná domácnost: Podle zástupců a zástupkyň intervenčních center, se kterými jsme mluvily, je tento znak jednoznačný, což je ovšem v přímém rozporu se znaky domácího násilí, které jsou uvedeny na stránkách APIC. V rámci rozhovorů se ale pracovníce v tomto bodě odvolávají na jednoznačnost: *„Společné obydlí je zásadní. Když ti lidé už nejsou spolu, tak už to není domácí násilí, tam už se jedná buď o pronásledování, nebo něco podobného.“* (Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC). Naopak oslovení policisté a policejní metodičky to vidí jinak. Uvádějí hned několik situací, kdy sdílení domácnosti není snadno interpretovatelným znakem:

„Jeden znak je společná domácnost. Ale co když tam přespává jenom občas? Nežijí spolu. Jsou to partneři, kteří udržují společnou domácnost. A on řekne: ‚Ale já tady nebydlím, já tady přespávám jenom občas.‘ Já tedy připomínám: ‚Ale jde o společnou domácnost, nebo je u ní na návštěvě a chodí k ní takzvaně jenom na soulož?‘ To se bohužel stává také. Takže probíráme, jestli daná situace splňuje znaky pro to, aby policie mohla dál konat, nebo nesplňuje.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

Stejná policistka uvádí jiný příklad, kdy v jedné domácnosti žili tři – manžel, manželka a milenka. Martinů doplňuje, že ona to jako společnou domácnost vyhodnotí, ale mladí policisté se jí občas ptají, jak takovou situaci vyhodnotit.

Jako zásadní se pak tento znak může ukázat právě pro vnímání násilí, jež pokračuje po ukončení partnerského vztahu, respektive po opuštění dříve sdílené domácnosti. Byť se jedná o zdánlivý detail, ve skutečnosti může rozhodovat o tom, jaké další kroky vůbec mohou být učiněny a kdo je má dělat, když jde například o snahu postihnout toto násilí jako součást domácího násilí, a ne jako náhle vzniklý případ stalkingu či ublížení na zdraví.

Opakování násilí: Jestliže policie přijede na místo činu, přijede vždy ke konkrétnímu incidentu, který má různou podobu. Policisté se shodují v tom, že se málokdy stane, že by o rodině nevěděli, přijeli poprvé a na místě hned řešili brutální útok. Jak říká policista Sadař: *„Skutečně to vždy není o tom, že na počátku o té rodině nic nevíme, neví o ní ani OSPOD, my přijedeme a ta žena má tři zlomená žebra a frakturu lebky.“* Na místě tedy policista vyhodnocuje jednak závažnost dané situace a pak se snaží zjišťovat i kontext. V tom bývá často problém. Otázka zní, jak je možné na místě oddělit oběť od násilné osoby, zda si lze v klidu promluvit, zda jsou přítomny děti a případně další osoby apod. Čím mladší a nezkušenější policista, tím obtížnější pro něj je vytěžit situaci na místě. Z výpovědí příslušnic a příslušníků PČR přitom plyne, že ne všude je zavedená praxe přivolat k případu buď další složky systému pomoci, nebo seniorní kolegyni či kolegu, kteří se přímo domácím násilím zabývají.

Eskalace: Je zřejmé, že u tohoto znaku dochází často k zaměňování s dlouhodobostí. Policisté i pracovníci IC se ale shodují v tom, že často bývá násilí dlouhodobé, opakované a stupňuje se. I když může nastat i situace, kdy je první incident natolik vážný, že dochází k vykázaní.

Pouze pokud policista vyhodnotí všechny tyto znaky jako přítomné, může násilnou osobu vykázat. Jestliže všechny tyto znaky přítomné nejsou, mají policisté tendenci vyhodnocovat situaci jako incident. Z tohoto hlediska je zajímavé, že jedinou pomáhající organizací, která na svých webových stránkách trvá na kombinaci všech těchto čtyř znaků, je Bílý kruh bezpečí. Zároveň Bílý kruh bezpečí je jedinou organizací, která takto explicitně staví rovnítko mezi institut vykázaní a domácí násilí⁸.

Z hlediska pozice ohrožené osoby v systému se tedy to, zda jsou tyto znaky přítomné, a to způsobem, který je činí jasně rozpoznatelnými, do značné míry dál předurčuje její cestu systémem i další možnosti řešení situace.

V tomto kontextu je pozoruhodné, že když oslovení policisté a policistky hovoří o znacích domácího násilí, dostávají se velmi rychle i k **typům násilí**, které ve výčtu čtyř základních parametrů nikde uvedeny nejsou, zároveň ale podle nich zásadně ovlivňují jejich možnost situaci adekvátně posoudit, nebo toto posouzení komplikují. Pokud se nejprve opět podíváme na definice, na které se odvolávají jednotlivé pomáhající organizace, vidíme, že ohledně typů násilí existuje opět napříč systémem relativní shoda. Jednotlivé organizace se shodují na tom, že domácí násilí se projevuje nejčastěji nějakou kombinací fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického a sociálního násilí. Z rozhovorů ale vyplývá, že tato definiční jednoznačnost se opět komplikuje tváří v tvář jednotlivým případům.

Fyzické násilí: V návaznosti na dominanci kriminologického přístupu k řešení domácího násilí, které počíná jeho identifikací, existuje napříč systémem shoda v tom, že pokud se jedná o zjevné fyzické násilí, je rozhodnutí relativně snadné: „Takové fyzické násilí, když je boule, modřina, monokl, teče krev. To je, když to řeknu blbě, ideální.“ (druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR). I v takových případech je ale potřeba zajistit např. lékařské zprávy – tedy jakékoli objektivní důkazy, na což upozorňují zejména soudci – „lékařské zprávy, musí to být objektivně zjištělné“ (Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce). Jak ukazují některé z citátů uvedených výše v této kapitole, ani přítomnost fyzického násilí ale nezaručuje adekvátní řešení ze strany tzv. pilířů pomoci.

Horší situace nastává v okamžiku, kdy fyzické násilí není natolik zjevné, aby bylo potřeba navštívit lékaře, a žena tedy měla v rukou minimálně lékařskou zprávu. Situace se ale přesto dostává k soudu:

„Většinou se jedná o případy, kdy dochází k tvrzenému a různými způsoby prokazanému fyzickému násilí, zejména tomu – nechci říci – v lehčí podobě, ale bez nějakých vážnějších následků (došlo tam k jednomu nebo více incidentům, úderům rukou

---

⁸ www.domacinasili.cz/co-je-domaci-nasili/

atp.). [Z] těch několika případů, které teď zrovna řeším, k určitému násilnému jednání docházelo v jednom. Bylo zhruba tohoto druhu. Spíše se tedy jedná o křik a napadání, postrkávání se lidí, kteří se o něčem prou a jeden, nebo dokonce i oba použijí vůči sobě navzájem fyzickou sílu.“

Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce

Vzhledem k tomu, že soud rozhoduje podle dotázaných soudců a soudkyň s přihlédnutím k újmě poškozené/ho, mohou být lehčí formy fyzického násilí důvodem k postoupení případu na přestupkové řízení či k uložení podmíněného trestu.

Nehledě na závažnost fyzického napadení panuje ale shoda napříč systémem v tom, že jakmile se děje fyzické násilí, je situace relativně jednoznačná a jde pak především o to, zda a do jaké míry ho lze v rámci dalšího řešení případu prokázat. Zdá se, že i definice toho, co to vlastně fyzické násilí je, je v rámci systému pomoci do určité míry reduktivní – to je dobře vidět na nejistotě vztahující se k fyzickému násilí, které ale nevede ke vzniku trvalejších, a tedy doložitelných zdravotních následků fyzické formy. Je pozoruhodné, že o sexuálním násilí jako o fyzickém násilí není zvykem hovořit, reflexe tohoto jeho rozměru je tak diskutabilní u případů, v nichž zároveň nedochází k další újmě na zdraví v důsledku fyzického násilí použitého s cílem vynucení sexuálního styku.

Relativní jistota, kterou vzbuzuje přítomnost fyzického násilí při vyhodnocování toho, zda se o domácí násilí jedná, či ne vyniká ve srovnání s nejistotou pramenící z rozdílných definic a povědomí o této rozdílnosti. Sociální pracovníce Letní to vysvětluje právě prizmatem nastavených definic:

„Já si myslím, že to je opravdu otázka definic a nějakého vhodného nastavení. Kdybychom měli stejně definované domácí násilí tak, jak ho má definovaná Istanbulská úmluva, tak se s tím musíme naučit zacházet. Když jsem byla poprvé na stáži ve Velké Británii, tak jsem se na ně hrozně rozčílila, že oni tam tu nerovnováhu rolí v definici nemají, jak s tím mohou tedy pracovat. Jenže mně to z pohledu dítěte dává velký smysl, dětem je celkem jedno, jaká je dynamika mezi rodiči. Pro ně je důležité, že doma zažívají násilí, ať už je párové, situační nebo domácí v té definici, jakou užíváme my. Myslím, že ve světě tento trend jemnější diferenciací probíhá. Tam se například to, čemu my říkáme domácí násilí, nazývá interní terorismus, a je to nějaká extrémní podoba domácího násilí. U nás máme v tomto ohledu 10 – 12 let zpoždění. O těch nových věcech se vlastně vůbec nemluví.“

Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovníce z neziskové organizace

Nejistota, respektive výběrová definiční shoda odráží paradox objevující se především v rámci tří pilířů pomoci – jejich pracovníce i pracovníci potřebují definici, která by vymezovala jejich akční rádius i ve vztahu k ostatním složkám. Z tohoto důvodu preferují kriminologicky laděné definice, které v nejhrubší verzi vedou až k reduktivnímu uchopování i fyzického násilí. Zároveň si ale jsou v drtivé většině

případů dobře vědomi toho, že domácí násilí je daleko složitějším jevem, který probíhá postupně a systémově se začíná řešit často velmi pozdě. Tento paradox vede k neustálému pnutí a často značně kontraproduktivnímu přístupu nejen k domácímu násilí jako takovému (řešíme ho až od nějaké míry či typu projevů, protože předtím „nemůžeme“), ale i k dalším složkám a aktérům, kteří se v systému pomoci nacházejí.

Nejvíce policistů i zástupkyň a zástupců dalších institucí se vyjadřovalo především k obtížím vyhodnotit psychické a sexuální násilí. Právě zde se ukazuje jedno z nejslabších míst systému.

Psychické násilí: Je v rámci rozhovorů diskutované nejvíce. Existuje určitá shoda na tom, jak funguje, ale zároveň velké rozdíly v tom, jak ho vyhodnocovat a kde je skutečná hranice pro to vnímat situaci jako psychické násilí:

- Formy násilí ve společnosti se v posledních letech mění i v souvislosti s postupem nových technologií a psychického násilí a různých sofistikovanějších forem násilí tak přinejmenším opticky přibývá.
- Podle oslovených policistek a policistů lze poznat psychický teror i na místě, ale často se to nepodaří. Důvodů je hned několik. K případům obzvláště v první instanci často vyjíždějí policisté, a pokud je obětí žena, je pro ni často složité se právě s těmito subtilnějšími formami násilí svěřovat při prvním kontaktu muži, a to často muži o mnoho let mladšímu. Česká společnost totiž vykazuje výrazné genderové rozdíly, jež mají významné průsečíky i s věkem a dalšími charakteristikami. Dalším problémem je, že součástí traumatu jsou i potíže o traumatické situaci vůbec hovořit. Zpravidla to trvá dlouho a je potřeba se k tomu dostávat postupně, postupně se doptávat. Na to při výjezdu není ani čas, ani prostor, ani potřebný klid. Často je nutné řešit i další věci, jako je například přítomnost nezletilých dětí.
- Shoda je na tom, že nejlepší je odvézt ženu z domova a vyslechnout ji v klidu na jiném místě, což se ale ne vždy podaří a ne vždy je to vnímáno jako něco, co by mělo následovat.

Policista s pseudonymem Zlatý v následující citaci uvádí všechny výše zmiňované aspekty problematiky psychického násilí.

„Vy si tu ženu musíte tam odtud vytáhnout a musíte s ní pracovat. Ale my jsme tu také měli ženu na výslechu 8 hodin... Je to Ukrajinka a žila ve společné domácnosti s Bulharem. Takže mezi nimi byla jazyková bariéra, jsou to navíc cizinci... Bydlela v XXX a místní hlídky tam asi pětkrát nebo šestkrát přijely. Zavolala je, oni to vždy vyhodnotili [tak], že je paní hysterka, ‚nic se neděje‘. Pak už ta paní nevěděla, co má dělat, protože ‚seřezaná‘ opravdu nebyla nikdy. Měla českou kamarádku, která jí říkala: ‚Víš co, tak když tam jezdí [a nic nedělají], vykašli se na XXX. Mně řekly kamarádky ze severu, ať jdeme na město! Já půjdu s tebou.‘ Takže přišla sem. Zavolali na dozorčí službu. Já říkám: ‚Co je?‘ – ‚Je tady taková paní.‘ Tak jsem šel dolů, v klidu jsme si promluvili [o tom], co se vlastně děje, i [o] tom problému s obvodem v XXX. Říkám: ‚Super! Máte tu tedy malé dítě. Akorát vzhledem k vašemu stavu to bude dlouho trvat. Jste ochotná?‘ Byla ochotná. Vyčlenil jsem jednu

[kolegyni]. – Protože byla žena a paní ani nechtěla mluvit s muži, docházelo tam totiž také k vynucenému sexu, ale i k ponižování ženské důstojnosti.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Největší problém představuje vyhodnocení psychického násilí pro příslušníky a příslušnice PČR, neboť v jejich případě může vést k následnému rozhodnutí o vykázaní, jež musí být zdůvodněno, což se v případě psychického násilí může zdát jako neadekvátní – zde znovu narážíme na reduktivní přístup k násilí. Nejde ale o to, že by měli pochybnosti o závažnosti takového jednání, spíše o problém s jeho uchopením a domněle složitou prokazatelností. Tato nejistota se nevyskytuje u dalších profesí včetně advokacie, kde se zdá být jasno:

„Protože je to o manipulaci, útisku, nátlaku, vydírání... To jsou ale i pojmy trestního řízení – trestního zákona. Dále se jedná o omezování osobní svobody: ta žena je mnohdy zamykána do koupelny. ‚Dokud to nebude tak, tak...‘ Psychické násilí se děje i přes děti. Mnohdy dochází i k ponižování a kritice. ‚Večeře není dost dobrá.‘ Za ta léta praxe se mi mockrát stalo, že policista právě, když jsme se dostali po fyzickém násilí i k psychickému, řekl: ‚No, asi jste mu neudělala dobrou večeři.‘

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

„Ten člověk mi popisuje nějakou situaci, jak to u nich doma probíhá. Já řeknu: ‚Ano, měli jste spor. Popište mi ho.‘ Popíše mi [ho] a já [to] tam jasně vidím a řeknu: ‚Ale tohle už není v pořádku. Tohle už je věc, která je na hranici týrání. [Zažíváte ještě] nějaké podobné situace?‘ Většinou je to [tak], že člověk nemusí přijít a říct mi: ‚Mě někdo týrá.‘ Třeba to ani netuší. Nebo si to spíše neuvědomuje. Mně samozřejmě stačí, když mi začne popisovat nějaký spor nebo začne velice často říkat: ‚Myslím si, že tentokrát jsem to udělal špatně.‘ Já řeknu: ‚Kdy jste to udělala špatně?‘ A ta žena mi popíše úplnou hloupost. Třeba: ‚Já jsem ty hrníčky postavila támhle.‘ Já říkám: ‚A myslíte si, že za to máte dostat facku? Myslíte si, že to tak má být?‘ – ‚No, to je pravda. To asi ne.‘ Takhle ten hovor může vypadat. Velmi často psychické násilí identifikuji z toho, že říkají: ‚Ale já jsem to tentokrát neudělal špatně,‘ nebo ‚neudělala špatně.‘ Řekla bych, že tato věta je jedna z nejčastějších. Ti lidé většinou někde v sobě mají, že něco dělají špatně – protože to neustále poslouchají.“

Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka

K jednotlivým typům násilí a znakům se během výzkumu vyjadřovali především policisté, kteří na místo vyjíždějí. Psychické násilí ale přitahuje pozornost i ostatních a je evidentní, že jeho zakomponování do posouzení celé situace je jedním z dalších neuralgických bodů celého systému. Otázka totiž je, zda je psychické násilí napříč systémem vnímáno vůbec jako natolik závažné, aby z něj systém vyvozoval nějaké zásadnější důsledky pro násilnou osobu, případně do určité míry stejně jako u fyzického násilí se redukuje na formy, které jsou „zjevné“ či průkazné a svou roli tu opět hraje i „dlouhodobost“: „*Izolované psychické násilí (nikoli psychický teror),*

pokud tam není například nebezpečná výhrůžka, není zpravidla důvodem k vykázaní,“ říká např. paní Švejdová z jedné z pomáhajících organizací.

Naopak terapeuti a terapeutky vyhodnocují psychické násilí jako velmi závažné, vyjmenovávají jeho podoby a na základě jejich zkušenosti z praxe je možné se na ně i doptat.

„Je to nějaká forma neustálého ponižování. ‚Ty jsi neschopná, stejně to nezvládneš. Tohle jsi udělala špatně.‘ Případá mi, že tyto dvojice se vždy sejdou. Ten člověk tuto cestu většinou velmi dobře ovládá, vybere si partnerku, popřípadě si partnerka vybere jeho, a vyloženě si dosednou na své slabiny. Většinou je to [tak], že muž ženu neustále do [něčeho] tlačí. Připraví ji o kamarádky, o známé, ona nemá zpětnou vazbu – takový klasický koloběh.“

Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka

Soudce zajímá v tomto ohledu především psychická újma, mohou tedy zadat znalecký posudek na zjištění posttraumatické stresové poruchy. Soudci jako kritérium pro vyhodnocení závažnosti vzniklé újmy ještě zmiňovali aspekt času – za jak dlouho po zážitku násilí se oběť ozve a začne vše řešit. Čím později od situace, tím menší je např. z perspektivy soudce Bouzka věrohodnost oběti, a to rovněž u znásilnění.

Zatímco policisté často opakují právě nejistotu v tom, jak při výjezdech tento typ násilí rozpoznat, advokáti i advokátky mají pocit, že by to šlo udělat jednoduše – doptávat se po jednotlivých skutkových podstatách, které jsou v rámci systému postižitelné:

„...Doptat se podle jednotlivých skutkových podstat. A dát to dohromady. Dát tomu [podobu] souboru. Nevytrhávat jednotlivost, že dnes bylo tohle – pozorovat ten sled... Víím, že jeden lékař byl odsouzen za psychické násilí (fyzického tam byly asi dvě facky). Ale tam to tedy, musím říct, bylo enormně vidět: uprostřed vaření vypínal plotýnky, zamykal, partnerka nesměla třeba ani věšet prádlo na sušák (doma ani na zahradě), odnášel jí sušák ven na ulici... To bylo i pro policii významné, divné a na základě chování agresora se potom doptali na celý ten balík psychického násilí. – A byla tam toho opravdu spousta...“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Sexuální násilí: Obsahuje aspekty psychického i fyzického násilí a navíc je většinou velmi silně genderově podmíněné. Co platí u psychického násilí, platí rovněž u **sexuálního**, vše je však ještě více vyostřené. Všichni dotazovaní napříč všemi institucemi se shodují na tom, že sexuální násilí je opravdový problém, a to z mnoha důvodů:

- Nejobtížněji se dokazuje. *„Nejsou-li přítomny fyzické projevy jako oděry nebo modřiny, to dokazování zkrátka problém je.“* (Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR). Soudkyně Intenzivní v tomto ohledu hovoří o důkazní nouzi, a to v případě sexuálního i psychického násilí.

- Ženy často také obtížně rozpoznávají subtilnější formy sexuálního násilí. Často mají pocit, že když si dotyčného vzaly, mají si nechat téměř vše líbit – narážíme tu na zvnitřněné a velmi problematické genderové normy chování. Terapeutka Dušná je zmiňuje jako sníženou schopnost rozpoznat sexuální násilí i u mladých klientek.

„Mně připadá, že se neví, co to sexuální násilí je. Jsou ženy, které mi sdělují, že nějaké nepříjemné praktiky [u nich] jsou, ale že ony manželovi vyjdou vstříc. Berou to [tak], že ‚když už jsem si toho manžela vybrala, budu to dělat.‘ Vědí, že je jim to nepříjemné, ale vůbec jim nedojde, že také ony mají nějaká práva.“

Druhá fáze výzkumu, Dušná, terapeutka

- Zásadním problémem, který souvisí s tabuizací a povahou sexuálního násilí, je, že se lidé, a to ani ženy, u nichž je pozice oběti vnímaná jako nejméně problematická, se sexuálním násilím nechtějí svěřovat:

„Musím říct, že za tu dlouhou dobu, co jsem policista, vím, že se ženy málokdy svěří se sexuálním násilím. Pokud vyloženě nedojde k útoku, se kterým tak nesouhlasí, že ho rovnou oznámí. Ale v průběhu vyšetřování se i ptám, někdy citlivě (někdy se bavíme na rovinu, někdy je to složité), pochopím od poškozené, že k tomu násilí dochází a nejsem schopná z ní dostat jaké, nebo není ochotná vypovídat. Také se mi už stalo, že to potom opakovaně popřely, aby to u soudu nemusely řešit. U sexuálního násilí je největší problém stud. Neuvěřitelný stud. Ony ne vždy vědí, jak ta policejní mašinerie [funguje]. Někdy vědí, že to bude muset povídat. A pak znova a u soudů. Nemyslím si, že to takhle chtějí prožívat. [Ne] že by za tím vždy byl jen stud. Mně spíš přijde, že na ně má vliv ten prožitek opakování, co všechno připustila (nebo připustil).“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

Výše uvedený výrok zároveň dobře ukazuje, že ani shoda na definici nemusí být tím posledním krokem, který přispěje ke snížení latence. U sexuálního násilí i mimo násilí domácí je latence velmi vysoká (Persefona, 2016) a policistka Martinů identifikuje dva zdroje této latence – stud a pochopení toho, jak systém v rámci policie a soudnictví funguje, tj. to, že jeho stávající nastavení vede k retraumatizaci obětí, které tak tuto cestu raději vůbec nevolí, ani když se jiné formy násilí rozhodnou takto řešit.

I u sexuálního násilí pak z hlediska rozhodování soudů hraje významnou roli míra dlouhodobé újmy. I zde se tedy rozlišuje na základě tzv. závažnosti. Čím závažnější povahy sexuální násilí je, tím větší naděje na řešení a tím lepší podmínky v rámci systému by podle soudce Bouzka měla žena mít:

„Domácí násilí může spočívat v opakovaném znásilňování. Není to jednorázová záležitost, ale je to třeba každý měsíc, každý týden. To se bohužel děje...Pokud se to dostane až k nám, je to řešeno účinným způsobem. Protože to samozřejmě může vést k odsouzení pachatele – což sexuální násilí většinou vede. To už je závažná trestná činnost, ke které asi i ti policisté přistupují s větší péčí. A pokud je nějaké dlouhodobější,

závažnější, řeší to kriminální policie, kde jsou na to policisté připraveni (nejsou to už ti lidé na obvodních odděleních). Tam již tedy s tou osobou dokážou pracovat lépe. Poskytnou jí poučení o jejích právech, takže ta osoba většinou má právní zastoupení – nějakého zmocněnce, který [ji] dokáže efektivně zastupovat v trestním řízení, dokáže formulovat nároky, na něž má právo. Ta poškozená už není sama, což je důležité – že má někoho, kdo rozumí tomu systému. Takže to by asi bylo to hlavní: Aby policisté ty ženy poučovali, že mají právo na bezplatného zmocněnce apod. Což se u těch běžných záležitostí asi tolik neděje. U těch závažnějších věcí si myslím, že je policisté poučí, a ty ženy už jsou zastoupeny. Myslím si však, že u běžných případů sexuálního násilí (pokud ta věc není skutečně závažná – není tam závažná újma na zdraví, posttraumatická stresová porucha nebo něco takového) se to neřeší až tak účinně. Pokud jde o něco závažnějšího a řeší to kriminální policie, její personální obsazenost je jiná. Rozhodně je to zásadní rozdíl.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

Zároveň se jednotliví dotázaní napříč systémem shodují na tom, že o sexuálním násilí je nepříjemné mluvit jak klientkám, tak jim samotným. Sexuální násilí tak vykazuje všechny znaky tabu.

Ekonomické a sociální násilí: Vzhledem k převaze kriminologické definice domácího násilí, a tedy preferencí drastických forem násilí u řešených případů není příliš překvapivé, že se nejvíce dotázaní vyjadřovali právě k výše zmíněným třem typům násilí – tedy fyzickému, psychickému a sexuálnímu. Ostatní formy jako **ekonomické a sociální**, zdá se, nejsou tak zásadním problémem, a to i proto, že podle všeho vytvářejí spíš určitý kontext násilných situací, než že by byly hlavním impulzem k přivolání policie. Některé projevy ekonomického násilí, především neplacení alimentů, se zároveň relativně snadno dokazují a soudci v této oblasti zmiňují jejich špatnou vymahatelnost.

Post-separační násilí, nebo domácí násilí: Všechny výše uvedené typy násilí jsou typické tím, že nějakým způsobem odpovídají čtyřem základním znakům, podle kterých policie rozhoduje o vykázání. Existuje ale jedno velké téma, které je dalším citlivým bodem v rámci systému, a tím je **post-separační násilí**. Z hlediska znaků DN, které vedou k vykázání tak jeden z těchto znaků a priori nesplňuje (sdílení domácnosti), zároveň se ale jedná o násilí, které z hlediska mnoha aktérů do domácího násilí patří. Téměř polovina analyzovaných případů v rámci první fáze výzkumu, a tedy z první vlny pandemie v ČR, kontaktovala některou z pomáhajících organizací právě kvůli post-separačnímu násilí. PČR k těmto případům musí často vyjíždět a zároveň se často jedná o případy, do kterých jsou zataženy děti.

„To je bolístka toho, co právě následuje. Když si vezmeme teorii o domácím násilí, jak přešla z evropských států k nám, jak se vyvíjela, mnohdy se doslechneme, že oni berou jako domácí násilí i stalking – to, kdy dochází k násilí i po rozpadu vztahu (anebo spolu třeba ani nežijí). Podle těch teorií je to domácí násilí. Z pohledu trestního práva, pokud nejde o společné soužití (někdy je těch domácností i víc), nejde o týrání, protože spolu nežijí. Může jít o stalking, pronásledování. To máme skutkovou podstatu, v přestupkové

rovině mají obě skutkové podstaty adekvátní přestupky. Ale jediná možnost, kterou my můžeme poskytnout oběti, je krátkodobá ochrana. A poskytněte krátkodobou ochranu někomu, kdo má děti a ty děti mají určený pravidelný styk s rodičem, který je mnohdy přes děti vydírán. To se také nedá využít. Ochrana (taková speciální, jako je vykázání) tam ze strany policie není.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

Téměř polovina případů, které se na sledované pomáhající organizace během pandemie covid – 19 obracely, byla klasifikována právě takto. Z toho logicky plyne, že jej řeší i advokáti, kteří s ním mají bohaté zkušenosti a zároveň vysvětlují jeho dynamiku:

„Většina lidí – včetně násilníků – se časem uklidní, avšak jsou lidé, kteří se zkrátka neuklidní nikdy a pak se jejich ego musí projevit alespoň v tom, že tu ženu budou ničit i nadále, a vyhrají tedy ty děti. Takže o děti [samotně] vůbec nejde. A soudy mají strategie dohoda, mediace, terapie. Tak jdete na mediaci, partner se vám vysměje, respektive se tam vysměje všem. A co, no? Máte nějaké rozhodnutí. Jeden z příznaků domácích násilníků je, že nerespektují žádná rozhodnutí...“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

Tím, že post-separační násilí nesplňuje jednu z podmínek pro zařazení do domácího násilí, končí zpravidla u přestupkového řízení.

„V rámci přestupkových řízení se bavíme [o] občanském soužití a občanské soužití není podmíněno bydlením pod společnou střechou. Jsou tam i mezilidské vztahy, sousedské vztahy apod. To postpartnerské násilí se tam krásně vejde a asi to není úplně problém. Ale ohledně přečinů se musíme striktně řídit trestním zákoníkem. A pokud je v trestním zákoníku uvedeno, že osoby musí sdílet společnou domácnost, musí žít pod společnou střechou, postpartnerské (porozvodové) [násilí] se tam zkrátka nevejde. Už to nenaplňuje skutkovou podstatu domácího násilí. Může to ale naplnit skutkovou podstatu jiného protiprávního jednání. Takže u nás je to opravdu podmíněno tím, co nám zákonodárce umožní. Co se pod protiprávní jednání ještě vejde, to tam, lidově řečeno, nasuneme.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

Taková praxe ale nepomáhá najít řešení v situacích, kdy násilí přetrvává i v době po rozchodu partnerů. Dochází tu minimálně k ohrožení schopnosti složek systému vnímat post-separační násilí jako součást předchozího domácího násilí, výzkum ale spíše ukazuje, že post-separační násilí takto vnímáno není, respektive není možnost, jak povědomí o tom, že se jedná o pokračující násilí přeložit do rozdílného přístupu k post-separačnímu násilí, které je de facto součástí násilí domácího. Post-separační násilí ve formě stalkingu, který následuje po ukončení vztahu, ze své podstaty není stejné jako snaha udržet si kontrolu v podobě, která ve vztahu figurovala před jeho ukončením. Post-separační násilí, které je prodloužením domácího násilí, se velmi často týká dětí a styku s nimi. V oblasti post-separačního násilí se děti stávají nejen

občasnými svědky agrese, ale nesou její přímé důsledky, velmi často jsou nástrojem manipulace.

„Ještě se otevírají dveře pro post-separační násilí. „Super, vyřešíme domácí násilí, rozvedou se, on skončí s podmínkou... – A se společnými dětmi bude co? Jak bude probíhat kontakt? Jak bude probíhat styk? Jaké jsou možnosti asistovaného styku? Jsou tu možnosti asistovaného styku?“

Komunikační partnerka: Na K. nejsou.

Výzkumnice: Na K. nejsou? Tady [je] nemáte?

Komunikační partnerka: V R. také ne.

Výzkumnice: To znamená, že to je ještě záležitost Prahy. Jakmile vyjedete dál, nemáte už vlastně organizaci, jež by asistovaný styk poskytovala...

Komunikační partnerka: V Praze to stojí, tuším, nějakých 500 – 1500 Kč za hodinu – za ten jeden kontakt. S tím, že platí ten, kdo dorazí. Takže když ty děti přivezu a partner nepřijede, zaplatím 1500 Kč za to, že jsem tam přijela a ta pracovnice se mnou byla. Pak přijedu zpět a další čtvrtek musím znovu – protože mu „nesmím bránit ve styku s dětmi.“ Musím mu ho umožnit. Matka předává děti ke styku.

Výzkumnice: To se také děje vašim klientkám?

Komunikační partnerka: To se děje.

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Nesoulady v definicích přinášejí do praxe dilemata hlavně tam, kde existuje jakési mentální navázání na vyhodnocování s tendencí redukovat domácí násilí na úplnou kombinaci znaků pro vykázání.

„Pro nás jsou složitější myslím nízkoprahové kontakty, když se nám ten člověk ozve, ať už e-mailem, telefonicky či osobně, tak ne vždy je to domácí násilí, může to být něco úplně jiného. Navigujeme ho na další možnosti, službu atd. nebo nám ho někdo doporučí, nebo přijdou z Riapsu ... My neřešíme případy sexuálního násilí nebo znásilnění. Ale samozřejmě vyhrocené rodinné spory a post-separační násilí není domácí násilí. A samozřejmě řešíme stalking, nebezpečné pronásledování, to je další věc...“

Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC

- V rámci systému dochází k zaměňování definice domácího násilí a znaků pro vykázání.
- **Definice nejsou jednoznačně vykládány** ani mezi jednotlivými institucemi v rámci pomáhajících organizací.
- V České republice se zvykově prosazuje spíše **zúžená definice domácího násilí** redukovaná právě na čtyři znaky důležité pro vykázání. Zároveň s tímto zúžením ale pracovníci a pracovnice napříč systémem vyjadřují **nespokojenost** s fungováním systému podloženou konkrétními případy, kde pomoc navázaná právě na reduktivní definici není účinná.

Běžná rozvodová kauza nebo domácí násilí: Cochemský model

Dalším pomyslným propustným okem v záchrané síti pro oběti domácího násilí je moment, kdy systém rozhoduje mezi tím, zda se v daném případě **jedná o vyhrocenou rozvodovou kauzu, nebo o situaci domácího násilí**, kdy je dítě vedeno jako tzv. ohrožené podle paragrafu 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., což ilustruje následující citace:

„Když přichází podněty od policie, která zasahuje v partnerském konfliktu, je důležité se v rámci prošetření snažit zjistit, zda jde o vyhrocený partnerský konflikt, anebo zda jde o domácí násilí, které vyžaduje i jiný typ služeb – byť u nás je zásadní (tím, že hlavním klientem je dítě) snažit se i v téhle situaci podpořit bezpečný kontakt dítěte s oběma rodiči. Myslím si, že když se hovoří o domácím násilí, může být v naší agendě hodně nebezpečné, kdyby pracovník bez toho, že by prošetřil situaci, přijal tuto informaci a nepodporoval kontakt dítěte s oběma rodiči. Protože obvykle je důležitý. U těchto podnětů je tedy hodně důležitá tato věc. A pak se u domácího násilí dost často stává, že se na nás obrací oběť (ne agresor), a tam probíhá prošetřování ve smyslu, jak moc je ohrožená nejenom žena, ale i náš hlavní klient, tzn. dítě. A toto prošetření je důležité proto, že oběti domácího násilí (jak vyplývá asi nejenom z našich zkušeností) potřebují dost často delší čas na to, aby se odhodlaly k nějaké změně – aby přijaly i odborné služby. O to se vždy snažíme.

My jsme ve většině případů, se kterými přicházíme do kontaktu, spíše ti, kteří dělají prvotní zhodnocení, a pak fungujeme jako case manageri, kteří by měli doporučovat odborné služby a zjišťovat, jak ty odborné služby fungují. Ale u obětí domácího násilí bychom měli být schopni zhodnotit i to, jak moc ohroženo je dítě a nakolik můžeme tempo řešení situace nechávat na oběti. V některých případech musíme říct a pojmenovat, že za prvé je oběť ten dospělý a dospělý má právo si rozhodnout, jakým tempem půjde, ale dítě v dané situaci potřebuje pomoc. A někdy je potřeba říci, že situace je za hranou, je ohrožující a je potřeba, aby byla řešena razantně, tím mám na mysli třeba odchod od agresora. Pojmenovat, jaké ohrožení může znamenat i pro vztah oběti s dítětem, když tohle nepůjde, protože v některých případech jsme pak třeba v situaci, kdy to dítě ochranu nemá, nuceni obracet se na soud.“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

Dilema v rozhodování, zda se jedná o domácí násilí nebo vyhrocenou rozvodovou kauzu, je patrné nejčastěji ve výpovědích zaměstnankyň OSPOD, ale i ve výpovědích osob z dalších organizací. Nejjednodušší je pro OSPOD v tomto ohledu situace, kdy dostane zprávu o vykázání. Pak je dítě automaticky jako ohrožené vedeno a PČR v těchto případech také OSPOD automaticky informuje.

„V případě, kdy dojde k vykázání, tak dítě vždycky vyhodnotíme jako ohrožené, ale je to jenom část domácího násilí. Taková ta viditelná, ošetřená policií.“

Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD

Jako u všech aspektů domácího násilí, v nichž figurují děti, se velmi citelně projevuje nefunkčnost systému tam, kde funguje tzv. „člověk od člověka“. Zaměstnankyně OSPOD k nejednoznačnostem, které se týkají vykazání, říkají:

„Není vykazání jako vykazání. U některých mi po zahájení spolupráce s rodinou oba dva rodiče řekli: ‚My jsme se jenom pohádali. Byla to běžná hádka. Nic víc se nestalo.‘ Jenže pro nás už to samozřejmě znamená to, že do té rodiny zasahujeme – že je v uvozovkách dohled. Na druhou stranu tady může existovat situace, kdy v rodině k násilí dochází, jsou o tom dva nebo tři úřední záznamy, ale není to vyhodnoceno jako vykazání.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

V případě, kdy PČR případ vyhodnocuje jako incident, je pak praxe v terénu rozmanitá – na některých místech PČR OSPOD informuje a jinde nikoli, což vyplývá z rozhovorů. Žádný jednoznačný závazný postup tak podle zástupkyň a zástupců PČR neexistuje. Z hlediska zaměstnanců OSPOD je pak důležitý i moment, kdy PČR např. opakovaně informuje OSPOD o výjezdu, aniž by k vykazání došlo. Pak je to pro ně signál, že se v rodině tzv. „něco děje.“

„Prvním impulsem, že se něco děje, jsou pro nás velmi často opakovaná hlášení policie, jak se říká, po události s účastí nebo přítomností dítěte. Tam se často objevuje, že zasahovali v rodině, kde na sebe křičeli nebo tam došlo k nějakému fyzickému napadení – a stává se to i opakovaně. Na takové případy tedy nahlížíme jako na potenciální oběti domácího násilí. To hlášení od policie je pro nás největší a nejdůležitější impuls.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B

I v případě, kdy přichází podnět od PČR, je však z hlediska pracovníků OSPOD potřeba vyhodnotit, zda se jedná o vyhrocený partnerský konflikt, nebo o domácí násilí. Důvodem pro toto zjišťování je, že každá ze situací vyžaduje podle zaměstnankyň OSPOD jiný postup.

V obou případech je pak z hlediska OSPOD potřeba zajistit především **bezpečný kontakt dítěte s oběma rodiči** a domluvu rodičů. O zbavení rodičovské odpovědnosti se v souvislosti s domácím násilím zpravidla jedná teprve v případě, kdy je jeden z rodičů pravomocně odsouzen. Do té doby je z hlediska OSPOD potřeba vyřešit další fungování styku obou rodičů s dítětem. Vyhodnocení situace přináší jen různé strategie, které jsou v daném případě využívány. Níže uvedené úryvky mapují rozhodovací terén.

„Myslím si, že z naší strany je důležité v případech, kde se objevuje násilí, jasně pojmenovat nepřijatelnost této věci, legitimitu toho, že je to nutné řešit, adekvátně trestním oznámením a cestou policie, případně v rámci trestního řízení, ale vedle toho ctít práva dítěte na bezpečný kontakt s oběma rodiči. Pokud se jedná o [domácí] násilí, neznamená to automaticky, že dítě s agresorem nemá být v kontaktu.“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

„Domluvte se s ním na kontaktu s dítětem. Protože pokud bude mít zájem, musíte mu to umožnit. – A vlastně byste ho k tomu i měla nutit. Protože to dítě na to má právo. Ať se

zkrátka mezi vámi dvěma děje cokoli, pokud to dítě vyloženě neohrožuje, je to jeho dítě. S tímhle tu máme docela problémy.“

Druhá fáze výzkumu, Větrná, OSPOD

„Víte, je násilí a násilí. Jestliže dochází k násilí proti dítěti, je to bez debat. Ale zase: co říkají zákony? Rodič může být zbaven rodičovské odpovědnosti nebo mu může být něco zakázáno, až když je pravomocně odsouzen za trestný čin, kterého se dopustil vůči dítěti. – Ne vůči rodiči. Právě řeším jedno takové zbavení [rodičovské odpovědnosti]. Jeden návrh máme podaný, za 14 dní budeme mít soud. Otec byl pravomocně odsouzen. Okamžitě byl tedy podán návrh na zbavení (nebo omezení) [rodičovské odpovědnosti]. Takže tam potom nebude kontakt.“

Druhá fáze výzkumu, Větrná, OSPOD

Z hlediska dospělé osoby ohrožené domácím násilím se ve všech případech v první fázi děje to samé. Pracovnice OSPOD samy sebe vnímají často jako tzv. case managery, což potvrzuje i jiná studie (MPSV, 2019). Pokud mají podezření na domácí násilí, řeší především situaci dítěte a ohroženou osobu/ženu (respektive v některých případech poněkud problematicky jejich slovy „maminku“, „maminu“ apod.) odesílají na další místa, která pracují právě s oběťmi domácího násilí. Podle toho, s jakou organizací mají na daném místě dobré zkušenosti, odesílají ženu na intervenční centrum nebo do některé ze specializovaných pomáhajících organizací. Důvodem je, že zaměstnankyně OSPOD často zmiňují, že: „*My v podstatě ani nemáme prostředky, metody a možnosti na to vyhodnotit, že se skutečně jedná o domácí násilí*“ (Fokusová skupina B). Zprávy z těchto specializovaných organizací pak zakomponují do svého zjišťování a následného vyhodnocování.

Co se dítěte týče, shromažďují především dostupné informace – zprávy ze školy, svědectví dalších osob, rozhovor s dítětem, terénní šetření v rodině apod. Situaci tedy **postupně vyhodnocují**, na což při rozhovorech kladou zaměstnankyně OSPOD důraz. Důležité je podle nich situaci monitorovat a postupně vyhodnocovat. Situaci ale zároveň vyhodnocují tzv. „přes dítě“, zbytek odesílají na další instituce. Zaměstnankyním OSPOD jde o to, zda je situací v rodině ohroženo. Přičemž samotný fakt přítomnosti násilí pro ně ne vždy znamená, že je dítě ohroženo.

„Já vám přiblížím přímý výkon. OSPOD informace sbírá postupně. Pokud rodina přijde a nějakým způsobem se dostane do systému sociálně-právní ochrany (ať už kolizním opatrovnictvím nebo vyhodnocením ohrožení dítěte), rozjíždí se taková standardizovaná práce kolem rodiny a dítěte. Už jsme naznačily, že se sbírají informace. Žádá se o zprávy ze školy (jak dítě prospívá, zda mohou sdělit něco k rodině, jaké jsou běžné interakce). A postupně se takto sbírají zprávy ze všech institucí a organizací, které mají co do činění s dítětem, respektive s rodinným systémem. Z toho se pak vytváří nějaký obraz, kde může dojít (pokud neřekne přímo matka nebo otec, že tam dochází k výpadům) k vyhodnocení [přítomnosti násilí]. Pokud se [to] nasbívá, kolegyně situaci citlivě rozebírá s klientem, a případně předává kontakty na specializovanou organizaci. Já to vnímám tak, [že] i proto, že kolegyně přece jenom jsou Orgánem sociálně-právní ochrany dětí, rodiče

mají obavu, aby neudělali něco špatně. – Aby kolegyně nevnímaly, že dělají něco špatně vůči dítěti. Myslím si tedy, že je daleko citlivější a lepší to s tím klientem nebo s tou klientkou prodiskutovat a říct: ‚Jsou tu náznaky. Pokud ten problém existuje, můžete to probrat. Tady máte kontakt.‘ – A pak v rámci výkonu sociálně-právní ochrany spolupracovat i s tou organizací.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B, OSPOD

V rámci této strategie panuje shoda mezi zaměstnankyněmi OSPOD v tom, že čím dříve je možné situaci podchytit a začít řešit, tím větší je šance na smírné řešení a zabránění eskalaci.

V čem se následná strategie managementu dané situace zásadně liší, je to, **zda je ohrožená osoba OSPODem vedena k tomu, aby se tzv. domluvila se svým partnerem, anebo nikoli.** Důležité je například to, zda OSPOD komunikuje pouze s oběma partnery dohromady, anebo zda umožňuje oddělený kontakt. I v případě, že umožňuje oddělený kontakt, zda vede rodiče k tomu, aby se tzv. domluvili, nebo nikoli. Právě zde je klíčové, jak pracovníce OSPOD případ vyhodnotí, což je ovlivňováno způsobem, jímž konkrétní OSPOD přistupuje k domácímu násilí jako takovému včetně toho, jaké normy za přístupem stojí a zda a do jaké míry dokážou případy posuzovat individuálně. S tím souvisí i postoj a případná aplikace tzv. Cochemského modelu v řešení sporů.

Cochemský model vychází z předpokladu, že v případě rozchodu logicky dochází ke ztrátě a může dojít i k obavě, že jeden z rodičů o dítě přijde. Rodiče ztrácejí vztah mezi sebou, ale nepřicházejí o své děti a ať se ve vztahu mezi nimi děje cokoli, musí se domluvit na tom, jak budou nadále zachovávat rodičovské povinnosti a rozvíjet rodičovské kompetence. Tento model se aplikuje jednak u soudů – soud vede rodiče k dohodě a stejným směrem je vedeno i jednání na OSPOD. Jednotlivé OSPODY se mezi sebou ale do značné míry liší v tom, jak si tuto praxi vysvětlují a jak či zda ji aplikují v jednotlivých případech.⁹

Cochemská praxe v perspektivě např. některých soudců míří na to, aby se rozvodové řízení urychlilo a umožnilo dětem zachovat vztah k oběma rodičům:

„Dostával jsem se k některým kauzám, kde se lidé nesmyslně celé dětství svých dětí soudí o to, jestli tomu budou říkat výlučná péče, nebo střídavá péče (na společnou si samozřejmě nikdo ani nevzpomene), nesmyslně se to řeší přes soudy – kompletně celé soudní soustavy, včetně Ústavního soudu – a ty spory jsou vleklé a náročné a v podstatě o ničem, protože ti lidé prosoudí život svého dítěte kvůli tomu, jak se tomu bude říkat, a v tom svém sporu se relativně zapomenou o to dítě starat a poskytovat mu jistotu dvou rodičů (dvou pilířů, které to dítě v životě má). Naopak ho ještě zatíží tím svým sporem a stejně tak ho zatíží ty instituce. A přitom vlastně stačí velmi málo, což se nám

---

⁹ Přehled historie zavádění Cochemské praxe do řešení opatrovnických sporů v ČR nabízí s. 176 – 177 *Zprávy o rodině* (Kuchařová et al., 2020). Pojednání o krocích, jež je nutné podniknout v případě, že je v opatrovnické kauze ve hře domácí násilí rozebírá Susanne Heynen (2009).

také ukázalo. 95, 96, 97 procentům lidí stačí prostě na začátku říct: „Nedělejte hovadiny. My chápeme, že jste na sebe/nás... naštvaní.“ [smích] Dítě lidem nenechá tu možnost odejít od sebe a už se nikdy nevidět.“

Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce

Ani podle oslovených soudců ale nelze tuto praxi aplikovat vždy – situace domácího násilí je jedním z momentů, které ji neumožňují, jsou kontraindikací použití tohoto modelu. V intencích výše uvedené analýzy toho, co je považováno za domácí násilí hodné řešení, která dokládá značnou heterogenitu od přístupu nulové tolerance k násilí až po trvání na přítomnosti znaků umožňujících vykázaní, je třeba vnímat i to, jaké domácí násilí je jako taková kontraindikace vnímáno. Z provedených rozhovorů vyplývá, že ne každé:

„Samozřejmě. Jsou určité aspekty, jež je potřeba brát jako varovné. A to je – alespoň já to tak vnímám – abúzus alkoholu či jiných návykových látek, duševní onemocnění v aktivní fázi, které by způsobovalo nebezpečí pro dítě (protože to je předmětem toho našeho focusu) anebo právě domácí násilí (zejména v nějaké intenzivnější podobě). To jsou tři skupiny varovných signálů, na něž je třeba dávat pozor a kde už to pak asi není o tom přesvědčit ty lidi, aby neblbli, ale je opravdu potřeba pracovat na zjištění toho, jestli tam ten problém je, a pokud ano, zamýšlet se nad tím, jak to dítě ochránit před následky, které pro ně ten problém potenciálně může (nemusí, ale může) mít.“

Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce

Shoda napříč systémem je v tom, že pokud je přítomno domácí násilí, je Cochemská praxe nevhodná. Z hlediska první linie řešení, kde se OSPOD nachází, se pak jednotlivé pracovnice stavějí k tématu různě. Většinou mají snahu mluvit s oběma rodiči, nabízí i rodiči označenému za agresora jednání na OSPOD v rámci prvotního vyhodnocování situace.

„Když s tím přijde, snažím se nejen s tou obětí, ale i s tou násilnou osobou [domluvit] – pozvu ho, pošlu mu vizitku, řeknu mu, že když bude mít zájem, ráda si poslechnu jeho názor. Většinou, pokud to násilné osoby nejsou, ti muži opravdu přijdou. Docela často se to stává. A když potom nabídne svůj pohled, dohodneme se, jestli je pro ženu přijatelné [sejít] se společně. No, a přijdeme na to, že je tam úplně jiný problém než domácí násilí.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

V případě, kdy situaci průběžně vyhodnocují jako situaci domácího násilí, tvrdí zaměstnankyně OSPOD, že nenutí oba rodiče ke společnému jednání a zvou si každého zvlášť. Níže uvedený případ ale ukazuje, jak je tato hranice nejasná a také pracovnice OSPOD připouštějí, že v tomto bodě často lavírují a zkoušejí různé strategie:

„Nebo [ne], Cochemskou‘ v tom smyslu, že bychom jednali s rodiči společně. Hodně to zvažujeme. I když mám také pozitivní zkušenost, pokud byly věci jasně pojmenovány z naší strany, rodiče (třeba za přítomnosti svých právních zástupců) byli schopni jednat společně a opravdu dojít k dohodě, která se týkala péče o dítě, a pak byla schválena

i u soudu. Šlo o domácí násilí, ale byl tam pozitivní rodičovský vztah k dítěti a ten byl respektován a chtěl být podporován oběma. Z naší strany bylo jasně pojmenováno, co je nepřijatelné, co není možné. U případů domácího násilí je vždy důležité, že respektujeme oběť a netlačíme ji do setkání s agresorem, pokud to vnímá jako nebezpečné. Ale naše zkušenost je, že i v těchto případech se lze domluvit. O to důležitější je z naší strany pojmenovat, co je nepřijatelné, co je nezbytné řešit v rámci kontaktu s policií. A také oddělovat to, že jednáme kvůli dítěti a kvůli tomu, aby mu v této situaci byly zachovány možnosti kontaktu a péče obou rodičů, a na druhou stranu, aby nedocházelo k násilí v partnerském [vztahu].“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

Zkušenosti z dalších složek systému – především ze strany PČR a advokátů však ukazují, že tato deklarovaná praxe má mnohé trhliny:

Komunikační partnerka: Nevím, jak někdo po oběti domácího násilí a násilné osobě může chtít, aby se domluvili v zájmu dětí, bez nějakého soudního zásahu. Ta násilná osoba má vždy nad obětí navrch. Vždy to zmanipuluje, vždy to dotáhne tam, kam bude chtít. Oběť většinou nemá sílu se tomu vzepřít – nějakým způsobem rozporovat, odporovat. Mně tohle prostě přijde [jako] hrozný nesmysl. Já se s ním setkávám až ve chvíli, kdy v rámci trestního řízení řeším domácí násilí (tzn. sdělím obvinění pro týrání osoby žijící ve společném obydlí) a jsou tomu přítomny oběti. Oběť se rozhodne od násilné osoby odejít a řeší svěření dětí do péče nebo úpravu styku. Pak mě ty ženy kontaktují a jsou z toho zoufalé.

Výzkumnice: Protože – kdo to po nich chce? OSPOD?

Komunikační partnerka: Ne. Tak ono je to nastavené jasně. OSPOD to řeší: „Teď je soudní praxe Cochemský systém. Tak se pojdte domluvit!“ Soud ale dělá to samé: „To je Cochemský systém, tak se nejdřív zkuste domluvit.“ Takže je to podle mě i ze strany OSPODu i ze strany soudu. A mně to tedy připadá brutální. Já si nedokážu představit, že by mě někdo spoustu let mydlil, ponižoval, znásilňoval, a já se s ním půjdu domlouvat na péči o děti, které to všechno viděly? – Budu mu je co týden dávat, přitom vím, jaká je to násilná osoba... Hrozně. Tohle je opravdu nesmysl.

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

„Oni (OSPOD) většinou zastávají [postoj], my jsme nestranní“. Ale oni jsou straníci! Oni jsou na straně dětí! Oni nejsou nestranní! Pojímají to však jako „my jsme nestranní, musíme mluvit s oběma“. Mnohdy mi [dokonce] říkali, že si pozvou „jenom oba“ (najednou).

Řeknou: „To nám sem ani nechodte.“ Tak jak se dozvedí o té situaci?! Vždyť je potřeba, aby historii dané rodiny znali.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Z pohledu policie i některých pomáhajících organizací je oběť domácího násilí tímto způsobem často nucena, aby se dohodla s agresorem na péči o děti, což je zároveň

používáno jako jeden ze způsobů nátlaku a manipulace právě ze strany násilně se chovajícího partnera. Oběť v takové situaci zůstává nechráněná, protože agresor i systém ji nutí v zájmu dětí udělat to samé – tedy ustoupit a de facto pokračovat v tom, že si násilí nechají líbit.

V rámci výzkumu se několikrát stalo, že ještě po ukončení rozhovoru s námi někteří z pracovníků institucí systému pomoci zůstávali v kontaktu. Policejní metodička Jarní se ozvala po delší době s tím, že se potřebuje podělit o situaci, která přímo souvisí s předmětem výzkumu a která vystihuje absurdní fungování systému v některých případech, které jsou z její strany zjevné. Vzhledem k závažnosti výpovědi v souvislosti s předmětem výzkumu citujeme popis situace celý:

„Řeším domácí násilí, zahájila jsem trestní stíhání mimo jiné pro trestný čin Týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199/1,2 písm. d) tr. zákoníku. Jedná se o to, že pachatel se na poškozené dopouštěl jak fyzického, psychického, sociálního tak i sexuálního násilí. Ze vztahu se narodil chlapec, nyní je mu 5 let. Pachatel je stíhán nejen pro zločin týrání, ale i Vydírání dle § 175/1 tr. zákoníku, Nebezpečné pronásledování dle § 354 tr. zákoníku, Týrání zvířat dle § 302 tr. řádu, v minulosti byl dvakrát pravomocně odsouzen za těžké ublížení na zdraví. V rámci trestního řízení jsem podala žádost o vydání předběžného opatření spočívající v zákazu styku pachatele s poškozenou, tomu státní zástupce vyhověl. Poškozená je tedy tímto rozhodnutím ‚chráněna‘. Nicméně zároveň u Okresního soudu v P. běží řízení o úpravě poměrů ve vztahu k nezletilému synovi, a jelikož OS také postupuje v souladu s Cochemskou praxí, nařídil pachateli a poškozené absolvování mediálních schůzek za účelem nalezení ‚vzájemné shody‘ (dost zoufalé u domácího násilí) ve věci výchovy nezletilého a ve věci úpravy poměrů, tedy kdo a jak často bude mít nezletilého u sebe v péči. Mediální schůzka se měla konat v kanceláři psychologa. Poškozená mě kontaktovala s dotazem, zda může na schůzku vůbec jít s ohledem na to, že je uloženo předběžné opatření o zákazu styku. Chtěla vyhovět a schůzky se zúčastnit, jde jí především o syna, syn se z návštěv u otce vrací rozhozený, mívá po návratu záchvaty vzteku a agrese, někdy trvá několik dnů, než se zklidní. S poškozenou jsem se dohodla, že v souladu s tr. řádem může podat žádost o povolení setkání ze závažných důvodů, kdy tyto důvody posoudí státní zástupce a rozhodne, zda se schůzka konat může, nebo ne. Nutno podotknout, že schůzka se koná vždy za přítomnosti policejního orgánu, který dohlíží na to, aby pachatel na poškozenou nečinil nátlak atd. Nicméně je mi jasné, v jaké pozici se poškozená nachází v průběhu schůzky, stejně tak se to stalo v tomto případě. Poškozená již před samotnou schůzkou byla rozhozená, průběh schůzky sice ustála, ale bylo jí z toho fyzicky špatně, obviněný jí i psychologe lhal do očí, stavil se do lepšího světla, manipuloval. Po ukončení schůzky se poškozená dávala nějakou dobu dohromady, psychicky. K žádnému závěru nedošli, proto pachatel požádal o další mediální schůzku, kterou v zájmu dítěte státní zástupce opět povolil, poškozená však již průběh schůzky nezvládla, utekla krátce po zahájení s pláčem. Následně mi telefonovala, byla psychicky hodně rozhozená. Myslím si, že mediální schůzky pachatel používá k vytvoření velké psychické nepohody u poškozené.

Nechápu přístup soudu. Informace o tom, že trestní řízení probíhá, mají, paní soudkyně si dokonce vyžádala celý trestní spis, aby si ho mohla prostudovat, ale nechápu, že v tomto případě chtějí, aby se pachatel a oběť ,v klidu domluvili‘ a ,našli společné řešení‘, už od samotného počátku je to nesmysl. Nicméně paní soudkyně údajně měla prezentovat názor, že pokud má otec zájem o dítě, tak mu ho matka dávat musí, i když se na ní dopouštěl násilí, na dítěti se násilí totiž nedopouštěl. Dítě má na svého otce proto nárok. Chápu, že jsou oba rodiči nezletilého, ale není možné v tomto případě tvrdohlavě stát za Cochemskou praxí.

Musím říct, že poškozená mi často telefonuje, přístup soudu nechápe, je psychicky rozhozená, bojí se o zdravý vývoj syna. Pro ni to musí být v současné době začarovaný kruh. Případá mi to jak dost obludný způsob řešení situace.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Zaměstnankyně OSPOD reflektují obtížnost vyhodnocení toho, zda se v situaci o domácí násilí jedná, či nikoli a tedy i o tom, jakou strategii při řešení případu mají zvolit:

„Ono je těžké určit hranici, co by se mělo vyhodnotit jako domácí násilí, a co je vyloženě vyhrocený rozvodový rodičovský spor, kdy si rodiče dělají strašné věci (jeden třeba zneužívá svého postavení z pozice moci), ale po odeznění rozepře se to za pár měsíců uklidní.“

Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD

Z hlediska obtížnosti vyhodnocování situace ale mají jiní pracovníci opět jasnou představu, jak situaci rozklíčovat – pokud je jedna strana spíše submisivní a má tendenci ustupovat, pak je to jasný indikátor:

„Velice často, pokud tam vidím úzkost nebo přeskakování. Nebo když se doptávám a v podstatě se ničeho nedopátrám (je to jako obrana vytěsněné). Anebo [oběť] naopak omlouvá agresora a říká si: ‚Vlastně za to můžu já.‘ Tak tam je to jasné. Některé případy jsou ukázkové - jak se píše v příručkách, jak se chová oběť. A pokud ne, stačí několik otázek a je jasno.“

Výzkumnice: Jak to poznáte?

„Jak často k tomu dochází, kdy k tomu došlo poprvé, kdy naposledy, jaké projevy to byly. Pokud mi řekne: ‚No, jenom facka,‘ ptám se: ‚Jaká to byla facka? Kdy se to stalo? Co jste dělali?‘ – A dostáváme se k tomu, že to nebyla jenom facka. Že tomu předcházelo nějaké psychické násilí. Pak se dostaneme k tomu ekonomickému. Mnohdy i k sexuálnímu. (‚Ne, to tam nepište. Vůbec. Já se tím nechci zabývat.‘)“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Zde lze pouze zopakovat již výše popsany výstup analýzy: fyzické násilí se poznává relativně snadno, podstatně obtížnější je situace u subtilnějších forem násilí, jako je dlouhodobé psychické nebo sexuální násilí, kde je potřeba propracovaný diagnostický přístup k celému případu.

Zaměstnankyně OSPOD si uvědomují, že se takto může stát, že se rodiče domluví tak, že mocenské disproporce existují, oběť ustupuje, protože je k tomu donucena násilným partnerem, ale když přinesou dohodu, tak se to nikdo ani nedozví:

„Je pravda, že mohou přijít rodiče, u nichž se možná něco děje, ale když nějakým způsobem dojdou k dohodě ohledně dětí a nikde neventilují, že ten druhý ten problém má, my se to prakticky nedozvíme. Pokud jeden trpí – nechá si to pro sebe – a je tam oboustranně uzavřená dohoda, vidíme se s těmi rodiči až u soudu a prakticky se nevidíme ani s dětmi. Vycházíme totiž z toho, že do té doby intervence našeho úřadu nebyla potřeba. Pokud se dva lidé dosud dokázali dohodnout – i když se rozešli jako partneři – a s dětmi to projednali, neptáme se jich, jestli děti vědí, jak to chtějí. Jestliže u soudu řeknou, že ano, obvykle vycházíme z toho, že je v zájmu dětí, aby byla schválena dohoda rodičů, která je projevem jejich vůle. Ale nevidíme už, co je za tím.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

Na stejnou věc pak upozorňují i soudci. Pokud rozvádějící se pár přijde k soudu s dohodou, soud už další okolnosti situace nezkontroluje. A tak právě soudci, kteří se v rámci výzkumu intenzivněji hlásili ke Cochemské praxi zároveň uvádějí, že se se situací domácího násilí de facto nesečká, což ale ani z jejich perspektivy neznamena, že se do jejich soudních síní takové případy nedostávají. Pokud jsou rodiče v kontaktu s jinými organizacemi vedeni k dohodě ohledně péče o děti, k řešení násilí soudní cestou zpravidla nedochází:

„Já jsem se ještě nikdy přímo v jednacích síních nesečkal se situací, kdy by bylo přímou obětí domácího násilí dítě. Vždy jsem řešil případy otec bije matku...“

Výzkumnice: „A dítě to vidí.“

Komunikační partner: „Ano. Ono to vidí. Ale ty matky v podstatě říkaly, že když je dítě jenom s otcem, rozhodně mu nehrozí nebezpečí. Čili tam to potom podle mě už ani není soudní záležitost. Spíše je třeba upozornit OSPOD, že to existuje, a pracovat s tím. Myslím si však, že nám v rámci Cochemské praxe pod rukama projde spousta věcí, které se vůbec nedozvíme. Ono je to totiž postaveno na tom, že pokud se ti rodiče dohodnou, vy se nějak extra nevyptáváte. Říkáte: ‚To je váš život.‘ To řízení (když teď vezmu řízení o úpravě péče) končí tak, že já jim, pokud je v pořádku, schválím dohodu a zároveň jim řeknu: ‚Hele, je tady problém. – Protože domácí násilí je problém. Využijte odbornou pomoc.‘ Dostanou kontakt na odbornou pomoc a OSPOD je upozorněn, aby zvážil, zda dítě je, nebo není ohroženo. Ale vlastně jsem se nikdy nedostal do té situace, kdy bych si myslel, že bych měl rozhodnout o soudním dohledu. Myslím si, že to je ještě ta doba, kdy má pracovat OSPOD.“

Třetí fáze výzkumu, Okružní, soudce

Přítomnost násilí samo o sobě neovlivňuje vnímání rodičovských kompetencí. Ty jsou zpochybněny až v okamžiku, kdy je jeden z rodičů pravomocně odsouzen.

- Jestliže je případ vyhodnocen pracovníky OSPOD jako „běžná rozvodová kauza“, jsou rodiče systémem vedeni k dohodě. Často se aplikuje tzv. Cochemský model nebo jeho prvky.
- **Cochemský model ani jeho prvky by se neměly aplikovat v situaci, kdy je přítomno násilí.** Pracovnice OSPOD ale uznávají, že je v některých případech obtížné situaci vyhodnotit. Advokáti pak uvádí řadu příkladů, kdy byli jejich klienti nuceni domluvit se s násilným partnerem.
- Pokračování domácího násilí po ukončení partnerského vztahu skrze manipulaci s dětmi včetně úpravy styku s nimi je v rámci systému reflektováno. Jako problematické se ukazuje nezohledňování mocenského postavení jednotlivých složek, které vede k vytváření mnohdy neuvědomovaného tlaku na člověka podrobovanému dlouhodobému násilí a útlaku. Přes tuto enormní zátěž, reflektovanou některými organizacemi jako přímo ohrožující výkon rodičovských povinností na straně oběti, k ní řada složek přistupuje, jako by tuto zátěž vůbec neměla a náhle se nenacházela v podřízené roli, jež je nicméně vnímána jako podstatná pro samotnou identifikaci přítomnosti domácího násilí. To, že se ve sporech jedná o děti, je tak do určité míry využíváno jako něco, co umožňuje „úkok stranou“ a zdánlivě legitimizuje faktické odhlédnutí od situace oběti, což se promítá mimo jiné i do nedostatečného prošetřování případů a odmítání zodpovědnosti za takové prošetření. Paradoxně tak může docházet k ohrožení samotných dětí mezigeneračním přenosem násilného chování, když i „systém pomoci“ mocensky slabšího rodiče dále uzurpuje – není pak totiž zřejmé, že násilné chování je nepřijatelné.

Postavení oběti v rámci systému

Představitelé všech zmiňovaných institucí napříč systémem se opakovaně vrací k tématu oběti – jednak jejích charakteristických rysů, jejího postavení v rámci systému i otázky, jak poznat tzv. pravou oběť. Jednotlivé části systému nebo jednotlivé instituce akcentují různé facetky této otázky, často se objevuje pnutí mezi pasivitou, kterou samo slovo „oběť“ implikuje, a řadou nároků, které jsou na ohrožené osoby kladeny.

Zásadním tématem je existence traumatu a jeho dopady na osobnost a chování oběti. Gill Hague (2005) ve své studii vlivu projektů, jež se snaží do řešení domácího násilí začlenit perspektivu samotných přeživších, ukazuje širokou paletu dopadů traumatu pramenícího ze zažitého domácího násilí. Zamýšlí se především nad tím,

jestli mají zkušenosti nejenom s násilím, ale i s jeho řešením skrze systém pomoci. Proto představuje právě zkušenosti, jimž přeživší čelí a jež je nutně ovlivňují. Oběť se musí dlouhodobě vyrovnávat se vzpomínkami na traumatizující události, které se mohou vynořovat v podobě tzv. flashbacků v běžném životě i mnoho let po ukončení traumatizující zkušenosti, její zkušenost má důsledky na sebehodnocení a celkové sebepojetí a v neposlední řadě má i všechny aspekty stigmatu, kde je nejdůležitější negativní vnímání stigmatizovaných osob jejich sociálním okolím – v případě obětí domácího násilí se jedná o charakterní vady, jež oběti okolí přisuzuje, čehož si jsou oběti většinou velmi dobře vědomé. Stigma souvisí s přisuzováním spoluviny za násilí páchané na oběti (sekundární viktimizace), a tedy rovněž vyviňováním okolí (Goffman, 1963). Hague se soustředí na svépomocné skupiny přeživších, jež jim mimo jiné umožňují nahlížet právě i způsoby stigmatizace.

Samotné **trauma** má pak celou řadu podob a má značné důsledky na prožívání i chování člověka i mnoho let poté, co odezněla traumatizující zkušenost.

Americkou psychiatrickou asociací je trauma definováno jako emoční odpověď jedince na událost neobvykle hrozivého charakteru, jejímž působením jsou ochromeny jeho biologické a psychologické adaptační mechanismy. Mezi takové události patří různé přírodní či člověkem způsobené krizové a katastrofické události individuální nebo hromadné povahy (Kohoutek, Čermák, 2009).

American Psychiatric Association (1994) dále uvádí, že posttraumatická stresová porucha může být obzvláště vážná nebo dlouhodobá, jestliže má stresor lidskou podobu (například v případech mučení, znásilnění apod.).

K traumatu dochází tehdy, „když nás zasáhne jakákoli situace jako blesk z čistého nebe; přehltní nás, jsme v jejím důsledku jiní a odpojení od svého těla. Všechny ochranné mechanismy, které jsme měli, jsou podkopány a my se cítíme naprosto bezmocní a zoufalí. Je to, jako by nám někdo podtrhl nohy.“ (Levine a Klineová, 2016 : 38)

Z uvedených definic je zřejmé, že trauma může vyvolat podnět nebo událost, která je zahlcující, zavalující a nervový systém není schopen v daném čase tuto zkušenost dostatečně zpracovat. Pravděpodobnost vzniku traumatických symptomů souvisí podle Levina a Klineové (2016 : 42) s „množstvím nevybité energie nashromážděné k přežití, která byla původně aktivována k boji nebo útěku“.

Jedním z příkladů, kdy dochází k fragmentaci a štěpení na různých úrovních, je právě trauma a reakce na traumatickou situaci. Z hlediska péče o osoby ohrožené domácím násilím je užitečné podívat se ještě na důsledky, které trauma pro danou osobu má:

Reakce oběti na prožité násilí:

- Pocit bezmoci, sebeobviňování, nízké sebevědomí.
- Minimalizace, popírání a ospravedlňování násilí.
- Často věří, že si násilí zaslouží (přesvědčí ji o tom pachatel).

- Setrvávání ve vztahu s násilníkem, citová vazba na něj, neschopnost „normálních reakcí“.

Výzkumy ukazují, že oběti vystavené násilným situacím dodržují strategie přežití – identifikují se s pachatelem.

Důsledky traumatu se projevují bezprostředně po traumatické zkušenosti i v delším časovém horizontu – zde je jejich přehled (Herman, 2001).

Krátkodobé:

- Nespavost, špatné sny.
- Pocity viny, sebeobviňování, zlost.
- Psychosomatické onemocnění, flashbaky.

Dlouhodobé:

- Deprese.
- Halucinace, fobie.
- Změna osobnosti – do podřízenosti.
- Ztráta respektu, sebevědomí.
- Manické chování, alkohol, drogy.
- Nechuť k sexu.

Jedním z definičních rysů traumatu jsou obtíže s mluvením o samotné traumatické zkušenosti. To pro systém pomoci znamená zásadní problém. Na jedné straně totiž systém reprezentovaný různými organizacemi potřebuje, aby oběť o svém traumatu hovořila, protože je to jeden ze způsobů, jak domácí násilí rozpoznat. Na druhou stranu je právě obtíž o traumatu hovořit jedním z definičních znaků traumatu.

„Traumatizovaný člověk je v neustálém pocitu ohrožení, to znamená ve stavu zvýšené pozornosti, což je pro organismus velice vyčerpávající. Takový člověk se často chová neracionálně, pro okolí nesrozumitelně, důležité je ale pochopit, že toto chování není volbou, ale důsledkem traumatu,“ říká psycholožka Mgr. Naďa Gubová z organizace proFem. Do systému vstupuje na jedné straně traumatizovaný člověk a v systému se zároveň setkává s lidmi, kteří mají nějakou představu o tom, jak traumatizovaný člověk vypadá a jak se chová, což bohužel nemusí nutně odpovídat reálnému dopadu traumatu na osobnost jednotlivce. Někteří z oslovených si tuto disproporci uvědomují:

„To slovo oběť je hodně vázáno na určité očekávané projevy chování a jednání. A pak máme představu určité nekompetentnosti, která nás ale trošku rozčiluje. (Nebo si dokážu představit, že někoho rozčiluje – když s ní neumí pracovat.). Takže vlastně očekávám nějaké jednání, jež mě rozčiluje, nějak na něj reaguji. A když tam není, najednou se mi vlastně uleví, protože to ‚není domácí násilí‘.

Výzkumnice: „A kdo je rozčilený nebo koho to rozčiluje?“

Komunikační partnerka: „Myslím si, že toho odborníka, který s tím neumí pracovat. Samozřejmě když klientce řeknu, ať si podá návrh na svěřením dítěte do péče a ona mi odpoví, že neví, jak na to, a neví, jestli to vůbec chce, mám pocit určité nekompetentnosti.

„Tak buď vás bije a pak chcete odejít, anebo vás nebije a lžete mi.“ Jednoduchá rovnice, že? Je to nějaké očekávané jednání. Když tam budu mít oběť, mohu očekávat, že bude opravdu aktivní, anebo budu mít očekávání, že pravá oběť se pozná podle toho, že při první konzultaci brečí – ale ona mi tady nebrečí. – Ba co víc (zážitek z jednoho IDT [interdisciplinárního týmu] na policii): „Oběť přece nepřijede novým autem. Oběť nemá přístup k penězům. A ona přijela novým BMW! To nebyla oběť...“ Mám zkrátka pocit, že to slovo oběť se pojí se spoustou očekávaného jednání, ve smyslu spíše takhle – spíše nižších schopností, dovedností, zdrojů, kompetencí.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Na stejnou skutečnost poukazují i advokáti a advokátky:

„Ti profesionálové často – a možná jsem to i řekla – nerozumějí obětem a pořád – neustále – čekají, že se budou chovat stereotypně.“

Výzkumnice: „Tedy jako taková ta „správná oběť?“

Komunikační partnerka: „Že budou křičet, plakat, bránit se... Ono vám v té chvíli ale vůbec nemusí dojít, že se něco děje. Já jsem to zažila. Dojde vám to třeba za půl roku – nebo až vám to někdo řekne... To je problém. – Že to pak hodnotí takto: „Ten člověk sice volal na tísňovou linku, ale on vůbec nebyl vystrašený! On by měl křičet, plakat.“ To je hodně naivní představa na to, že je to vaše povolání.“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

V tomto bodě komunikační partneři a partnerky implicitně poukazují na **kulturní vzorce**, představy, které se pojí s jednotlivými rolemi v rámci systému. Vzhledem k tomu, že systém pomoci obětem domácího násilí je z velké části postaven na vyhodnocování situace, souvisí také s tím, jaká předporozumění jednotlivci vstupující do tohoto systému mají. Pokud jsou nereflektovaná, mohou způsobovat tendenci k určitému typu rozhodnutí. Jestliže mám tedy jasnou představu o tom, jaké chování vykazuje oběť nebo agresor, ale daný jedinec se této mé představě vymyká, mám sklon v něm oběť respektive agresora nevidět. To je právě způsob, jakým fungují kulturní předporozumění (Hofstede, 2001; Moree, 2015; Trompenaars & Hampden-Turner, 2012). V rámci systému jsou ale reflektovaná jen velmi vzácně, což ostatně odpovídá jejich podstatě – jsou natolik internalizována, že se stávají neviditelnými, samozřejmými. Bez jejich reflektování a vzdělání v této oblasti jsou tedy jen velmi obtížně přístupná. To může při terénní práci způsobovat značné obtíže právě v oblasti vyhodnocování toho, zda se jedná, či nejedná o domácí násilí a jeho oběť. Součástí těchto předporozumění jsou i genderové normy – tedy například snadnější skloubení představ o ženství s představami o oběti jako někom pasivním, bezmocném, potřebujícím ochranu. To ale může u řady žen vést k vědomému odmítání takové asociace, čímž se ale pro méně profesionální pracovnice a pracovníky systému pomoci stávají nečitelné a nedůvěryhodné.

Dalším nereflektovaným aspektem situace oběti je míra toho, jak se **„správná oběť“** má nebo může bránit. V oblasti domácího násilí se pohybuje v klasickém

trojúhelníku oběť – útočník – zachránce (Karpman, 2007; Peticollin, 2008). Ten byl opakovaně v literatuře popsán. Jedním ze základních znaků oběti je, že se u ní opakuje dlouhodobá potíže v pojmenování toho, co potřebuje – v důsledku čehož má tendenci ustupovat. Okamžik, kdy se takový člověk odhodlá volat o pomoc, je velmi důležitý, protože tím se do značné míry rozhoduje jít proti své pocíťované bezmoci a převzít zodpovědnost za situaci a – v neposlední řadě - se starat o své potřeby. Stává se v terminologii Augusta Boala utlačovaným – tedy člověkem, který čelí velkému tlaku, z kterého se snaží vymanit (Boal, 1985, 1992, 1995). Tady se jedná o zásadní změnu dynamiky oběti a celé situace, kterou však systém v jeho aktuálním nastavení nereflektuje. Systém rozdíl mezi obětí a utlačovaným člověkem de facto nezná, a to přesto že z hlediska řešení dané situace je klíčový. Naopak oběti v aktuálně nastaveném systému hrozí, že okamžikem, kdy se agresorovi vzepře a pokusí se hledat konstruktivní řešení, bude označena za nedostatečnou, nebo dokonce falešnou oběť.

Do určité míry je zde paralela s přístupy k tématu genderově podmíněného násilí na ženách, které se soustředí především na proces, jímž se z pasivně vymezené oběti stává aktivní přeživší, která se snaží svou situaci pochopit a na základě toho dále řešit. Jako důležité se tu mimo jiné ukazuje nahlédnutí oněch společenských předporozumění, která ji mohou v násilné situaci udržovat. Důraz je v této literatuře mimo jiné kladen na potřebu poskytovat služby, které nevycházejí z potřeb samotných poskytovatelů, ale osob ohrožených domácím násilím (Brosi & Rolling, 2010; Liang, Goodman, Tummala-Narra, & Weintraub, 2005).

Pokud je systém nastaven primárně na uspokojování vlastních potřeb, dostává se do slepé uličky, pokud je na něj kladen nárok, aby ohrožené osobě skutečně pomohl. Bezvýchodnost dobře charakterizují následující dva výroky, které s určitou mírou samozřejmosti popisují realitu – tedy nějaký jasný předpoklad, jaké má oběť reálné možnosti. A zároveň jsou svým pojetím zcela protichůdné. Shodou okolností pochází oba výroky z řad představitelk PČR:

„Já tedy vždy na školení kolegům zdůrazňuji: ‚Když už to někdo oznámí, opravdu se k němu chovejte slušně. Protože to stálo obrovskou odvahou.‘ Oběti se právě většinou rozmluví až později, když vidí, že jim skutečně někdo pomůže.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR, metodička

„Vím, že se dějí věci, které jste vy popisovala, ale já věřím, že dneska když to snad ta ženská nebo postižená osoba utne, když chce, tak to zkrátka utne a může... Má šanci na nějaké ubytování... Nemá? Tak to asi žiju v jiném světě.“

Druhá fáze výzkumu, Polka, PČR

Rozlišení těch, kteří mají moc rozhodovat o dalším osudu oběti, je tak zjevně velmi silně ovlivňováno znalostí reálných možností řešení situace oběti i dopadů, které násilí vyvolává. Velmi snadno se tak lze ocitnout na další křižovatce – zda bude oběť vnímána jako oběť, anebo zda bude označena za falešnou oběť, případně bude sice vnímána jako oběť, ale jako oběť, která si za svou situaci může sama, což relativizuje

její nárok na pomoc. Všechny tyto varianty mají pro danou osobu v rámci systému velké důsledky. Pojdme se podívat na to, podle čeho se jednotlivci v systému v tomto bodě rozhodují:

Tzv. ambivalentní postoj oběti

„Jestliže se u ohrožené osoby nevy pořádate s ambivalentním postojem, můžete to zabalit. A to je opět [o] vzdělávání vedoucích.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Zajímavé je, že pokud se podíváme na četnost odpovědí, nejvíce se k tomuto bodu vyjadřují příslušníci PČR. K tématu se ale relativně obsírně vyjadřují i ostatní složky systému. Pod tímto ambivalentním postojem rozumí více aspektů projevů oběti:

Oběť se bojí mluvit – tady policisté reflektují právě jednu ze základních vlastností traumatu – potíže se sdílením traumatické zkušenosti:

„Ono se totiž také stává, že se oběť bojí (buď je násilná osoba někde v dohledu, anebo se bojí, co bude následovat, až řekne pravdu), takže nakonec, když přijede policie, říká, že ‚se nic nestalo‘ a že ‚už si to vyřídí sami‘. Pokud řekne, že na ni agresor mířil pistolí, každý rozumný policista by měl konat. Ale jde o to, jaké informace oběť sdělí policii. Já jsem pracovala 18 let na kriminálce, takže vím, že se nám oběti rozpovídaly třeba až na druhém, třetím výslechu. Získaly důvěru k policistovi, že to s nimi myslí vážně, že to někde povede. Ale hlídce, která přijede v ‚čerňákách‘ a ozbrojená, řekly třeba 10 %.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

K tomu, aby traumatizovaný člověk mohl začít mluvit, vede zpravidla dlouhá cesta. A příslušníci PČR reflektují, že při výjezdu často není možnost ujít po téhle cestě ani malý kousek, což může vést k tomu, že se od oběti nedozví podstatnou část informace, která by mohla vést k jejich aktivnějšímu postoji a zásadnějším rozhodnutím typu vykázaní.

Oběť čelí navíc dlouhodobému tlaku od násilné osoby a vzhledem k tomu, že i řešení situace je rozloženo v čase, agresor vstupuje do hry i během pokusů oběti vymanit se z násilného vztahu. Právě na tento aspekt upozorňují advokáti, kteří oběti systémem doprovázejí:

„Tím, že jsou ponižovány, zstrašovány, zesměšňovány nemají žádné sebevědomí. Agresor jim mnohdy dokonce říká: ‚Prosím tě, já jsem s policajty už dávno domluvený. Nikdo ti věřit nebude.‘ Ony tomu věří. Ty oběti jsou skutečně natolik zpracovány. To však ten policista, pokud tam jde jenom na vykázaní, samozřejmě nepozná... Na to by bylo potřeba nějaké delší řízení, kde by oběť viděl třikrát, čtyřikrát a pak by to pochopil. Někdy také něco řeknu a klientka reaguje opravdu překvapeně.: ‚Fakt jo?!‘ A to se zarazím a říkám si: ‚Aha. Tak až takhle to dokázal. To je neuvěřitelné...‘ Často je to i vysokoškolačka. Tam je právě vidět ten propad. Kdy se ze sebevědomé ženy stane troska, která nevěří ani tomu, že dokáže sama dojít nakoupit.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Advokáti zmiňují, že pokud se s obětí na poprvé setká nepoučený či neprofesionální policista, může se stát, že položí nevhodné nebo nějak pejorativně zabarvené otázky, které dynamiku sebeobviňování posílí a oběť i v rámci své cesty systémem postupně „umlká“:

„Moje zkušenost třeba byla, že oběti dostávají pitomé otázky. – Nebo nepříjemné a takové mimózní, které ale tázajícím vrtají hlavou. [Tak] je to ovšem u všech trestných činů. Oběť například naletí podvodníkovi a oni se jí zeptají proč. No, proč? Protože se nechala oblbnout, nevěřila si, [ten] člověk byl přesvědčivý nebo byla nějak oslabená – nebo jsme se to ani nikdy nedozvěděli. ‚Proč jste neodešla?‘ – Takovéto otázky tam padají.“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

„Je to viktimizace, která může být dle mého názoru velice náročná, a stává se, že na službě kriminální policie a vyšetřování už oběť vůbec nechce mluvit. Podle mého názoru by tedy bylo lepší, kdyby s tou osobou od začátku do konce pracoval jeden tým těch samých lidí. Oběť si [pak] určitě vytvoří nějaký vztah k tomu vyšetřovateli, respektive k tomu policistovi, který na případu pracuje. Pokud s někým chcete hovořit, je to také o osobním pohledu a osobních sympatiích – někdo vám sedí, někdo ne. Nyní již je i v rámci běžného výkonu na ulici větší množství policistek. Ale kdybych i já byla v situaci oběti, přijel ke mně dvacetiletý kluk a chtěl ze mě tahat informace, asi bych taky nebyla úplně sdílná, pokud by ta momentální situace nebyla opravdu traumatizující.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

Policisté, kteří si tuto dynamiku situace uvědomují, navrhují řadu strategií, které mohou pomoci skutečnou situaci oběti rozpoznat. Zde je jejich přehled:

- Oddělit na místě oběť od agresora a vyslechnout každého zvlášť
- Důkladný výslech později na jiném místě

„Nespokojit se s tím, aby to takhle skončilo. Že tam policie přijede a tu ženu (respektive oznamovatele) si odvezou na služebnu. Taktika výslechu a taktika jednání na místě je totiž úplně jiná, proto je důležité s těmi lidmi mluvit nejdříve o samotě.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

- Neodkládat výslech v okamžiku, kdy se oběť odhodlá mluvit

„Doplním jednu věc: to, co se neudělá na začátku, už se potom nedožene. Ať už zajištění důkazních prostředků, tak zjištění informací. Většina z nás to má tak, že když prožíváme to největší trauma, tak to najednou překročí určitou mez (posun od ‚nechci o tom mluvit,‘ po ‚chci o tom mluvit, ale teď!‘). Ted' hned to potřebuju říct, protože ted' cítím to aktuální trauma. Ne za týden, ne za měsíc, ale ted' mám tu potřebu to říct. Jen co se vyspím a není mi už tak špatně, tak se ta potřeba snižuje. A naopak, pokud tam je závislost na agresorovi – což je vždy –, začne ho omlouvat. ‚Vždyť on to vlastně takhle nemyslel.‘ V té chvíli už nám prožité trauma nepřijde tak drastické, aby překročilo určitou hranici, kdy je

možné o tom mluvit. Tak podle mě vzniká to, že [mluvit] nechtějí. Čím je to déle, [tím více] do toho začínají vstupovat rodiny, doléhá finanční závislost a podobně – a to je špatně.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

- Získat si důvěru oběti, aby mohla začít mluvit
„To znamená, že se dává soukromé telefonní číslo, jste pro ně k dispozici kdykoli potřebují, mají potřebu spousty informací, volají vám, bojí se. Člověk za nimi kolikrát jede i mimo pracovní dobu a snaží se je motivovat k další činnosti. Stalo se mi, že trvalo tři měsíce, než jsem paní přesvědčila.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

- Výslech vede osoba znalá tématu domácího násilí
„Víte, jak moc na nás tlačí, aby osobu vyslychal člověk, který se v tom orientuje. A nejenom orientuje, ale který je v tom opravdu trošku znalý... Tohle my tedy opravdu neplníme. Protože to vždy vyjde na toho, kdo tam zrovna předtím vyslychal vloupání do auta.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

- Výslech vede žena/osoba stejného pohlaví
„Při výslechu je velmi dobré (ted' se budu bavit o ženě, ale ona to ne vždy je žena) nasadit policistku – [osobu] stejného pohlaví. V klidu posedět, promluvit [si]. Než vůbec začnu něco psát na papír, trošku se do toho zahloubat, trochu to rozpitvat, vrátit se do historie, tu věc nějakým způsobem rozebrat – a pak z toho může něco vyjít.“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

Kromě strategií, které je možné uplatnit při jednom z prvních kontaktů, pak samozřejmě zásadně pomůže, když je oběť poučena o tom, že ji může vyslychat žena, že může požádat o přidělení zmocněnce apod. I zde ale vidíme, že záleží na poučenosti policistů – někde oběti takové informace proaktivně dostanou, jinde nikoli.

„No, ono to moc nejde. Já si myslím, že spíše než [na] opakovaných výsleších se má pracovat na ošetření oběti. Prostě to půjde k soudu. – Ale nebude na to oběť sama, bude vědět, o co všechno si může říci, někdo to tam s ní zajistí, někdo tam s ní dojde, na chodbě nebude čekat s obviněným. O to všechno se dá žádat, to všechno se dá zařídit. Je však potřeba, aby tu informaci oběť dostala, aby na to nebyla sama a aby si uvědomila, co je pro ni důležité. Také musí proběhnout zásadní věci, zajištění důkazů. Musí jí vysvětlit, že jedno z důležitých míst je její tělo. ‚Ted' musím sebrat stopy z vašeho těla. Omlouvám se, udělám to co nejcitlivěji. Je to ale důležité.‘ Protože ani bez gynekologického nebo zdravotního vyšetření se to neobejde. Cesta z toho je tudy. A cesta ze zpochybňování oběti je spíše ji poslouchat, než se ji snažit zahnat do kouta.“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

Oběť se vrátí k agresorovi – jedním z průvodních znaků domácího násilí je jeho cyklický charakter. Po eskalaci přijde zklidnění a vzhledem k ohrožujícímu charakteru celé situace začne mít oběť tendenci agresora omlouvat. V momentě, kdy mezitím došlo např. k vykázání, se oběť k agresorovi může dokonce vrátit. Tento faktor působí ve vztahu k policistům velmi demotivačně:

„Pořád mám v živé paměti poslední vykázání, které jsme tady řešili. Volala paní z proFemu, ještě nám poslala e-mailem letáček, abychom ho těm postiženým osobám předali. Oni nám ale řekli, že s nikým spolupracovat nebudou, že jsou spokojení, že agresor byl na 10 dní vykázán. Také nám řekli, že nebudou žádat ani o předběžné opatření u soudu a o prodloužení vykázání o dalších 30 dnů. Takhle to prý stačí, nic jiného nechtějí.“

Druhá fáze výzkumu, Polka, PČR

Zároveň výzkumy i praxe s ohroženými osobami ukazují, že se jedná o typické chování oběti – oběť často odchází na několikrát, odchází a k agresorovi se znovu vrací. Roli zde hraje celá řada faktorů – od cyklické dynamiky domácího násilí přes rysy traumatizované oběti až po nastavení systému pomoci – už jsme představovaly i situaci, kdy se kvůli nedostatečné podpoře ze strany institucí oběť vrátila, protože jí nic jiného nezbyvalo. Znovu je potřeba připomenout i otázku bydlení a rozhodování ohledně péče o potomky.

Fakta uvedená v tomto výzkumu potvrzuje i zkušenost práce s bývalými oběťmi domácího násilí, které se podílely na přípravě divadelního představení *Odchodem to nekončí* na dané téma. Všechny ženy si prošly opakovanými pokusy o odchod. Zmiňovaly i faktory, které vedly k tomu, že se odchod nepodařil hned. Přitom u některých jsme mohly sledovat vývoj situace, který trval i několik let.

Vztah mezi obětí a agresorem je často velmi silný a přerušení této dynamiky je velmi náročné. Zvláště policisté specializovaní na domácí násilí, ke kterým se dostanou ničivější případy, zmiňují opakovaně svoji bezmoc, kterou v tomto bodě zažívají:

„Takové ty typické věci: ‚Já mu nechci ublížit, já jenom chci, aby mi to už nedělal. Já ho nechci dostat do basy.‘ Takovéto věci. Oddalování podávání trestního oznámení, neustálé doufání v to, že se situace zlepší. Měla jsem tady paní s přelámanými prsty, partner jí je úmyslně přivřel do dveří. Mlátil ji, mlátil děti a ona i přesto vzala souhlas s trestním stíháním zpět a řekla: ‚Já ho miluju.‘“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Zážitek dlouhodobého násilí ovlivňuje osobnost oběti – oběť ztrácí sebevědomí, často má sklony k sebeobviňování za vzniklou situaci. To přispívá ke snížené schopnosti rozhodovat se o jednotlivých krocích a úspěšně je dokončovat – tak to alespoň vidí představitelé pomáhajících organizací:

„Ony ty dovednosti nemají. Ztratily je nebo jim nebylo umožněno je rozvíjet nebo jim vlastně jenom není umožněno je mít. Jsou tam jasně rozdělená pravidla, kdo rozhoduje a

kdo mlčí a poslouchá. Čím je domácí násilí delší, tím více je samozřejmě v té struktuře a také v těch dovednostech poškozující. A ten člověk velmi rychle přejde na mód přežití. ‚Moc nechci, moc nežádám. Vůbec nežádám o to, abychom měli zamilovanou domácnost. Mně stačí, že mě dnes nebije.‘ Energie, již člověk vyvíjí, tam klesá [tak], že se spotřebuje [jen] na ten mód přežití.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Klientky pak kopírují nejistotu policie, OSPODů i ostatních složek systému a stejně jako oni mají často vnímání násilí posunuté až k hranici fyzického násilí.

„Tady přijdou opravdu, až když je agresor uhodí. Vůbec neřeší to, že týrání je i psychické. Že ji nenechá spát, že ji odstaví od peněz, odřízne ji od přátel, nesmí ven, musí mu ukazovat mobil – tohle ty ženy vůbec nepovažují za násilí. Ještě jsem se nesečkala s tím, že by oběť přišla, že jí udělal úplně všechno kromě toho, že ji zbil.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Strach z nejistoty – v okamžiku, kdy se oběť rozhodne situaci řešit, čelí velkému množství nejistot, které ji mohou ochromovat v akceschopnosti a které jsou zároveň přirozené vzhledem k tomu, jak systém funguje. Oběti se bojí ekonomických potíží:

„U klientek, se kterými se setkávám já, je tou brzdou opravdu tohle. Strach z toho, co bude potom. Z té obrovské ekonomické nejistoty. Nebudeme si nic nalhávat, oběť, která odchází z domácího násilí, ekonomicky padá.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Pokud se zaměřujeme na ženy jako osoby ohrožené domácím násilím, je na místě připomenout přetrvávající znevýhodněné postavení rodin sólo rodičů (Palonciová et al., 2019) i nerovné ekonomické dopady rozvodu, jež mohou být v případě ukončení jiného typu partnerství ještě vážnější (Šatava & Janský, 2015). Oboje přitom souvisí se silně genderovanou nerovnou dělbou péče i genderově stratifikovaným trhem práce.

Oběť se také obává, že v rámci řešení situace přijde o děti, má strach z následné samoty nebo z toho, že to celé nezvládne:

„Ti lidé k tomu pomalinku docházejí. Já jim samozřejmě neřeknu: ‚Musíte utíkat.‘ To nemá smysl. Snažím se, aby sami došli k tomu, že je lepší bojovat. Většina z nich je buď svázaná dítětem a má strach, že o něj přijde, anebo má strach, že nebude schopna žít sama. Strach z toho, že budou sami, je snad největší. – Že nepřežijí. ‚Co budu dělat sám/sama? Není lepší žít s někým, kdo mi sem tam dá facku? Přece jen je na mě někdy milý.‘ U těchto násilných vztahů je časté, že lidé vyprávějí, jak bývá ten [druhý] člověk hodný.“

Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka

Oběť zlehčuje situaci – v rámci řešení situace se může stát i opačný paradox – představitelé systému jsou o existenci násilí přesvědčeni, ale oběť ho v souladu s fungováním traumatu bagatelizuje.

„Němčtě ona to popírala, zlehčovala. My jsme vstoupili do kontaktu s intervenčním centrem, to se na ni navázalo. Ale oběť nechce s nikým spolupracovat. Ona to má, v uvozovkách, geneticky podmíněno, protože její matka si prošla téměř tím samým a trvalo řadu let, než s tím začala něco dělat. Její maminka na to upozornila. Myslím si, že tahle holka má před sebou spoustu let, než si to v hlavě zpracuje, uvědomí si, že vlastně kopíruje život své matky, a bude chtít pomoc.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

Kromě ambivalentního postoje oběti, jak ho nazývají policisté, však vstupuje do hry i **(ne)důvěra ohrožených osob v systém jako takový:**

„Ty oběti absolutně nemají důvěru v orgány činné v trestním řízení. Proč? Proč byste měla hlásit něco, co se bude řešit pět let a ten pachatel za to dostane podmínku? To v jejich očích vůbec nemá smysl. A za druhé, domácí násilí i znásilnění ze své podstaty útočí na něco, za co se potom stydíte. Rozumíte – když ukradnou auto, nahlásí se 100 procent případů. Za to se nikdo nestydí. Není tam nedůvěra, není tam to, že vám rodina říká, že zničíte rodinu – že berete dětem tátu. Dětem navíc ten pachatel říká, že je to v pořádku a že to nesmějí nikde vyprávět, protože jinak ho zavřou do vězení. Takže tady v podstatě narážíte na funkční bariéru toho, jak domácí násilí funguje. (Nebo vlastně nefunguje.)“

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

Pro uvedení do kontextu nám mohou pomoci i další data. V rámci práce metodou divadla utlačovaných se při opakovaném představení hry na téma domácí násilí „*Odchodem to nekončí*“ a při opakovaných reprízách hry „*Deka*“, kdy šlo o pohlavní zneužití nezletilého, policie nechovala k protagonistům příběhu podpůrně. Při práci s diváky se ani jednou nepodařilo dosáhnout toho, aby se diváci pokusili požádat policii o vstřícnější přístup s odůvodněním, že to nemá cenu, protože policii nikdo nedonutí, aby se chovala citlivě.

Přestože se nejedná o reprezentativní vzorek, ukazuje tento fakt na dimenzi důvěry ve společnost a důvěry v instituce v rámci české společnosti, která je obecně považována za velmi nízkou, a logicky se tedy projevuje i ve specifické situaci obětí domácího násilí (Marková, 2004).

Nedůvěra tak může být symetrická – ani oběť nedůvěřuje systému, který často nedůvěřuje oběti. I oběti se totiž rozhodují na základě svého předporozumění, které je dané dřívější zkušeností i určitým všeobecným povědomím, které je ovlivňováno sdílenými informacemi, zkušenostmi, kontakty a dalšími aspekty. To si uvědomují i někteří policisté a další představitelé systému.

„Za největší problém považují důvěru obětí v policii. Dost často je to od těch žen – já tady neměla týraného muže; jsou to děti nebo ženy – spíš o nějaké nedůvěře v policii, ale obecně v systém jako takový. Přijde mi, že pomoc, ochranu před násilníkem, zabránění dalšímu jednání a následně rozhodnutí soudu, rozsudek a trest vnímají jako velice

nedostatečné. A na základě toho se s nimi obtížněji spolupracuje, protože je člověk musí přesvědčovat.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Jedním z dalších příkladů, jak tato dynamika funguje, může sloužit opět terénní deník z přípravy divadelního představení „*Odchodem to nekončí*“. Ženy – bývalé oběti – se shodly opakovaně na tom, že v Praze např. záleží na tom, na jakou pracovníci na sociálním odboru narazí. Když chodí žádat o dávky na úřad v jedné městské části a mají nalakované nehty, slyší od pracovníce, že když mají peníze na lak na nehty, dávky nepotřebují. Jinde naopak neupravený zevnějšek může zapříčinit, že dávky člověk nedostane. Ženy mají vyvinuté své strategie – pokud se chystají na úřad a mají ve svém okolí někoho, kdo tam už byl, dopředu si zjišťují, jak moc upravené, nebo neupravené mají být, aby se zvýšila jejich šance dávky dostat. Taková věc přitom vůbec nesouvisí s objektivním posouzením jejich situace, ale pouze s tím, jak daná pracovníce „odečítá“ skutečnou potřebnost dotyčné. Samostatnou kapitolu pak v celém systému hrají faktory jako etnicita či to, zda se jedná o osobu s českým občanstvím, či nikoli.

Celkový obraz v tomto bodě nicméně dotvářejí i hlasy samotných ohrožených osob, které se obrátily na pomáhající organizace právě proto, že z různých důvodů policii nezavolaly proto, že se to bály udělat. Specifikem těchto situací je, že se jednalo často o kvalitativně více ohrožující situace – násilí bylo zjevnější a intenzivnější, a *právě proto* se oběti na policii neobrátily. V momentě, kdy nejdramatičtější situace pominula, se obrátily o pomoc na pomáhající organizace. Uvádíme opět konkrétní situace s tím, že evidujeme i důvody strachu:

- Pachatel vyhrožuje ublížením na zdraví v případě, že PČR zavolá
„Každý den matce vyhrožuje smrtí, říká jí, že ji zabije a vysmívá se jí, že až ji zabije, nikdo jí nepřijde na pohřeb. Když matka chtěla zavolat policii, řekl jí, že pokud to udělá, zabije ji.“

První fáze výzkumu, proFem, email paní Danuše

„Manžel vyhrožoval partnerce nožem, házel po ní hrnce, vylil, co uvařila. Je zadlužený, má podmínku za fyzické násilí na dítěti z předchozího vztahu. Bála se jít na PČR s tím, že když vše řekne, manžel jí ublíží.“

První fáze výzkumu, sociální pracovníce ProFem o Mileně Dubové

„Pracovnice IC je v kontaktu s paní – mluví spolu arabsky. Jedná se o fyzické a sexuální násilí ze strany manžela, oba pochází ze Sýrie. Mají dceru (18 m.), paní neumí moc česky, bojí se o pobyt v ČR, má strach, že bude muset odjet bez dcery. Manžel bývá násilný, vyhrožoval, že dceru vyhodí z okna. Oběť se bojí volat PČR.“

První fáze výzkumu, Acorus, terénní deník

- Bojí se, že přivoláním PČR situaci zhorší

„Volá slečna, že viděla sousedku utíkat z bytu, byla zmatená a brečela, dle informací od Anonymy už byla dříve v kontaktu s nějakou organizací. Policii volat nechtěla – sousedka si není jistá, aby situaci paní nezhoršila, na zavolání policie se v tuto chvíli necítí.“

První fáze výzkumu, proFem, záznam telefonátu

Strach z reakce PČR, respektive z reakce násilné osoby na její přivolání potom u některých klientek vede až k tomu, že kontaktování PČR vůbec nezvažují, jako v případě znásilněné klientky mladší 18 let, která se ozvala jen na krizovou linku. Tento případ dobře ilustruje problematičnost využívání policejních statistik jako plně vypovídajících o reálné situaci v oblasti genderově podmíněného násilí včetně domácího a sexuálního.

Z výše popsaných reakcí vyplývá, že se opakuje situace, kdy je násilí už tak vyhocené, že se klientky bojí o své zdraví i život. Pachatel využívá strachu oběti a dá rovnítko mezi voláním o pomoc a fyzickým napadením. Svým mlčením si klientka vykupuje větší pocit bezpečí. V dalších případech ohrožená osoba vychází buď z předchozí špatné zkušenosti, nebo z – ve společnosti rozšířeného předpokladu – že pomoci se jí stejně nedostane. I tento předpoklad však nějak vzniká a je potřeba ho vzít při uvažování o pomoci obětem vážně.

Existuje jedno z dalších témat, které se line celým výzkumem a má opět co do činění s kulturní citlivostí na danou problematiku, **a tím je nedostatečná podpora pro oběť a její následná re-traumatizace**. Stejně jako oběť nedůvěřuje systému, ani systém nedůvěřuje oběti a podle toho definuje její postavení i strategie, které jsou primárně nastavené na znemožnění zneužití systému. Systém jakoby předpokládá, že cílem osoby, která se na něj obrací, je jeho zneužití, a podle toho k obětem přistupuje. To zároveň způsobuje re-traumatizaci, protože člověka, který přichází z dlouhodobé traumatizující situace, vystavuje často velmi necitlivě situacím, které jeho postavení primárně neupevňují a naopak jeho trauma prohlubují, respektive přidávají další typy traumatu.

Tento fenomén byl v rámci výzkumu jako jedna z hlavních součástí systému zmiňován tolikrát a má podle různých složek systému tolik facet, že se jím musíme zabývat samostatně. Opět se zaměříme nejprve na jednotlivé prvky, které k retraumatizaci podle jednotlivých účastníků a účastnic výzkumu směřují:

Přístup k oběti – v tomto bodě nejde ani tak o to, že by měli představitelé systému volit jiné strategie zaměřené na řešení situace, jde daleko více o citlivost, s jakou k ohrožené osobě přistupují, konkrétní slova a obraty, jaké volí, neverbální komunikaci, citlivé vysvětlování jednotlivých kroků apod.

„Ohledně přístupu k oběti – mám pocit, že snad nikdo z lékařů nebo z policistů není proškolený na to, jaká slova nevolit, jaké otázky nepokládat a jak se k tomu člověku chovat. Jestliže tam přijdete s paní, která je opravdu zbitá, řeknete, že jste z OSPODu, že jste doprovod, že tady paní je obětí domácího násilí, že potřebuje co nejdřív podat trestní oznámení a honem se uklidit, protože partner je ozbrojený a máme opravdu

strach. Odpovědí vám, že tam čekají i staří lidé a ať se paní posadí. – A čekáte dvě hodiny na rentgen. Nechají ji tam ubrečenou, nechají ji tam vyřízenou. Do toho lidé jsou samozřejmě zvědaví. Tisíckrát by vám utekla, kdybyste tam s ní neseděla, a úplně v činnosti pracovníka OSPODu to není. Dovedete ji na policii, řeknete, že ji vedete s tím a s tím a oni se jí u okénka v čekárně ptají – samozřejmě nejoblíbenější věta asi všech: „A to jdete až teď? Proč teď, když se vám to děje takovou dobu?!“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Volání po citlivějším, respektive jednoduše profesionálním zacházení se netýká jen jednoho typu instituce – různí pracovníci a pracovnice z různých institucí se s necitlivostí setkávají napříč systémem. Jedním z důvodů je to, že jeden konkrétní případ řeší tak velké množství institucí, že pravděpodobnost, že ohrožená osoba narazí jednou na někoho, kdo jí věří a v další instituci na někoho, kdo ji zásadně zpochybňuje, je velká. To dosvědčuje i následující úryvek, ve kterém jsou zároveň kladeny požadavky na oběti a jejich schopnosti systémem úspěšně proplout:

„Ani OSPODy, ani třeba policie nejsou nastavené na nějaké supervize, řešení těch případů. Nemají v tom čase a agendě na to prostor. Možná je to ani nezajímá. Zkrátka jim pak dáváme nějakou zpětnou vazbu třeba na těch našich IDT setkáních, jak koordinujeme tu mezioborovou spolupráci. Oni jsou potom z toho hodně překvapení. Že jsme s nimi měli tedy mluvit. Že my s oběťmi mluvíme takhle, oni takhle. Já říkám: „Ano, protože vy jste policie a my to tady s nimi můžeme v křeslíku hezky probrat. Často ti lidé přijdou z policie a tvrdí, že ani nevěděli, co tam podepsali. A já jim říkám, že se na to musí zeptat... To je samozřejmě zase chyba na straně klienta.“

Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC

Jednotlivci v rámci systému situaci oběti bagatelizují – v rámci systému řeší každé pracoviště jeden dílčí aspekt situace. A podle všeho se právě tímto mechanismem snadno stane to, že dílčí signály nejsou vyhodnocené jako závažné, naopak se často bagatelizují a násilí tak roste, aniž by ho kdokoli zastavil v jeho dřívějších fázích.

„Někdo skončí na jednotce intenzivní péče – a až tam se provalí, že se něco dělo. Jaký je systém? Systém je dobře nastavený. Ale vy to všichni přikrýváte! To už však je věc vedoucího územního odboru a také kontrolních orgánů.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Opakované výslechy oběti – ty se opět táhnou celým výzkumem jako opakované téma. Pokud je např. pro ohroženou osobu vstupem do systému okamžik, kdy volá PČR, musí nejméně 2x – 3x situaci popisovat na policii, ta ji odešle na OSPOD a do intervenčního centra, tam se celá situace opakuje. A pokud dojde k trestnímu stíhání, výslechy nebo jiné typy situací, kdy oběť musí znovu a znovu s cizími lidmi hovořit o traumatické a velmi osobní situaci, se neustále opakují. Nejen opakované výslechy, ale i všechny další typy podobných situací hrají roli v retraumatizaci:

„[Oběť] se vyslýchá poprvé tady, když přijde podat trestní oznámení, po zahájení trestního stíhání se vyslýchá podruhé. Beru ty ženy do speciální výslechové místnosti,

odcloním je od advokátů, snažím se jim od začátku doporučit, aby měly svého zmocněnce – aby je někdo zastupoval. Ale dojde k soudu a znovu je tam vyslyšají, všechno to probíhá znovu a znovu. Byť se dávají návrhy, aby oběti byly vyslyšány bez přítomnosti obviněného. Ti advokáti jsou opravdu necitliví, nepříjemní a jdou do těch žen. Ale je to o celém systému.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Zpochybňování oběti – ohrožená osoba může zpochybňování své situace zažít opakovaně. Na jednotlivých institucích evidentně záleží, jaký potenciál k důvěře a podpoře daný pracovník má. Ke zpochybňování může docházet navíc i zcela explicitně – to zmiňují především advokáti, kteří chodí s ohroženou osobou k soudům, kde je to na denním pořádku.

U domácího násilí se většinou ukazuje, že je to problém opravdu dlouhodobý. Jsou ženy, které si píšou deník. A v něm třeba stojí, že před dvěma nebo třemi lety ji partner znásilnil, že znásilnil i dceru a podobně. Tam se, pokud to není lékařsky doloženo, opíráme pouze o výpověď té oběti. Navíc to pro ni může být traumatizující, protože pokud si agresor vezme advokáta, on nebude zpochybňovat útoky, které jsou markantní a jsou vidět, modřiny a svědeckou výpověď maminky, že její dcera přišla domů s podlitinami. Ne – on bude rozporovat ty věci, které jsou mnohem obtížněji dokazatelné: „Znásilnil? Hm. Dokažte mi to. Jak si pamatujete, že to bylo znásilnění?“ – A podobně. Což tu oběť v daném případě traumatizuje ještě více.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

V rámci systému se ale jedná i o drobné komunikační mechanismy, které ohroženou osobu buďto přesvědčují o tom, že jí daný pracovník naslouchá a věří, nebo nikoli. Zpochybňování velmi subtilními výrazovými prostředky vidíme i v jiných oblastech, kde systém přichází do styku se stigmatizovanými jedinci a byl popsán jako mikroagrese (Sue et al., 2007).

Zdá se, že čím méně viditelné násilné projevy jsou, tím větší je pravděpodobnost, že v rámci řešení situace ohrožená osoba zpochybňování zažije, což jen posiluje mechanismy používané násilnými osobami a vyplývajícími i z obecných, často genderovaných, norem. Obzvláště znepokojujivé podoby tento aspekt pak nabývá v oblasti sexuálního násilí, které je ještě obtížněji prokazatelné, na čemž se opět de facto všichni oslovení shodnou.

Oběť je v porovnání s pachatelem ve znevýhodněné pozici – zvláště v okamžiku, kdy se jedná o péči o děti nebo o sexuální zneužívání, je v tuto chvíli systém v ČR nastaven tak, že se primárně jedná o tzv. „tvrzení proti tvrzení“ a je na ohrožené osobě, aby systém přesvědčila, že její interpretace situace – tedy to, že se jedná o násilí, s kterým potřebuje pomoci – je pravdivá. Jenže právě díky tomu, že k násilí dochází často beze svědků a v uzavřených prostorách primární rodiny, která je v dnešní době navíc co do počtu osob velmi okleštěná (Intenzivní, soudkyně), hledá oběť po celou dobu často jen velmi obtížně důkazy pro svá tvrzení. Kdežto násilná

osoba má možnost opakovaně tvrdit, že si ohrožená osoba vše vymyslela a že nic z toho, co tvrdí, jednak nemůže dokázat a jednak není pravda. Explicitně se pak tento mechanismus projevuje v trestním stíhání.

„Asi je to o postavení obviněných v trestním řízení. Byť už v rámci zákona o obětech trestných činů existuje spousta výhod pro oběti, a udělalo se toho hodně, připadá mi, že je oběť stále ve své podstatě dehonestována – opakovaně vyslýchána, přemýšlí se nad tím, jestli mluví pravdu, nebo ne, probíhá znalecké zkoumání. Člověk je za trestní řízení vyslýchán čtyřikrát a já se jim nedivím, že do trestního řízení nechtějí jít, protože když celým procesem projdou, jsou psychicky na dně. Byť se to snažíme udělat co možná nejpříjemnější. Pořád – nevím úplně, jak to říct... Mně vadí, jak je to nastavené v rámci trestního řízení, kdy má obviněný daleko větší práva než oběť. To mi na tom vadí. Ať už se jedná o nahlížení do spisů nebo cokoli jiného. Vezměte si paradoxy výslechu obviněného: on ve své výpovědi na oběť nahází špínu, xkrát z ní udělá, s prominutím, kurvu a nevím, co všechno. Oběť je povinna vypovídat pravdu – nesmí si nic vymýšlet, nesmí nic zamlčet a musí říkat jenom pravdu. Kdyby mluvila stejně jako obviněný, okamžitě bude stíhána za křivé obvinění nebo za křivou výpověď. Ten obviněný může naházet na oběť tolik špíny a oběť by to měla vyvracet. Proč? Mně tohle přijde úplně scestné.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Re-traumatizace oběti – systém je nastaven tak, že se sice snaží řešit reálnou situaci obětí, ale často bez ohledu na reálnou situaci člověka, který v rámci řešení traumatizující situace do tohoto systému vstupuje hledat pomoc.

„Já si myslím, že člověk, který přichází do intervenčního centra z ulice, si vůbec nedokáže představit, co je trestní řízení, a tudíž si troufám říci, že se sice bojí, co bude, ale nedokáže si to představit. Takže nevím, že by z toho ti lidé vystoupili proto, že by se báli opakovaných výslechů na policii nebo znaleckého zkoumání. To ne, protože to s tím nemají spojené. Je pravda, že klientky, jež se rozhodnou tou trestní cestou jít, toho pak v 95 procentech případů litují. Protože – já bych tam klidně nechala ty silné přívlastky – devastující, opakovaná re-traumatizace tam prostě je. Nevím jistě, jestli by to šlo udělat jinak. Nemám žádná představa jak. Ale ten systém [skutečně] je takto nastaven.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

K re-traumatizaci pak dochází i tehdy, když se podaří, aby oběť dostala veškerou podporu, kterou systém nabízí. I tak je na konci procesu, který by měl vést ke zlepšení její situace v horším stavu, než když do něj vstupovala.

„Jenže nevím, jestli to jde jinak. Protože to jsou lidé, kteří měli oddělené výslechy, kteří si mohli vybrat, jestli chtějí policistu muže, nebo ženu, kteří měli zmocněnce, měli důvěrníka. Ale ten systém [je] vlastně stejně sežvýkal. Přiznám se, že nevím, jak to udělat jinak. Než dát tomu člověku opravdu natvrdo pro jeho dobro povinnost spolupracovat s psychologem. Tím bychom ale na tu oběť hodili zase nějakou další povinnost. Na druhou stranu skutečně nevím, jak to udělat jinak.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Vzájemná nedůvěra – jedním z důvodů re-traumatizace je nejen neustálé opakování toho, kdy oběť musí znovu a znovu hovořit o traumatickém zážitku, respektive řadě zážitků, ale i to, že se musí neustále obhajovat. Systém totiž ohrožené osobě nedůvěřuje a ona musí tuto nedůvěru prolomit:

„Ano. Protože pro ně je traumatické to vyprávět. Na policii, u soudu, právníkovi, u druhého soudu a u znalců v opatrovnickém řízení nebo ještě u znalců v tom trestním... Ony mají pocit, že se musí neustále obhajovat. Z tohoto pohledu je logická otázka, proč to mají pořád opakovat? Proč se jim nevěří, když už to jednou řekly?“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Téma nedůvěry se pak objevuje na obou stranách. Systém nedůvěřuje ohrožené osobě a ta zase nedůvěřuje systému. Rozdíl ale spočívá v tom, že na straně systému je moc situaci ohrožené osoby ovlivnit nebo ji svým rozhodnutím naopak v situaci „zanechat“. Objevuje se tak téma tzv. **falešné oběti**:

„Jako proškolený metodik pro celý územní odbor jsem si opět prošel celorepublikovým dvoudenním IMZem (instrukčně metodickým zaměstnáním) a tam jsme řešili – opravdu to snad měli [jako] kazuistiku – paní – chytrou, vzdělanou, asi se dvěma tituly. Ona věděla, o čem je domácí násilí, a navíc měli velký majetek a byli už v rozvodovém řízení. To oznámení skutečně vypadalo tak, že ona je ta ‚vyčuraná‘, že se do té role stylizuje a chce jenom potvrzení pro soud, že dochází k domácímu násilí, aby mohla mít děti u sebe. Na tomto případě jsme se ze začátku rozdělili na dva tábory (protože nás tam bylo třeba 12, 18). A když jsme to procházeli, zjistili jsme, že i přesto, že na tom byla takhle, opravdu byla týraná. Měla tam ekonomické, sexuální a sociální násilí. Ale protože byla vzdělaná, byla schopná se bránit. Nás moc nepotřebují vzdělaní lidé. Když se podíváte do čekárny, vesměs jednáme s těmi hloupějšími. A pak vás najednou takový připravený člověk, který už má dokonce i seznam, může rozhodit. Ale to přece pořád neznamená, že to není oběť.“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Téma falešných obvinění se neobjevuje často, ale u některých pracovníků funguje jako zdůvodnění toho, proč primárně ženě spíše nedůvěřují, než důvěřují. Explicitně ho zmiňují zřídka:

„V praxi potkáváme bohužel i zdatné manipulátory. Vyhledávají místa pomoci s cílem shromáždit různá potvrzení. Někdy i sdělují, že jim advokát poradil: ‚Skočte tam a tam, všude se vyplakejte a pak si vyžádáme potvrzení.‘ A skutečně do týdne advokát pošle žádost o zprávu. My ze zásady potvrzení nevydáváme. Z důvodu diskrétní služby ani neověřujeme totožnost klientů, pokud ji uvedou. Chcete pomoci? Pomůžeme. Důvěra za důvěru. Máme vám říkat paní Nováková? Když taková klientka znovu přijde a žádá potvrzení o tom, že naši službu využila, nemůžeme vyhovět. Se souhlasem klientů vydáme informaci policii, avšak tam mohou klienti přímo sdělit to, co sdělovali u nás. Policii upozorníme, že totožnost klienta nebyla ověřena. Služby by lidé neměli vyhledávat účelově. Pravděpodobně občas chodí i do jiných organizací.“

Druhá fáze výzkumu, Švejdová, pomáhající organizace

Proto je potřeba věnovat se falešnému obvinění ve škále, v jaké se v rámci výzkumu téma objevilo.

Falešné obvinění se podle pracovníků OSPOD i PČR vyskytuje nejčastěji v podobě obvinění ze zneužívání dětí v rámci řešení rozvodové situace. Pokud se obvinění objevuje v tomto kontextu, je to pro pracovníky signál k obezřetnosti.

„Když k nám dorazil případ o pohlavním zneužívání dítěte (holčička, chlapeček) a zjistili jsme, že se rodina rozvádí, už jsme na 80 % věděli, že to je výmysl. Oni jsou ti lidé schopni i dítě vláčet martyriem trestního řízení (výsledky, znalecké posudky), jen aby partnerovi nějakým způsobem uškodili.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

Zároveň to z hlediska pracovníků OSPOD a PČR vypadá, že jsou schopni situaci rozpoznat:

„Nejlépe se to rozezná tím, že nepravá oběť v 90 procentech [případů] chce vykázaní. Klasická oběť naopak ne, i když má na sobě podlitiny nebo je zdemolovaný byt, agresora stále mimoděk omlouvá. Vždy řekne něco na způsob, že to nechtěl, že to takhle nemyslel nebo že je skvělý táta, který děti opravdu miluje a podobně. To jsou věty, které [zvyšují pravděpodobnost], že se jedná o skutečnou oběť. Nepravá oběť přijde a řekne: ‚Třikrát týdně chodí domů opilý. Bije mě. Nedává mi peníze. Křičí na děti. No – a já chci, abyste ho vykážali.‘ Z osobní zkušenosti mohu říci, že když první slova té ženy jsou: ‚Přišla jsem proto, abyste ho vykážali,‘ s největší pravděpodobností [to] skutečně je nepravá oběť. Pravé oběti se totiž tím, jak žijí v zaběhlém stereotypu, alespoň některé chování nebo situace snaží omluvit nebo je jim hloupé o nich mluvit – je jim trapně, stydí se a podobně.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

Stejná pracovníce ale zároveň připouští, že hranice, která se týká především vyhodnocení situace jako incidentu, je velmi křehká, a ne vždy se musí podařit ji dobře vystihnout.

Nicméně i u nepravé oběti mohlo dojít k incidentu – který však nenaplňuje znaky domácího násilí, je na úrovni občanského soužití. Každopádně i to se řeší. Každé oznámení se řeší. Ne že bychom řekli: ‚Paní, vy jste herečka, jste nepravá oběť, takže se seberte a běžte domů.‘ Tam se zkrátka zjišťuje, z jakého důvodu takto prezentuje. Může to být právě z důvodu, že potřebuje papír k soudu, a pokud se tam neprokáže žádné protiprávní jednání, je to uloženo na policii pro případné další využití u soudu nebo OSPODu. Jestliže se shledá nějaká skutková podstata ať přestupku či trestného činu, následně se to řeší.

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

Nicméně zdá se, že shoda panuje v tom, že klíčem je především dlouhodobá práce s ohroženou osobou. Tam, kde se objevuje násilí, je potřeba s rodinou pracovat a postupně rozkrývat další facety celé situace, která je tak jako tak nezdravá. A tam,

kde se jedná o falešné obvinění, vyjdou na povrch další aspekty řešeného problému, s kterými pak lze snadněji pracovat.

Černobílé vnímání tzv. falešných obětí zmiňuje i Ludmila Čírtková (2014). Uvádí, že z hlediska historického pohledu na téma obětí došlo na mezinárodní scéně k pokroku od vyhodnocování, zda dotyčný obětí je, nebo není, k vnímání celé škály chování – spolu s adekvátními reakcemi na ně. Jedná se tedy o možnost změny perspektivy z duální – ano, nebo ne – k vnímání celkové situace. Tato možnost ale nebyla v rámci rozhovorů zmiňována ani jednou. Naopak se vyskytoval jednoduchý model ano – ne.

Když o stejném tématu hovoří advokáti, přinášejí ještě další perspektivu – falešné obvinění z domácího násilí v českém prostředí totiž oběti nic nepřinese právě proto, že systém vykazuje takové množství propustí, díky nimž často nepomáhá ani skutečným obětem:

„Za celou praxi – a to jsem chodila konzultovat do dvou organizací (do Acorusu a do Rosy – a dokonce i do proFem) – jsem se nikde nesešla s falešným obviněním. To je jenom taková obrana. Jednak výmluva („Proč my bychom to měli dělat?!“), možná to šíří i agrese. Podle mě to vůbec nemá reálný základ, protože není důvod, proč by si ta žena měla domácí násilí vymýšlet.“

Výzkumnice: „No, aby snadněji dostala děti. – Ale ono se to vlastně neděje, že?“

Komunikační partnerka: „No! U nás se to neděje. V Německu třeba ano. V Německu platí to, že pokud dochází k domácímu násilí, tak je posíleno právě to, že se nedávají ani styky, a už vůbec ne střídavá péče. Automaticky. Protože je jasné, že tam by ty děti jenom létaly a byly nástrojem dalšího nátlaku na matku.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Právě proto jsou advokáti obecně opatrnější a zároveň jsou si jistější svým posuzováním situace. Roli tu zřejmě hraje i jejich celková obeznámenost s fungováním celého systému, která se odvíjí od jejich postavení v něm a schopnosti vyžadovat po různých složkách dokumentaci a práva ohrožené osoby. Způsob vyhodnocování naznačuje následující úryvek:

Komunikační partnerka: „Velmi často hájím křivá obvinění a mám velké procento zproštění z toho [důvodu], že to byla křivá obvinění, která vyvstala v rámci opatrovnických nebo majetkových sporů.“

Výzkumnice: „A jak to rozlišujete?“

Komunikační partnerka: „Za prvé, já to pro potřeby práce rozlišovat ani nemusím, protože já nerozhoduji. Opravdu věřím klientovi a dělám to, co chce klient. A za druhé, po x letech praxe v některých věcech vidíte tu šablonu, podle níž křivá obvinění vznikají. Hezky to shrnuje Lída Čírtková. Jestli jste si všimla, Locika dnes pořádala konferenci o ohrožených dětech, lidé tam nahrávali online příspěvky, ty tam teď asi 20 dní budou viset. Jeden z nich namluvila právě Lída Čírtková, která říká, že Česká republika má velký problém v tom, že přeceňuje málo významné (málo nebezpečné) domácí násilí a naprosto podceňuje ty

nejzávažnější případy týrání. To je totiž přesně o tom, že kdo nejvíc křičí, že je oběť, tomu všichni věří. To jsou ta naprosto nefunkční manželství. Manželé se navzájem mlátí, jsou nespokojení – ale zaměňuje se to za domácí násilí. A ty oběti, které jsou nejméně vidět, které jsou nejvíce skryté, u nichž dochází k tomu nejhoršímu násilí – ty se tady bagatelizují, právě s odkazem na mýtus dokonalé oběti. Kdy [skutečná] oběť pomoc vlastně nežádá, nechce ji nebo ji odmítá, je nekonstruktivní, někdy až velmi nepřijemná. A to všechno vede k tomu, že se tu stíhají věci, které by se vůbec stíhat neměly.

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

S tématem falešného obvinění ale úzce souvisí ještě jedno téma, které bylo ve výzkumu zmíněno dvakrát – v některých případech se sice jedná o oběť domácího násilí, ale v určité fázi řešení konfliktu přesáhne její zoufalství snesitelnou míru a začne se chtít agresorovi mstít.

„Pak ale nastane situace, kdy se rodič – žena, jež prožila psychické týrání – začne chovat naprosto iracionálně a začne mít pocit, že to manželovi musí vrátit. Většinou tedy následuje to, že ho obviní ze zneužívání nejen ji, ale i dítěte, což v 90 procentech [případů] není pravda. Tím pádem si ten člověk vytvoří strašnou nenávist a začne extrémně bojovat. Kdyby to dítě měli opravdu roztrhnout, roztrhnou ho – a možná před námi. Mně to přijde úplně hrozné. Připadá mi, že když se v pomáhajících [organizacích], jako je M., dělá příprava, nevysvětlí ženám, že msta nepomůže. – že jim přinese spoustu další bolesti. I ti muži se potom hrozně mstí. Ženy [oběti] by však po tomto zážitku měly být poučeny, že msta je dovede zase na špatnou stezku. Ale většinou jsou úplně umanuté, tak umanuté, že [s nimi] člověk nepohne. ‚On mi udělal tohle, tohle, tohle.‘ Já říkám: ‚Ne, má právo na to dítě.‘ Ony chtějí otci to právo za každou cenu vzít. A otec, který se do té doby o dítě nestaral, o něj typicky jeví extrémní zájem. Chce ho mít přesně. Dokonce jsme měli případ, kdy otec skutečně říkal: ‚Mně je jedno, jak se to bude střídat. Den – den. Rok – rok. Dva roky – dva roky. Hlavně ať je to spravedlivé.‘ Já jsem tomu tatínkovi říkala: ‚Ale když [dítě] nevidíte dva roky, bude se vám stýskat.‘ – ‚Mně je to jedno. Rok – rok. Dva roky – dva roky. Hlavně ať je to spravedlivé.‘ Taky výborný přístup. Dítě chudinka sedí a čeká za dveřmi. Většinou je musím uklidňovat. Vysvětlovat jim, že je rodiče mají rádi – že proto se tak hádají. A přitom vím, že jim tím v podstatě ubližují...“

Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka

Tento typ chování je nebezpečný, neboť pokud je posuzování obětí domácího násilí nastaveno dichotomicky, tedy buď se jedná o skutečnou, nebo o falešnou oběť, pak se může snadno stát, že spíše převládne vyhodnocení jako nepravé oběti. Jako zásadní se tedy ukazuje schopnost a ochota přistupovat k násilí jako ke komplexnímu jevu, který takto jednoduše redukovatelný ve většině případů není.

V momentě, kdy konfliktní dynamika přejde do fáze otevřeného boje, se pak může objevit právě aspekt msty. V této fázi sporu ale už bývá oboustranný, a pokud se taková situace objeví, je jasným signálem, že rodina nebo její jednotliví členové

potřebují od systému tak jako tak pomoc. Zároveň to ale nutně neznamená, že se o domácí násilí nejedná.

Debata v českém kontextu vykazuje jedno zásadní specifikum. V rámci výzkumu jsme ani jednou nezaregistrovaly slova spojená se zmocněním oběti neboli **empowermentem**. To je zarážející v rozhovorech se zástupci a zástupkyněmi tzv. pilířů pomoci. Přemýšlení o tomto aspektu se týká spíše určitého „mentálního prostoru“ pomáhajících organizací, ani zde není ale automatické.

V mezinárodní debatě se přitom tento aspekt jasně zmiňuje a debata napříč systémem se vede spíše o tom, zda se má v případě obětí domácího násilí volit spíše podpůrná strategie na úrovni psychologické pomoci, nebo zda se jedná o strukturální empowerment, který vede ke změnám systému, kterých se oběti účastní v aktivní roli těch, jimž je nasloucháno (Helmersson & Jönson, 2015). Jako ideální se nicméně jeví kombinace obojího.

Ve Velké Británii běžně fungují fóra přeživších domácího násilí, kde jsou bývalé oběti násilí, které jsou zároveň profesionálkami v určité oblasti a jsou aktivní ve vytváření politik a definování změn v systému pomoci (Hague, 2005). V českém kontextu jsme žádné podobné aktivity během výzkumu nezaznamenaly, ale právě zde je velký potenciál při odstraňování chyb stávajícího systému zachytit domácí násilí v ranějších fázích a řešit již zachycené kauzy včetně těch velmi závažných. Absence přístupu, který by budoval sebevědomí „obětí“, využíval jejich znalostí fungování násilí, podporoval je ve vytváření svépomocných sítí a přistupoval by k nim jako k expertkám na dané téma, které mají ovlivňovat způsoby řešení problematiky na systémové úrovni, nesouvisí ani tak s často deklarovanou jedinečností české praxe v této oblasti, jako spíše se silnou preferencí nastavení, jež primárně odpovídají potřebám jednotlivých institucí, a tedy nikoli osob ohrožených domácím násilím. Svou roli zde zřejmě hraje i přetrvávající nepochopení genderovanosti domácího násilí především ve formě partnerského násilí, jež souvisí se záměnou pojmů pohlaví a gender, ať už k ní dochází cíleně, nebo z nevědomosti (K. L. Anderson, 2005).

- Rozhodování o tom, kdo je a kdo není vnímán jako oběť je do značné míry ovlivněno i **kulturními předporozuměními**, se kterými jednotliví pracovníci a pracovnice k řešení konkrétních případů přistupují a jež jsou často ovlivněna i genderovými stereotypy.
- **Otázka důvěry a nedůvěry se vyskytuje napříč celým systémem.** V ČR je systém výrazně ovlivněn spíše nedůvěrou obětí vůči systému i systému vůči obětem. To výrazně ovlivňuje postavení oběti a přispívá k její **re-traumatizaci**.
- **Zapojení bývalých obětí do řešení celé problematiky není systémově nijak podchyceno.** Do určité míry k němu dochází mimoděk prostřednictvím toho, že některé z pracovníků oslovených institucí a organizací mají s domácím či jiným genderově podmíněným násilím osobní zkušenost, zde ale hraje podstatnou roli způsob zpracování této zkušenosti, který není nijak systematicky podchycen, právě proto, že systém tímto způsobem s oběťmi nepracuje.

U soudu: trestní řízení a opatrovnícký soud

Dalším z opakujících se témat v rámci výzkumu byla otázka postižitelnosti domácího násilí. Pro ilustraci přinášíme čísla organizací ROSA a proFem mapující jejich kontakty s klientelou v letech 2019 a 2020. První tabulka ukazuje čísla srovnávající rok 2019 a 2020 z hlediska klientek, které navštěvovaly organizaci ROSA v podobě **přímých osobních dlouhodobých konzultací**. Zde vidíme poměr klientek, které se rozhodly svoji situaci řešit, a počty případů, kde sociální pracovníce a terapeutky zaznamenaly nějaký typ odezvy od systému reprezentovanému v tomto případě PČR, přestupkovými komisemi a soudy:

	2019	2020
Celkový počet konzultujících klientek:	347	266
Klientka volala policii	89	78
Vykázání	7	12
Trestný čin DN	10	6
Přestupek	18	?

Zdroj: ROSA, interní materiály

V porovnání s dobou před rokem 2006, kdy byl schválen zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, je dnešní situace z hlediska postižitelnosti případů domácího násilí dle některých advokátů i zástupkyň IC výrazně lepší, neboť se zvýšila informovanost o samotném jevu. I přes tento posun ale stávající čísla ukazují velmi malou postižitelnost DN. Jedna pracovnice IC odhadla úspěšnost toho, že ohrožená osoba projde celým systémem až do konce a násilí je označeno soudně jako násilí, poměrem 1:300.

Komunikační partnerka: „Ono to slovo „odsouzen“... [smích] My nemáme příliš mnoho násilných osob, které by byly odsouzeny. Z toho malého množství tedy vychází množství ještě menší. Ale takhle: máme (!) ty, kteří byli odsouzeni za psychickou formu násilí. Máme.“

Výzkumnice: „Ale bavíme se opravdu o zlomečku...“

Komunikační partnerka: „No, to určitě.“

Výzkumnice: „Vy jste říkala 300 případů ročně, 30 z toho vykázaní...“

Komunikační partnerka: „Tři odsouzení. [smích]“

Výzkumnice: „Tři odsouzení. A jeden z nich na psychické.“

Komunikační partnerka: „Třeba za tři roky.“

Výzkumnice: „Ale bavíme se o 900 klientkách.“

Komunikační partnerka: „No jasně, no.“

Výzkumnice: „To je asi opravdu celé v nepořádku...“

Komunikační partnerka: „Jo.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Tento náhled potvrzují i vyjádření soudců a soudkyň:

„Ne... Musím říci, že případů domácího násilí je z hlediska soudního řízení minimum. My jsme bohužel až konečnou fází v celém procesu. Úskalí k vyřešení té situace je na cestě bohužel mnoho a k soudu se, myslím, 90 procent případů vůbec nedostane.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

Soudce Bouzek si tuto skutečnost vysvětluje tak, že důvodem je chování samotných žen – obětí domácího násilí. Podle něj situaci řešit nechtějí nebo nemají odvahu nebo případ řešit začnou a následně vezmou výpověď zpět nebo přestanou mít ochotu vypovídat. Zdá se, že se tedy v rámci celého procesu existuje mechanismus, ve kterém se podle něj oběti jaksi „ztrácejí“. Nejprve se ale zkusme podívat na to, co se děje v okamžiku, kdy se případ dostane právě až k trestnímu soudu.

Domácí násilí je podle soudců spíše „teoretický pojem, který my do toho prostě nezapojujeme“ (třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce).

S tímto tvrzením souvisí debata ohledně definic. Domácí násilí není ukotveno v zákoně, existuje jen soubor skutkových podstat, které se s ním pojí, jako je právě např. týrání osoby žijící ve společném obydlí nebo znásilnění, stalking apod.

„My se vlastně přímo domácím násilím nezabýváme, protože domácí násilí trestním zákoníkem není nijak definováno. Zabýváme se tedy pouze určitými trestnými činy, které by v souvislosti s tím domácím násilím mohly vzniknout. Typicky půjde o znásilnění, ublížení na zdraví nebo týrání osoby žijící ve společné domácnosti. To jsou asi takové trestné činy, které by se mohly z domácího násilí vyklubat. Nejvíce to je asi to týrání. To je většinou dlouhodobější fyzické psychické ubližování poškozené osobě. Je to samozřejmě nějaký dlouhodobější vztah, výrazně asymetrické povahy, kde se role jednotlivých účastníků nemění. Je tam jednoznačně daná osoba násilníka, jednoznačně daná osoba poškozené. To budou asi nějaké nejzákladnější znaky.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

Z nastavení posuzování toho, z čeho je obžalovaný obviněn (nikdo z oslovených soudců a soudkyň se nikdy nesetkal s jinou dynamikou než oběť – žena, pachatel – muž), vyplývá, že soudci se nedívají na situaci jako na komplex událostí, ale řeší **jednotlivá provinění**. Jak sami naznačují – soudí určité skutkové podstaty. Když tedy žena např. čelí dlouhodobému domácímu násilí, jehož součástí je i sexuální násilí, podává trestní oznámení na sexuální násilí, které je řešeno jako tato skutková podstata, a nikoli jako součást komplexnějšího problému – tedy situace domácího násilí, byť toto může do spisu vstupovat:

Výzkumnice: „Měl jste někdy pocit, že to tam třeba je (tedy při řešení ne znásilnění, ale týrání)? – Že by tam mohlo jít o nějaké další formy.“

Komunikační partner: „Můžeme se k tomu dostat v rámci výsledku té osoby. Může nám to nějak popsat. Na druhou stranu, pokud je tu nějaké závažné sexuální násilí, to, jestli jí někdy dal facku, pro nás není důležité – to už nebude mít takový vliv. Bude to třeba další přitěžující okolnost, ale závažnost toho samotného sexuálního násilí je taková, že nějaký další trestný čin menší závažnosti by tam nehrál roli. To my tady už primárně neřešíme.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

Pomyslná konečná instance celého systému nás tak vrací zpět k jednotlivým trhlinám v záchranné síti. Pokud se jedná o dlouhodobé násilí, které se skládá z dílčích drobnějších útoků na oběť, které mají ale subtilnější charakter, ani soud nemá příliš mnoho možností, jak toto násilí potrestat anebo označit za trestný čin. I v případě znásilnění se tak delší násilné projevy podle toho, co referuje soudce Bouzek, jaksi stírají – důležitý je ten jeden prokazatelný závažný trestný čin.

S tím souvisí i to, že i zde platí, že fyzické násilí s viditelnými následky je snadněji prokazatelné než např. dlouhodobé psychické násilí, které je de facto nedokazatelné, pokud nejsou k dispozici výpovědi svědků:

„Záleží ovšem také na množství svědků. Kolikrát se stalo, že se psychické násilí v kombinaci s nějakým fyzickým napadením (ne přeražený nos, ale zfackování, zkopání)

jako snáz prokazovalo. Třeba i sousedé přivolali policisty a od toho se to odvinulo. A celou dobu tam bylo významné to psychické násilí, které se v trestním řízení snáz prokazovalo, protože tam byla v rámci dokazování spousta svědků (i nepřímých – oběť se svěřovala, řešila to se spoustou lidí, nevěděla si rady, byla třeba i v nějakých organizacích, kamarádka jí doporučila krizové centrum). Ale když se klientka nesvěří vůbec nikomu a ví to třeba jenom maminka (anebo to dokonce neřekne ani rodičům, aby jim nepřidělávala starosti), těch možností, jak právě to psychické násilí prokázat, moc není.“

Třetí fáze výzkumu, Petřů, advokátka

Z hlediska důkazního řízení pak hrají roli znalecké posudky. Ty se ale v trestních kauzách dělají především na tzv. věrohodnost oběti a pak mohou být uloženy posudky na posttraumatickou stresovou poruchu osobnosti. Ta se ale zase projevuje spíše časově blíže prožité traumatické události. A vzhledem ke složitosti systému se doba, kdy se kauza dostane k soudu, prodlužuje – soudci uvádí, že když jde vše dobře, trvá to minimálně půl roku. Problémem je totiž přetíženost soudů a nedostatek znalců.

Znalecké posudky jsou jedním z důležitých nástrojů, jak situaci vyhodnotit a jak odhalit pachatele domácího násilí. Zvláště advokáti ohrožených osob jsou ale právě k tomu, jak fungují znalecké posudky v praxi velmi kritičtí.

„Myslím si, že obrovský problém české justice jsou znalci. Obrovský. Protože když soudci, kteří nemají znalost určitých mechanismů domácího násilí, spoléhají na to, že jim to řekne znalec, je to špatně. Za prvé proto, že to je hodnocení skutkového stavu. Za druhé tím, že jsou velmi malé peníze za znalecké posudky, nechce se to dělat mladým chytrým lidem. Nechci, aby to vyznělo jako ageismus, ale dělají to zkrátka lidé, kteří mají 40 let starý názor. A dělají to naprosto automatizovaně. Takový pan doktor K. zpracovává 320 posudků ročně, jak jsem si nedávno zjistila dotazem na ministerstvo spravedlnost. Takže když rok má 365 dní, on dělá 320 posudků a na každý si účtuje 40 – 60 hodin, žije zřejmě ve zcela jiném časoprostoru než my všichni ostatní. Ty jeho posudky podle toho také vypadají. Všechny stejné, všechny viktimizují oběť. Někteří znalci jsou super. Pan doktor V., paní doktorka C., a další – to jsou skvělí znalci, kteří vědí, jakým způsobem funguje oběť, a jsou to u soudu schopni obhájit. Ale pak tam přijde právě někdo typu K. a prohlásí, že (mohu vám citovat z protokolu) ‚posttraumatickou stresovou poruchu si oběť zavinila sama tím, že chodila na terapii místo toho, aby žila dál a na znásilnění zapomněla.‘ Že ‚oběť má vysokou školu, a tudíž nemůže být obětí domácího násilí, protože vysokoškolačky jsou chytré a vědí, že mohou odejít.‘ A co tam vyprávěl naposled? Že moc dobře ví, že posttraumatickou stresovou poruchu se každý naučí za pět minut z mobilu, a protože je za to až 12 let, on s touto diagnózou musí velmi šetřit, aby někoho neposílal do tepláku jen tak.“

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

Jedním z problémů je tedy samotná kvalita zpracovávaných posudků. Advokáti v rámci výzkumu ale upozorňují i na samotný proces jejich zpracování, který je jedním z dalších bodů, který přispívá k re-traumatizaci ohrožených osob:

Moje klientka má diagnostikovanou posttraumatickou stresovou poruchu posudkem v trestním řízení, ale teď šla na soud syna (doprovázela ho tam a i ona byla v rámci toho řízení o péči zkoumána), znalec skoro hned ve dveřích přítomné poučil, že posttraumatická stresová porucha vzniká jenom u vojáků, kteří si prošli válkou, takže ona ji nemá a ten druhý znalec to tam napsal špatně. – Takovéto nepravdivé věci...“

Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát

Někteří advokáti pak poukazují na to, že jsou případy, kdy soudce bez hlubší znalosti dynamiky domácího násilí rozhoduje v rozporu se znaleckým posudkem, přičemž je tento rozpor zdůvodněn jen neurčitým až intuitivním posouzením situace odrážejícím výše analyzovaná předrozumění:

„V drtivé většině případů to ti soudci přebírají, a byť to může být násilí za zavřenými dveřmi, věří oběti. Několikrát se mi už ovšem stalo (ve dvou případech z poslední doby), že ačkoli tu byl kvalitní znalecký posudek, tzn. od velmi vážených nebo pro mě vážených znalců, kteří si s tím dali práci, a byl tam dokonce i videozáznam, došlo ke zproštění obžaloby pachatele. Byť tu byl znalecký posudek a vypracovali ho opravdoví odborníci, přední odborníci zabývající se psychologií a psychiatrií. Soudy samy převzaly jejich roli a řekly, že podle videozáznamů si vyhodnotily, že ten poškozený lže. Přijde mi to za hranou, ale jako zmocněnci s tím vůbec nic neuděláme. Tohle jsou tedy případy, které mě opravdu tíží, už jsem je zažil a jsem z toho nemile překvapen. V okamžiku, kdy tu skutečně máte tvrzení poškozené, že se stala obětí násilí, a pachatele, který to bagatelizuje, a nikdo jiný to neviděl, je namístě, aby o věrohodnosti činili závěry znalci.“

Třetí fáze výzkumu, Iris, advokát

Důležitost rychlosti zpracování a kvality znaleckých posudků je v oblasti domácího násilí klíčová, protože právě u těchto případů soudy musí rozhodovat často v situaci tzv. důkazní nouze. Problém důkazní nouze soudci pojmenovávají velmi jednoznačně, zároveň ale konstatují, že ho nelze řešit a že domácí násilí není jedinou oblastí, kterou řeší tímto způsobem:

„PČR přece nemůže určit viníka, pokud nemá důkazy. I policejní psychologové říkají, že často důkazy nejsou. Inteligentní pachatelé unikají nejdéle, to už tak prostě je, týká se to i jiných druhů trestné činnosti. Psychické týrání se u PČR často nepodaří prokázat. Důkazy nejsou a nikdo si je nemůže vymyslet. Je to sice smutné, ale je to tak. Nejchytřejší a nejs sofistovanější pachatelé unikají nejlépe.“

Jedná se i o trestně-právní řízení. Tam musí být souhrn důkazů. Pokud jich není dost, není možné to dosoudit. Je to lepší než odsoudit nevinného.“

Třetí fáze výzkumu, Ignácová, soudkyně, záznam z terénního deníku, 26. 10. 2020

Problém důkazní nouze se pak projevuje jak u soudu první instance, tak i u odvolacího řízení. U něj poukazují soudci na to, že si nemohou vyžádat další doplňující důkazy, a tak se dostávají do pasti – i tehdy, když mají podezření, že se jedná o kauzu, kde domácí násilí roli hraje, mohou při posouzení situace vycházet jen z důkazů, které byly soudu předloženy primárně. A tak se dostávají do situace, kdy z lidského i profesního hlediska násilnou situaci popisují velmi citlivě, v konkrétní kauze ale nemohou rozhodnout jinak, než že zruší např. rozhodnutí o vykazání, a to pro nedostatek důkazů. Soudkyně Osadní tak např. domácí násilí definuje takto:

„V podstatě to asi chápeme jako jakýkoli diskomfort soužití, který jde za nějakou běžnou hranici osobního prostoru, kterou nemůže manžel, sourozenec prostě kdokoli překročit. Když si osobní prostor představím tak, že natáhnu ruku a až kam ruka dosáhne, je to můj prostor. Když mi do něj opakovaně někdo leze a ještě mi působí nějaké duševní trauma, je to domácí násilí. A to mi nemusí dát ani pár facek.“

Třetí fáze výzkumu, Osadní, soudkyně

Stejná soudkyně zažila během realizace výzkumu střet s jinou účastnicí našeho výzkumu, protože pracovaly na stejném případě – jedna ho připravovala k soudu z pozice PČR a soudkyně Osadní o něm rozhodovala na úrovni odvolacího soudu. Soudkyně, která sama definuje násilí právě takto citlivě, k tomu uvádí následující:

„V podstatě velmi slušně a mile napsala, že jsem líná, blbá kráva, protože jsme nějakou ženu nechali nechráněnou. Okresní soud nařídil předběžné opatření, my jsme to změnili a zamítli, protože se neprokázala potřeba. U předběžného opatření se vždy musí prokázat potřeba, že se to předběžné opatření vůbec má nařídít a osvědčit alespoň, že to bylo tak, jak se tvrdí. A tady je problém v tom, že nám policistka vytýkala, že jsme si nevyžádali zprávu od intervenčního centra, od policie – a ještě možná jmenovala někoho. Ale to my nemůžeme.“

Výzkumnice: „Jak to?“

Komunikační partnerka: „Protože v předběžných opatřeních obecně platí § 75c odst. 4 občanského soudního řádu, který říká, že pro předběžné opatření je rozhodující stav v době vydání toho rozhodnutí na okresním soudu. A tam je stop stav i pro nás. My tedy jenom posuzujeme, jestli ten okresní soud v okamžiku, kdy rozhodoval, měl dostatek podkladů, aby to předběžné opatření vůbec mohl nařídít. A tam já třeba vidím problém... Takže pokud vyděšená, zmydlená žena (třeba sociálně slabá, děti v ohrožení) dostane nějakou zprávu od lékaře, nějaký úřední záznam, že podala vysvětlení nebo trestní oznámení – už třeba ani vůbec neřekne, jestli byl ten partner vykazán nebo jestli tam bylo něco dalšího v minulosti. Obrátí se třeba na intervenční centrum, ale od nich už žádný další podklad nemá a srdcervoucím způsobem na několik stran vyličí, vypíše, jak to cítí – ale nepodá k tomu listiny, ze kterých zjistíme, že se asi opravdu něco dělo (že tam třeba přijela policie a na místě vyhodnotila, že se jim to jeví jako domácí násilí). My s tím pak nic neuděláme, protože vykazujeme jiného člověka (a je jedno, jestli ženu, muže) a musí tam být alespoň něco, abychom věděli, že si to nevymyslela.“

Třetí fáze výzkumu, Osadní, soudkyně

A s touto obecnou informací o roli trestního soudního řízení souvisí otázka **výše trestů**. Když situaci shrneme, pokud se jedná o první trestný čin, na základě výpovědi málokdy soudci sáhnou k nepodmíněnému trestu. U soudu je tedy v nejlepší případě nepřipustné jednání jako takové označeno, reálný dopad na pachatele to ale mít nemusí, a ten se může dokonce často domnívat, že jeho provinění nebylo tak závažné.

K tomu opět nejlépe napoví výrok soudce:

„Pokud je to nějaký jednorázový případ napadení, za to nikdo do vězení nepůjde. Máme tu určitou hierarchii trestů a netrestaného člověka, který spáchá první trestný čin, samozřejmě nikdo hned nepošle do vězení. Vězení se týká většinou až nějakého recidivisty. U prvotrestaných osob by to muselo být něco skutečně velice závažného. Třeba nějaký závažný případ znásilnění – tam určitě bude nepodmíněný trest. Ale pokud jsou to netrestané osoby, nepodmíněný trest je skutečně velmi výjimečný... To by se asi musel změnit trestní zákoník jako takový... A způsob ukládání trestů.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

Výrok soudce potvrzují i advokáti:

„Byla jsem překvapená, když jsem vůbec dospěla k odsuzujícímu rozsudku. Někdy to byla trošku trnitá cesta. Třeba to probíhalo hnusně. Ale že by ten soud na konci řekl: „Nic se nestalo...“ Někdy to postoupili jako přestupek. Mám zajímavou zkušenost vzhledem k tomu, jak se neustále řeší, že mají být nepodmíněné tu debatu úplně nesnáším: satisfakce oběti má různé podoby. Například když domácí násilí nebylo až tak intenzivní, ale přes znalecký posudek (protože tam byl syndrom týrání) jsme ho dotáhli do hlavního líčení, soudkyně ho postoupila pro přestupek, ale řekla, že se to všechno stalo, že to bylo hrozné. Obviněnému dala zpětnou vazbu, že takové jednání není v pořádku. S výsledkem trestního řízení byla spokojená i oběť, přestože jsem se obávala opaku. Jí stačilo, že jí soud její příběh uvěřil. A že byl agresor postaven před nějakou zodpovědnost – i tohle byla satisfakce. ‚Ne, já nepotřebuju, aby byl odsouzen.‘ Já jsem vlastně ze své pozice byla také spokojená. Řekla jsem si: ‚OK. Soud určil hranici. Můžeme se bavit o tom, jestli je támhle, nebo támhle. Šla jsem do toho s tím, že je to hraniční. Ale hlavně, že soudkyně řekla: ‚Jo, to se všechno dělo. Byl to ten fenomén, bylo to ono. [Jenom] se nepřekročila ta hranice.‘ Takže není nutné všechny zavřít.“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

Stejná advokátka ale připomíná, že i když soud udělí nízký trest nebo vše pošle k přestupkovému řízení, dvě věci hrají důležitou roli. Žena zpravidla hledá ukončení násilí, často ženám nejde o trestní stíhání partnerů a trestní stíhání je pro ně nástrojem, jak ukončit násilí. Vzhledem k tomu, jaký tlak ženy ještě i po celou dobu soudního řízení často zažívají, je důležitá i satisfakce – to, že někdo jiný řekne, že se o násilí skutečně jednalo.

Jenže např. některé pracovnice OSPOD, které se nad výší trestů podivují, to vidí jinak – z jejich perspektivy skutečné potrestání důležité je a není možné vnímat samotné uznání, že se o násilí jedná, jako dostatečné či dostatečně odstrašující:

„V lednu jsme tady měli dívku, kterou pohlavně zneužil její otčím, a ten byl okamžitě vzat do vazby. Takhle by to podle mě mělo fungovat! Pokud se to opravdu prokáže, že ten agresor nebo ten otčím něco provedl, aby to dítě vidělo, že, když to řeknu, spravedlnost opravdu existuje. – Že se mu za to něco uděje.“

Komunikační partnerka: „Alespoň podmíněné tresty. Aby proběhl soudní proces. Ten přestupek je takový... Není přestupek bagatelizování problému toho dítěte? Ono, když to člověk říká, není to takové, jako když vám to to dítě vypráví. To si říkáte: ‚To není možné, že se v dnešní době tohle dítěti může stát a že to dopustí vlastní matka a nechá své dítě takhle trpět.‘ A de facto z toho vyjdou beztrestně.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

Zdá se, že z hlediska systému je jedním extrémem odsouzení násilné osoby v trestním soudu.

Druhý extrém představují podle některých stále častější případy, které skončí **odsouzením oběti za křivé obvinění**. Jen za dobu trvání výzkumu hlásila organizace ROSA čtyři aktuální případy, kdy násilná osoba žalovala oběť, proFem hlásil ve stejném období případy dva. A opět – stejnou praxi potvrzují i advokáti:

„Kolikrát jsem se setkala s tím, že když bylo sděleno obvinění z [domáciho] násilí a pak byl obviněný agresor obžaloby zproštěn, podal návrh, aby byla oběť trestně stíhána za křivé obvinění. Přitom to nebylo jen dostatečně prokázáno.“

Nikdy (stalo se mi to za tu dobu asi třikrát) v tom rozsudku nestálo, že by bylo jednoznačně prokázáno, že oběť lže. Prostě tam bylo ‚in dubio pro reo‘, tzn. ‚v pochybnostech ve prospěch toho obviněného‘. Jednou jsem [dokonce] zažila, že paní byla za křivé obvinění odsouzena...

Ona byla dlouhodobou obětí. A také to dítě. To byla kauza, v níž figurovali P. a spol. Byli hodně houževnatí, k soudům chodili vždy hromadně a protahovali je. Tahle paní se rozváděla asi 10 nebo 12 let, protože pořád podávali různé námítky či stížnosti, nepřišli atp. A právě takhle to trestní řízení dopadlo.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Pokud se dotázaní napříč organizacemi zmiňují o trestním řízení, uvádějí opakovaně situace, které velkou měrou přispívají k re-traumatizaci obětí a jsou pro ohroženou osobu dehonestující. Tyto situace je možné kategorizovat následně:

- Opakované výslechy obětí a právo obžalovaného být přítomen u výslechu a klást jim otázky. Téma opakovaných výslechů napříč systémem se objevuje také cyklicky – hovoří o něm především policisté a následně i advokáti i soudci. Ohrožená osoba musí během celé procedury o svých traumatických zkušenostech opakovaně hovořit pokaždé před jinými lidmi většinou 3x – 4x.

- Setkání s obžalovaným u soudu – ohrožená osoba často čelí situaci, kdy se u soudu s obžalovaným nějakým způsobem setkává – když ne přímo v soudní síni, pak např. na chodbě před soudem. A z výzkumu vyplývá, že různé soudní budovy jsou různě uzpůsobeny k tomu, aby oběť před touto situací ochránily. Mohou využívat oddělené výslechové místnosti, oběť může mít přiděleného zmocněnce. I zde jsme požádaly o expertní informace neziskové organizace, které se zabývají přímo péčí o oběti domácího násilí. Organizace proFem tak např. uvádí, že v letech 2018 a 2019 žádali u 17 případů o přidělení zmocněnce a skutečně byl přidělen pouze 10 krát. Vidíme tedy, že ani tento nástroj není využíván zcela automaticky a i zde se posuzování potřeby tohoto podpůrného nástroje liší.

Soudci, kteří poskytli rozhovor, si i tuto situaci uvědomují a reflektují ji, zároveň ale nemají možnost, jak situaci řešit:

„To je bohužel problém trestního práva jako takového. Zásadní právo obžalovaného je, aby mohl být přítomen výslechu a klást té osobě dotazy (buď přímo, nebo prostřednictvím vyslyšajícího orgánu). Což v přípravném řízení někdy nelze zajistit, protože pokud poškozená přijde podat trestní oznámení, obviněný tam samozřejmě být nemůže – neví, že se takový výslech koná. A potom je to na přístupu policistů. Povinnost vyrozumět obviněného, že poškozená bude vyslyšána, nemají. Pokud to neudělají, on o tom neví a my sem tu osobu musíme opět zvát a opět ji vyslyšet. Pokud o tom policisté obviněného vyrozumí (o výslechu ví), vyslechne se ta osoba jako svědek a tady před soudem potom výpověď lze už jenom přečíst.

Takže to závisí na tom, jak vedou výslech policisté v přípravném řízení. No, a u toho soudu ty osoby samozřejmě primárně také chceme vidět. Většinou je chceme vyslechnout sami. Právě pro ten bezprostřední kontakt – abychom viděli, jak se chovají. Pokud je to skutečně těžká újma, snažíme se je sem zbytečně nevolat. U standardních případů je ale znovu vyslyšáme. Může se tedy stát, že ta osoba je během trestního řízení vyslyšána třikrát, čtyřikrát. Opakovaně vyslyšet se samozřejmě snažíme co nejméně, zejména mladistvé, děti apod. Ale pokud je to dospělá žena a je třeba znásilněna, z našeho hlediska je to velice standardní věc, nic mimořádného. Takže ty ženy většinou vyslyšáme.“

Třetí fáze výzkumu, Bouzek, soudce

- Způsob vedení výslechu u soudu – to, co platí o citlivosti v různých jiných částech systému, platí i u soudu. Podle advokátů se někteří soudci během soudního líčení chovají k ohroženým osobám velmi dehonestujícím způsobem navzdory tomu, že s nimi musí komunikovat o citlivých až traumatizujících zkušenostech.

„Samozřejmě je to spíše pozitivní, ale jsou tam i nějaké excesy, které hodně zamrzí. To je třeba netaktní způsob vedení výslechů obětí. Dokonce i soudkyně, kdy žena vyslyšá ženu. To, co tam vidím jako zásadní neprofesionálnost, nekorektnost, je to, že někdy si soudce – nebo dokonce soudkyně – dovolí i před obětí oběť moralizovat.

Konkrétní příklad: bylo to znásilnění, relativně závažnější jednak intenzitou (tzn. bylo tam také fyzické násilí) a jednak tím, že bylo dlouhodobé. To je taková klasická oběť domácího násilí, kdy v manželství dochází třeba i tři, čtyři roky k páchání násilí ze strany manžela na manželce. Soudkyně poznamenala před obětí, že pro ni vlastně jako oběť není věrohodná, protože nechápe, jestliže s tím pachatelem tři, čtyři roky žila v domácnosti a dělal jí takováto příkoří, jak je možné, že od něj neodešla. – A ta soudkyně ví, že jsou u toho třeba tři děti. Ty oběti se samozřejmě snaží chránit i děti, chtějí žít v nějakém rodinném svazku; svoje potřeby v podstatě dají úplně stranou a nechají na sobě páchat to násilí. Takže takovéto korekce ze strany soudců jsou skutečně netaktní. Ale spíše to jsou excesy. Nicméně zamrzí to. – Obzvláště, když je u toho ta klientka.“

Třetí fáze výzkumu, Iris, advokát

- To přímo souvisí s případy, kdy soudce používá nestandardní postupy, které jsou v rozporu s nastavením případu – někteří advokáti si stěžují na to, že soudci v rámci řízení moralizují nebo jiným způsobem nerespektují práva obětí:

„Pachatel má díky předběžnému opatření v trestním řízení už tři roky zakázaný styk s poškozenou, takže ona ho už tři roky neviděla. Doložila jsem znalecký posudek, že trpí těžkou posttraumatickou stresovou poruchou ve formě těžkého ublížení na zdraví. Za to, co jí dělal, byl odsouzen, zatím v prvním stupni. A [na základě toho] jsem požádala o její oddělený výslech. Pan soudce mi napsal, že tedy proběhne.

Šla jsem tam absolutně nepřipravená, protože jsem byla spokojená s tím, že nám vyhověl. Já jsem šla na záchod – a najednou vidím soudce, jak stojí s mojí klientkou v té místnosti pro oddělený výslech a něco jí tam říká. Ona měla takový úpěnlivý pohled, tak jsem k nim přišla blíž. A on ji přesvědčoval, ať se s ním v zájmu dětí vidí a že oni se přece nějak dohodnou. Já jsem řekla: ‚Pane předsedo, prosím vás, nemůžete tu klientku – ona má těžkou posttraumatickou stresovou poruchu, on s ní má zakázaný styk, tři roky ho neviděla, je odsouzený – nutit, aby se s ním viděla!‘ On trval na svém; já jsem trvala na svém. Načež na mě začal rvát – z 10 centimetrů chlap o hlavu větší než já. Křičel na mě úplně brunátný v obličejí. Já jsem přešla do obranného režimu, protože na tohle nejsem zvyklá, a pořád jsem jenom opakovala, že ona má těžkou újmu na zdraví a že kdyby jezdila na vozíku, také by ji nemohl nutit běhat po schodech. On řval, že si na mě bude stěžovat. Já jsem řekla: ‚Tak si na mě stěžujte, ale moje klientka prostě dovnitř do té jednací síně nepůjde. Od toho jsem tady já, já ji v tom prostě nenechám.‘ Načež prásknul dveřmi a utekl. Klientka se složila: ‚Já jsem si, paní doktorko, myslela, že vám dá facku.‘ – ‚No, tak to jsem si poprvé v životě myslela taky. To se mi ještě nikdy nestalo.‘ Div jsem se nerozbrečela, úplně se mi třásl hlas. Nejsem zvyklá na to, že by na mě v mých 40 letech řval někdo o hlavu větší a z 10 centimetrů. Takže jsem z toho také byla trochu otřesená.“

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

Pokud bychom měli shrnout situaci u trestního soudu, vidíme, že skutečně až do této poslední fáze řešení případů se dostane jen minimum kauz. Cesta k takovému řešení vede přes opakované výslechy obětí a pravděpodobnost, že se na konci této

cesty objeví nepodmíněný trest, je velmi malá. Ani způsob vedení soudního řízení pak není často neutrální ve vztahu k oběti. Ta může být – a v reálných situacích se to i děje – vystavena velmi nepříjemnému chování na hranici důstojnosti, a to ne nutně ze strany násilné osoby.

Opatrovnický soud vyvozuje důsledky vyplývající ze situace domácího násilí pouze v případě, že je pachatel pravomocně odsouzen v rámci trestního řízení. Pokud pravomocně odsouzen není, tak se opatrovnický soud dívá na předloženou situaci jako na rozvodovou kauzu, kde platí, že: *„Když rodiče nejsou schopni unést rodičovskou odpovědnost a domluvit se, pak musí rozhodovat soud.“* (Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce). Stejný soudce konstatuje, že domácí násilí se v kauzách, které rozhoduje, objevuje velmi málo. Nejčastěji se podle něj jedná o spor dvou lidí, kteří si sami bez zásahu státu vyrobili dítě a tím se stali rodiči. K soudu přichází v situaci, kdy už zpravidla domácí násilí nezažívají, protože jsou od partnera pryč. Z jeho perspektivy ho tedy vytahují sami a spíš tehdy, když ho chtějí použít proti druhému člověku. Na přítomnost domácího násilí se soudce nedoptává aktivně, spíše si může všimnout určité rozhodovací nerovnováhy. Ta ale sama o sobě nemá na průběh soudního jednání žádný vliv, a to ani v případě, že je v rámci jednání jasný důraz na dosažení dohody obou stran (Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce). Tento hlas může znít extrémně, ale z hlediska dopadů domácího násilí na opatrovnický soud není ojedinělý.

Soudy se od sebe nicméně liší v tom, jak soudní jednání probíhá. V rámci výzkumu jsme měly k dispozici např. metodiky z mosteckého soudu, kde aplikují většinově Cochemský systém, s oběma stranami se scházejí mimo soudní síň v zasedací místnosti, snaží se vést spor velmi civilně, dopředu nabízejí oběma stranám semináře, na kterých se mohou v celém procesu i způsobu rozhodování zorientovat (*Metodika projektu Cochemský model v ČR, 2019*).

Advokáti situaci popisují podobně, jen ji hodnotí zcela jinak a jinak vnímají i roli, jakou hraje přítomnost domácího násilí:

„Také se s tím potkávám. – Že je tam předchozí domácí násilí a pak tam probíhá tvrdý boj. Já to zjednoduším, domácí násilí je většinou navázáno na nějakou poruchu osobnosti a ta porucha osobnosti se potom ve sporu o děti projeví a – není to hezké.“

Výzkumnice: „Bývá to zohledněno?“

Komunikační partnerka: „Podle mě si s tím ty opatrovnické soudy nevědí rady. Protože oni mají strategii dohodnout se. A nevím, že by nějaká strategie na domácí násilí byla. Ono je to naprosto v pořádku. Děláme to, většina nás profesionálů to dělá – vedeme ty rodiče k dohodě. ‚Ustoupit musejí oba,‘ a ‚soustředte se na to, co bude dobré pro vaše dítě.‘ Ale když je na druhé straně někdo, komu je to úplně u...(pardon)...“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

V porovnání se situací u trestního soudu vychází ve vztahu k domácímu násilí opatrovnický soud v perspektivě advokátů podstatně hůře – stává se totiž kolbištěm, kde jsou mechanismy domácího násilí uplatňovány, aniž by existovaly

mechanismy, jak tento fakt zohlednit v samotném soudním procesu nebo v uspořádání opatrovnictví. Zatímco v trestním řízení se soudci často snaží, aby se žena s agresorem např. skutečně potkat nemusela, u opatrovnického soudu se na nic takového nebere zřetel.

„Ti agresoři se obvykle vehementně brání právě u toho opatrovnického soudu. Znevěhodňují i zprávu Rosy. Že to je pouze jednostranný důkaz, protože s ním nehovořili, a neznají tak jeho pohled. Devalvují práci organizace a vůbec to, že pracuje s oběťmi a že ta žena se tam otevírá a dělá to ne proto, aby dostala zprávu, ale aby se někam posunula a aby ten cyklus domácího násilí přerušila... Občas soud připustí, aby se v tomto řízení použil tamten určitý posudek. Ale mají tam prostě jiné linie.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Ani znalecké posudky se v opatrovnickém řízení nepoužívají jako nástroj pro zjišťování domácího násilí.

„V opatrovnickém řízení se dělají znalecké posudky zásadně na to, který z rodičů má jaké výchovné schopnosti pro to, aby vychovával dítě, a jestli je tam nějaká možnost spolupráce. Tam jako by ta tvrzení o domácím násilí neexistovala. To ti znalci do závěrů – ani do té předzávěrové úvahy – vůbec nepromítnou. Sice napíšíou ‚matka v návrhu uvedla to a to‘, ale pak s tím nepracují. Prostě to není prokázáno, není odsouzeno – nás to nezajímá.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Navíc se i zde vrací téma pohledu na důsledky násilí pro výchovu. Fakt, že se někdo chová násilně, v ČR nemá vliv na posuzování daného člověka jako vychovatele – přítomnost domácího násilí nemá vliv na to, jak se většina institucí dívá na péči o dítě:

„Neumíme chránit oběti a děti v opatrovnických řízeních. Pořád je tu nastavený narativ ‚dělal to manželce, nedělal to dětem, tudíž je dobrý vychovatel‘. Přestože transgenerační přenos domácího násilí je popsán od 70. let, tedy prakticky 50 let, Česká republika stále ještě nedospěla do stádia, kdy by si řekla, že násilník je špatným vychovatelem a opatrovníčtí soudci a pracovníci OSPODů v žádném případě nejsou školeni na to, aby uměli zacházet s domácími násilníky. Oni k nim přistupují jako k normálním rodičům. Tady se řeší ukládání nějakých opatření v trestním řízení ohledně zvládnutí agrese. Ale vím – a to přes kolegyni – o jediné kauze, kdy rodiči kurz na zvládnutí agrese nařídil soud v opatrovnickém řízení.“

Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka

Z tohoto hlediska je podle advokátů problematická i tematika předběžných opatření. Ta jsou také často zamítána, a to i v případě, že je např. matka s dítětem v azylovém domě.

„Nebudeme vydávat předběžné opatření, které žádá matka, protože tu není naléhavý důvod; dohodněte se“. Takhle to teď většinou bývá. – Tedy pokud ta žena není v azylovém domě. [Ale] mnohdy, i když v azylovém domě je, nevydává se k žádosti

předběžné opatření. A dává se tam jenom proto, že jsou v azylovém domě v utajení, a tudíž se musí nějak pozměnit, aby se děti s otcem vídaly... Tam je právě prostor pro další týrání a nátlaky a manipulace ze strany agresora.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Opatrovnický soud de facto nemá zákonem dané podmínky pro zakomponování situace domácího násilí do soudního řízení – alespoň podle toho, jak se k tématu vztáhli oslovení soudci. Podle advokátů i advokátek by to však udělat mohli, pokud by byli k tématu citlivější a přítomnost naschválů a násilí zohlednili ve svém rozhodování.

- Celým systémem projde až k trestnímu stíhání jen **minimum případů**, odhady z jednoho IC jsou: 1 odsouzený z 300 řešených případů.
- V rámci trestního řízení je jen velmi malá pravděpodobnost, že chování u prvo-pachatele bude **posouzeno jinak než jen podmínkou**.
- V rámci trestního i opatrovnického soudu dochází často k **re-traumatizaci** oběti domácího násilí.
- V opatrovnickém řízení je otázka násilí zakomponována až tehdy, pokud je násilná osoba pravomocně odsouzena v trestním řízení.

Přestupkové řízení

Většina případů, které pomáhající organizace vedou jako případy domácího násilí, tzv. končí u přestupkového řízení. K němu případ postupuje policie nebo soudce, který může v rámci soudního řízení rozhodnout, že se má případ řešit právě tam. Podle soudců je hlavním kritériem pro takovéto rozhodnutí míra újmy, kterou jednání pachatele oběti způsobilo. Pokud byla újma menšího charakteru, je to dle soudců indikace k předání případu právě na přestupkové řízení.

Představitelé přestupkových komisí nebyli do tohoto výzkumu zahrnuti, můžeme tedy vycházet jen ze sekundárních zdrojů dat. Přestupkové řízení může být ukončeno pokutou nebo napomenutím nebo může skončit tak, že viník není vůbec označen, v ojedinělých případech se může věc naopak posunout k soudu.

Organizace napříč celým výzkumem se shodují na tom, že přestupkové řízení v rámci řešení situací domácího násilí však de facto nefunguje. PČR ho vnímá jako naprosto nedostatečný nástroj, který by měl sloužit alespoň k odstrašení. Ale neděje se ani to. V rámci PČR jsme se dokonce setkaly s názorem, že by přestupky mohla řešit policie, protože by mohla s jejich pomocí agresora lépe edukovat. Vzhledem k výši pokuty jde totiž spíše o symbolickou funkci i z hlediska finanční zátěže.

Napříč systémem se pak objevují i situace, kdy je jeden případ opakovaně vyhodnocován jako incident a končí tak opakovaně na přestupkovém řízení, násilí to ale nezastaví, naopak to může pozici agresora ještě upevnit:

Komunikační partnerka 1: „Myslím si, že většina oznámení, která se dávají, končí na přestupku. S tím, že u jednoho případu bylo několik přestupků ve správním řízení. Jednou byla udělena pokuta, kterou dotyčný stejně neuhradil, takže si myslím, že efekt tam není žádný. Myslím si, že ti agresori z toho nemají žádný respekt. Vědí, že se jim nic nestane – že to možná my oznámíme, že to někam putuje, ale že se nedostanou k žádnému soudu a víceméně jim nic nehrozí... Bohužel z toho mám takový pocit, že my do toho kolikrát dáváme mnohem víc času, energie a všeho možného a doufáme, že agresor za to, co dělá, bude potrestán. Když se nám to potom vrátí od policie zpět, že to postupují k přestupkovému řízení, je to smutné...“

Komunikační partnerka 2: Vezmi si, že jste mi popisovali reakci toho kluka, když jste mu řekli, že to oznámíme na policii. Tam bylo vidět...“

Komunikační partnerka 1: „...že to z něj opadlo.“

Komunikační partnerka 2: „Hurá, teď jsem vyhrál, k něčemu to je. Já jsem to tady všechno řekl a najednou – celou dobu jsem dostával já, ale teď dostane za uši ten dotyčný, který mi to dělal.“ – On nedostane. On dostane třeba jenom napomenutí nebo přestupek. Jak se dá finančně vyměřit pokuta [za] to, že někomu zlomíte... – že mu narušíte dětství? Jak se to poměří penězi? To za to dostane pokutu? „Tak já si tady zaplatím 5000 a tím to hasne? Ten nedostatečný postih za to, že někdo sáhne na dítě – dovolí si ho ponížit...“

Komunikační partnerka 1: „V tomhle bych potřebovala vidět posun.“

Druhá fáze výzkumu, Ostrovní, OSPOD

Podle účastnic a účastníků výzkumu je důvodem jednak nedostatečně a povrchně provedené přípravné řízení od PČR a pak průběh samotného přestupkového řízení.

„Prostě mají oznámený nějaký přestupek a nepátrají po tom... To se mi v roli státní zástupkyně dělo opakovaně. Dokonce jsem měla v ruce i rozhodnutí o přestupku, kde byl popis toho skutku, který přesně odpovídal trestnému činu závažného dlouhodobého týrání. V takovém případě jsme dělali kroky, abychom to [dostali] z přestupkového řízení a nevznikla překážka ne bis in idem (když to rozhodnou v přestupkovém řízení a dostane pokutu, už se to nedá řešit v trestním řízení)... Ano, to se stává, to se stává. I dnes se s tím setkávám. Setkávala jsem se s tím jako státní zástupkyně, setkávám se s tím také nyní v advokacii – že ta policie nejde hlouběji. Nehledá celý ten jev, izoluje to a nevšimne si, že by se to mohlo nějak dát dohromady.“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

U přestupkového řízení tedy končí i případy, které by podle advokátů měly být automaticky řešeny u soudu:

„Někdy se také stává, že věc, která z mého pohledu je domácím násilím nebo ublížením na zdraví a rozhodně má větší závažnost, než aby skončila u přestupkové komise, skončí na přestupku. To je můj názor. Co já kolikrát zažil v přestupkovém řízení – řeší se to

u jednoho stolu, není tam žádný soudce, který by obviněného z přestupku mohl nějak uzemnit... Párkrát jsem to zažil a bylo to velice nepříjemné. A i když toho člověka odsoudí – táhlo se to, i když jsme měli hodně důkazů – nakonec dostane tisícovku pokuty. To je opravdu tristní. Snažím se tedy, aby ty věci na přestupku nekončily. Myslím si, že věc tak závažná, jako je týrání, by na přestupku končit neměla.“

Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát

Advokáti ve výzkumu zpochybňovali i samotný proces vedení přestupkového řízení ve vztahu k účinnosti zabránění domácímu násilí. Dle jejich zkušenosti se u přestupkového řízení často děje to, že situace není nahlížena jako celek v určitém kontextu, ale je naopak rozdělena na dílčí prohřešky, které jsou řešeny jednotlivě, což de facto znemožňuje hledání řešení i postih v oblasti domácího násilí:

„Trvalo to dlouhodobě. Různé psychické týrání, ponižování, plivání nebo rozbíjení nádobí – anebo pomočení auta. Takovéto věci se děly. A policisté to rozsekali na spoustu přestupků a nechtěli to řešit jako jeden čin. Nechtěli v tom vidět dlouhodobost a udělali z toho jednotlivé incidenty.“

Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát

Aby bylo možné přestupkové řízení popsat detailněji na základě dat, bylo by potřeba udělat následný výzkum zaměřený primárně na tuto problematiku. Na základě aktuálního výzkumu můžeme však tvrdit, že shoda napříč systémem pomoci je na tom, že tento nástroj funguje nedostatečně a jeví se jako v zásadě kontraproduktivní, a to jak obecně směrem k řešení domácího násilí jako nežádoucího společenského jevu, tak vzhledem k ohroženým osobám a jejich dětem.

TABU UVNITŘ I VNĚ SYSTÉMU

V rámci systému pomoci obětem domácího násilí existují témata, která mají všechny parametry tabu. Jsou zmiňována okrajově, u některých případů figurují jako vysvětlení, zároveň na sebe poutají v rámci rozhovoru hodně pozornosti. V rozhovoru jsou často uvedeny tichem nebo ztišením hlasu komunikačních partnerek a partnerů, váháním a intenzivní neverbální komunikací, která ukazuje na opravdovou potíže při komunikaci. Tato tabu není lehké postihnout, jsou přítomna jakoby na pozadí. Mohou ale sehrát velkou roli v rozhodování jednotlivých aktérů v rámci systému. Právě absence určitých témat totiž definují celé pole řešení stejně jako témata, jež jsou otevřeně zmiňována. Místy se zdá, že jednotliví pracovníci a pracovníce v rámci systému si jsou vědomi toho, že nejsou s to řešit situaci ani některých velmi drasticky týraných osob, a soustředí se na témata, která slibují lepší vyhlídky na řešení (práce s agresivní osobou, ochrana práv dětí apod.). Zatímco otevřeně pojmenovaná témata jsou součástí celého jevu a nutně musí být součástí jeho řešení, soustředění se pouze na ně odvádí pozornost od akutní situace osob, které jsou násilím primárně ohroženy. V této kapitole dáváme k dispozici přehled těch tabu, která jsme v rámci výzkumu detekovaly. Nejdříve se ale pojďme podívat, jakou mohou mít funkci. Mary Douglas přináší úvahu o hranici mezi tím, co vnímáme v moderní společnosti jako čisté a nečisté: *„Odstraníme-li z našich představ o špíně patogenitu a hygienu, zůstane nám stará definice špíny jako nemístné věci. Tento přístup implikuje dvě podmínky: soustavu uspořádaných vztahů a přestoupení takového řádu. Špína pak nikdy není jedinečnou a izolovanou událostí. Kde je špína, je i systém. Špína je vedlejším produktem systematického třídění a klasifikace věcí, stejně jako třídění v sobě zahrnuje vyřazení nepatřičných prvků.“* (Douglasová, 2014, p. 73).

V rámci analýzy systému pomoci obětem domácího násilí jsme opakovaně narážely na témata, která jsou ze systému vytlačována. Jsou průběžně zmiňována, ale zmínka o nich je doprovázena intenzivní neverbální komunikací značící nejistotu, odmítání, odpor, nebo dokonce emoci podobnou emoci vyvolanou něčím, čeho se člověk štítí. Jedná se o fenomény, které dráždí nepatřičností, případně vyvolávají pocit bezradnosti, bezmoci. U komunikačních partnerek a partnerů je evidentní snaha o jejich vytlačení z hranic systému a zároveň jsou iritováni tím, že je nelze nezmínit. Zkrátka – mají všechny parametry takového tabu – tedy něčeho, co se snažíme obejít.

Mary Douglas (2014) vysvětluje takové jevy v civilizované společnosti pomocí antropologických kategorií. Náš obecný cit pro to, jak mají věci správně být

a fungovat, co je čisté a co je špinavé nebo jemněji řečeno nepatřičné, to vše spadá do oblasti kulturních fenoménů a je silně ovlivňováno kulturou, která je dynamická, a tedy i proměnlivá. Citlivost na násilí obecně a na domácí násilí specificky je zmiňována v řadě textů (Fagerlund & Kääriäinen, 2018; Hague, 2005; Osofsky et al., 2004). Stejně texty se opakovaně vyjadřují k tomu, jak se míra citlivosti na násilí v některých západoevropských a severských společnostech v posledních několika desetiletích výrazně změnila. To vidíme i na množství různých projektů, které jsou na západ a severozápad od nás čím dál systematictější zaměřeny na zvýrazňování hlasu bývalých obětí v rámci systému (Helmersson & Jönson, 2015). Běžné jsou kurzy a linky terapeutické pomoci zaměřené na policisty, a školení v jejich citlivosti na situace, kdy jsou násilí přítomné děti (Osofsky et al., 2004). Citlivost na násilí je jedním z kulturních fenoménů, které je třeba popisovat na škále – jsou přítomny více nebo méně – a to ideálně na škále, která reflektuje různé sociodemografické či zkušenostní charakteristiky, tedy to zda a případně jakou zkušenost s násilím dotázaná osoba má. Navrhujeme dívat se na tabu, která jsme detekovaly v rámci systému pomoci obětem domácího násilí, právě tímto prizmatem – jsou to fenomény do určité míry přítomné a také ovlivňují rozhodování jednotlivců v rámci systému.

Citlivost na násilí

Při analýze definic a znaků domácího násilí v českém kontextu vyplynula z jednotlivých výpovědí určitá nespokojenost s aktuálním stavem, která se objevuje napříč celým systémem. Tu bychom mohli popsat jako určitou disproporci, kterou spatřují v nastavení definic – ať už těch pro vykazání nebo např. definic, které využívají jednotlivé organizace, a reálnými případy, které řeší. Místo toho, aby definice pomáhaly v rozhodnutí, zanechávají po sobě pachuč, že se dotyčný člověk, který potřebuje pomoci, do prostoru vymezeného definicí nevejde. A zároveň mu není možné nabídnout nic jiného, co by zmírnilo jeho nebo její situaci aktuálního ohrožení. Účastnice a účastníci našeho výzkumu často zmiňovali pocit, že člověk, který stojí před nimi, potřebuje pomoc a oni mu jako zástupci systému účinnou pomoc nemohou nabídnout, protože coby ohrožená osoba neodpovídá definici organizace, kterou náš komunikační partner či partnerka reprezentuje. Výpovědi týkající se hledání dlouhodobějších řešení odrážejí širší společenský kontext celé debaty.

Jedním z vysvětlení, které se opakuje napříč systémem, je právě zmiňování citlivosti na násilí, respektive pocit, že **citlivost na násilí** je v české společnosti v porovnání se zahraničím obecně příliš nízká, a že tedy řada jednoznačně násilných situací není jako taková nutně vůbec vnímaná:

„Možná pojmenováváte to, že tolerance k násilí je v České republice poměrně vysoká. Celkově. Je jedno, jestli je to OSPOD nebo sousedka. Prostě: ‚Ženská sukně všechno schová.‘ ‚Škoda rány, která padne vedle.‘ ‚Pro lásku se musí něco vytrpět a obětovat...‘

Proto u nás lidé koukají s vytřeštěnými očima na Skandinávii. ‚Jak to, že když tam dám dítěti na zadek, oni mi řeknou, že to nemůžu?!‘

Tolerance vůči násilí je zde poměrně velká. Vy jste zmínila témata kontroly. My jsme žili 40 let ve státní kontrole a bylo to OK. Takže to, že mi někdo kontroluje telefon, mohu vnímat tak, že ve své podstatě o nic nejde. Někdo kontroloval, jestli se chci, nebo nechci rozvést, a když jsem si našel jinou ženu nebo muže, ženský svaz debatoval, jestli mám právo opustit ženu a děti nebo jestli mám právo opustit manžela. Vlastně se to dávalo výš. Mám pocit, že lidé jsou do určité míry opravdu zvyklí si tu kontrolu předávat. A z druhé strany: kdybyste dělala rozhovor s násilnými osobami, zjistila byste, že měli velmi podobné dětství. Že to jsou lidé, kteří byli týráni, byli zneužíváni, vyrostli v domácím násilí, a co si pamatují, je ta bezmoc. Proto když jim říkám: ‚Nemůžete jí tu facku dát, oni na mě koukají a říkají: ‚Ale můj táta, když mi dal facku, zlomil mi čelist. Já jsem jí čelist nikdy nezlomil. Já nejsem jako můj táta.‘ Protože ta hranice je [u nich] doopravdy posunutá někam jinam.‘

Výzkumnice: ‚Proto se o tom bavím, připadá mi, že ta hranice je posunutá jak na straně lidí, kteří tím trpí, tak na straně toho systému – že ta hranice je posunutá oboustranně.‘

Komunikační partnerka: ‚Je. Protože systém tvoří zase jenom lidé. A jestliže z výzkumů víme, že každá čtvrtá žena zažila domácí násilí nebo násilí v partnerském vztahu a na OSPODu jich sedí 20, pět z nich si tím prošly.‘

Výzkumnice: ‚No jasně. Nebo v tu chvíli prochází.‘

Komunikační partnerka: ‚Nebo – a to je ještě horší, nemají to vůbec zpracované. Když půjdu do extrému: ‚Jen ať ti jí natáhne, ať aspoň ví, jaké to je! Já jsem si tím taky prošla.‘‘

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Násilí jako společensky přijatelná forma chování i řešení konfliktů tak na základě analyzovaných výpovědí proniká do celého systému pomoci – od pracovníků, kteří ze své perspektivy daný případ vyhodnocují, až po oběti, které násilí v jeho počátečních fázích rozpoznávají jen obtížně. Pokud v české společnosti přetrvává postoj „co se doma upeče, to se doma sní“, legitimizuje se tím to, že se rodiny při vzniku potíží spíše uzavírají (Fokusová skupina B, OSPOD).

‚Domácí násilí – nevím, jak jinde – ale tady je hodně bráno jako norma. ‚Je přece normální, že když udělá místo knedlíků rýži, uhodí ji, a je to v pořádku.‘ Ona ho miluje, myslí si, že ho vyprovokovala apod. Ale rozhodně těch případů přibýlo. Tady přijdou opravdu, až když ji uhodí. Vůbec neřeší, že týráni je i psychické. Že ji nenechá spát, že ji odstaví od peněz, odřízne ji od přátel, nesmí ven, musí mu ukazovat mobil – tohle ty ženy vůbec nepovažují za [násilí].‘

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Organizace, která téma násilí reflektuje a pracuje s ním, připustila, že přesto, že se v oblasti dlouho pohybují, trvalo i jim dva roky, než dokázali definovat to, co vnímají v jednotlivých případech jako násilí. Nakonec používají definici, která všem vyhovuje

– podle nich je násilí „*všechno, kdy jedna osoba dělá druhé to, co nechce*“ (druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovnice).

Z hlediska prevence domácího násilí již od jeho prvních projevů, kdy jej lze nejspíše zastavit, je evidentní, že jednou z možností je zaměřit se na celkové zvyšování citlivosti na násilí napříč celou společností. U profesionálů, kteří přicházejí přímo do styku s ohroženými osobami v první linii je pak tento proces o to důležitější – což můžeme např. vidět právě na tom, jak vypadá školení příslušníků policie v zahraničí (Osofsky et al., 2004).

Pokud bychom chtěli výše uvedenou debatu shrnout, vidíme v terénu dva přístupy, které ale de facto ve vztahu k násilí stojí proti sobě – je to již výše zmiňovaná tzv. neutrální pozice vůči násilí versus nulová tolerance vůči násilí. Neutrální pozice znamená, že daná instituce řeší pouze důsledky násilné situace a k existenci násilí se staví neutrálně, lépe řečeno při popisování násilného chování drží vůči oběma stranám deklarovanou neutralitu. Časté tu je – v souladu s kriminologickou definicí domácího násilí – odvolávání se na presumpci nevinu a s ní zdánlivě související nepatřičnost „rozhodování“ o tom, zda se o násilí jedná, respektive určování toho, kdo je jeho původcem a kdo je jím ohrožen.

Proti tomu stojí pojetí, kdy se instituce explicitně staví za toho, kdo je osobou ohroženou násilným chováním. Oba typy postojů jsou v rámci systému často nereflektované, stojí proti sobě a mají velký vliv na postoj organizace i konkrétního pracovníka či pracovnice vůči situaci jako takové i vůči ohroženým osobám. Vzniká tu silné napětí, které ovlivňuje i vztahy uvnitř systému pomoci. Toto napětí pak známe i z jiných zemí, jak ukazuje právě metafora tří planet, jež se k násilí vztahují odlišně (Hester, 2011). Závěr, ke kterému Hester dochází, je ale jednoznačný – pokud se vůči násilí instituce nevymezí, nemohou účinně pomoci ani jeho obětem, ani dětem a ve skutečnosti ani osobám, které mají problém se zvládnutím agrese, jsou ovlivněné mezigeneračním přenosem takového chování či potřebují jiný typ pomoci (např. pomoc v oblasti duševního zdraví). Odmítnutí rozhodovat, s čímž souvisí i odmítnutí zkoumat pak těžko může vést ke snižování latence tohoto jevu. V českém kontextu je proto potřeba tuto debatu otevřít, zatím je ale téma spíše na úrovni tabu.

Nikomu neublížit

Neochota rozhodovat i neochota pojmenovat dynamiku násilí souvisí s deklarovanou snahou „nikomu neublížit“, což je ze své podstaty hodnotový postoj, který ale v rámci vyhodnocení konkrétní situace přináší další dilemata a rovněž ze své podstaty je zabarvený, nikoli neutrální. V momentě, kdy se zkombinuje nejistota ohledně definic a znaků, stres z toho, jak neudělat procesní chybu – aby dotyčný nemohl mít následné potíže s celkovou přetížeností, respektive podstavem, který jsme opakovaně zaznamenaly především u PČR, ať už komentovaný přímo z řad jejích příslušnic a příslušníků, nebo ze strany soudů – může snadno při rozhodování

zvítězit strategie jít cestou nejmenšího odporu a případ raději vyhodnotit mírněji. Správnost takového postupu ale řada dotázaných zpochybňuje:

„Myslím, že by hodně vyčistilo vzduch, kdyby se jednotlivé případy správně rozlišovaly nejen v první linii, ale v nějaké střednědobé práci. Myslím si, že by se mělo postupovat v souladu se zákonem o obětech, který říká, že když se někdo cítí obětí, tak se podle toho má postupovat, dokud se případ nedotáhne. Jenže v případech, kdy se nepodává trestní oznámení, není jasné, jak se tento bod zohledňuje. A trestní oznámení se podává v minimu těch případů...“

Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovníce

Zatímco zákon deklaruje, že pokud se někdo obětí cítí být, tak se tento fakt má brát vážně, jednotlivci v systému se často chovají spíše s určitou mírou citlivosti k tomu, kdo je označen za násilnou osobu. Na jedné straně se může zdát, že ohroženým osobám je poskytnut dostatek prostoru a důvěry, a je na místě citlivě přistupovat i k osobám, které nezvládají svou agresivitu. Ve skutečnosti se ale zdá, že se děje spíše jen to druhé a pozornost se tak obrací k potenciálním agresorům, aniž by ale byla skutečně věnovaná obětem.

Právě kvůli tomuto širšímu ukotvení sledovaného tématu navrhuji někteří z dotázaných úpravu definic, které by lépe zachycovaly reálný stav věci:

„Podle mě by asi domácí násilí bylo lepší uchopit komplexně jako násilí mezi osobami, které mají společný vztah (a tím vztahem je partnerský anebo rodičovský stav). Tak by se to asi řešilo komplexněji a lépe. Ale na druhou stranu je pravda, že těch paragrafů je v rámci trestního zákoníku docela dost. Lze to tedy napasovat i pod něco jiného.“

Druhá fáze výzkumu, Ulmanová, PČR

System jako celek

V posledních dvaceti letech se téma domácího násilí z hlediska právního systému i řešení v rámci občanské společnosti a na úrovni státní správy posunulo. Téma dostalo své místo, byly položeny základy pro jeho řešení. Tato skutečnost je pozitivně hodnocena zejména těmi, kdo zažili a často se aktivně účastnili nastavování celého systému tak říkajíc na zelené louce. Zároveň ale někteří z nich připouští, že doba se změnila a že v aktuální situaci je potřeba celé téma opět posunout o kus dopředu. V okamžiku, kdy se doptáváme na to, co by se mělo změnit napříč jednotlivými organizacemi, se dostáváme k tomu, že kromě dílčích problémů je nedostatečně funkční systém jako celek, a to z mnoha důvodů:

- Situace se řeší často jako **izolovaný problém**, jednotlivé složky mezi sebou nejsou dostatečně provázané. Vnímají tedy situaci jako soubor dílčích jevů a neexistuje místo, kde by se jednotlivé situace propojily. PČR řeší otázku vykazání, OSPOD neřeší, zda bylo dítě přítomno násilné situaci, ale to, zda je natolik ohrožené, aby spadalo do paragrafu 6 zákona o sociálně-právní

ochraně dětí č. 359/1999 Sb. Soud řeší, zda je možno rozhodnout, že daná událost spadá do definice trestného činu. Domácí násilí jako komplex dílčích situací propojených v jeden dynamický celek nemá možnost posoudit nikdo, snad s výjimkou terapeutů a terapeutek, jejichž vliv na rozhodování o systémovém přístupu k tématu se ale nezdá být zásadní.

„Všímat si a ptát se. Je to problém celého systému: každý si řeší nějaký izolovaný [problém] a ten systém na vás tlačí, abyste měli hlavně dobrá čísla... To by bylo na další rozhovor – v tom sledování se nejde po obsahu. U nás na státním zastupitelství bylo jedno z nejdůležitějších a sledovaných kritérií, jak rychle máme napsané obžaloby. Mně to vždy trvalo dlouho. Byla jsem ta ‚špatná‘. A že jsem něco stáhla z přestupku, zařídila, aby daný člověk skončil ve vazbě, a ochránila jsem oběti, to vlastně vůbec nebylo podstatné...“

Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka

- Při řešení situace ohrožené osoby, která potřebuje podporu ze strany profesionálů a institucí, narážíme na další problém. Potřebné podpory je zoufale málo, a to především pro lidi s nízkými příjmy a/nebo mimo větší sídla, kteří si nemohou služby sami zaplatit, respektive k nim mají ztížený přístup. Situace je jiná v Praze a velkých městech. Volání po dostatečném množství profesionálních služeb zní prakticky odevšad. Pokud v tomto kontextu hovoříme o službách, většinou tím dotázaní myslí právě bezplatnou nebo cenově dostupnou psychologickou podporu, která je potřebná během řešení celé situace, a právní podporu, která je nutná v momentě, kdy dojde na soudní spory a ve hře je domácí násilí především v jeho subtilnějších podobách.

„Těch služeb je u nás opravdu zoufale málo. Chybí tu psycholog, psychiatr, čekací doby jsou půl roku... A když přijde máma, přijde třeba jenom s taškou a s dětmi... (‚Tak jsem se rozhodla. Teď můžu. On je v práci. Dostala jsem se z bytu. ‘) Najednou tu sice máte matku, jste šťastná, že se konečně rozhodla, ale je velice těžké jí nějak pomoci a neposlat ji zpátky domů. To je asi největší průšvih. Takže se snažíme různě přes azylové domy, aby se jí ujali. Ona může mít dávky, ale musí se přepsat rodičovská, protože tu na sebe má ten muž. Služeb je tady velmi málo.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Stejně jako u výzkumů fenoménu domácího násilí, do nějž opakovaně vstupují v roli donorů soukromé subjekty, se i v oblasti pomoci prostřednictvím poskytování služeb setkáváme s aktivitou soukromých firem či jejich nadací. Taková praxe s sebou ale nese rovněž zcela tabuizované závažné potenciální problémy. K tabuizaci dochází z prostého důvodu – je lepší mít nějaké služby či výzkum než žádné.

- **Zrychlení poskytovaných služeb** – běžné fungování systému, jeho nastavení, znamená pro ohrožené osoby i jejich děti či další osoby na nich závislé

opakované čekání: čeká se na terapii, odborné služby, znalce, posudky, soudy. Situace, kdy ohrožená osoba zůstává s násilnou osobou navzdory tomu, že se pokouší situaci řešit, jsou dalším z evergreenů. Zároveň z hlediska práce s traumatem, možností podchycení posttraumatické stresové poruchy a v neposlední řadě z hlediska postavení dětí v celém systému je evidentní, že právě čas hraje důležitou roli. Čím dále od traumatické situace, tím menší je možnost ji prokázat a tím je obtížnější vnímat ohroženou osobu a její výpovědi jako důvěryhodné. Zároveň tempo pohybu systémem je dáno systémem samotným. Ze všech stran zaznívá, že je příliš pomalé a přispívá k další traumatizaci ohrožené osoby. Systém tak zmenšuje svůj vlastní potenciál ke skutečnému řešení dané situace.

„Zrychlení toho procesu je potřeba. Protože spousta věci se řešila opakovaně a pořád to není ono... Ať už to je náhradní výživné, závazné terapie pro násilné osoby nebo povinné docházení na konzultace. Aby byly nějaké případné sankce nebo postup řešení. Ani zákon o obětech – opakovaně na to upozorňuje třeba BKB – není využíván, ani soudy ani policie. Neustále slyšíme, že někdo nedostal něco od policie, tomu nerozumím. Když s vámi někdo něco sepíše, tak přece musíte dostat nějaký papír, nebo minimálně kopii.“

Druhá fáze výzkumu, Hrdličková, Ryba, IC

- **Navrhování nereálných řešení** – ty složky systému, které využívají při práci spíše zúženou definici domácího násilí redukovanou na znaky pro vykazání, mají tendenci posílat oběti do pomáhajících organizací a de facto přenášejí veškerou odpovědnost zpět na ohroženou osobu, která se již odhodlala udělat první krok na cestě k řešení probíhajícího násilí. Mezi navrhovanými řešeními, která jsou v případě přítomnosti kontrolujícího jednání nereálná, je například návštěva manželské poradny, pokud lze předpokládat, že tato se bude snažit vést manžele ke smíru, který ale v případě domácího násilí znamená pokračování násilí. Situaci, kdy násilí není tzv. zralé na vykazání a podle násilné osoby je vše v pořádku, tak systém neumí řešit, respektive ji neumí řešit jinak než kladením dalších požadavků na ohroženou osobu. Ta je pak vystavena dlouhodobému stresu, kdy se jí často nedaří prokázat přítomnost násilného chování a je nucená jak partnerem, tak i systémem, aby ustoupila a vyhověla partnerovi – často v zájmu péče o děti.

Motivace osoby chovající se násilně

Analyzovaná data a zejména rozhovory z druhé a třetí fáze výzkumu jsou zajímavé tím, že se málokdy explicitně zabývají motivací násilné osoby. Zdá se, jako by o tom systém nepřemýšlel, neměl na to postupy či mu to prostě bylo jedno.

Existují teoretické koncepty, které ukazují, že aby se člověk mohl vymanit z nějaké nátlakové situace, může být užitečné rozpoznat i motivaci osoby, která ho

ohrožuje (Boal, 1992). Z hlediska agrese pak může být v tomto kontextu užitečný koncept Ericha Fromma, který rozlišuje mezi maligní a benigní agresivitou (Fromm, 2019). Benigní agresivita má za cíl ochránit sebe nebo druhé, a je tedy velmi podobná tomu, co známe ze světa zvířat, z obranné reakce apod. Maligní agrese spočívá v tom, že dělá dobře původci násilí. Své chování směřuje k tomu, že se patologickým způsobem snaží uspokojit vlastní potřeby na úkor druhého, přičemž úzkost a strach, které u druhých vyvolává, v něm vzbuzují libé pocity. Fromm dokonce tvrdí, že tyto rysy jsou patrné spíše v tom, jak se člověk chová než v tom, co přesně dělá – dává za příklad dva lidi, kteří zbijí dítě. V jednom případě si dítě odnese jen modřiny, kdežto v druhém i zážitek, že při pohledu na agresora vidělo převahu a potěšení, které mu způsobovala jeho bolest. Právě tento aspekt je v datech přítomen implicitně, občas se objeví, ale zároveň je rychle odsunut. O důvodech se můžeme jen dohadovat – jedním z nich může být obava z toho, jak tento typ chování rozpoznat a jak na něj v rámci stávajícího systému adekvátně reagovat.

„Oni to násilí používají jako prostředek k tomu, aby dosáhli svého cíle, aby bylo po jejich a aby se cítili spokojení. Ano, jim to dělá dobře. Oni z toho nejsou nešťastní – když partnerce ublíží, seřvou ji, když jí řeknou, že je ošklivá a že by se sebou měla něco dělat, dělá jim to dobře. A ještě jim dělá dobře ta reakce – když žena pláče. To oni si vychutnávají.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Obecně je v tomto kontextu poněkud zarážející soustředění se na oběti a jejich chování jako na důvod, proč se násilí děje, respektive proč se děje dlouhodobě. Daleko větší pozornost je pak logicky věnována tomu, jak změnit chování a náhled ohrožené osoby, než zkoumání toho, co vede k agresi osoby, která se násilím dopouští. Andrea Flynn a Kathryn Graham upozorňují, že účinná intervence a strategie prevence násilí je možná jen, pokud je možné přesně pochopit motivaci původce násilí. Poukazují na to, že je sice smysluplné identifikovat vnější faktory, které zvyšují pravděpodobnost násilného chování, respektive toho, že bude člověk násilím ohrožen, zdůrazňují ale, že stejně podstatné je porozumět tomu, jak násilí a jeho důvody a zdroje chápou ti, kdo jej páchají i zakoušejí. Od tohoto chápání se odvíjí i náhled na to, zda existuje šance takové chování změnit, což je faktor, který může výrazně ovlivňovat dynamiku probíhajícího násilí a jeho trvání v čase (Flynn & Graham, 2010). Podstatné je nahlédnout, že i v rámci partnerského násilí mohou být motivace různé a mohou se různě kombinovat (např. člověk, který v dětství zažil týrání, má posunutý náhled na mezilidské vztahy, legitimizuje použití násilí vůči okolí, konkrétní směřování násilí může být ale dále ovlivněno např. genderovými stereotypy a homofobií, jak ukazují Wolfe, Crooks, Chiodo a Jaffe (2009). Předporozumění konkrétnímu sociálnímu světu tu rovněž hraje roli – určuje, vůči komu je agrese „na místě“, je „oprávněná“, jedná se o „normu“, která může ukazovat přijetí třeba právě genderovaných rolí ve společnosti.

Strach o děti nebo o vztah s nimi u ohrožené osoby jako brzda změn

Motivace násilného chování, respektive její vnímání ze strany ohrožené osoby, mají dopad na vyhodnocování závažnosti výhrůžek, jež se často týkají dětí. Ženy v rámci řešení své situace podstupují řadu rizik a jedním z nejhorších je možnost, že přijdou o děti. Zdroje tohoto strachu jsou v rámci systému zejména dva:

- Násilné osoby tím otevřeně vyhrožují a snaží se pomocí tohoto strachu udržet ohroženou osobu v poslušnosti a zamezit jí v řešení násilí:

„Když odejdeš, nedostaneš děti. Neuvidíš je. Nebudeš mít peníze. Budou u mě. – Chceš nový Play Station??“ a podobně. To si myslím, že existuje.“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

- Děti jsou zmanipulovány proti rodiči, který se snaží situaci řešit:

„Měli jsme dokonce případ – přišel klučík a držel si nějaká zvířátka, bylo mu asi šest a říkal: ‚Já si přeju, abych mohl být [s tatínkem], protože maminka je hrozná, je to nejhorší člověk na světě, protože je to kurva...‘“ Pak takhle šel a viděla jsem, že se s tou maminkou potkal na chodbě. – A ten malý chlapeček měl tak strašné morální problémy. Prostě se před ní zakrýval těmi zvířátky, aby se jí nemusel dívat do očí. Otec ho k tomu navedl a to dítě, které má matku samozřejmě rádo, ale bojí se otce, pod tlakem řekne tohle. Pak se vidí s maminkou a... Chová se násilně ve škole nebo ve školce. Bil děti. Nedivím se.“

Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka

Toto téma zařazujeme mezi tabu proto, že ne vždy se zdá, že jsou tyto obavy dostatečně reflektovány ze strany systému. Jsou vnímány jako opodstatněné, nicméně v rozporu s tím, jak často je manipulace „skrze děti“ reálně využívána v rámci násilí po rozpadu vztahu a jak často se v podobě výhrůžek objevuje v rámci partnerského násilí. I s ohledem na to, že vraždy celé rodiny – ať už v kombinaci se sebevraždou nebo bez ní – se v kontextu domácího násilí nevyhýbají ani ČR. Relativně méně pozornosti je věnováno právě tomuto strachu a jeho kořenům. Naopak více pozornosti se v tomto kontextu soustředí na zachování rodičovských práv a povinností, což jsou samozřejmě podstatná témata, zdá se ale, že vytěsňují proaktivní sebereflexivní přístup k řešení zdrojů tohoto typu obav. Do určité míry to velmi pravděpodobně souvisí s tím, že lidé uvnitř systému jsou obeznámeni s tím, že systém pomoci je v tomto ohledu nedostatečný, což se projevuje mimo jiné i v souvislosti s azylovými domy s tzv. utajenou adresou.

Postavení dětí v rámci systému

S výše uvedeným tabu úzce souvisí postavení dětí ohrožených domácím násilím, jež se ukazuje jako jedna ze slabin celého systému. Jako by se domácí násilí dětí de facto netýkalo, respektive týkalo se jich jen tehdy, pokud někdo z rodičů ohrožuje přímo

dítě. Do té doby je to záležitost dospělých, kteří si ji musí vyřešit. Dítě by i v takovém případě mělo jako ohrožené domácím násilím být vedeno a mělo by se k němu tak přistupovat, defenzivní postoj některých pracovníků OSPOD, které tak postupují, ale naznačuje, že se o běžnou praxi nejedná. Podstatné je, že existence násilí jako takového v ČR na rozdíl např. od sousedního Německa z hlediska systému nezpochybnuje rodičovské kompetence. Člověk, který se chová násilně ke své partnerce či partnerovi, může být i přesto z hlediska systému dobrým rodičem a má mít nárok na kontakt s dětmi bez ohledu na násilí, kterého se dopouštěl či kterého se dopouští dál v podobě post-separačního násilí.

Děti mají v různých částech systému různě slyšitelný hlas. Některé pracovníce OSPOD s dětmi hovoří a snaží se s nimi navázat dlouhodobý vztah důvěry tak, aby děti mohly začít mluvit svobodně. Jindy dojdou do školy bez vědomí rodičů a tam s dítětem hovoří – tato situace je ošetřena s různou mírou citlivosti na danou situaci a na perspektivu dítěte. A pak to, co od dětí slyší, nějakým způsobem vyhodnocují, dále s tím pracují:

„Já těm dětem věřím, protože jestli jim nikdo nevěří, tak my musíme. Já to беру tak, že oni musí poznat někoho, kdo jim věří, a pokud teda lžou nebo tu svoji pravdu mají nějak upravenou tak proto, aby se jim lépe žilo. Ona to nemusí být vyloženě lež. Když vědí, že jim věříme, časem nám řeknou, že to vlastně takhle nebylo, bylo pro ně ale nebezpečné nám to říct. Ale musíme mít jejich důvěru.“

Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD

Podle jiných ale děti v systému tak, jak je nastavený, zastání nemají:

„No... Oni jsou hlas toho dítěte! Já naopak vím, že během toho nouzového stavu [trvajícího] od března – [těm dětem], o kterých jsem už mluvila (15 a 12 let), OSPOD říkal: ‚No, dobře. Tak si řekněte, jak to chcete,‘ ony to řekly a OSPOD pak řekl, že by měly jít i tak s tatínkem. Domácí násilí tam proběhlo předtím. Oni se dva roky rozváděli. Měli společný dům, tatínek si tam chodil, kdy chtěl. A během těch dvou let jim bral věci, děti přišly domů a neměly tam lyže (před lyžařským výcvikem). Neměly tam spoustu věcí – kola. A tatínek jim pak řekl: ‚Ale to tam [všechno] bylo. To jste si vymyslely.‘ On týral i ty děti...“

Výzkumnice: „A OSPOD nic?“

Komunikační partnerka: „No, v rámci řízení navrhoval, aby byly děti svěřeny do péče matky. Ovšem aby nějakým způsobem zasáhl, pozval si třeba rodiče a řekl tatínkovi: ‚Vy tam chodit nebudete! Vy dětem brát věci nebudete! Je to sice váš společný majetek, ale vy bydlíte s jinou rodinou. Máte tam svoje zázemí, svoje soukromí. Tak těm dětem nebudete narušovat jejich pocit bezpečí.‘ To ne, Nic takového se nestalo.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

A právě ve vztahu k dětem se vracíme k tomu, jak je vnímaná ze strany systému situace, kdy dítě čelí násilí ze strany jednoho z rodičů vůči druhému.

„Kolizní opatrovník v tom řízení hájí zájmy dítěte, protože rodiče nemohou. Takže v podstatě přebírá část kompetencí, které rodiče mají. To znamená: zajišťovat řádnou výchovu atd. A v okamžiku, kdy v tom řízení dítě zastupují, právě o výchovu a o zdraví v rámci domácího násilí jde. Nejvyšší soud řešil i to, zda jsou mravním ohrožením výchovy hrubé nadávky. [Obviněný] řekl mamince asi dvakrát, třikrát před dětmi, že je kráva pitomá, že někde šuká [šeptá] atp. Prošlo to soudem. A Nejvyšší soud to zrušil, nicméně řekl, že to musí být opakované a že [pak] to [takto klasifikováno] být může. Takže v okamžiku, kdy je tam určitá intenzita nadávek, křiku, vydírání, nejistoty, napětí a strachu, OSPOD by – když tatínek přijde a bude chtít [větší styk s dítětem] – měl říci: „Ne, my v rámci zastupování dítěte navrhuje, abyste se stýkali takto.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Děti mohou být předvolány k soudu, ale ne vždy je s touto praxí shoda i mezi soudci. I vzhledem k tomu, jak soudní řízení probíhá, je u nich patrné váhání:

„Předčasná participace dítěte by mohla vést k narušení té křehké rovnováhy mezi rodiči. Rozumějte – jak to nejlépe popsat... Když se dostanete do sporu s druhým rodičem a ten spor jste schopna nějakým způsobem vyřešit... To dítě by se v tom řízení – kdyby v něm participovalo předčasně – v podstatě mohlo stát dalším hráčem. A je otázka, jestli tohle chceme. ... Zkusím to říci ještě takto: Jsou rodiče, kteří rezignují na schopnost dohodnout se a řeknou, že všechno bude na dítěti. Je tohle cíl? Je cíl, aby 12leté dítě rozhodovalo, kde bude trávit svůj čas – jestli tam, nebo tam? Tak to přece není. Rodiče jsou tu od toho, aby uplatňovali určitou výchovnou pravomoc a tomu dítěti nastavovali mantinely.“

Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce

Povědomí o transgeneračním přenosu násilného chování tak sice v systému je přítomno, nezdá se ale, že by i vzhledem ke lpění na kriminologické definici a uplatňování neutrálního postoje k násilí byly činěny dostatečné kroky k tomu, aby k němu skutečně nedocházelo.

Postavení pracovníků a pracovníků v rámci systému

Ty složky systému, které jednají s násilnými osobami, jsou samozřejmě situací také ovlivněny, ať už v podobě posunuté citlivosti k násilí, jež vůbec nemusí být vyšší, ale naopak může být i pod vlivem život ohrožujících případů snižena, nebo v podobě ohrožení jich samých. Míra ohrožení je různá na různých pozicích v rámci systému. Policisté málokdy čelí otevřenému útoku ze strany agresora, který by hodnotili jako ohrožující – je to podle nich dáno i tím, že na výjezdy jezdí ozbrojeni, ve více lidech, mají uniformy – jsou tedy do jisté míry chráněni z principu věci a málokdy se setkávají s tím, že by si na ně někdo tzv. dovolil.

„Ne. (necítil se ohrožený – poznámka autorek). A cvičím odjakživa. Takže na mě asi jen tak někdo nenaběhne, protože by si naběhl. V době, když jsem byl ještě na ulici, jsem na výjezdy vždy – i v tomhle horku – chodil v kanadách. To se do nich snažím vtouct,

naštěstí se mi to stále daří. Protože noha je [v kanadách] pevná, nezviklá se, [jsou do] jakéhokoli počasí a když kopnu, kopnu. Vždy jsem také měl rukavice. A už jen ty rukavice na mých deskách něco znamenají. Přijdu – a nemusím přijít arogantně –, mám rukavice, jsem ustrojený, mám kanady a: ‚Dobrý den.‘ Musíte se nějakým způsobem prezentovat. To jsou ty zrcadlové neurony. Když takhle přijdu, sebevětší agresor si řekne:

‚Do p... Ten má znalosti, dovednosti. Ten si je jistý sám sebou.‘“

Druhá fáze výzkumu, Zlatý, PČR

Pociťované ohrožení ale nemusí nutně odpovídat násilí skutečně hrozícímu – také v rámci výzkumu jsme zaregistrovaly případ, kdy byla policie volána k násilí mezi partnery a policista byl při výjezdu bodnut do zad.

Policisté se tak spíše obávají, že se situace tzv. obrátí proti nim:

„U spousty jednoduchých přestupků proti občanskému soužití (nemyslím to, že soused volá, že vedle grilují, bavím se třeba o partnerské hádce, facce) se to ve výsledku otáčí proti policistům. ‚Vždyť já jsem ani nechtěla, abyste přijeli. Vy nás tady akorát rozhádáte. My nechceme, abyste tu byli. Proč tady vlastně jste?!‘ V tomto smyslu je toho více. – Že se jednání nebo řešení situace na místě častokrát otočí proti policistům.“

Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR

Policisté tedy zmiňují situaci, kdy je jejich přítomnost zpochybňována na místě a pak obavu z toho, že situaci špatně vyhodnotí. Tam je nejistota častá a v rozhovorech opakovaná. Občas se stane, že některý z vykázaných podá stížnost proti vykázání, zároveň jsme ale nezaregistrovaly obavu z takové situace. Policisté napříč systémem spíše pociťují, že mají ve svých nadřazených oporu, a díky tomu, že o vykázání rozhodují většinou ve spolupráci s nimi, jim v těchto případech postih spíše nehrozí.

Podstatně více ohroženou skupinou jsou zaměstnankyně OSPOD. Jedná se o silně feminizovanou profesi, což může u osob, které výše zmiňované „kanady“ mohou zastrašit, vzbuzovat dojem, že si mohou více dovolit. Téměř všechny pracovnice tak zmiňovaly zkušenost se slovními útoky a vyhrožováním. Někdy se dostávají dokonce do situací, kdy potřebují ochranu proti fyzickému napadení. *„Slovní výhrůžky – s tím se setkáváme relativně často.“* (Fokusová skupina B). Pracovnice OSPODů pak zmiňovaly situace, kdy se cítily ohrožené nebo se dostaly do nebezpečné situace společně s klientkou, které pomohly:

„Jednou jsem zkusila být odvážná. Chtěla jsem to řešit. Zase mi jeden otec vyhrožoval na chodbě soudu. Věděla jsem, že svojí partnerce jednou bodnul nůžky do hlavy. Byl to opravdu strašný sadista a vyhrožoval mi, že si to se mnou vyřídí, že ještě budu čumět, že si to odskáču. A tak. A já jsem šla hned od soudu na policii podat na něj trestní oznámení. Nebo jsem ho vlastně poslala písemně ve spolupráci s panem tajemníkem, kterému jsem řekla, že se mi to stalo v pracovní době a že chci, aby to úřad řešil za mě. No, skončilo to na přestupcích. Bylo to někdy před dvěma lety a do dneška mi ani nepřišlo vyjádření přestupkové komise, co s tím udělali.“

Výzkumnice: „A máte tedy pocit, že by se tohle mělo nějak řešit, když s tímto typem lidí také nutně přicházíte do styku?“

Komunikační partnerka: „Když jsem byla na policii, byli opravdu vstřícní, protože toho chlapa znali. Projeli si ho v počítači a říkali, že se mi vůbec nediví, že se ho bojím – že je opravdu nebezpečný. A ten policista se mě ptal, jestli jsem u toho soudu vystupovala jako znalec. Tak jsem mu vysvětlila, že jako kolizní opatrovník dítěte. A on, že to je blbé, protože v zákoně se uvádí, že o nebezpečné vyhrožování jde, když se toho pachatel dopustí na soudci a nějakých dalších profesích, plus je tam soudní znalec. Ale na kolizním opatrovníkovi nebo sociálním pracovníkovi už ne. On to prostě neměl na čem postavit.“

Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD

„Neměla jsem strach o sebe. [Ale] měla jsem strach, když jsme řešili případ té paní, co se vrátila z intervenčního centra zpět domů. Tam má ta násilná osoba dlouhé prsty a to jsem se bála. Byla jsem i vyslýchána (nechala jsem si tedy zatajit údaje a tak dále). A největší strach jsem asi měla [z toho], že jsem věděla, že on tu někde běhá ozbrojený, a my jsme lovili ty děti ze školky, ze školy, [byla] jsem s ní v nemocnici, pak jsem ji odvážela na výslech. [S policií] jsme byli domluveni, že mě zavolají až ve chvíli, kdy bude výslech ukončen, abych ji jen vyzvedla a odvezla do intervenčního centra na utajované bydlení. Vysvětlila jsem tisíckrát situaci, že to opravdu není legrace, že i oni by měli být opatrní. Přesto [když] nás zavolali – [ve chvíli], kdy už jsem ty děti měla v autě – a šla jsem pro paní, s úsměvem mi oznámili, že musí udělat ještě fotky zranění. Já jsem si říkala, jestli jsou šílení. – Protože jsme byli pořád blízko jejich bydliště. Takže to jsem měla strach, to se přiznám.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Každá z pracovníků zmiňuje, že se takovýto vyhraněný případ stane jednou za čas a vyhrožování je pravidelné. Pracovnice OSPOD jsou v těchto situacích de facto nechráněné – tedy kromě toho, že si při složitých jednáních nechávají otevřené dveře do vedlejší místnosti, aby nebyly v místnosti s agresivním člověkem samy, případně právě z tohoto důvodu sedí v kancelářích po dvou nebo využívají prostorového uspořádání úřadu tak, aby mohly útoku maximálně předejít. Zdá se ale, že v některých případech je taková ochrana opravdu nedostatečná. Zároveň se tu setkáváme s jistým paradoxem – ač právě třeba pracovnice OSPOD psychické násilí hodnotí jako závažné, to, že jim násilné osoby nadávají, jako závažné chování nevyhodnocují, často se setkáváme s mávnutím rukou či jiným neverbálním projevem naznačujícím, že to není podstatné.

Genderově podmíněné násilí

Jak již uvádíme v kapitole *Násilí jako součást genderové struktury společenské reality*, to že je násilí genderově podmíněné neznámá, že se jej muži dopouštějí na ženách, byť to je na základě našeho výzkumu přesně to, co si pod genderovou

podmíněností většina dotázaných představuje. Dostupné statistiky ukazují, že oběťmi především určitých forem násilí, a to těch, jež vedou k ohrožení zdraví i života, jsou výrazně častěji ženy než muži. Teorie genderové symetrie domácího násilí, podle které se ženy a muži dopouštějí násilí přibližně stejně často (Hamberger, Lohr, Bonge, & Tolin, 1997; Kimmel, 2002), ve většinové lokální interpretaci nebere v potaz typ násilí, jeho dopady, jeho motivaci a způsoby legitimizace (Holubová et al., 2017). Zároveň ale tato teorie neznamená, že násilí, jehož se lidé dopouštějí v rámci partnerských vztahů, je genderované – zde, zdá se, narážíme spíše na lokální neporozumění této teorii. Například Hamberger et al. (1997) tak uvádějí rozdílné motivace k použití násilí v partnerském vztahu, jež v řadě případů odpovídají společenským genderovým normám. Ty odrážejí a reprodukují nerovnosti nejen mezi muži a ženami, ale i v rámci těchto „skupin“¹⁰, například v dynamice neheterosexuálních partnerských vztahů. V rámci výzkumu se genderová podmíněnost násilí opakovaně ukazovala jako tabu, jako něco, s čím si lidé nevědí rady. Často je zpochybňována či je její zpochybňování reflektováno:

„Pro mě je výborný kompromis statistika, protože nikdo nemůže rozporovat, že násilí v blízkých vztazích je genderově podmíněné. Už na základě počtu obětí a počtu pachatelů. To, o čem se bavíme, je moc. To, jak bude moc ve společnosti rozdělená, distribuovaná, se velmi výrazně proměňuje...

Ale tím taky ztrácí genderově podmíněné násilí důraz v aktuální podobě. Ono tam hodně přetrvává historicky, když se člověk podívá do zákonů, tak před 100 lety bylo možné, aby manžel svou ženu bil, jednou měsíčně to, tuším, bylo povoleno. A bylo to přesně o získání nějaké moci, převahy, kontroly ve vztahu. To se dnes proměňuje. Tak je to podle mě boj o podobu té moci.“

Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovnice

Vztahování se ke skutečnosti, že v případech, které do systémového řešení vůbec vstupují, jsou většinou v rámci partnerského násilí násilnými osobami muži, respektive, že většina „obětí“ jsou ženy, není napříč systémem jednotné. Především ve třetí fázi výzkumu zaměřené na justici se projevuje malé množství případů, které jsou touto cestou řešeny, na nichž se zřejmě podepisují například způsoby vyhodnocování násilí a jeho závažnosti napříč systémem. Výsledkem je, že např. soudce Bouzek konstatuje, že za celou svoji kariéru se neseťkal s tím, že by byl muž obětí domácího násilí. Neznamená to, že by apriorně vylučoval možnost, že by se obětí mohl stát muž, nicméně se to jeho pracovní reality prakticky netýká. Složky systému, které buď více reflektují chování násilné osoby, nebo mají tendenci

¹⁰ V tomto výzkumu jsme se nezaměřovaly na dynamiku násilí ve společnosti jako celku, tedy včetně minoritních a marginalizovaných skupin, jejichž možnosti získání podpory a ochrany mohou odhalit další strukturální nedostatky aktuálně nastaveného systému pomoci. Okrajově jsme zachytily velmi komplikovanou situaci, jíž čelí osoby bez trvalého pobytu, jež navíc řeší i jazykovou bariéru, a v několika případech jsme zachytily představy o „jinakosti“ prožívání a reportování násilí ve vztazích mezi Romy. Marginalizované i minoritní skupiny a jejich přístup k pomoci a prevenci si akutně vyžadují pozornost, a to včetně výzkumné.

pracovat s rodinou jako celkem, na toto tabu narážejí častěji, a to buď jako na něco, co se snaží překonat, nebo jako na něco, co opakovaně řeší. Na jedné straně se setkávají s muži coby oběťmi a poukazování na genderovou podmíněnost chápou jako popírání toho, že muži se stávají oběťmi domácího násilí, na druhou stranu ale v praxi narážejí na to, že ve výrazně větším počtu případů, které řeší, je obětí žena a pachatelem muž, řečeno kriminologickou terminologií. Systému jako celku by výrazně prospělo toto tabu překonat a začít násilí vnímat nikoli jen na individuální rovině, do níž se promítají genderové stereotypy a normy, ale i na rovině strukturální, neboť gender coby kategorie může být pro pochopení dynamiky násilí velmi produktivní: Pokud například vezmeme v potaz skutečnost, že v české společnosti je silně asymetricky rozdělena péče zejména, ale nikoli pouze o děti, což je mimo jiné dlouhodobě zneužíváno k diskriminaci na pracovním trhu (Vohlídalová, 2017), přestávají dilemata, která tváří v tvář ekonomickému násilí a nejistotě řeší především ženy, vypadat jako individuální problém. Což s sebou nese potřebu přehodnocení toho, jak tento konkrétní typ násilí řešit a jak mu předcházet.

Sexuální násilí

S genderovou podmíněností násilí a zejména s tím, že takové násilí je legitimizováno v očích pachatele, v očích ohrožené osoby a často i širšího okolí prostřednictvím zvnitřněných genderových norem, jež se výrazně dotýkají i regulace sexuality (Butler, 1999), souvisí právě tabu sexuálního (či přesněji sexualizovaného) násilí jako jednoho druhu domácího násilí. Sexuální násilí se prolíná celým výzkumem a na jeho hodnocení v rámci domácího násilí panuje mezi představiteli jednotlivých institucí de facto naprostá shoda. Sexuální násilí je nedílnou součástí tématu, je ale zároveň ze třech nejzávažněji vnímaných forem násilí (fyzické, psychické a právě sexuální) vnímáno jako nejhůře postižitelné, a tedy také nejvíce tabuizované. To se děje z několika důvodů, v rámci výzkumu jsme zachytily dvě protichůdné dynamiky:

Sexuální násilí se stane „poslední kapkou“, po které ohrožená osoba začne situaci řešit a vyhledá pomoc. Při rozplétání její situace se teprve zpětně ukazuje, že sexuální násilí v méně zjevných, a tedy ohroženou osobou hůře rozpoznatelných podobách bylo součástí domácího násilí celou dobu.

„Když nad tím přemýšlím, alespoň v mých případech je to tak, že drtivá většina obětí (pokud se jedná o domácí násilí) to už potom bohužel – i s ohledem na to, že je to třeba dlouhodobější záležitost –, nechápe jako domácí násilí. Už to bere jako nějakou normu. V okamžiku, kdy už dochází ke znásilňování, je to pro tu oběť (když je to opravdu intenzivnější) už skoro nepřekonatelné. Tím pádem se ke mně tohle dostává už jako balíček. To znamená: vygraduje to tím znásilněním a pak ta oběť zmiňuje, jakým způsobem na ni pachatel po tu relativně dlouhou dobu působil. A mnohokrát si oběť skutečně vůbec neuvědomuje, že to domácí násilí je. Protože do toho takzvaně zabředne a v té domácnosti funguje podle rozkazů pachatele. Povětšinou – což nevím, jestli je,

nebo není úplně běžné – to ti klienti nebo ty oběti hlásí v okamžiku, kdy dochází i k násilí na těch dětech.

Závěr je tedy ten, že pokud je tam znásilnění – nemám moc domácích násilí bez znásilnění. Respektive neexistuje u mě případ, který by byl podán jako domácí násilí a následně by se zjistilo, že tam nebylo znásilnění. Vždy tam je znásilnění a pak se zjišťuje, jakým způsobem ten pachatel působil na oběť a na jejich společné děti po celou dobu.“

Třetí fáze výzkumu, Iris, advokát

Druhá varianta je taková, že ohrožená osoba začne řešit situaci kvůli domácímu násilí a teprve při opakovaných setkáních s advokátem nebo opakovaných výsleších lze zjistit, že docházelo k násilným incidentům i v oblasti sexuálního násilí.

„Jestli se bavíme o sexuálním násilí v rámci domácího násilí: stalo se mi, že to klientka řekla až při nějakém třetím výslechu. Nejdřív měla jít jen na podání vysvětlení, potom na výslech a tam to třeba jen zmínila, a když jsme to s tou klientkou probírali, otevřela to a řekla, že docházelo i ke znásilňování. Pokud to není úplně znásilnění – je to nátlak a ten styk potom radši proběhne, než aby zase měla něco poslouchat –, nechají to tam v rámci kvalifikace paragrafu 199. Pokud už to vyhodnotí vyloženě jako znásilnění, je to potom samostatný trestný čin... Spousta klientek to myslím bere nejspíš tak, že mezi manžely nebo partnery znásilnění není možné. Že se o znásilnění nejedná, protože pohlavní styk k partnerskému životu patří.“

Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát

Výše popsaný mechanismus vnímání sexuálního násilí jako něčeho, co se s manželstvím vylučuje, je právě ukázkou legitimizace genderově podmíněného násilí ve společnosti.

V obou těchto variantách pak při řešení dochází k podobným situacím, kdy právě přítomnost sexuálního násilí je jednou z nejhůře prokazatelných a zároveň nejvíce emočně zatížených oblastí. Tyto obtíže úzce souvisí právě s tabuizací samotného sexuálního násilí – prostředky běžně používané systémem pomoci se ukazují jako nedostačující pro detekci, či dokonce prevenci tohoto typu násilí, jehož následky bývají obzvláště devastující (Kutálková & Kobová, 2014; Scott et al., 2018). To, jak je systémová pomoc nastavena, včetně nedostatečného vzdělání, jež může vést k časté necitlivosti jednotlivých institucí v rámci systému, zvyšuje práh ohrožených osob pro hledání jakéhokoli řešení. Jakákoli další „komplikace“ v podobě nemajoritní etnicity, socioekonomické marginalizace či pod. Pak pochopitelně tento práh zvyšuje ještě víc.

Rodičovské kompetence a násilí

Dalším tématem, které v rámci výzkumu figuruje jako tabu, je téma rodičovských kompetencí. Objevuje se jako určitý hodnotící rámec celé situace domácího násilí, který se snaží naznačit, že problém rozpadajících se rodin, kde se vyskytuje násilí,

je problémem rodinného systému, kde jsou oslabeny rodičovské kompetence. Ne vždy je pak možné snadno určit, na které straně je skutečný problém či zda taková strana vůbec existuje. Proti tomuto pomyslnému tvrzení se pracovnice a pracovníci jednotlivých institucí ve svých výpovědích vymezují, polemizují s ním a jejich výroky mají tendenci do značné míry legitimizovat nebo vyvracet neutrální nebo nulovou pozici vůči násilí.

„My jim v poradenství doporučujeme navštívit rodinnou poradnu. Tady ve V. je shodou okolností poradna opravdu rodinná v tom smyslu, že se soustředí na všechny členy rodiny, není jen pro děti, nebo pro dospělé, ale rodina je pro ně systém. Takže mluví s nimi se všemi. Můžeme třeba i na pobočku v U., tam si nejsem jistá, jestli by pracovali tímto způsobem, ale u nás to začíná touhle poradnou. Jednak je nejbliž, jednak si myslím, že v té první fázi problému je to optimální řešení pro změnu partnerské komunikace.“

Druhá fáze výzkumu, Omáčková, OSPOD

Na rodinu se primárně nahlíží jako na systém, který má problém a ten je potřeba v zájmu dětí řešit. Otázkou pak je, jestli přítomnost násilí jako takového umenšuje rodičovské kompetence nebo nikoli – tabu se stále znovu vynořuje jako otázka, zda by přítomnost násilí měla mít vliv na postavení násilného rodiče v systému vůči dětem.

„Když se totiž někdo dopouští násilí na svém partnerovi a na matce svých dětí, je podle mě snížena jeho rodičovská kompetence. Pokud navíc podle znaleckého posudku primárně agresivní není, dokáže to ovládat a je inteligentní, je to plánované násilí. A to by se tam mělo právě takto zohlednit.“

Druhá fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Z hlediska procesního je odpověď na tuto otázku zřetelná - pokud rodič není odsouzen, nejsou jeho rodičovské kompetence ohroženy. Různí účastníci a účastnice našeho výzkumu ale vidí situaci velmi rozmanitě a je evidentní, že téma rodičovských kompetencí a jejich souvislosti s výskytem domácího násilí je dalším systémovým tabu, bodem, na němž se složky či jednotlivci napříč systémem neshodují, a který tedy vytěsňují či případně „přehrávají“ na organizace či místa, jež tím získávají (ne nutně chtěnou) moc nad jeho výkladem.

Kromě toho s tématem souvisí i téma zavržených rodičů. Samotný fakt přítomnosti domácího násilí může znamenat i snížení rodičovských kompetencí u toho rodiče, který je obětí domácího násilí. A ten může o děti v důsledku toho a v rámci řešení situace přijít, ať už fakticky nesvěřením do péče, nebo relativně dočasnou či trvalou ztrátou těchto kompetencí:

„Já se ale snažím nějak zkompetentňovat ty klientky. Jsou věci, které samozřejmě změnit jdou, a pak jsou věci, které změnit nejdou. A to rozbíjení si hlavy při snaze o změnu je v okamžiku, kdy člověk nemá zdroje a nemá tu kapacitu, troufám si říci, velmi náročné, frustrující a vyčerpávající na druhou... Možná je to opravdu o tom, že moje tendence změnit systém se omezila na to najít cestu, jak ho zprůchodnit klientkám. Ten systém

jako takový se mění velmi obtížně... Shodou okolností máme příští týden v Praze IDT na téma zavržených matek – to jsou matky, které odcházejí, a děti s nimi odejít nechtějí. Což je něco, co nám tady narostlo, s čím jsme se v minulosti tolik neseťkávali. Také jsme řešili, že když matka nedává dítě ke styku otci, systém reaguje jinak, než když otec nedává děti ke styku matce.“

Výzkumnice: „V jakém smyslu jinak?“

Komunikační partnerka: „Na matku ty orgány mnohem víc tlačí, aby děti předávala otci, ale když děti matku odmítají, musí na té matce být podle nich něco špatně. Ať si to děti rozhodnou samy. V podstatě když děti odmítají otce, je to vina matky, a když odmítají matku, je to [zase] vina matky. Soudy a OSPODy by si měly uvědomit, že když se matka v daný okamžik jeví jako nekompetentní a nemá zajištěných pět školek, které děti okamžitě ze dne na den přijmou, je to nějaký vývoj té situace a nemusí to znamenat, že to takhle bude vždy. Ten styk by bylo potřeba nějak upravit...“

Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC

Při otázkách vlivu domácího násilí na rodičovství tak opět narážíme na genderové normy a zejména představy o správném rodičovství, respektive mateřství. Nereflektování, respektive neznalost těchto norem, jež do určité míry ovlivňují naše vnímání sociální reality, včetně vnímání pracovníků a pracovníků jednotlivých složek systému, vede k nepochopení dynamiky celé situace a toho, na koho jsou kladeny jaké nároky. To je obzvláště kontraproduktivní ve chvíli, kdy dochází k domácímu násilí a osoba – na kterou jsou kladeny zásadní nároky, coby na rodiče, který je většinou systémem i společností vnímán jako primární rodič, tedy matka (Dudová & Hastrmanová, 2007) – je zároveň osobou ohroženou domácím násilím. Namísto posílení ohrožené osoby to totiž velmi často vede naopak k jejímu dalšímu srážení, v tomto případě už ale ze strany samotného systému. Fungování genderových norem ohledně rodičovství je pak velmi snadno zneužitelné i ze strany osoby, jež se násilím dopouští.

Když se vše podaří

Radosti v systému pomoci obětem domácího násilí není moc. Celou strukturou prostupuje touha obětem pomoci, vedle toho zde ale panuje také velká řada nejistot ohledně toho, jak má taková pomoc vypadat, což souvisí i s výše uvedeným problémem nedostatečného zapracování vnímání situace ze strany ohrožených osob. Během výzkumu došlo ke sdílení několika výpovědí, ve kterých pracovníci nebo pracovníce projeví radost, jakmile se podařilo ohrožené osobě pomoci začít novou etapu života bez pocitu permanentního ohrožení:

„Ve své práci vidím i hodně hezkých věcí, které se podařilo udělat. Zpětná vazba tam je. Agresor je odsouzen. Dostane nějaké limity, nějaké hranice. Něco musí, musí se něčemu podrobit – například protialkoholnímu léčení. A když pak potkáte tu oběť nebo za vámi přijde a řekne vám, že začala nový život a poděkuje – to je prostě hezké. Opravdu se to

daří. Takže já systém až tak do detailu neřeším. Pro ten daný případ člověk udělá maximum, dotáhne to do konce.“

Druhá fáze výzkumu, Jarní, PČR

Metodička Jarní pracuje v regionu, kde se dlouhodobě daří provázat spolupráci mezi jednotlivými institucemi. Díky jejímu nadstandardnímu podporování ohrožených osob a tomu, že de facto všechny kauzy odesílá k trestnímu stíhání (jako přestupky vyhodnocuje minimum případů), má nastavenou dobrou spolupráci se znalci, státními zástupci i soudci, zažívá na regionální úrovni opakovaně tento pocit. Zároveň ale vnímá, že takové nastavení systému možné sice je, zdaleka ale není patrné všude – není tedy jeho nedílnou součástí, ale jen jeho možností.

Během výzkumu se opakovaně ozval i pan Zlatý z PČR, kterému několik dní po rozhovoru přišla poděkovat jedna z obětí domácího násilí za včasnou pomoc. A sdílel s námi svou radost. Zároveň je evidentní, že tyto situace mají nádech jakési exotičnosti, pracovníci je podle všeho nezažívají příliš často.

Takové případy ukazují, že jsou místa, kde se daří systém nastavit tak, aby byl funkční. Právě tato místa by mohlo být zajímavé vytěžit a využít do budoucna jako jeden ze zdrojů informací a zkušeností pro oblasti, kde se potírání domácího násilí takto nedaří.

- V rámci systému pomoci osobám ohroženým domácím násilím **existuje celá řada tabu** – tedy skrytých témat, která pronikají do zdůvodnění jednotlivých situací na pozadí.
- Jedním z nejdůležitějších je **citlivost na násilí jako takové** a schopnost ho rozeznat v konkrétních situacích. S ním souvisí i **strach z chybného vyhodnocení** a zároveň nespokojenost s řešeními, která se jeví jako nedostatečná.
- Velkým tabu v rámci systému je vliv násilného chování na rodičovské kompetence, které úzce souvisí i s tabuizací genderového rozměru domácího násilí v českém kontextu.

DOPORUČENÍ OD ÚČASTNÍKŮ A ÚČASTNIC VÝZKUMU

Ve výpovědích účastnic a účastníků našeho výzkumu zaznělo jen jednou, že systém je nastaven dobře. U všech ostatních jsme de facto po celou dobu výzkumu zaznamenávaly popis toho, co je z perspektivy jejich profesního zaměření trápí, kde naráží a jaký typ změny by systém potřeboval.

Osoby, s nimiž jsme pořizovaly výzkumné rozhovory, jsme vyzvaly k zamyšlení nad tím, jaká doporučení by pro zlepšení systém měly. V doporučeních se zamýšlí nad dvěma aspekty změny. Jedna část výpovědí směřuje ke změnám strukturálním, jako je legislativa, metodiky, nastavení pravidel, změna ve fungování soudů apod. A druhou velkou skupinou je pak volání po změně na úrovni kultury – tedy posunu ve vnímání, postavení jednotlivých aktérů, vzdělávání a osvětě, vnímání násilí jako celku apod.

Takové uvažování problematiku domácího násilí provází dlouhodobě (Čírtková, 2014; Fagerlund & Kääriäinen, 2018). I v našem výzkumu jsme opakovaně slyšely „situace se dlouho vyvíjí, je to lepší než dříve, ale zároveň se svět mění a nějaký typ změny by bylo potřeba vnést i do systému pomoci obětem domácího násilí.“

V následující části přinášíme přehled změn, které se v doporučeních objevily, rozdělených do několika tematických celků. Pokud je rozdělení na opatření na úrovni struktury a kultury důležité, pak se ho snažíme v textu zohlednit.

Způsob vedení soudního řízení

Způsob vedení soudního řízení	
Struktura	Kultura
<p>Důsledné využívání institutu zvlášť zranitelné oběti <i>„Já si myslím, že by se u obětí domácího i sexuálního násilí mohlo více pracovat s tím, že děti jsou zvlášť zranitelné oběti. (Vždy to tak není.) Více zdůraznit právo na zmocněnce, aby tam někoho měly.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Čermák, advokát</i></p>	x

<p>Vyrovnání procesních práv ohrožené osoby a obžalovaného</p> <p><i>„V okamžiku, kdy zastupujete poškozené, si najednou uvědomujete zásadní drobnosti. Při hlavním líčení máme výpověď svědka a je fajn, že my zmocněnci za poškozené se můžeme ptát, můžeme pokládat dotazy. To je super. Ale po skončení této výpovědi má obžalovaný právo se vyjádřit. Obžalovaný řekne svoji verzi a určitým způsobem třeba i záměrně zamlčí některé skutečnosti – verzi upraví pro senát. A pokud to má hlavu a patu, poslední, co senát ze svědecké výpovědi slyší, je, jak obžalovaný výpověď svědka, případně oběti vyvrátil. My už potom nemáme faktickou možnost nějak se k tomu vyjádřit. Tu možnost máme pouze v rámci závěrečné řeči. Takže obžalovaný má spoustu práv, která poškozený nemá. Je to obrovská škoda, myslím si, že takováto nerovnováha je v tom řízení znát.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Iris, advokát</i></p>	x
<p>Změnit systém práce soudních znalců</p> <p><i>„Dále naprosto změnit systém práce soudních znalců, co se týká jejich kvalifikace, odměňování apod. Třeba i zavést přezkušování, protože to, co soudní znalci v České republice předvádí, je z mého pohledu jedna z největších slabín systému. Naprosto. Ale to [platí] i v opatrovnickém řízení. Znalci v podstatě ovládají českou justici.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka</i></p>	x
<p>Oddělené výslechové místnosti pro dospělé oběti</p> <p><i>„To znamená, že jsou v oddělené výslechové místnosti, s nimi je tam pouze vyšetřovatel a přenáší se to videem, ale my můžeme podávat otázky. Ten člověk tedy vidí v podstatě jenom vyšetřovatele. Povětšinou jsou to ženy, což je fajn – je tam navázána jakási bazálnější důvěra. A co je zásadní: osoba takto nemůže být vykolejena obhájcem, případně ani zmocněncem, protože dotazy se napíší na papír a vyšetřovatel vyhodnotí, jestli jsou vhodné, jestli souvisejí s řízením a jak je formulovat. To je ideální stav a bylo by moc fajn, kdyby to tak bylo i v případě dospělých obětí. Pokud by tam bylo něco skutečně intenzivnějšího rázu (většinou se jedná o znásilnění nebo, nedej bože, pokus o vraždu), bylo by ideální řešit to tímto způsobem.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Iris, advokát</i></p>	x

<p>Možnost vyžádat si další zprávu</p> <p><i>„Já bych možná připustila – vyloženě bych tam zakotvila větičku –, že soud si před rozhodnutím (ale ve 48hodinové lhůtě) může vyžádat od příslušného orgánu zprávu nebo informace, které může použít pro rozhodnutí o daném návrhu.“</i></p> <p><i>Výzkumnice: „To znamená, že vy vlastně pořád míříte k tomu...“</i></p> <p><i>Komunikační partnerka: „...abychom vůbec mohli rozhodovat.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Osadní, soudkyně</i></p>	x
<p>Výše trestů</p> <p><i>„Za 6 kytek trávy a ukradený vibrátor v době nouzového stavu zkrátka nemůžete dostat to samé jako za týrání manželky, které trvá pět let, a k tomu ji ještě padesátkrát znásilníte. To prostě nejde.</i></p> <p><i>Když to tady takhle funguje, už dopředu se ví, jak k tomu všichni přistupují. Já se obětím snažím říci, že na jejich místě bych to také nehlásila, pokud by to neohrožovalo jiné lidi (třeba děti) nebo pokud by to nebylo v zájmu ochrany vlastních dětí. Říkám vám to s plným vědomím toho, jak dlouhou mám praxi.“</i></p> <p><i>Měla by se také zvýšit spodní sazba u znásilnění tak, aby za znásilnění souloží automaticky nešla dávat podmínka.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka</i></p>	x
<p>Finanční podpora následné péče</p> <p><i>„Dále je potřeba dát více peněz do následné péče. Protože je obrovský problém sehnat specializované psychiatry a psychology pro oběti. Potřebují dlouhodobou péči. A zároveň je třeba nutit pachatele k absolvování dlouhodobých programů, které by jim vytvořily nějaký náhled na své chování.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka</i></p>	x
<p>Posílit probačně-mediační složku pomoci</p> <p><i>„Posílit probačně-mediační složku, musejí se posílit programy pro pachatele, kam dnes téměř nikdo nechodí, a tyto programy musejí být dlouhodobé. Jedna odbornice říkala, že nestačí krátkodobý program (který je ale v představě vlády dlouhodobý) 30 sezení. Násilník tam musí chodit třeba dva roky, aby se u něj projevila nějaká změna náhledu.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka</i></p>	x

x	Důstojné a respektující zacházení s obětí po celou dobu soudního řízení
---	---

Vztah mezi opatrovnickým a trestním řízením

V této oblasti se projevuje velmi silně téma zohledňování násilí a jeho přítomnost jako takové v rámci soudního řízení. V souvislosti se soudy můžeme vidět dvě protichůdné tendence. Jedna směřuje k návrhům opatření, která by umožnila opatrovnickým soudům fakt násilí zakomponovat do rozhodnutí a následného řešení. Existuje názor, že to jde vlastně už i v současnosti, bez nějakých dalších legislativních úprav, jen se to neděje – soudci přítomnost násilí nezohledňují.

V případě, že by se na úrovni struktury přijala některá opatření, jako např. určení podoby styku pomocí předběžného opatření, minimalizace vlivu otázky financí na návrhy ohledně péče o dítě apod., pak by dle některých názorů také docházelo ke zmenšování konfliktního potenciálu během řešení dané kauzy. V následující tabulce uvádíme přehled návrhů na změny v této oblasti:

Zohlednění násilí v soudním řízení	
Struktura	Kultura
<p>Propojení opatrovnického a trestního řízení</p> <p><i>„Mně by přišlo nejlepší: kdyby se v jednom řízení řešila situace domácího násilí, opatrovnické řízení a klidně rozvod. Že by se to vzalo jako komplex všech vztahů. Myslím si totiž, že to má obrovskou provázanost. Je pravda, že jako soudu vám – pokud se jedná čistě o úpravu péče a výživy – chybí nástroje, abyste dělala cokoli jiného, než doporučovala.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Okružní, soudce</i></p>	x

<p style="text-align: center;">x</p>	<p>Zohlednit fakt násilí i v opatrovnickém řízení v rámci volného hodnocení důkazů.</p> <p><i>„Ano, v rámci volného hodnocení důkazů. Ale to je přece o tom, aby na to měli náhled. Kdybych se totiž nevzdělávala, nechodila celá léta na školení a nečetla literaturu, [sama] bych na to asi měla jiný pohled.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Petrů, advokátka</i></p>
<p>Dodržovat zákon o obětech u opatrovnických soudů</p> <p><i>„Když je to oběť a pachatel a je to opatrovnický spor – žádám, aby dodržovali pravidla zákona o obětech (jež se na tu oběť stále vztahují) a aby i v tom opatrovnickém řízení vyslyšeli odděleně. Na což spousta soudců začíná slyšet, ač mě třeba žádají o ustanovení toho zákona – že o tom vůbec nevěděli. Ale začíná se to praktikovat.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Surdová, advokátka</i></p>	<p style="text-align: center;">x</p>
<p>Předběžné opatření, které jasně určí, jak bude vypadat styk do vyřešení opatrovnického soudu</p> <p><i>„V rámci opatrovnického řízení bych ráda viděla předběžné opatření tak, aby pro děti bylo jasně dáno, že než se rozhodne, bude to takhle. Aby se snáz vydávalo předběžné opatření o styku s dětmi – zkrátka jak to bude fungovat.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Petrů, advokátka</i></p>	<p style="text-align: center;">x</p>

<p>Bezplatné právní zastoupení v rámci opatrovnického řízení</p> <p><i>„A co si myslím, že je slepé místo: bezplatné právní zastoupení se vztahuje na trestní řízení. Nevztahuje se na civilní řízení. Myslím si, že by to bylo fajn. – Kdyby ve chvíli, kdy to běží v trestním řízení, oběť měla bezplatného právníka pro rozvod a úpravu poměru dětí. Aby tam opravdu nešla sama. Nevím, jak přesně by to ovlivnilo průběh řízení – to těžko říct. Ale myslím si, že je důležité, aby systém řekl: ‚Tohle je oběť. A jako oběť bude mít zvláštní postavení. A nebude ho mít jenom v trestu, bude ho mít i v civilu.‘ To totiž nelze oddělit.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC</i></p>	<p style="text-align: center;">x</p>
<p>Výživné dle tabulek, aby se nestávalo bodem opatrovnického sporu</p> <p><i>„Aby byly tabulky, podle kterých bude jasné, jakou částku dle výšky platu má každý rodič přispívat a aby o tom rozhodoval magistrátní úředník. Aby se peníze nestávaly bodem sporu v rámci opatrovnictví.“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce</i></p>	<p style="text-align: center;">x</p>

Další hlasy naopak volají po určité unifikaci – pokud by např. vždy a za všech okolností bylo souzeno jen rozdělení péče o děti, předpokládá se jakoby a priori, že se rodiče dohodnout mohou, a to za všech okolností. Otázkou zůstává, jak by v takovém případě vypadala situace, kdy se péče o děti stává naopak polem s konfliktním potenciálem.

Soudním řízení bez ohledu na přítomnost násilí

Struktura	Kultura
<p>Společná péče specifikovaná v rámci rozhodnutí <i>„Nesmírně by se mi líbilo, kdyby se zrušily tři druhy péče, jež zákon zná (výlučná, střídavá a společná). Měli bychom v podstatě jenom jednu společnou péči, kterou bychom ve výrocích rozsudků dál specifikovali. „Nezletilý XY se svěřuje do společné péče rodičů, s tím, že otec o nezletilého bude pečovat každý sudý týden od “ (vezmu ten klasický případ) „neděle do neděle a matka každý lichý týden od neděle do neděle!“</i></p> <p><i>Třetí fáze výzkumu, Sadba, soudce</i></p>	x

Napříč systémem pak panuje shoda v tom, že by bylo potřeba soudní řešení případů urychlit, a to jak v samotném nastavení průběhu soudů, tak i v přípravném řízení. V tuto chvíli je nejrychlejší trajektorie systémem cca půl roku, což je v situaci násilí velmi dlouhá doba.

Postavení ohrožené osoby a zvýšení dostupnosti pomoci v rámci systému

Zajímavé je, že v doporučeních jsou reflektovány dvě věci. Jednak vnímání postavení ohrožené osoby jako takové a pak především celá řada velmi praktických opatření, která by snížila práh možnosti začít celou situaci řešit. Jedná se o dostupnost terapeutické pomoci, otázku sociálního bydlení, existenci a kvalitu krizových lůžek a jejich dostupnost, ojediněle padaly i otázky ohledně potravinové banky a její dostupnosti nebo např. velmi praktické věci typu levnější možnost objednat stěhování.

Tato doporučení reflektují celou řadu parametrů, které v tuto chvíli komplikují odchod od násilné osoby, a bylo by možné je řešit na velmi praktické úrovni.

Struktura	Kultura
x	<p><i>Když se někdo cítí jako oběť, má s ním být zacházeno jako s obětí</i></p> <p><i>„Aby věřili ženě, když se označí za oběť – že to bylo takhle, že to nějak probíhalo, že to probíhalo před dětmi. Aby věřili té ženě,</i></p>

DOPORUČENÍ OD ÚČASTNÍKŮ A ÚČASTNIC VÝZKUMU

	<p><i>respektive oběti (on to může být i muž) a postupovali v řízení tak, že se to dělo. Protože tím se podle mě chrání zájem dětí.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Petrů, advokátka</i></p>
<p>Změna legislativy tak, aby ohrožené osoba nemusela vyjádřit souhlas se stíháním násilné osoby</p> <p><i>„Změna legislativy tak, aby nebylo třeba souhlasu oběti. Jakmile by se jednou podalo trestní oznámení, policie by si k tomu nevolala matku, která to [odmítá řešit]...“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Postránecká, OSPOD</i></p>	<p>x</p>
<p>Popsaná trajektorie systémem</p> <p><i>„Ale [pomohlo by] vytvořit mapu – vyloženě mapu organizací, ovšem i s tím očekáváním, které od toho mohou mít. – Že na tu policii jdu, když už to chci opravdu oznámit a jsem odhodlaná. OSPOD mi může pomoci najít někoho, kdo se mnou na tom bude pracovat... Takový praktický průvodce, který poradí, jak tím projít.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina B, OSPOD</i></p>	<p>x</p>
<p>Zvýšit dostupnost právní pomoci pro oběti</p> <p><i>„Nebo z dostupnit bezplatnou právní pomoc v civilních sporech jiným způsobem, než že požádáte o ustanovení zástupce. To je hrozná bariéra. I když máte v civilním procesu právo na osvobození od soudních poplatků nebo na ustanovení zástupce kvůli vašim majetkovým poměrům, soud vám ho [sám] ustanoví, a tím vlastně vylučuje volbu.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Šochová, advokátka</i></p>	<p>x</p>

<p>Zvýšit dostupnost psychologických služeb</p> <p><i>„Více dětských psychologů, psychiatrů i různých pobytových služeb. My tu nic nemáme. Vždyť si [to] vezměte: jediná dětská psychiatrie je až v L. Byla blíž, v M. – ta je zrušená. C. coby okresní město ji jako pobytovou nikdy neměl... Dětské psychiatrie tady máme dva: paní doktorku Galánovou, která je naprosto vyčerpaná, a paní doktorku Vymětalovou – ta dělá i terapie a také je úplně vysílena. Tam když objednáte dítě, [čekáte] půl roku. Opravdu nelžu. Půl roku.</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Větrná, OSPOD</i></p>	x
<p>Zvýšit dostupnost sociálního bydlení</p> <p><i>„Třeba takový hezky nastavený systém sociálního bydlení. Nebo by samozřejmě bylo super více městských bytů, které by se vybíraly jinak než obálkovou metodou a ve smyslu ‚kdo nabídne víc‘.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC</i></p>	x
<p>Zvýšit dostupnost a kvalitu krizového bydlení</p> <p><i>„Jaká má být optimální podoba ubytování pro oběti. Téma bydlení a domácího násilí vůbec není systémově uchopené... Ale na druhou stranu si nemyslím, že pro řadu dětí je dobré doživotní řešení běhat po různých azylech. Že to má být nějaká dobře rozvrstvená pomoc podle potřeb, protože pro řadu žen je prostě těžké, že odchod znamená sociální propad. Už jen ten název – azylový dům. Když před 20 lety azylový dům začínal, tak bylo v pohodě mít společnou kuchyň a koupelnu. Dnes už je to na úrovni ubytovny, takže pro řadu lidí je to obrovský propad. Může to být dobré řešení v případě potřeby krizového ubytování. Ale když tam člověk má strávit s dětmi rok... Měla by existovat rychlá cesta k nějakému normálnímu bydlení. Proto bych více propagovala myšlenku institutu vykázaní – odcházet má ten, kdo se násilí dopouští, ne ten, kdo ho primárně zažívá.</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Letní, sociální pracovnice</i></p>	x

V této části dotázaní zmiňují i některé velmi praktické projekty, které se v systému už objevily a zase zapadly – často v důsledku nedostatku finančních zdrojů, a to přesto, že se jednalo o velmi účinné nástroje. Jedním z nich by např. bylo oživení projektu „SOS tlačítka“, která oběti dostaly, mohly je mít u sebe v době, kdy se jejich situace řešila. Tlačítka byla napojena na GPS a na policejní systém. Když ho oběť zmačkla, dočkala se rychle příjezdu hlídky. Dělo se tak ve chvíli, kdy se násilná osoba objevila, a nebyl čas např. telefonovat.

Postavení dětí v rámci systému pomoci

Přestože z hlediska aktuálního nastavení systému se násilí dětí týká z hlediska možností řešení jen velmi okrajově, na úrovni doporučení se téma objevuje opakovaně. A to především v kontextu zohlednění přítomnosti násilí na celkovou situaci dítěte, a to nejen v případě, kdy je násilí namířeno na samotné dítě.

Struktura	Kultura
<p>Změna legislativy – děti jako ohrožené osoby</p> <p><i>„Aby děti byly brány jako ohrožené osoby, to už se x let snaží nějak protlačit do zákona o policii, a pořád to neklaplo. To je další problém, mladí kolegové si neuvědomí, že když je ohrožená osoba matka, ale má dvě děti ve věku tři a pět let, měly by být ohrožené osoby i ty ony.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR</i></p>	<p style="text-align: center;">x</p>
<p style="text-align: center;">x</p>	<p>Zohlednit násilí v situaci dětí</p> <p><i>„Chtělo by to, aby zájmy dítěte byly brány opravdu [spíše] v širším kontextu – že vychází možná z násilného prostředí, a že ho tedy je třeba ochránit.“</i></p> <p><i>Aby se to nebralo tak, že se u nich doma poslední dobou jen hádají kvůli rozvodu.“</i></p> <p style="text-align: right;"><i>Třetí fáze výzkumu, Petrů, advokátka</i></p>

<p>Terapie dostupná pro děti</p> <p><i>„Terapeutická práce není vůbec dostatečně poskytována. Když se rodiče takto hrozně rozvádějí, jejich děti by měly mít státem umožněné terapie. Alespoň pár. A pak by ten odborník zjistil, kdo bude [terapii] potřebovat dál. Nebo by třeba rodiči řekli: ‚Jsou tady takové a takové problémy. Kolem puberty určitě přijďte.‘ Tyto děti ale místo toho posíláme do světa. Samozřejmě budou později ostatní taky týrat, budou manipulovat a budou se projevovat opravdu hrozně. Protože se v takovém prostředí musely naučit přežít.“</i></p> <p><i>Druhá fáze výzkumu, Dušní, terapeutka</i></p>	x
--	---

Multidisciplinární spolupráce a vyhodnocování

Jak rozpoznat situaci, kdy se jedná o domácí násilí, je velkým tématem všech oslovených a objevuje se i na úrovni doporučení. To se týká jednak tématu větší role odborníků nebo odborných týmů v rámci systému a dále pak metodik, které by s vyhodnocováním pomohly.

Velká část oslovených volá po nějakém typu multidisciplinární spolupráce, která má v jejich očích celou řadu podob podle toho, s jakým typem takové spolupráce mají zkušenosti a na jakém místě instituce pracují.

Policisté, kteří do značné míry fungují jako gate-keepers v systému pomoci opakovaně zmiňují **existenci specializované skupiny**, která existuje v Brně, nebo volají po tom, aby výsledky byly vedené odborníky na problematiku domácího násilí. Zde se zrcadlí opakovaná zkušenost potíží s vyhodnocením.

„Jako metodici jsme navrhovali, abychom měli v Praze skupinu domácího násilí, kde by byli kolegové, které to zajímá, kteří jsou v této problematice erudovaní. Mohou to být kriminalisté, mohou to být kolegové z místního [oddělení]. Aby to prostě byla směs specialistů, kteří budou k dispozici a mohli by danou situaci vyřešit, zahájit, konat. Abychom nemuseli osobu znovu vyslýchat. Ale bohužel zatím nejsou lidé. Opravdu nejsou. U policie je velmi málo lidí.“

Druhá fáze výzkumu, Bílková, PČR

Když už není k dispozici specializovaná skupina, měli by v rámci systému existovat alespoň **specializovaní jednotlivci**, kteří výslech povedou citlivě a jsou v problematice domácího násilí zběhlí. Policisté si uvědomují, že právě to se často neděje, což je jedním z problémů celého systému:

DOPORUČENÍ OD ÚČASTNÍKŮ A ÚČASTNIC VÝZKUMU

„Víte, jak moc na nás tlačí, aby osobu vyslyšel člověk, který se v tom orientuje. A nejenom orientuje, ale který je opravdu trochu znalý tématu...

Tohle my tedy opravdu neplníme. Protože to vždy vyjde na toho, kdo zrovna předtím vyslyšel vloupání do auta.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

V rámci systému by takovou úlohu měli zastávat metodici, respektive metodičky s ohledem na potřebu zajistit možnost výslechu osobou stejného pohlaví. I zde se ale dostáváme ke vztahu mezi strukturou a kulturou. Zavedení pozice samotné neznamená zlepšení situace obětí. Mělo by jít o metodičku či metodika, který zároveň problematice rozumí a hodnotovým zaměřením vykazuje základní odhodlání pomáhat se situací. Pokud je na takové pozici člověk, který a priori existenci fenoménu domácího násilí zpochybňuje či k ní přistupuje formalistně, pak taková pozice v rámci systému nepomáhá.

Pokud se k této problematice vyjadřují lidé z jiných organizací, než je PČR, pak zmiňují především **interdisciplinární týmy** a jejich důležitost. Zároveň zde zaznívá, že je nutné se na případy dívat komplexně a nikoli jako na izolované jevy, což se ale často děje. Právě interdisciplinární týmy nebo případové konference tomu napomáhají.

„Dělat dobře svoji práci v oblasti týkající se ohrožených dětí, znamená, že se musí spolupracovat. Takže jde o to, jak usnadňovat spolupráci, ne říkat: ‚Já tohle řeším do 20 neomluvených hodin a dál ať už si to řeší OSPOD.‘ Hlavně přemýšlejme o tom, jak to řešit společně.“

Druhá fáze výzkumu, Kudláčková, OSPOD

Volání po interdisciplinární spolupráci by pak mělo být opět kvalitní – nemělo by se jednat o formální záležitost, jejímž cílem je spíše rozředit a zneprůhlednit odpovědnost, ale o možnost podívat se na daný případ do větší hloubky.

„Mít víc odborníků – multidisciplinarita. O tom se hodně mluví, ale v praxi jsou zkušenosti opravdu velmi rozdílné. A ono to skutečně jinak nejde. My tady také někdy něco vymyslíme, pak slyšíme policii a říkáme: ‚Aha, tak si pojďme sednout a ještě to probereme touhle novou optikou.‘ Není to hned, nějakou dobu to trvá a navíc – když jsou na tu rodinu zaměřeni, také se může něco začít dít.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina A, NNO

V případě, že nejsou k dispozici multidisciplinární týmy, pomohly by alespoň metodiky, které by řadovým zaměstnancům, kteří nemají specializaci v oblasti domácího násilí, pomáhaly s vyhodnocováním situace. **Metodika pro vyhodnocování psychického násilí** při výjezdech byla v rámci systému zmiňována opakovaně a podle vyjádření advokátů by neměl být problém takovou metodiku sestavit. Stačilo by podle všeho zohledňovat to, jak vypadají jednotlivé skutkové podstaty psychického násilí a na ně se ohrožené osoby doptávat.

Další zmiňovanou metodikou je **metodika práce s incidenty**. Podle některých policistů by měla existovat povinná kontrola systému Maják 158 a situace vyhodnocené jako incidenty by měly procházet druhotnou kontrolou vedoucích. Teprve ti by podruhé rozhodovali o tom, jak dále postupovat. Kontakt s rodinou by v těchto případech měl být dlouhodobý a situace by se měla začít řešit podstatně dříve, než dojde k její eskalaci.

A měla by také existovat metodika zaměřená na to, jak ohroženou osobu celým systémem provést. Někteří dotázaní v tomto kontextu hovořili o „**mapě systému**“ nebo trajektorii ohrožené osoby systémem, jiní používali slovo metodika. Je ale evidentní, že by pomohlo, aby jednotlivé složky vzájemně věděly, jak se mají k dotyčné osobě v dané situaci chovat, a to právě proto, že trauma má vliv na možnosti řešení dané situace:

„Já si myslím, že úplně chybí nějaká metodika, nějaký návod. Ono se to úplně nedá, protože každý případ je jiný. Ale zkrátka je potřeba vědět: ‚S obětí se musí udělat to a to. Dělá to ten a ten. A možnosti jsou takové a takové.‘ A když bystě věděli, že oběť by měla – nebo má šanci – jít do intervenčního centra, má [právo na] právní a psychologickou pomoc, nemůžete jí říct, že nemáte psychologa a že to bude trvat půl roku. Asi je to o penězích a asi je to o tom, že je to tak specifické, že to chce speciální tým lidí, kteří to budou dělat ne pro peníze, ale proto, že to pochopí.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Podobnou „mapu“ by pak potřebovaly i ohrožené osoby právě vzhledem k tomu, jak složitý systém je. Ohrožené osoby by měly vědět, že různé typy organizací řeší různé facety jejich problému a měly by být schopné lépe vyhodnotit, s jakým typem situace se mají obrátit na jakou složku systému.

Se spoluprací uvnitř systému souvisí i potřeba **propustnosti toku informací**, které se v tuto chvíli často někde zablokují – ať už se jedná o problematiku GDPR nebo pouhé informování mezi jednotlivými složkami o tom, že se někde něco děje, a to v kvalitě, která umožňuje navazující službě nějaké řešení:

„Běžně nám přijde oznámení, hlavička je samozřejmě vždy pro nás, pro pracovníky OSPODu („Nezletilé dítě Adéla Nováková, narozená atd.“). Ale když potom třeba ještě volá sousedka, je to chaos. Protože v záznamu máte například toto: ‚Dne toho a toho, v tolik a tolik, na adrese té a té byla AK napadena NC.‘ Z toho nedáte nikdy nic dohromady. Ke všemu se máma jmenuje jinak, dítě se jmenuje jinak, táta taky a sousedku už vůbec nedohledáte. Já chápu, že existuje GDPR, ale tohle jsou informace, které potřebujeme, abychom s tím něco [mohli dělat].“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

A ta by se měla týkat obou směrů v rámci systému – jak odspoda nahoru k soudům, tak i obráceně. Ideální stav takové spolupráce popisuje jedna komunikační partnerka z OSPOD:

„Kdybych mohla snít, měl by existovat opravdový tým všech složek, které by spolupracovaly dohromady. Každá by přesně věděla, co jak může v konkrétní situaci“

udělat, komunikovaly by spolu. Zkrátka by přišla oběť, jedna složka by ji zachytila, další by ji zkontaktovala, všechna pomoc by probíhala společně. Úplně báječné. Mít kam je poslat na krizové lůžko, nevyhánět je po týdnů, ale pomoci jim, mít je kam odkázat dál. I když je [to] krizové lůžko, oběť musí vědět, co s ní za týden bude. A do toho už musí přijít právní a psychologická pomoc, policie musí informovat. Nesmí se to táhnout dva roky s tím, že půl roku se neděje vůbec nic.“

Druhá fáze výzkumu, Světlá, OSPOD

Zároveň je evidentní, že pro tento typ změny není potřeba organizovat nic zásadního, podmínky pro ni jsou, jen se většinou neděje nebo neděje v patřičné kvalitě.

Přestupkové řízení

Samostatnou kapitolou v rámci doporučení je otázka přestupkového řízení, kde končí řada případů, jež jsou ohlášeny PČR. Přestupkové řízení je v tuto chvíli vnímané jako nefunkční nástroj, který nepomáhá ani násilí zastavit, ani situaci řešit. Je třeba zde znovu upozornit, že se jedná o náhled osob mimo přestupkové řízení, neboť s jeho představitelkami/představiteli jsme rozhovory nepoživovaly a vidíme zde potenciál pro další výzkum. Podle některých z oslovených by i v rámci přestupkového řízení měla existovat nějaká asistence pro řízení samotné i pro řešení situace rodiny. Incident znamená, že se v rodině něco děje a zároveň platí, že čím včasnější záchyt situace, tím větší pravděpodobnost, že se situaci podaří vyřešit dříve, než dojde k eskalaci. Právě v tom by mohlo přestupkové řízení a jeho vedení hrát důležitou roli, což se aktuálně neděje.

„Já bych zavedla ty metodiky. Celkově. Nejenom v Praze. Protože pro mě jako osobu, která zná všechny ty formuláře, povinnosti, dokumenty, důkazy, které je potřeba zajistit, projít a tak dále, je to obrovské spektrum, ten rozsah je obrovský. Myslím si, že i přestupek (ne trestný čin) si zaslouží odborníka, který se s ním nebude lopotit tak dlouho jako policista, který jezdí na vloupání do auta. Zaslouží si to jak policisté, tak rozhodně ta druhá strana. I ti podezřelí, kteří to pak nemají tak jednoduché, protože policisté by byli víc proškoleni, víc vyzbrojeni asertivním přístupem, znalostí psychopatů či deviantů. Kdyby byli metodici a opravdu by se věnovali všem kauzám, asi by to pomohlo. Oni by víc znali i neziskové organizace. Věděli by, na co se která orientuje, větší provázanost by byla.“

Druhá fáze výzkumu, Martinů, PČR

Vzdělávání

Mezi často zmiňované měkké strategie s cílem ovlivnit kulturu, jež fungování systému ovlivňuje a podmiňuje, je často řazeno vzdělávání, které naši komunikační partneři a partnerky zmiňují napříč celým systémem. Na jednu stranu by podle nich

DOPORUČENÍ OD ÚČASTNÍKŮ A ÚČASTNIC VÝZKUMU

bylo potřeba iniciovat některé změny na úrovni legislativy a metodik, na druhou stranu by ale bylo možné využívat účinněji to, jak je systém nastavený už dnes. A tomu právě brání nedostatek informací o problematice domácího násilí napříč systémem.

Pro každou složku pomoci pak oslovení přicházeli s jinými nápady, co by mohlo systému jako celku pomoci:

Organizace	Jak je vzdělávání organizováno	Doporučení ohledně obsahu
Soudci	Nemají povinné CŽV – často se školí jen stále stejná skupinka soudců.	Školení by mělo být organizováno zážitkově, aby si soudci dovedli lépe představit situaci ohrožené osoby. <i>„Asi by také bylo fajn, kdyby měli povinnost nějakého jiného než jen justičního vzdělávání. Dokážu si představit třeba zážitkový kurz k domácímu násilí pro soudce. To by bylo báječné.“</i> <i>Druhá fáze výzkumu, Zvonková, IC</i>
PČR	Na některých obvodech mají pravidelná školení, jiní zmiňovali, že se o DN dozvěděli naposledy povrchně jen ve škole.	Školení založené na kazuistikách a konkrétních příkladech. <i>„Pro nás je, když to přeženu, domácí násilí 0,9 procent z toho, co policie dělá. Takhle se tedy bavíme, když to vypadá, že děláme jenom tohle. Ono to tak prostě není. Na druhou stranu si myslím, že by bylo dobré vymyslet školící programy s trochou metodiky, trochou ukázek praxe a nácviku nějakých modelových situací.“</i> <i>Druhá fáze výzkumu, Sadař, PČR</i>
OSPOD	Povinných šest dní v roce, kurzy si volí jednotliví pracovníci nebo po dohodě s vedoucím.	Kvalita kurzů je často špatná, pracovníci si na to opakovaně stěžují. V rámci zprávy MPSV (2019) bylo jako doporučení zmiňováno kvalitativní zlepšení systému ACRIS, ke kterému dodnes nedošlo navzdory již ukončenému systémovému projektu.

Vzdělávání, supervize a systematický sebe-rozvoj pracovníků a pracovníků zabývajících se problematikou domácího násilí pak byl zmíněn i z důvodu zvyšování citlivosti na násilí a na schopnost jeho rozlišení:

„Víc se vzdělávat v tom, co je násilí, co to způsobuje. Aby vymizel klasický model, že násilí musí být dlouhodobé, skryté, eskalující a musí být asymetrické a v jedné domácnosti. To víme, že nestačí. Rodin, kde se to takhle děje, je docela dost, ale to spektrum je o dost širší. Vadí mi i to celkové paradigma ano – ne. Takhle se prostě nedá pracovat. Jsou to složitější věci a nejsou jednoduché. Z trestního hlediska to rozhodně neznamená, že násilí je v pořádku (pro tu společnost, pro ty děti) – když vidím, v jakém jsou stavu. Nebyť tak černobílí a víc uvažovat v širším spektru. Ale zase v nějakých hranicích, protože to bychom mohli filozofovat 10 let a děti nám z toho utečou.“

Druhá fáze výzkumu, Fokusová skupina A, NNO

Vzdělávání na kognitivní úrovni ale podle všeho nestačí. Je potřeba pracovat i s osobností dotyčného – pokud má např. samotný pracovník sklony k násilnému řešení situací, je malá pravděpodobnost, že se dokáže v situaci domácího násilí zachovat k oběti podpuřně.

„Výškolení je důležité. Protože pokud se policista zabývá domácím násilím a evidentně ho to zajímá, má velký přehled a spoustu školení, je to vidět. On na to nahlížel úplně jinak. Stačilo mu říct a hned se doptával. Bylo zřejmé, že tomu rozumí. Zatímco někdo, kdo [ne]... Sice by již měli existovat na tohle specializovaní komisaři, ale [úplně to nefunguje]. Také je tam osobní problém: pokud je někdo agresor, samozřejmě to nebude vyšetřovat tak náležitě, jak by daná věc předpokládala a jak by se očekávalo.“

Třetí fáze výzkumu, Petruš, advokátka

Stát se může samozřejmě i to, že samotný pracovník či pracovnice zažívá či zažil/a v některé oblasti svého života násilné chování od svých blízkých. I taková nereflektovaná situace může výrazně ovlivňovat výkon profese.

Rozvoj pracovníků by byl vítán i jako záležitost nasměřovaná na rozvoj celé osobnosti. Tento požadavek je v souladu i s rozvojem oblasti vzdělávání jako takového, jak v oblasti domácího násilí, tak i obecně vzdělávání napříč jednotlivými segmenty společnosti.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Výzkum byl původně plánovaný jako jeden ze způsobů, jak zachytit charakter změn, které byly vyvolány situací pandemie COVID-19 v ČR na jaře 2020. Právě z důvodu potřeby zachytit charakter změny jsme zvolily kvalitativní výzkumný design, který umožňuje popisovat jemné nuance a interpretace, umožňuje zachytit kvalitu jednotlivých situací, jejich příčiny a vnímané důsledky.

Výzkum měl být původně časově sevřený do prvních třech měsíců pandemie. Výsledky dnes už pouze první fáze výzkumu byly ale natolik zarážející, že jsme se rozhodly pokračovat. Disproporce mezi tím, jak situaci popisovaly organizace tzv. pilířů pomoci“ a některé neziskové pomáhající organizace se jevily jako příliš velké a naznačovaly další témata, která pandemie pouze zviditelnila. Proto jsme se rozhodly pokračovat a na základě první fáze sběru dat rozšířit výzkum z perspektivy klientek a pomáhajících organizací na další složky pomoci obětem domácího násilí – což byly nejprve právě organizace tzv. pilířů pomoci – tedy PČR, OSPOD a intervenční centra a následně také představitelé justice a advokáti.

Kombinací sběru dat založených na rozhovorech s představiteli a představitelkami organizací napříč systémem pomoci obětem domácího násilí, terénních denících, anonymizovaných sjetin z messengerů a chatů a analýzy dokumentů se podařilo shromáždit téměř 800 stran vypovídajících o tom, jak funguje systém pomoci obětem domácího násilí, které byly průběžně analyzovány a kódovány. V rámci výzkumu byla zohledněna perspektiva jednotlivých aktérů a v rámci celkového vyhodnocení do sebe tyto jednotlivé dílky mozaiky nečekaně zapadaly.

Cílem této studie není označovat viníky. Téma domácího násilí je náročné pro svou skrytost a těžkou uchopitelnost i kvůli tomu, že zodpovědnost všech, kteří nastalé situace řeší, je velká – jde o dlouhodobý život celých rodin, dětí, zároveň jde o velmi spletitou změň vztahů a vlivů, které do situace vstupují.

Zdá se, že díky výzkumu se podařilo zmapovat alespoň některé z mechanismů, které vytvářejí často příliš velká oka v záchranné síti, kterými oběti až příliš často propadají. Popisem těchto míst a následnými doporučeními bychom chtěly přispět k tomu, aby se fungování systému zefektivnilo a mohlo na konci přinést větší možnost závažné situace skutečně řešit.

Závěry jsou rozděleny do několika částí. Nejprve shrneme situaci pandemie a její důsledky a odpovíme tak na výzkumné otázky, které stály na začátku výzkumu. Dále se podíváme na důvody, které z našeho hlediska na základě výzkumných dat vysvětlují velkou latenci domácího násilí a její specifika v českém kontextu. A na konci se pokusíme formulovat doporučení pro různé složky státní správy.

Vliv pandemie na násilí na ženách

Výstupy výzkumného projektu mezi klientelou organizací ROSA, centrum pro ženy, z. s., Acorus, z. ú., a proFem, o. p. s. a mezi pracovníci a pracovníky dalších neziskových organizací, jejichž cílová skupina zahrnuje, nebo je především tvořená, oběťmi domácího násilí a násilí sexuálního, jednoznačně ukazují, že pandemická situace přinesla navýšení počtu řešených případů domácího násilí i zvýšení intenzity prožívaných situací a především v případech, kdy oběť s násilnou osobou bydlí, případně je s ní v častém styku, zvýšila jeho dramatičnost. V souladu se zjištěními ze zahraničí uvádíme i my, že pobyt v uzavřených domovech některé děje urychlil, tam, kde měly vztahy násilný charakter, zafungoval stres z pandemie jako urychlovač.

Pandemie a na ni navázané vyhlášení nouzového stavu usnadnily vznik a průběh násilných situací a zároveň zafungovaly jako brzda pro jejich řešení prostřednictvím institucí, jež mají v těchto případech zasahovat.

Ve výzkumném vzorku analyzovaných případů drtivě převládaly ženy, které se doma v karanténě ocitly zavřené s násilnou osobou, což naopak velmi usnadňovalo a posilovalo pozici násilných osob. Oběti ve vztazích, v nichž násilí aktuálně probíhá, byly pod permanentní kontrolou, nemohly bezpečně telefonovat ani jinak komunikovat s vnějším světem. Jako účinný prostředek pro překonání tohoto problému alespoň u některých ohrožených osob se pro neziskové organizace ukázalo využití chatů, které je možné používat po malých chvilkách a je možné je po ukončení okamžitě smazat, což bylo pracovníci neziskových organizací vždy uvedeno jako bezpečností doporučení. Využívání chatu k poptání a získání pomoci v rámci akutní situace domácího násilí umožnilo sledovat násilí „v přímém přenosu“.

Pandemická situace rovněž ovlivnila instituce, které by měly působit preventivně a poskytovat asistenci v případech domácího násilí, zejména tedy PČR, soudy, OSPOD, IC a neziskové organizace, vzhledem ke komplexnosti problematiky domácího násilí, které postihuje život dotčených jako celek, se jednalo např. i o úřady práce a orgány místních samospráv.

Z výzkumu vyplývá, že instituce, jež mají moc i pověření domácí násilí řešit, ke své roli v rámci pandemické situace přistoupily různě, což do určité míry umožňuje nahlédnout mnohdy zásadní nedostatky v celkovém přístupu k domácímu násilí.

Neziskové organizace věnující se alespoň částečně obětem domácího násilí od začátku nouzového stavu začaly nabízet spektrum služeb online – nastavením chatových služeb, převodem běžně osobních konzultací na telefon, případně Skype a obdobné platformy. To vedlo na jedné straně ke zpřístupnění služeb i osobám, jež by jinak nemusely být schopné dané instituce kontaktovat (např. Češky uvízlé v zahraničí v situaci domácího násilí), na druhé straně je ale třeba upozornit na to, že organizace nejsou vzhledem k dlouhodobě vysoce nevyhovujícímu způsobu financování mnohdy unikátních služeb na tento typ přechodu připraveny a jejich proaktivní přístup k řešení situace je může do budoucna ekonomicky negativně ovlivnit. Zároveň není vzhledem ke specifickým domácím násilím možné podceňovat

možnosti zneužití tohoto typu komunikačních kanálů ke sledování a pronásledování ze strany násilných osob – do budoucna je třeba zaměřit se na zabezpečení tohoto typu komunikace. Není možné ignorovat ani skutečnost, že řada potenciálních klientek není vybavena prostředky, které by jim tento druh poradenství umožňovaly (např. nevlastní notebook, chytrý telefon, nemají možnost zaplatit si datové služby – je třeba nezapomínat na to, že domácí násilí má zhusta podobu ekonomického násilí) a řada z nich nemá potřebné kompetence pro využití takových prostředků. Neziskové organizace se proto ve většině případů snažily v nějaké podobě co nejrychleji obnovit i kontaktní služby za dodržení nařízení vlády a jednotlivých ministerstev, což se obzvláště citelně dotklo organizací poskytujících služby azylového domu a krizového pobytu, neboť poptávka po těchto službách dle poskytovatelek převyšovala jejich kapacity.

Státní instituce fungovaly v různých fázích pandemické situace rozdílně. Na jaře 2020 se do značné míry odmlčely první týdny zcela, v dalším období postupně začínaly konat. Nebyl ale zaznamenán pro-aktivní přístup depistáže rizikových rodin, spíše se jednalo o reaktivní strategie. Soudy byly odročeny, často jsme však viděly, že pokud rozsudek vynesly, bylo to ve prospěch násilného partnera, protože posuzovaly situaci vytrženou z kontextu.

Nelze přitom tvrdit, že se instituce nesnaží. Jak na straně PČR tak i OSPODů byly zaznamenány případy podpůrného jednání, které pomohlo danou situaci vyřešit, bylo jich ale málo a navíc je zřetelné, že neexistoval jednotný přístup k dané problematice – to se např. velmi dobře projevilo na potížích spojených s předáváním dětí v prvních týdnech pandemie na jaře 2020. Zdá se, jako by záleželo na tom, ve kterém kraji se násilná situace odehrává, a dokonce na tom, kdo z policistů nebo úředníků případ dostane na starost. Systém tedy selhával, jednotlivci někdy konali ve prospěch obětí, nejedná se ale o systémové nakládání s danou situací.

Během pandemie přestaly fungovat i nástroje, které jsou v běžném režimu využívány, jako je např. vykázání. Naopak v zájmu práv pachatele byly např. zrušeny vazby a pachatelé se vraceli do domů ke svým partnerkám i během nouzového stavu.

V pokračující situaci pandemie se i reakce institucí státní správy měnily. Nejmarkantnější je posun na úrovni soudů, které v první vlně pandemie de facto svoji činnost omezily na nejnutnější minimum, v dalších fázích ale v činnosti pokračovaly.

Přestože je domácí násilí v českém kontextu vnímáno pouze jako popis pro situaci před odchodem od násilného partnera, bylo během krize evidentní, že téměř polovina všech analyzovaných případů řeší násilné situace týkající se žen i dětí po odchodu od partnera, kdy se naopak celá situace často ještě zdramatizuje a to předně dokud nejsou soudně jasně nastavená pravidla pro styk s dětmi a rozdělení majetku. Všechny tyto úkony se ale během pandemie pozastavily a není známo, jak velký skluz už tak přetížený systém nabere. A o kolik déle budou muset oběti setrvat v nevyjasněné situaci. Každopádně v této souvislosti lze na konci výzkumu – tedy

v lednu 2021 - předpokládaný skluz odhadnout. Advokáti a soudci nám na konci výzkumu sdělovali, že první případy, ve kterých hrála roli první vlna pandemie z jara 2020, k nim dorazily na podzim – tedy s půlročním zpožděním. A v těchto případech se jedná jen o první vlny.

Opakovaně se ukázalo, že někteří násilní ex-partneři využili pandemii k tomu, aby se pokusili znovu dostat oběť do hry – dávali předběžná opatření na rozšíření styku s dětmi apod. Pokud instituce nereflektují tyto požadavky na pozadí hluboké znalosti toho, jak funguje moc a jaké jsou základní principy maligní agresivity, jak ji např. popsal Erich Fromm, není možné situaci nahlédnout v celém jejím kontextu, který je podstatně barvitější než logika „má dáti – dal“.

Co se důsledků pro oběti týče, jsou viditelné na mnoha úrovních. Prodlužuje se v dané situaci nejistota díky tomu, že systém se odmlčel. Ženy řeší se zvýšenou intenzitou všechny parametry svého života – základní bezpečí pro sebe i děti, finanční a bytovou situaci, kterou není možné stabilizovat, dokud případ není dořešen. Výpadek příjmů navíc znamená méně možností, jak věc řešit – bohatí jsou na tom lépe nebo stejně, chudí podstatně hůře. Díky tomu, že celý systém je do značné míry zpožděn nebo paralyzován, komplikují se i možné vyhlídky do budoucna v podobě dalšího studia za účelem zvýšení kvalifikace a možnosti lepšího výdělků apod. Tyto praktické důsledky pak znamenají hlubší a dlouhodobější traumatizaci pro oběti a odklad možného řešení.

Zdroje latence

Data jasně ukazují, že mezi zúčastněnými na straně potenciálních pomocníků v podobě NNO a státních institucí neexistuje shoda v náhledu na to, kdo je a kdo není oběť domácího násilí. Obrázek působí tak, jako by státní instituce reprezentovaly jakýsi přístup buď – anebo – tedy žena je, nebo není obětí domácího násilí. Takto nastaveným sítem ale propadne většina případů, kde dochází ke zjevně nezdravé situaci pro ženu i děti. Stát tvrdí, že se o násilí nejedná, ale zároveň nenabízí žádnou pomoc, aby byly oběti chráněny před tím, co sice neumíme nazvat, ale stejně to existuje – tedy před ponižujícím a nebezpečným chováním, které dlouhodobě deptá a snižuje lidskou důstojnost. Systém říká – domluvte se, taková strategie ale není funkční, není možné, aby se skutečně „domluvily“ strany, které mocensky nestojí na stejné úrovni. Nelze se dohodnout s někým, kdo se domluvit nechce, a násilná osoba se domluvit nechce, protože její výsostný zájem je ovládat.

Z výzkumu tedy vyplývá kromě výše zmíněných praktických doporučení zásadní otázka – jak pomoci lidem, jejichž důstojnost je opakovaně a dlouhodobě ničena, a jejich dětem, které tomu všemu přihlíží. Jaké prostředky má stát k dispozici? A také – jaké jiné prostředky je potřeba zavést pro řešení situací, které tvoří většinu sledovaných případů?

Některé pomáhající neziskové organizace nabízejí částečné odpovědi – diverzifikovat pomoc pro různé typy situací a pro řešení v různých fázích pokusů

oběti o vymanění se z násilného vztahu. Přístup „buď – anebo“ tedy změnit na vějíř možností, které by umožňovaly řešit spíše jednotlivé situace než označit děj nálepkami domácí násilí ano – ne. A takto nastavenou pomoc opřít o perspektivu potřeb ze strany oběti – zde by ke slovu mohly přijít svépomocné podpůrné skupiny. Ostatně pro tuto perspektivu existuje i zákonné opodstatnění, a to v zákoně o obětech trestných činů.

Takováto změna vyžaduje ale kombinaci dvou faktorů. Změnu struktury – tedy pravidel, instrukcí, jejich jednoznačnost a jasnost, doplnění těch, které neexistují a vytváří v systému propusti, kterými oběti propadají bez pomoci.

A dále pak změnu v náhledu na tyto situace – tedy kultury. Z černo-bílého vidění je potřeba zamyslet se nad tím, jaké hodnoty jsou za jednotlivými rozhodnutími a jaký je skutečný náhled na lidi, kteří přichází s tím, že musejí doma pod pohružkami zabít, ublížit, únosu dětí atd. dělat a říkat věci, které nejen, že nechtějí, ale které jsou daleko za hranicí důstojného lidského života.

System pomoci je totiž v tuto chvíli nastaven tak, že vytváří několik **paradoxů**, které rámuje další obtíže, které z dat vyplývají:

Nahodilost versus systém aneb nekonzistence

System navenek vystupuje jako velmi pečlivě propracovaný mechanismus s třemi pilíři organizací, které mají domácí násilí řešit systematicky, a pomáhajícími organizacemi, které mají deklarovanou podpůrnou funkci. V rámci výzkumu se však ukázalo, že systém jako systém namnoze nefunguje, protože vykazuje vysokou nahodilost danou nejčastěji opakovanou větou v rámci výzkumu – „je to člověk od člověka“. Jednotliví lidé napříč institucemi i regiony připouštějí, že jednotlivé případy nejsou řešeny konzistentně podle vyhodnocování jejich znaků, ale velmi individuálně podle aktuálních přesvědčení jednotlivých pracovníků v tomto systému i podle jejich časových a kapacitních možností. Tak se stává, že stejný případ je vyhodnocován na různých místech různě. Tato různost se přitom neváže na jeden typ instituce - tedy že by byl např. systematicky případ vyhodnocován jinak příslušníky PČR a jinak OSPODy. Naopak – tato nekonzistence prostupuje napříč organizacemi a je ve shodě s hodnocením oslovenými opravdu velmi individuální.

Nekonzistence je daná souborem mnoha faktorů. Vnímáním toho, co násilí je a co nikoli, citlivostí na tuto oblast, chápáním genderové podmíněnosti násilí, profesními zkušenostmi, mírou vzdělání v oblasti domácího násilí a znalostí systému pomoci. Jedná se o směs velmi individuálních faktorů, které ve výsledku vedou k tomu, jak je konkrétní případ na konkrétním místě vyhodnocován.

Incident versus násilí jako kontinuum

Specifickými vlastnostmi domácího násilí je především to, že probíhá cyklicky ve třech fázích, kdy se střídá fáze uklidnění, rostoucího napětí a eskalace. A v rámci tohoto cyklu se násilí odehrává jako soubor větších a menších incidentů,

aktivovaných kontrolních mechanismů, které mohou nabývat nejrůznějších podob – fyzické, psychické, sociální, ekonomické, sexuální a další formy násilí. Ty se vyskytují s různou frekvencí a jsou rozložené v čase – po celé ose cyklu domácího násilí.

Tyto dvě vlastnosti domácího násilí systém v jeho aktuálním nastavení neumí zohlednit, byť si jich je řada z účastnic a účastníků výzkumu dobře vědoma. Systém je nastaven na řešení jednotlivých incidentů, které navíc podle jejich charakteru řeší různé instituce. Tyto incidenty často nejsou řešeny v jejich kontextu, ale naopak tak, že jsou z kontextu vytržené a nahlíženy jednotlivě a tím neumožňují jednotlivým složkám nahlédnout situaci v jejich komplexnosti. A tak se stane, že na jedné straně běží trestní stíhání pro několik trestných činů a na druhé straně ve stejném čase je oběť těchto trestných činů nucena k tomu, aby se s jejich pachatelem domluvila na péči o děti apod.

Systému se tak de facto často nedaří situaci správně vyhodnotit, protože jednotlivé incidenty neukazují na přítomnost domácího násilí jako celku a systém neumí složit z těchto dílčích incidentů jeden souhrnný obrázek.

Paradox času

Systém je nastaven ze své podstaty tak, že potřebuje řešit domácí násilí co nejdříve od doby, kdy se jednotlivé události staly. To je dáno tím, že na konci celého řetězce stojí potenciální soudní řízení, kde je jednou z mála možností, jak zachytit psychické násilí, možnost využít znalecký posudek na posttraumatickou poruchu. Ta se ale postupem času vytrácí, čím déle tedy od traumatické události, tím menší je pravděpodobnost jejího zjištění.

Stejný systém ale de facto díky své roztříštěnosti neumožňuje projít jednotlivými složkami rychleji než za cca půl roku, když se vše daří a postupuje rychle. V rámci výzkumu jsme se ale opakovaně setkávaly s případy, které se táhnou řadu let – v jednom případě se situace začala řešit v roce 2014 a ještě stále nedošlo ani k rozhodnutí opatrovnického soudu. Děti jsou v tuto chvíli již o sedm let starší. Situaci, jako třeba pandemie, která vše zbrzdila o několik měsíců, pak akceschopnost tohoto systému téměř znemožňuje. A i za normálních okolností je podle komunikačních partnerů a partnerek vše pomalé.

Důvodem je i nedostatek personálu na většině míst – v rámci systému se dlouho čeká na znalce, psychology, soudní jednání...Systém tak na jednu stranu za své podstaty potřebuje rychlost, na druhou stranu ji ale znemožňuje.

Bezmoc vůči násilí

Systém je v tuto chvíli nastaven tak, že ohrožená osoba musí de facto prokázat, že je ohrožená. Čím větší možnost předložení důkazu má, tím větší má pravděpodobnost, že se dočká pomoci s řešením své situace. Většina situací spojených s domácím násilím – jako např. psychické násilí, sexuální násilí apod., se však

dokazuje jen velmi obtížně. A tak nastává další paradox – v okamžiku, kdy se ohrožená osoba rozhodne svoji situaci řešit, musí násilí prokazovat a zároveň se i v důsledku snah o řešení násilí často stupňuje. Situace ohrožené osoby se tak začne paradoxně v okamžiku řešení zhoršovat, protože k tlaku od násilné osoby přibude ještě tlak ze strany institucí, opakované výsledky, opakující se vysvětlování traumatických zážitků před cizími lidmi.

Jednotlivé složky systému nejen, že nejsou schopny toto násilí zastavit, k již existujícímu násilí naopak přidávají ještě re-traumatizaci oběti. Pokud policie vyhodnotí situaci jako incident, přestupkové řízení nefunguje nebo funguje jen velmi formalisticky. Pokud navíc násilná osoba útočí jen na partnerku a nikoli na dítě, OSPOD nutí ohroženou osobu, aby se s agresorem na péči dohodla. Opatrovnický soud přítomnost násilí nezohledňuje de facto vůbec, v rámci systému neexistuje žádná instance, která by umožnila násilí účinně zastavit.

Systém tak umí potrestat na konci celého řetězce jednotlivé incidenty, neumí ale násilí zastavit.

Některé typy násilí pak systém není v tuto chvíli schopen zachytit a účinně řešit de facto vůbec. Největším problémem se z hlediska pandemie ukázala otázka post-separačního násilí, které právě v pandemické situaci nabralo nové podoby, jako např. předávání dětí ke styku v období pandemie apod. A do značné míry bezzubý je systém v oblasti řešení sexuálního násilí.

Bezmoc se pak napříč systémem vyskytuje jako nejčastější emoce, a to jak na straně ohrožených osob, tak i pracovníků jednotlivých typů institucí.

Kdo nemá, nedostane

V systému pomoci ohroženým osobám pak hraje velmi důležitou roli její ekonomická situace. Vzhledem k obtížné dostupnosti právnícké a psychologické pomoci, levnějšího bydlení nebo dostupných sociálních bytů, nedostupnosti dávek a dalších pomocných mechanismů, propadává ohrožená osoba během řešení situace ekonomicky tak jako tak, pohybujeme se stále v systému nataveném primárně na kombinaci dvou příjmů. Nedostupnost pomoci v rámci systému pak zapříčiňuje, že ohrožené osoby, které jsou majetkově zajištěné a mohou si např. dovolit zaplatit soukromého advokáta a psychologa, mají podstatně větší šanci na vyřešení situace než ty, které jsou zcela závislé na pomoci jednotlivých institucí. Paradoxně se tak stává, že ten, kdo systém nejvíce potřebuje, zároveň nejvíce doplácí na jeho slabá místa.

Postavení oběti a pachatele

V aktuálním nastavení systému je pachatel na mnoha úrovních ve zvýhodněné pozici oproti oběti. Obavy z toho, aby se neublížilo nevinnému, často zabraňují účinně pomoci ohrožené osobě. Jedním z důvodů je právě ono černo-bílé vidění, které klade jen otázku, zda někdo je, či není obětí respektive pachatelem. Neptá se

ale po charakteru jednotlivých situací, neřeší jejich komplexnost a nestaví se jednoznačně k přítomnosti násilí v jakékoli jeho podobě.

Potíže s vyhodnocováním

Napříč systémem existuje shoda, že fyzické násilí s viditelnými důsledky je nejnáze postižitelné, zato se však vyskytuje nejméně často. Všechny ostatní typy násilí jsou v tuto chvíli jen obtížně prokazatelné. Přesto se v rámci systému vyskytují hlasy, které navrhují v tomto ohledu konkrétní řešení.

- V rámci systému neexistuje jednotná a všemi sdílená a akceptovaná definice domácího násilí. Jednotlivé instituce se liší v tom, jak konkrétní situace vyhodnocují. Úzká definice redukující domácí násilí na čtyři znaky důležité pro vykázaní se ukazuje jako nefunkční, což zní napříč celým systémem. Bylo by tedy užitečné otevřít debatu týkající se definic. V evropském kontextu je definice zpravidla nastavena podstatně šířeji, redukce na znaky potřebné k vykázaní je českou raritou, která se neukázala jako přínosná.
- Policisté fungují v rámci systému jako gate-keepers a právě oni si opakovaně stěžují na obtíže s vyhodnocením jiných forem násilí než fyzických na základě aktuálně dostupných postupů. Navrhují rozšířit metodiky minimálně o nástroj, který by pomohl pomocí sady otázek detekovat psychické násilí. Odborníci z jiných částí pomáhajících organizací potvrzují, že taková poptávka by měla být realizovatelná – advokáti např., navrhují zavést dotazování po jednotlivých skutkových podstatách. Zdá se, že takové řešení by tedy mělo být realizovatelné, otázka je, kdo by ho v rámci systému měl iniciovat.
- Chybí zákonem ukotvená definice domácího násilí. Soudy tak soudí jednotlivé incidenty a nikoli domácí násilí zasazené do kontextu.
- Jsou typy násilí, které jde v tuto chvíli zachytit jen velmi obtížně – nejpalcivější zůstává sexuální násilí, které je v systému přítomno latentně, de facto se ale stává nezachytitelným a jen velmi těžko postižitelným. Souvisí to s neochotou systému začít produktivně pracovat s konceptem genderově podmíněného násilí.

Pro-aktivní x reaktivní přístup

Výzkum ukázal, že větší pravděpodobnost úspěšného řešení situací domácího násilí nastává tehdy, když jednotlivé složky pomoci volí pro-aktivní přístup, který v dřívějších fázích násilné situace nabízí větší paletu možností řešení, které jsou navíc nasměrovány na potřeby ohrožené osoby a tím umožňují zabránit eskalaci.

Tento přístup je zároveň v terénu jen velmi vzácný. Mnohem častější je reaktivní přístup, který situaci de facto řeší až v okamžiku akutní krize. Čím více se totiž situace blíží fyzickému násilí s viditelnými důsledky, tím větší je šance, že systém situaci zachytí a nabídne možnosti řešení. Systém tak svým nastavením paradoxně

žene ohroženou osobu k větší traumatizaci, která zvyšuje pravděpodobnost, že se ohrožená osoba pomoci dovolá.

Doporučení

Přístup k výzkumnému tématu odpovídá explorativnímu výzkumu. Brzy po jeho zahájení se ale ukázalo, že výstupy výzkumu jsou použitelné i přímo v praxi. Na základě výše uvedených základních témat, která se v systému vyskytují, proto formulujeme doporučení. Týkají se dvou hlavních úrovní: změn na úrovni struktury, které umožní nastavit mechanismy a nástroje, které by výhledově snižovaly latenci násilí. Strukturálními změnami myslíme především změny v oblasti legislativy, metodik, a změny vyplývající z provázanosti násilí se socioekonomickou strukturou společnosti (bydlení, nezaměstnanost, prekérní formy práce apod.).

Druhá úroveň, na niž cílí naše doporučení, se týká kultury, a konkrétně především způsobů, jak jednotlivé situace a kroky vedoucí k jejich řešení jednotliví aktéři detekují, vyhodnocují, jaká řešení vnímají jako správná a legitimní. Na úrovni kultury se jedná především o měkké nástroje typu vzdělávání, poradenství, interdisciplinární spolupráce apod.

Pokud se má změna v tak komplikovaném systému, jako je systém pomoci obětem domácího násilí, uskutečnit, je potřeba, aby probíhala paralelně jak na úrovni struktury, tak na úrovni kultur, a tedy se zapojením všech aktérů – počínaje tzv. pilíři pomoci, až po pomáhající organizace. Jen změna podpořená oběma aspekty – změnou strukturálních faktorů i změnou kultur, má naději na trvalý dopad.

Vzhledem k tomu, že doporučení jsou vedlejším výstupem výzkumu, není naší ambicí přiřazovat jednotlivé kroky konkrétním institucím. Konkrétní aplikaci doporučení necháváme na re-distribuci uvnitř státní správy. Pro případné konzultace při specifikaci doporučení jsme nadále k dispozici.

Definice – ústředním problémem vysoké latence domácího násilí je nejednoznačná definice toho, jak a kdy vyhodnotit situaci jako domácí násilí. Výzkum ukázal, že zaužívaná kriminologická redukce domácího násilí na čtyři znaky legitimizující vykázaní, respektive jeho redukce právě na samotné vykázaní, není funkční a je v rozporu s evropskými zvyklostmi v jiných zemích. Na této úrovni doporučujeme legislativní úpravy, které by přinesly definici domácího násilí. Dále se pak zdá jako užitečné jasně odlišit otázku vykázaní a otázku výskytu domácího násilí, které indikuje aktivaci jiných strategií vedoucích k zastavení násilných situací v rodinách.

Příklady konkrétních opatření:

- definice domácího násilí na úrovni legislativy,
- definice případů, které jsou indikovány na vykázaní,
- definice případů, které vyžadují jiný typ podpory pro dotčené osoby.

Výše uvedená obecná doporučení stran definice ovlivňují i **doporučení na úrovni nástrojů vedoucích k maximální a včasné deeskalaci**. Vzhledem k přílišné závislosti na kriminologickém přístupu k domácímu násilí hraje PČR často roli gate-keepera. Na úrovni PČR je tedy třeba vytvořit účinný mechanismus, jak vyhodnotit i jiné formy násilí, než je násilí fyzické – např. metodikou na detekci psychického násilí postavenou na zjišťování jednotlivých skutkových podstat. Je potřeba systematizovat dlouhodobou práci se situacemi, které jsou vyhodnoceny jako incidenty a zajistit funkční interdisciplinární spolupráci napříč systémem – OSPOD, PČR, IC a další NNO, soudy. Jednotlivé služby by spolu měly o jednotlivých případech aktivně komunikovat a navíc vyvozovat důsledky z toho, jak ostatní složky systému pomoci případ postupně vyhodnocují – stávající obcházení nefunkčních částí systému je kontraproduktivní. Toto opatření má pak opět strukturální rovinu v podobě metodických pokynů, které řeší především pohyb informací napříč systémem, i rovinu kulturní – kdy je třeba se důslednou edukací dopracovat k reflektované schopnosti detekovat násilné situace a zorientovat se v možnostech systému pomoci.

Příklady konkrétních opatření:

- metodika pro další práci se situacemi vyhodnocenými jako incident,
- metodika pro detekování psychického, sociálního, ekonomického a sexuálního násilí postavená na přehledu jednotlivých skutkových podstat,
- akreditované kurzy pro jednotlivé složky systému pomoci, kde bude oblast domácího násilí představena komplexně a na základě jasných definic,
- práce na zvyšování citlivosti jednotlivých aktérů napříč systémem pomoci vůči tématu násilí.

Revize stávajícího systému pomoci prostřednictvím **vytvoření podpůrné sítě pro ohrožené osoby**, a to na dvou úrovních – v momentě akutního řešení nastalé situace (v podobě dostatečného množství azylových domů, krizových lůžek, sociálních bytů, rychlých dávek umožňujících řešení ekonomické nouze v řádu dnů). A dále pak systém dlouhodobé péče o ohroženou osobu a osoby na ní závislých (děti, další členové domácnosti) včetně systému následné péče v rámci trajektorie systémem. Interdisciplinární spolupráce napříč jednotlivými složkami systému pomoci je v tomto bodě nezbytná.

Příklady konkrétních opatření:

- zřízení dostatečného množství specializovaných azylových domů,
- zřízení krizových lůžek primárně vyčleněných pro osoby ohrožené domácím násilím a osoby na nich závislémi,
- revize systému pomoci z hlediska jeho domnělé a skutečné nízkoprahovosti (zohlednění dostupnosti pro násobně znevýhodněné osoby ohrožené domácím násilím),
- revize systému sociálního bydlení se zohledněním problematiky domácího násilí (nutnost navýšení kapacit),
- dávky rychlé pomoci specificky pro případ řešení situace domácího násilí,

- zařazení osob ohrožených domácím násilím mezi zvláště zranitelné skupiny během nouzového stavu apod.

Zavedení principu nulové tolerance vůči násilí – jedním z problémů fungování systému je nejistota ohledně toho, jak lze násilí rozpoznat a jak lze tento poznatek využít při řešení konkrétních situací. V rámci celého systému řešení domácího násilí je proto třeba zavést nulovou toleranci vůči násilným situacím a vytvořit mechanismy, jak pracovat s (ex)partnerskými a rodinnými systémy, kde je násilí přítomno a ještě nenabývalo tak destruktivních rozměrů, aby mohlo být řešeno kriminologickou cestou.

Příklady konkrétních opatření:

- metodiky, jak rozpoznat násilné chování pro jednotlivé organizace včetně prevence
- deklarovaná shoda na tom, co je násilí a jak se projevuje, na úrovni zodpovědných orgánů státní správy a v interdisciplinárních týmech na centrální úrovni, apod.

Zrovnoprávnění postavení ohrožené osoby s násilnou osobou v rámci celého systému, a to hlavně s přihlédnutím ke změnám v oblasti soudnictví. I zde je nezbytné udělat kroky strukturální – využívat důsledněji institut zvláště zranitelné oběti, oddělené výslechové místnosti apod. – i kulturní - zajistit vymahatelné citlivé a důstojné zacházení s obětí na všech úrovních systému. V této oblasti je potřeba vzdělávání uchopit na různých úrovních – afektivní, kognitivní i behaviorální s cílem vybavit profesionály napříč celým systémem nejen dostatečnými znalostmi, ale také dovednostmi a schopností reflexe jednotlivých rozhodnutí.

Příklady konkrétních opatření:

- důsledné využívání institutu zvláště zranitelné oběti,
- včasné přidělování zmocněnců,
- dostatečné množství znalců a zajištění adekvátní kvality znaleckých posudků.

Posílení postavení dětí v rámci systému pomoci. Děti čelící násilným situacím by měly být automaticky vedené jako ohrožené děti a měly by být dlouhodobě doprovázeny a sledovány s cílem zamezit maximálním způsobem transgeneračnímu přenosu násilí. Byť je tento přístup formálně zaveden, v praxi není v řadě případů dodržován.

Příklady konkrétních opatření:

- v rodinách, kde se jedná o domácí násilí, jsou děti automaticky vedeny jako ohrožené podle paragrafu 6 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.,
- v rodinách, kde se jedná o domácí násilí, je ustanoveno dlouhodobé doprovázení celého rodinného systému.

Zavedení dostatečného množství preventivních kroků napříč celým systémem – od pro-aktivního kontaktování ohrožených rodin ze strany OSPOD, PČR a IC přes regionální spolupráci s lékaři, učiteli, nízkoprahovými zařízeními a dalšími tak, aby

bylo možné jednotlivé případy včas podchytit a hledat ve spolupráci s ohroženými osobami řešení, které je adekvátní dané situaci a připravenosti ohrožené osoby svoji situaci řešit. Příklady konkrétních opatření:

- metodika pro pro-aktivní kontaktování rodin ohrožených domácím násilím,
- metodika pro lékařské profese (zejména gynekoložky/gy, praktické lékařky a lékaře, pediatričky/pediatry) zaměřená na včasné rozpoznání domácího násilí a informace o dalším postupu,
- metodika pro školy zaměřená na včasné rozpoznání domácího násilí včetně informací o dalším postupu, apod.

Důsledné **využívání těch složek systému, které jsou nastavené dobře**, ale často aplikovány nedůsledně – jako např. využívání Cochemské praxe v případech, kde se jedná o násilnou situaci, zásadní změnu v kvalitě práce přestupkových komisí, změnu v kvalitě a rychlosti zpracování znaleckých posudků, vyškolení v dostupných nástrojích tak, aby byly využívány napříč systémem – např. aplikace Bright Sky CZ apod. Konkrétní příklady:

- metodický pokyn pro přestupkové komise,
- důsledné proškolení přestupkových komisí v oblasti řešení případů domácího násilí,
- metodický pokyn pro rozpoznání případů nevhodných pro aplikaci Cochemské praxe,
- proškolení všech složek systému ve využívání podpůrných aplikací např. Bright Sky a dalších, apod.

Výše uvedená doporučení jsou jen příklady toho, jak by mohl systém zareagovat na výsledky výzkumu a rozhodně nejsou vyčerpávajícím výčtem. Systém se bude v budoucnu vyvíjet jinak, pokud na centrální úrovni padne rozhodnutí ošetřit oblast domácího násilí např. jednoznačnou legislativní úpravou, která by tuto oblast definovala. A jinak se bude vyvíjet v případě, kdy na úrovni legislativy nedojde k takto jednoznačné změně, ale změna bude zaměřena spíše na soubor dílčích opatření. V obou variantách však platí nutnost propojení strukturální a kulturní roviny řešení, a to proto, že i popsaná nekonzistence systému je způsobena problémy na obou těchto úrovních.

Na závěr bychom chtěly poděkovat všem těm, kteří se na výzkumu podíleli, a to navíc v době, která byla pro všechny zúčastněné velmi netypická a v mnoha ohledech velmi obtížná. O to více si ceníme času a energie, který do výzkumu investovali. Děkuje.

Literatura

Anderson, K. L. (2005). Theorizing gender in intimate partner violence research. *Sex Roles, 52* (11–12), 853–865. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4204-x>

Anderson, S., Armstrong, A., Bent, G., Rolls, S. B., Broekhoven, L. Van, Cockburn, C., Siddiqi, D. (2014). Gender and Militarism Analyzing the Links to Strategize for Peace.

Arias, I., & Pape, K. T. (1999). Arias, I., & Pape, K. T. Psychological abuse: Implications for adjustment and commitment to leave violent partners. *Violence and Victims, 4* (1), 55–67.

Blanchard, E. M. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 28*(4), 1289–1312. <https://doi.org/10.1086/368328>

Boal, A. (1985). *Theatre of the oppressed*. New York: Theatre Communications Group.

Boal, A. (1992). *Games for Actors and Non-Actors*. New York: Routledge.

Boal, A. (1995). *The Rainbow of Desire*. London: Routledge.

Bourdieu, P. (1977). Symbolic Power, pp. 112–117 in D. Gleeson (ed.), *Identity and Structure: Issues in the Sociology of Education*. Driffield: Nafferton Books.

Brosi, M. W., & Rolling, E. S. (2010). A Narrative Journey for Intimate Partner Violence: From Victim to Survivor. *The American Journal of Family Therapy, 38* (3), 237–250. <https://doi.org/10.1080/01926180902961761>

Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Carpenter, R. C. (2006). Recognizing Gender-Based Violence Against Civilian Men and Boys in Conflict Situations. *Security Dialogue, 37*(1), 83–103. <https://doi.org/10.1177/096701060606064139>

Čírtková, L. (2014). *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál.

Douglasová, M. (2014). Čistota a nebezpečí. Analýza konceptu znečistění a tabu. Praha: Malvern.

Dudová, R., Hašková, H., & Heřmanová, M. (2020). *Kdo pečuje o rodinu v dobách pandemie? Dopady protipandemických opatření na české domácnosti*. Praha. Retrieved from www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/tz_20200407_kdo_pecuje_o_rodinu_v_dobach_pandemie._dopady_proti-pandemickych_opatreni_na_ceske_domacnosti.pdf

Dudová, R., & Hastrmanová, Š. (2007). Otcové, matky a porozvodová péče o děti. *Sociologické studie* (Vol. 7). Praha.

EIGE. (n.d.). What is gender-based violence? Retrieved from <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>

Fagerlund, M., & Kääriäinen, J. (2018). Intervening in domestic violence as a police task: legal reform and policing versus citizens' perspective. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 19(1), 78–97. <https://doi.org/10.1080/14043858.2018.1451019>

Flick, U. (Ed.). (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.

Flynn, A., & Graham, K. (2010). "Why did it happen?" A review and conceptual framework for research on perpetrators' and victims' explanations for intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, 15(3), 239–251. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2010.01.002>

Friedman, S. S. (2001). Feminism, State Fictions and Violence: Gender, Geopolitics and Transnationalism. *Communal/Plural*, 9(1), 111–129. <https://doi.org/10.1080/13207870124583>

Fromm, E. (2019). *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Portál.

Goffman, E. (1963). *Stigma; notes of the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Hague, G. (2005). Domestic Violence Survivors' Forums in the UK: Experiments in Involving Abused Women in Domestic Violence Services and Policy-making. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 191–203.

Hamberger, L. K., Lohr, J. M., Bonge, D., & Tolin, D. F. (1997). An Empirical Classification of Motivations for Domestic Violence. *Violence Against Women*, 3(4), 401–423. <https://doi.org/10.1177/1077801297003004005>

Hašková, H., Křížková, A., & Dudová, R. (2015). Ekonomické náklady mateřství: co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení. Praha.

Helmerson, S., & Jönson, H. (2015). The use of 'empowerment' among organisations supporting victims of domestic violence in Sweden. *European Journal of Social Work*, 18(1), 51–64. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.847403>

Hester, M. (2011). The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and childrens safety in contexts of domestic violence. *British Journal of Social Work*, 41(5), 837–853. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>

Heynen, S. (2009). German Strategies for the Prevention of Endangerment of Children's Welfare in Situations of Violence between Partners. München.

Hochschild, A. (1979). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85(3), 551–575.

Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, London: SAGE.

Hokr Miholová, P., Ondrušková, J., & Dohnal, D. (2016). *Ekonomické dopady domácího násilí na zdraví*. Praha.

Holubová, Z., Chalupa, Z., Chomová, Z., Kvasničková, B., Poláková, L., Soukupová, N., ... Vaňková, Z. (2017). *Domácí násilí v praxi Intervenčního centra*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha.

James, K., & MacKinnon, L. (2010). The tip of the iceberg: A framework for identifying non-physical abuse in couple and family relationships. *Journal of Feminist Family Therapy*, 22 (2), 112–129.

<https://doi.org/10.1080/08952831003787867>

John, N., Casey, S. E., Carino, G., & McGovern, T. (2020). Lessons Never Learned: Crisis and gender-based violence. *Developing World Bioethics*, 20 (2), 65–68.

<https://doi.org/10.1111/dewb.12261>

Karpman, S. B. (2007). The New Drama Triangles. USATAA/ITAA conference. Retrieved from <https://pdf4pro.com/view/the-new-drama-triangles-576ef3.html>

Kimmel, M. S. (2002). "Gender symmetry" in domestic violence: A substantive and methodological research review. *Violence Against Women*, 8 (11), 1332–1363. <https://doi.org/10.1177/107780102237407>

Krohn-Hansen, C. (1994). The Anthropology of Violent Interaction. *Journal of Anthropological Research*, 50 (4), 367–381.

Kuchařová, V., Barvíková, J., Höhne, S., Nešporová, O., Paloncyová, J., & Vidovičová, L. (2020). *Zpráva o rodině 2020*. Praha. Retrieved from www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpráva%20o%20rodině%202020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd

Kutálková, P., & Kobová, L. (Eds.). (2014). *Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA.

Liang, B., Goodman, L., Tummala-Narra, P., & Weintraub, S. (2005). A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*, 36 (1–2), 71–84. <https://doi.org/10.1007/s10464-005-6233-6>

Marková, I. (Ed.). (2004). *Trust and democratic transition in post-communist Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Marx, K., & Engels, F. (2015). *The communist manifesto*. London: Penguin Books.

Metodika projektu Cochemský model v ČR. (2019). Most: Mosty - sociálně psychologické centrum, z. s.

Moree, D. (2015). *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál.

MPSV. (2019). *Závěrečná zpráva z pilotního ověření celoživotního vzdělávání pracovníků OSPOD* Obsah. Praha.

Nyklová, B. (2017, March). Znásilnění jako politikum. Konceptualizace sexualizovaného násilí. A2. Retrieved from www.advojka.cz/archiv/2017/3/znasilneni-jako-politikum

Osofsky, J. D., Rovaris, M., Hammer, J. H., Dickson, A., Freeman, N., & Aucoin, K. (2004). Working with police to help children exposed to violence. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 593–606. <https://doi.org/10.1002/jcop.20021>

Paloncyová, J., Barvíková, J., Höhne, S., & Kuchařová, V. (2019). *Neúplné rodiny*. Praha.

Persefona. (2016). *Sexuální násilí očima české veřejnosti*. Brno. Retrieved from www.zlabyrintunasili.cz/assets/persefona-senat-prezentace.pdf

Peticollin, C. (2008). *Oběť, kat a zachránce*. Praha: Portál.

Počty vykázání a výjezdů k incidentům se znaky domácího násilí za roky 2019 a 2020. (2020). Praha.

Preventing intimate partner violence and sexual violence against women. Taking action and generating evidence. (2010). Geneva. Retrieved from <http://library1.nida.ac.th/termpaper6/sd/2554/19755.pdf>

Prokúpková, A. (n.d.). Policie ČR, IC (OSPOD), soudy – tři pilíře pro realizaci pomoci obětem DN. Praha: Policie České republiky. Retrieved from www.policie.cz/soubor/galerie-soubory-tri-pilire.aspx

Riches, D. (1986). The Phenomenon of Violence, pp. 1-27 in D. Riches (ed.), *The Anthropology of Violence*. Oxford: Basil Blackwell.

Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z., & Pešková, M. (2019). *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie*. Praha. Retrieved from www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf

Samec, T. (Ed.). (2018). *Jak zajistit dostupné bydlení?* Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Retrieved from www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/samec_ed._-_jak_zajistit_dostupne_bydleni.pdf

Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R. & Roy, C. S. (2013). *Communication between cultures*. Wadsworth: Cengage Learning.

Scott, K. M., Koenen, K. C., King, A., Petukhova, M. V, Alonso, J., Bromet, E. J., Kessler, R. C. (2018). Post-traumatic stress disorder associated with sexual assault among women in the WHO World Mental Health Surveys. *Psychological Medicine*, 48(1), 155–167. <https://doi.org/10.1017/S0033291717001593>

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M. B., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: implications for clinical practice. *The American Psychologist*, 62(4), 271–286. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271>

Šatava, J., & Janský, P. (2015). Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice : Nákladné rozvody pro ženy či muže? *Fórum Sociální Politiky*, 9(4), 9–19.

Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (2012). *Riding the waves of culture: understanding cultural diversity in global business*. London: Nicholas Brealey.

Vohlídalová, M. (2017). *Genderové rozdíly v odměňování očima veřejnosti v České republice*. Praha.

Vojtíšková, M., Paprsteinová, L., & Ohřálová, M. (2020). Domácí násilí v době celostátní karantény v ČR. *Právo a Rodina*, 2020 (9), 1–9.

Walby, S. (2013). Violence and society: Introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology*, 61(2), 95–111.
<https://doi.org/10.1177/0011392112456478>

Weber, M. (1978). *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. (R. Guenther & C. Wittich, Eds.). Berkeley: University of California Press.

Wolfe, D. A., Crooks, C. C., Chiodo, D., & Jaffe, P. (2009). Child maltreatment, bullying, gender-based harassment, and adolescent dating violence: Making the connections. *Psychology of Women Quarterly*, 33(1), 21–24.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2008.01469.x>

World Economic Forum. (2019). *Global Gender Gap Report 2020: Insight Report*. Retrieved from www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

Zeman, P. (2020). *Sdělení NSZ k postihování případů domácího a sexuálního násilí v souvislosti s nouzovým stavem*. Brno: Nejvyšší státní zastupitelství. Retrieved from <https://verejnazaloba.cz/nsz/sdeleni-nsz-k-postihovani-pripadu-domaciho-a-sexualniho-nasili-v-souvislosti-s-nouzovym-stavem/>

Další zdroje:

Statistika PČR „Počty vykázaní a výjezdů k incidentům se znaky domácího násilí za roky 2019 a 2020. PČR, neveřejné.

Zákony:

Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon o přestupcích č. 200/1990 Sb.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád

Seznam zkratk

DKC – Dětské krizové centrum

ETŘ – Evidence trestního řízení

GPN – Genderově podmíněné násilí

IC – Intervenční centrum

IDT – Interdisciplinární tým

OSPOD – Odbor sociálně právní ochrany dětí

PČR – Policie České republiky

SARA DN – policejní metodika pro vyhodnocení situace

TO – trestní oznámení

PO – předběžné opatření

Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19: výzkumná zpráva

Blanka Nyklová, Dana Moree

Vydaly:

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Jilská 1, 110 00 Praha 1

Fakulta humanitních studií UK, Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8

Praha 2021

ISBN 978-80-7330-380-8 (PDF)

Recenzovala: Zuzana Očenášová

Jazyková korektura: Hana Vildová

Grafická úprava a obálka: Filip Lachmann

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0

Licenční podmínky navštivte na adrese creativecommons.org.